

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่อง

สวนเกษตรย้ายที่ อิทธิพลจีน กับผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรในภาคเหนือของไทย

**Shifting Agricultural Plantation, Chinese Influence, and Its Impacts to Agriculture
Security in Northern Thailand**

โดย

ผานิตดา ไสยรส

มีนาคม 2562

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

สวนเกษตรย้ายที่ อิทธิพลจีน กับผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรในภาคเหนือของไทย

**Shifting Agricultural Plantation, Chinese Influence, and Its Impacts to Agriculture
Security in Northern Thailand**

ผานิตดา ไสยรส

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ชุดโครงการ อิทธิพลจีนกับผลกระทบด้านความมั่นคงทางการท่องเที่ยวและการเกษตร
ในเขตภาคเหนือของไทย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

งานวิจัยเรื่อง สวนเกษตรย้ายที่ อิทธิพลจีน กับผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรในภาคเหนือของไทย มีคำถามวิจัยสำคัญคือ 1) การเข้ามาทำธุรกิจของนักลงทุนการเกษตรชาวจีนในภาคเศรษฐกิจการเกษตร ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการผลิตการเกษตร ผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มเกษตรกรไทย แรงงานเกษตรไทยอย่างไร และ 2) ทิศทางเชิงนโยบายหรือแนวทางที่มีประสิทธิภาพของรัฐบาลไทยหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจภาคการเกษตรที่เป็นธรรมต่อทุกฝ่าย และสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยรวมควรเป็นอย่างไร กลุ่มเกษตรกรไทย แรงงานเกษตรไทยและกลุ่มที่ได้รับผลกระทบควรได้รับการช่วยเหลือและปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ๆ นี้ อย่างไร

ขอบเขตพื้นที่ศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้คือพื้นที่การเกษตรลุ่มน้ำอิงในภาคเหนือ โดยได้เก็บข้อมูลกรณีศึกษาเชิงลึกการลงทุนสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชขนาดใหญ่ของนักลงทุนชาวจีนในพื้นที่ อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย นอกจากนี้ งานวิจัยชิ้นนี้ได้เก็บข้อมูลการปรับตัวของเกษตรกรไทยที่มีต่อการเข้ามาลงทุนของชาวจีน และการทำสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชของเกษตรกรไทยเพื่อการส่งออกในเขตพื้นที่ อ.จุน และ อ.เชียงคำ จ.พะเยา และ อ.เมือง จ.เชียงราย

งานวิจัยนี้มีข้อค้นพบสำคัญ ดังนี้

1. ปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการรุกออกมาลงทุนภายนอกประเทศจีนประกอบด้วย ความกดดันด้านความมั่นคงทางอาหารภายในประเทศจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของเมือง การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม จนทำให้รัฐบาลจีนต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหลายประการ คือ การเร่งพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตรให้มีความทันสมัย การพัฒนาเกษตรกรและชนบท การเพิ่มรายได้เกษตรกร ลดความเหลื่อมล้ำโดยย้ายเกษตรกรชนบทเข้าสู่เมือง การพัฒนาเมืองและชนบทให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกร การจำกัดพื้นที่การเกษตรในพื้นที่เปราะบาง และการนำเข้าอาหารจากต่างประเทศ

รัฐบาลจีนได้ดำเนินยุทธศาสตร์ที่หลากหลายทั้งในระดับรัฐบาลกลางและรัฐบาลมณฑลเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงทางอาหารและทรัพยากรในประเทศ นโยบายต่างประเทศสำคัญที่จีนนำมาใช้อาภินโยบายก้าวออกไปข้างนอก ยุทธศาสตร์หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง ยุทธศาสตร์มุ่งลงใต้ โครงการก่อสร้างการคมนาคมเพื่อเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้านรวมทั้งประเทศไทย ล้วนเอื้อให้นักลงทุนชาวจีนก้าวออกไปลงทุนนอกประเทศ ซึ่งในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยกลายเป็นประเทศปลายทางที่นักลงทุนด้านการเกษตรจีนหลั่งไหลเข้ามา สินค้าเกษตรถูกผลิตบนแผ่นดินประเทศเหล่านี้เพื่อส่งกลับไปจำหน่ายในประเทศจีน อาทิ ยางพารา ข้าวโพด ลำไย ผลไม้เมืองร้อน รวมทั้ง กล้วยหอมเขียวคาเวนดิช ซึ่งเคยมีฐานการผลิตทางตอนใต้ของจีน หลังจากประสบปัญหาโรคระบาดได้มีการย้ายที่ไปในหลายแห่ง รวมทั้งการเข้ามาปลูกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลาว เมียนมาร์ กัมพูชา และไทย ขณะที่กลุ่มประชาชนบางส่วนในประเทศปลายทางได้รับประโยชน์จากอาชีพเกษตรกรรับจ้าง แต่ในระยะยาวชุมชน

ท้องถิ่นต้องเผชิญหน้ากับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางอาหาร และความหวาดระแวงทุนจีนบางส่วนที่ไร้ความรับผิดชอบต่อสังคม และละทิ้งปัญหาเอาไว้ให้คนในพื้นที่

2. กรณีศึกษา สวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิช ในอำเภอพญาเม็งราย แสดงให้เห็นถึงผลกระทบจากสวนเกษตรแปลงใหญ่ที่นายทุนจีนเข้ามาเช่าที่ปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชเพื่อส่งออกไปยังประเทศจีน ดังนี้ 1) เกษตรกรที่เคยเช่าที่ดินทำกินในพื้นที่แปลงดังกล่าวในราคาถูก ต้องย้ายเพื่อไปทำกินที่อื่น เนื่องจากนายทุนจีนให้ค่าเช่ามากกว่า 2) ชาวชุมชนทำynnน้ำอิงประสบปัญหาการแย่งชิงน้ำเพื่อการเกษตรในการดำเนินกิจการช่วงแรก แต่ภายหลังได้แก้ปัญหาโดยทำข้อตกลงร่วมกัน 3) การปรับพื้นที่ทำสวนกล้วยหอมเขียว การล้อมรั้วใกล้แหล่งน้ำสาธารณะ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการเข้าถึงแหล่งอาหารของชุมชน 4) ลักษณะงานต้องใช้แรงงานมนุษย์อย่างเข้มข้น แรงงานทำงานท่ามกลางความเสี่ยงด้านสุขภาพจากสารเคมี บริษัทไม่มีสวัสดิการ 5) แรงงานชาติพันธุ์และแรงงานข้ามชาติไม่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพอย่างทั่วถึง 6) ชุมชนความกังวลต่อสารเคมีปนเปื้อนแหล่งน้ำ ดิน และตกค้างในระยะยาว

3. การปรับตัวเมื่อเผชิญหน้ากับทุนจีน กรณีศึกษาสวนกล้วยห้วยเกียง จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นการดำเนินการโดยชาวไทย ผลิตกล้วยหอมส่งออกจีนด้วยระบบปลูกไร่ แสดงให้เห็นการปรับตัวของเกษตรกรต่อพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ โดยขยายระบบปลูกไร่เพื่อเก็บรวบรวมขายให้บริษัทจีน และมีการรวมกลุ่มวิสาหกิจภายในจังหวัด เพื่อทำตลาดภายในประเทศควบคู่ไป นอกจากนี้ บริษัทไทยจง เป็นกรณีศึกษาสวนกล้วยหอมของชาวไทยที่มีบริษัทคู่ค้าจีนเข้ามาสนับสนุนอย่างใกล้ชิดในเชิงของ แสดงให้เห็นการปรับตัวของเกษตรกรในการสื่อสารกับชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น

4. การประเมินความมั่นคงทางการเกษตรของกิจการสวนกล้วยหอมเขียว ทั้ง 3 รูปแบบ โดยใช้กรอบการประเมินความยั่งยืนในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการสร้างแผนผังห่วงโซ่คุณค่าพบว่า บริษัทรับซื้อรายใหญ่ในจีนมีอำนาจต่อรองมากที่สุด รองลงมาคือผู้รับซื้อรายย่อย การไหลขององค์ความรู้การเกษตร ข้อมูลการตลาดเป็นไปในแนวดิ่ง เกษตรกรปลูกไร่ และแรงงานไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้ ส่งผลให้ตกอยู่ในสถานะที่ต้องแบกรับความเสี่ยงมากกว่า ผลประเมิน 1) มิติความยั่งยืนทางเศรษฐกิจสวนเกษตรขนาดใหญ่มีผลลัพธ์ที่ดีกว่าในแง่ของศักยภาพในการผลิตสินค้าได้อย่างสม่ำเสมอมากกว่าสวนเกษตรรายย่อย 2) มิติด้านสังคม ตัวชี้วัดด้านเงื่อนไขแรงงานสวนเกษตรแปลงใหญ่และสวนรายย่อยในอำเภอเชียงของ มีแนวโน้มเลือกใช้แรงงานชาติพันธุ์และแรงงานข้ามชาติ ขณะที่สวนรายย่อยในจังหวัดพะเยาเน้นการใช้แรงงานภายในชุมชน และมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง ทั้งนี้ สวนเกษตรรายย่อยทั้ง 2 มีการปรับตัวเข้ากับชุมชนได้ดีกว่าสวนเกษตรแปลงใหญ่ 3) มิติด้านสิ่งแวดล้อมสวนเกษตรแปลงใหญ่มีแนวโน้มสร้างผลกระทบต่อชุมชนมากกว่ารายย่อย

5. ความท้าทายของสวนเกษตรย้ายที่และทุนจีน พบว่า

5.1 มิติด้านเศรษฐกิจ หากพึ่งพิงการส่งออกตลาดจีนมากเกินไป เสี่ยงกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรภายในประเทศ อันเป็นผลจากราคาพืชเศรษฐกิจผันผวน และการผูกขาดของผู้รับซื้อจีน

ทำให้เกษตรกรไทยไร้อำนาจต่อรอง นอกจากนี้ ภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา ลูกไร่ เกษตรกรรายย่อยไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลการตลาดได้ และต้องแบกรับความเสี่ยงผลผลิตเสียหายหรือไม่ได้ตามเกณฑ์เพียงลำพัง หากไม่มีการรวมกลุ่มเพิ่มสร้างอำนาจต่อรองหรือระบายผลผลิตภายในประเทศ เพราะทุนจีนกุมข้อมูลรับซื้อ องค์กรความรู้ และอำนาจตัดสินใจ

5.2 มิติด้านสังคม เกิดความหวาดระแวงและกังวลการเข้ามาลงทุนสวนเกษตรภายในท้องถิ่น ทั้งด้านผลกระทบสารเคมีปนเปื้อนสิ่งแวดล้อม และผลกระทบต่อสุขภาพ การลงทุนที่ไร้ความรับผิดชอบ จะยิ่งซ้ำเติมปัญหาเดิมของประเทศที่การทำงานของรัฐบาลอ่อนแอ และไม่มีกำหนัดบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง กลุ่มแรงงานชาติพันธุ์ที่ยากจน กลุ่มเกษตรกรรายย่อย เป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบ

ขณะที่หน่วยงานท้องถิ่นต้องเผชิญหน้ากับทุนข้ามชาติที่ไหลเข้ามาอย่างรวดเร็วจนตั้งตัวไม่ทัน โดยเฉพาะทุนจีนที่มีแนวโน้มจะเข้าหาและใช้ประโยชน์จากรัฐ ทั้งในแง่ความใกล้ชิด มีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเข้มข้น และสร้างความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากหน่วยงานท้องถิ่นขาดความพร้อมในการรับมือกับทุนข้ามชาติ อีกทั้ง แรงงาน เกษตรกรรายย่อย ต้องเผชิญหน้ากับการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรม ค่าแรงต่ำเมื่อเทียบกับภาระงาน ขาดสวัสดิการดูแลสุขภาพ การถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นไปอย่างจำกัดเฉพาะแรงงานทักษะ ไร้อำนาจต่อรองกับนายจ้าง นอกจากนี้ ประชาชนในชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ที่ดิน หรือการรับรู้การเข้ามาลงทุนของทุนเกษตรข้ามชาติ เพราะที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน

5.3 มิติด้านสิ่งแวดล้อม สวนเกษตรแปลงใหญ่มักจะตั้งอยู่ในที่ห่างไกล ยากแก่การควบคุม และกระบวนการผลิตมีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเข้มข้น และเสี่ยงต่อสารเคมีสะสมระยะยาว กระบวนการทำให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน จากการ ชั่ง ตวง วัด ผลผลิตให้ได้ตามมาตรฐานจีน ทำให้ผลผลิตที่มีรูปร่างไม่สวย น้ำหนักไม่เป็นไปตามเกณฑ์ต้องถูกคัดทิ้ง แม้ว่าจะเป็นผลผลิตที่ทานได้ อันนำมาซึ่งการกำจัดขยะที่ไม่เหมาะสม เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา เป็นต้นทุนที่ผู้ประกอบการไม่ได้บวกเข้าไว้ แต่ทั้งเป็นภาระที่ชุมชนต้องจ่ายในอนาคต

6. ทิศทางเชิงนโยบายควรสอดคล้องกับประเด็นท้าทาย และมีการใช้นโยบายที่หลากหลายเพื่อจัดการปัญหา ทั้งในด้านการส่งเสริมและการควบคุม ดังนี้

6.1 เร่งเสริมศักยภาพหน่วยงานท้องถิ่น เพิ่มบทบาทภาคประชาชนในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบ ประเมินสถานการณ์สิ่งแวดล้อม และสร้างอำนาจต่อรองกับทุนข้ามชาติ

6.2 นำหลักการบวกต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ กำหนดให้ผู้ลงทุนบวกบัญชีต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมในการดำเนินกิจการสวนเกษตรที่มีแนวโน้มจะสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมรุนแรง และเลือกใช้เครื่องมือทางการคลัง อาทิ ภาษีสิ่งแวดล้อม การชดเชยค่าความเสียหาย หรือการดึงดูดผู้ลงทุนที่มีคุณภาพด้วยการลดหย่อนภาษี

6.3 มีมาตรการดูแลระบบการจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม ที่ต่อยอดจากกลไกเดิมในพื้นที่ โดยส่งเสริมการจัดทำธรรมนูญระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งในการขับเคลื่อนการพัฒนา

นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม ของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ร่วมกับเครือข่ายสมัชชาสุขภาพ โดยมีหลักการสำคัญคือ (1) ธรรมนูญการทรัพยากรน้ำ โดยให้ความสำคัญในการจัดการน้ำทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ (2) ธรรมนูญสิ่งแวดล้อม จากการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเป็นกติการ่วมกันทั้งระหว่างนักลงทุนจากภายนอกและคนในชุมชนในการแบ่งปันการใช้ประโยชน์ การปกป้อง ดูแล ควบคุมผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นร่วมกัน และ (3) ธรรมนูญสุขภาพ เพื่อเป็นกติการ่วมกันในการปกป้อง ดูแล สุขภาพของทุกคนในพื้นที่

6.4 ปกป้องดูแลสวัสดิภาพของแรงงาน ครอบครัวแรงงาน และสุขภาพชุมชน โดยควรมีการเฝ้าระวัง ตรวจสอบสารตกค้างในดิน ในน้ำ และสุขภาพของแรงงาน สนับสนุนเครื่องมือทันสมัยให้ท้องถิ่น มีมาตรการป้องกันการทุจริตแรงงานและกำหนดสัดส่วนการแบ่งรายได้ที่เป็นธรรมผ่านการให้ข้อมูลแก่แรงงานเกี่ยวกับช่องทางการร้องเรียนอย่างทั่วถึง การกำหนดเงื่อนไขและแจ้งให้ผู้ประกอบการรับทราบและปฏิบัติตาม โดยเฉพาะแรงงานชาติพันธุ์และแรงงานข้ามชาติที่เป็นกลุ่มเปราะบาง ควรมีระบบสิทธิรักษาพยาบาลที่มีความยืดหยุ่น ครอบคลุมกับสภาพการทำงานที่ต้องเคลื่อนย้ายถิ่นฐานบ่อยครั้ง และการจัดทำทะเบียนสุขภาพแรงงานเพื่อติดตามสถานะทางสุขภาพ เพื่อประโยชน์ในการป้องกันโรคระบาด อุบัติใหม่ อุบัติซ้ำ

6.5 ส่งเสริมการผลิตตามมาตรฐานความปลอดภัยของสินค้าเกษตร ควบคุมการควบคุมตรวจสอบอย่างจริงจัง เน้นแข่งขันด้านคุณภาพอาหารปลอดภัยในตลาดต่างประเทศ ใช้มาตรการส่งเสริมการตลาดเคมีอินทรีย์ และควบคุมความปลอดภัยอย่างเข้มงวด กำหนดให้เปิดเผยข้อมูลสารเคมีอินทรีย์ที่ใช้ และมีฉลากภาษาไทยเพื่อให้แรงงานทราบ อีกทั้งควรมุ่งพัฒนาเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัย เพื่อเจาะกลุ่มผู้บริโภคที่มีกำลังซื้อในจีน

6.6 ส่งเสริมการพัฒนาการผลิตไปสู่ระบบเกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) และการกระจายองค์ความรู้ด้านการเกษตรอย่างทั่วถึง นำแนวคิดของเกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) ที่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการ การบำรุงดูแล การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ เช่น การให้น้ำ ให้ปุ๋ยตามความต้องการของพืชเพื่อให้ได้ผลผลิตตามความต้องการ เป็นต้น รวมทั้งการส่งเสริมการทำเกษตรแปลงเพื่อการส่งออกที่ให้ความสำคัญกับสวัสดิการแรงงาน การแบ่งปันผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและดูแลสิ่งแวดล้อมกับท้องถิ่น

6.7 สนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลด้านการตลาดอย่างเท่าเทียม และส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และศักยภาพของเกษตรกร สวนเกษตรแปลงใหญ่ควรเน้นการจัดการทรัพยากรร่วมกันกับชุมชน ควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อม การกำจัดขยะ ส่วนรายย่อยควรส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลการตลาดภายในและภายนอกประเทศ สนับสนุนการเข้าถึงแหล่งทุนที่น่าเชื่อถือ การประกันผลผลิต การรวมกลุ่มกันเองของเกษตรกร

6.8 สร้างกลไกบริษัทใหญ่ข้ามชาติร่วมรับความเสี่ยง และควรมีองค์กรกลางเพื่อกำกับดูแลระบบการผลิตแบบมีพันธสัญญา ควรมีองค์กรภาครัฐที่มีบทบาทในการกำหนดเงื่อนไข ให้คำแนะนำ

เปิดรับเรื่องร้องเรียน และเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยปัญหา หากมีการยกเลิกสัญญากลางคัน ตลอดจน กำหนดมาตรการ หรือเงินสำรองชดเชยตามซึ่งข้อเสนอการตั้งองค์กรกลางด้านเกษตรพันธสัญญา

6.9 สนับสนุนให้มีกลไกในการร่วมกันวางแผนการใช้ที่ดินการเกษตรที่สอดคล้องกับ ทรัพยากรในพื้นที่ และมีการป้องกัน/ฟื้นฟูผลกระทบจากสวนเกษตรแปลงใหญ่ กรณีสวนเกษตรแปลง ใหญ่ที่มีแนวโน้มจะสร้างผลกระทบสูง ควรพิจารณาให้มีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม ก่อนการดำเนินกิจการ เปิดพื้นที่ให้มีการสื่อสาร สร้างความเข้าใจร่วมกันกับชุมชน รวมทั้ง พิจารณา เงื่อนไขการลงทุน ที่ต้องมีการวางมัดจำ หรือ สัญญาในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม หลังการยกเลิกกิจการ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้สนับสนุนทุนวิจัยในการดำเนินโครงการ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อรรณูญา ศิริผล หัวหน้าโครงการสำหรับโอกาส และคำแนะนำในการทำงาน ขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ สำหรับข้อคิดเห็น คำแนะนำ คำถามเพื่อช่วยกระตุ้นให้ผู้วิจัยค้นหาคำตอบอย่างเข้มข้น ขอขอบคุณ อาจารย์พฤษ์ ยิบมันตะศิริ ที่ได้สละเวลาอ่านรายงานอย่างละเอียดทุกครั้งตลอดระยะเวลาดำเนินโครงการ และได้กรุณาให้ข้อเสนออันเป็นประโยชน์อย่างมากในการพัฒนางานเสมอ

งานวิจัยครั้งนี้คงไม่สามารถสำเร็จได้หากปราศจากการสนับสนุนของคณะทำงานภาคสนามของ วิชาญ ดวงปั้น และพฤติพร จินา ที่มีความอุตสาหะลงพื้นที่เก็บข้อมูลอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย พร้อมทั้งยังช่วยผู้วิจัยติดตามและขบคิดประเด็นในพื้นที่อย่างลึกซึ้ง ขอขอบคุณ ธานี อุปรา ที่ช่วยสนับสนุนงานเอกสาร การทำข้อมูลงานวิจัยและการประสานงานต่างๆ

สำคัญที่สุด ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูล เจ้าหน้าที่ภาครัฐในพื้นที่ ผู้นำชุมชน เกษตรกร แรงงาน เจ้าของสวน และชาวชุมชนที่สละเวลาพูดคุย ตอบคำถามกับผู้วิจัยและคณะทำงาน อีกทั้ง ความช่วยเหลือ ข้อเสนอ จากกัลยาณมิตรหลายท่านที่ไม่สามารถกล่าวนามได้ครบทั้งหมดในที่นี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณด้วยความจริงใจ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยชิ้นนี้จะช่วยแสดงให้เห็นผลกระทบของการลงทุนด้านการเกษตรของจีนในภาคเหนืออย่างรอบด้าน เท่าทัน เป็นประโยชน์แก่ชุมชนในพื้นที่ และประชาชนผู้สนใจทั่วไป

ผานิตดา ไสยรส

2562

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง สวนเกษตรย้ายที่ อิทธิพลจีน กับผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรในภาคเหนือของไทย มุ่งศึกษา 1) ผลกระทบของการเข้ามาลงทุนของชาวจีนในภาคเศรษฐกิจการเกษตรต่อความมั่นคงทางการผลิตการเกษตรในภาคเหนือ และ2) ทิศทางเชิงนโยบายของรัฐบาลไทยหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการเกษตรที่เป็นธรรม เอื้อให้เกิดการปรับตัวของกลุ่มเกษตรกรไทยแรงงานเกษตรไทยและกลุ่มที่ได้รับผลกระทบ โดยมี กรณศึกษา คือ การลงทุนสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชแปลงใหญ่ในพื้นที่ อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย สวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชของชาวไทยเพื่อการส่งออกในเขตพื้นที่ อ.จุน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ผลการศึกษาพบว่าการทำสวนเกษตรย้าย โดยเฉพาะสวนเกษตรแปลงใหญ่มีแนวโน้มจะสร้างผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่า ขณะที่แรงงานชาติพันธุ์และแรงงานข้ามชาติถือเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางทางสังคม เสี่ยงในการถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นแรงงานที่ไร้สวัสดิการ เข้าไม่ถึงระบบบริการสุขภาพ รวมทั้งชุมชนใกล้เคียงมีความกังวลต่อสารเคมีตกค้าง ทั้งนี้ พบว่าผู้ประกอบการและเกษตรกรไทยมีการปรับตัว หันมาผลิตกล้วยหอมส่งออกในลักษณะระบบของเกษตรพันธสัญญา และมีการรวมกลุ่มวิสาหกิจเพื่อระบายผลผลิตภายในประเทศ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลด้านการตลาดและองค์ความรู้การผลิตอยู่ในความควบคุมของบริษัทจีนเป็นหลัก ส่งผลให้เกษตรกรรายย่อยต้องแบกรับความเสี่ยงหลายด้าน ภาครัฐควรมีนโยบายที่หลากหลายในการจัดการปัญหา ทั้งมาตรการส่งเสริมและควบคุม เช่น การบวกต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรและแรงงานเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง การสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลการตลาด องค์ความรู้ด้านการผลิต การกำหนดสัดส่วนค่าแรงที่เป็นธรรมแก่แรงงาน การส่งเสริมการทำเกษตรแม่นยำ และการเร่งเพิ่มศักยภาพหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อรับมือทุนข้ามชาติ เป็นต้น

คำสำคัญ ทุนจีน สวนเกษตรย้ายที่ การปรับตัว ความมั่นคงด้านการเกษตร

Abstract

This research focuses on 1) the significant impacts of Chinese influence on the agricultural sector in particular on shifting plantation in Northern Thailand 2) the direction of tangible policies for economic, social development and sustainable resource management which contribute to local communities' resilience. An ethnographic method was carried out in Chiang Rai province and Phayao Province of which the local farmers, farm labours, residents and small farm entrepreneurs are the main research population. The Cavendish banana plantation was employed as a case studies to understand the relationship and interactions among stakeholders.

The research demonstrates that large-scale shifting-plantations lead to negative impacts on the local environment. The immigrant and ethnic workers are the most vulnerable group in the plantation due to the inequity of access to healthcare and risk working environment. The local residents nearby highly concerned about the potential negative effect of intense chemical usage on the local river and surrounded soil contamination. While in Phayao province, contract farming is the main mechanism to facilitate the growth of small-medium scale banana plantations. The previous cash crops fields are being transformed to banana small-medium scale farms. However, Chinese agricultural companies hold most of the market information and relevant knowledge while inexperience local farmers are struggling in the fresh fruits standardization and risking to the financial burden.

In order to encourage Chinese farming investors to contribute to borderland development in a more sustainable way, social equality, and local livelihood improvement for Thai society. Thai Government should introduce both incentive and control measures to tackle with shifting plantation issues. The Policy recommendation includes adopting environmental cost accounting concepts, encouraging the establishment of agricultural producer's, farmer's and labour's association to increase their negotiation power, providing equitable access to market information and promoting precision agriculture practices, rising labour wage and improving local government capacity in coping with various forms of transnational agricultural investment.

Keywords: Chinese influence, shifting plantation, local resilience, sustainable agriculture

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ก
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทคัดย่อ	ช
Abstract	ฅ
สารบัญ	ณ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนที่	ฎ
สารบัญแผนภาพ	ฏ
สารบัญภาพประกอบ	ท
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาของโครงการ	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์โครงการ	3
1.4 ขอบเขตโครงการวิจัย	4
1.5 กรอบแนวคิดโครงการ	4
1.6 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
1.7 วิธีการดำเนินการวิจัย	17
1.8 การนำเสนอเนื้อหาารายงานวิจัย	19
บทที่ 2 ทุนจีนและสวนเกษตรย้ายที่ในภาคเหนือ	
2.1 สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย	20
2.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย	25
2.3 ความสอดคล้องของนโยบายรัฐบาลกลางและรัฐบาลมณฑล	28
2.4 การลงทุนภาคการเกษตรของจีนในต่างประเทศ (แอฟริกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย)	37
2.5 ทุนจีนและสวนเกษตรย้ายที่	48
บทที่ 3 สวนเกษตรย้ายที่และผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรภาคเหนือ	
3.1 รูปแบบการลงทุนด้านการเกษตรของทุนจีนในภาคเหนือ	54
3.2 สวนเกษตรย้ายที่ และปัญหาการผลิตกล้วยหอมในประเทศไทย	57
3.3 ผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรในชุมชน	59
กรณีศึกษา สวนกล้วยพญาเม็งรายการเกษตร	

บทที่ 4	การปรับตัวเมื่อเผชิญหน้าทุนจีนของเกษตรกรภาคเหนือ	
4.1	การปรับตัวของเกษตรกรภาคเหนือในฐานะผู้ผลิตกล้วยหอมส่งออก	88
4.2	วิเคราะห์สถานการณ์และรูปแบบการปรับตัวของเกษตรกรเพื่อปลูกกล้วยหอมส่งออก	95
4.3	ประเมินรูปแบบการผลิตและความมั่นคงทางเกษตรกรรม	99
บทที่ 5	สรุปความท้าทาย ทุนจีน สวนเกษตรย้ายที่ และทิศทางเชิงนโยบายเพื่อความมั่นคงทางการเกษตร	
5.1	มิติด้านเศรษฐกิจ	117
5.2	มิติด้านสังคม	120
5.3	มิติด้านสิ่งแวดล้อม	124
5.4	โอกาสของภาคเกษตรภาคเหนือ ดึงดูดนักลงทุนที่มีคุณภาพ	125
5.5	ทิศทางเชิงนโยบาย และแนวทางต่อยอดจากกฎหมายและกลไกที่มีอยู่เดิม	126
	บทสรุป	143
	บรรณานุกรม	145
	ภาคผนวก	154

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ข้อมูลการลงทุนด้านการเกษตรในต่างประเทศของจีน	39
2	ตัวอย่าง บริษัทจีนลงทุนด้านการเกษตรในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	42
3	การเปรียบเทียบลักษณะเฉพาะกระบวนการผลิตกล้วยหอมสดเพื่อส่งออก	97
4	ตัวชี้วัดการเกษตรยั่งยืน ตามแนวคิดห่วงโซ่คุณค่า	100
5	ส่วนแบ่งค่าตอบแทนการผลิตสวนกล้วยหอมเขียว	105
6	แสดงผลการประเมินความมั่นคงทางการเกษตรของสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิช	114
7	สรุปช่วงเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินนโยบาย	135
8	สรุปทิศทางเชิงนโยบายและกลุ่มเป้าหมายสำคัญ	136

สารบัญแผนที่

แผนที่		หน้า
1	ที่ตั้งพื้นที่ศึกษา สวนกล้วย ต.เม็ງราย อ.พญาเม็ງราย จ.เชียงราย	60
2	ข้อมูลทางกายภาพ ต.เม็ງราย อ.พญาเม็ງราย จ.เชียงราย	62
3	แผนที่จำแนกประเภทการใช้ที่ดิน ตำบลเม็ງราย อำเภอพญาเม็ງราย จังหวัดเชียงราย ปี พ.ศ. 2552 โดยแบ่งการจำแนกตามการใช้ประโยชน์ที่ดินระดับที่ 3 ตามมาตรฐานการจำแนกประเภทการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน	68
4	แผนที่จำแนกประเภทการใช้ที่ดิน ตำบลเม็ງราย อำเภอพญาเม็ງราย จังหวัดเชียงราย ปี พ.ศ. ปี พ.ศ. 2560 โดยแบ่งการจำแนกตามการใช้ประโยชน์ที่ดินระดับที่ 3 ตามมาตรฐานการจำแนกประเภทการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน	69
5	แผนที่แสดงพื้นที่สวนกล้วยบริเวณน้ำร่องควัวะ ต.เม็ງราย อ.พญาเม็ງราย จ.เชียงราย	71

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
1	กรอบคิดโครงการวิจัย	5
2	แผนภูมิแสดงมูลค่าการลงทุนจากจีนในไทย	43
3	มูลค่าโครงการจีนที่ได้รับอนุมัติส่งเสริม แยกรายสาขา ปี 2560	44
4	สัดส่วนจำนวนนิติบุคคลในธุรกิจการเกษตร ปลูกผักและไม้ แบ่งตามช่วงทุน	45
5	มูลค่าลงทุนของต่างชาติในนิติบุคคลไทย ธุรกิจปลูกผัก และผลไม้ (ล้านบาท)	46
6	สัดส่วนมูลค่าเงินลงทุนแบ่งตามสัญชาติ ธุรกิจผลิตภัณฑ์อาหารจากผักและผลไม้	47
7	กราฟแสดงพื้นที่ปลูกยางพาราในภาคเหนือช่วงปี พ.ศ. 2541-2551 (แบบแยกตามปี)	51
8	กราฟแสดงพื้นที่กรีดยางพาราในภาคเหนือช่วงปี พ.ศ. 2541-2551 (แบบแยกตามปี)	51
9	กราฟแสดงผลผลิตยางพาราในภาคเหนือช่วงปี พ.ศ. 2541-2551 (แบบแยกตามปี)	52
10	กราฟเส้นเปรียบเทียบมูลค่าการส่งออกกล้วยหอมสดไป ตลาดจีน-ญี่ปุ่น พ.ศ. 2545 – 2560	96
11	ห่วงโซ่คุณค่าสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชในภาคเหนือ	102
12	กราฟแท่งแสดงการเติบโตของมูลค่าสินค้าสุขภาพ ช่วงปี พ.ศ. 2552 – 2558	126

สารบัญภาพประกอบ

ภาพที่		หน้า
1	เครือข่ายเส้นทางรถไฟโครงการ Pan-Asian Railway (PAR)	33
2	เครือข่ายเส้นทางรถไฟโครงการ Trans-Asian Railway (TAR)	34
3	เส้นทางการคมนาคมภายใต้ยุทธศาสตร์มุ่งลงใต้	36
4	ภาพถ่ายมุมสูงบริเวณหน้าสวนกล้วย ต.เม็ງราย อ.พญาเม็ງราย จ.เซียงราย	60
5	รูปถ่ายเครื่องจักรในสวนกล้วยพญาเม็ງราย	77
6	รูปถ่ายกล้วยที่ถูกทิ้งในสวนกล้วยพญาเม็ງราย	77
7	รูปถ่ายภายในสวนกล้วยห้วยเกี๋ยง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา	90
8	รูปถ่ายภายในสวนกล้วยไทยจง อ.เซียงของ จ.เซียงราย	94
9	รูปถ่ายมือถือของนักเทคนิคชาวจีน กลุ่มสื่อสารของบริษัทบน Wechat	106
10	ภาพถ่ายห้องเย็นรักษาอุณหภูมิภายในสวนกล้วยห้วยเกี๋ยง	107

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

นับตั้งแต่หลังทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา คลื่นชาวจีนรุ่นใหม่ได้หลั่งไหลเข้ามายังพื้นที่แถบบริเวณชายแดนลุ่มน้ำโขงอย่างต่อเนื่อง ในช่วงระยะเวลาไม่ถึง 20 ปี กลุ่มคนจีนรุ่นใหม่ข้ามแดนเหล่านี้ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อภูมิทัศน์การค้า สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นตามพื้นที่ชายแดนประเทศอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงอย่างกว้างขวาง ดังปรากฏในงานศึกษาของอริยญา ศิริผล (2555, 2556) พบว่า กลุ่มคนจีนรุ่นใหม่ที่เคลื่อนย้ายเข้าสู่ชายแดนไทย-ลาว มีความหลากหลายมากขึ้น โดยกลุ่มคนจีนเหล่านี้ได้เคลื่อนย้ายเข้าไปยังประเทศลาวเพื่อแสวงหาโอกาสใหม่ๆ ทางเศรษฐกิจ อันเป็นผลมาจากการที่สภาวะชายแดนได้ถูกเปิดขึ้นตามนโยบายของภูมิภาคอาเซียน เงื่อนไขความร่วมมืออันดีภายใต้ข้อตกลงด้านการพัฒนาระหว่างรัฐบาลลาวและรัฐบาลจีน กอปรกับสภาวะภายในประเทศจีนเองที่มีการแข่งขันทางการค้า การตลาดและการแย่งงานทำสูงมาก ปัจจัยสำคัญเหล่านี้ได้ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนจีนรุ่นใหม่เข้มข้นขึ้น

กลุ่มคนจีนที่เคลื่อนย้ายเข้าสู่ตอนเหนือของลาวประกอบด้วยกลุ่มนักลงทุนในกิจการสำคัญๆ อาทิ กลุ่มนายทุนขนาดใหญ่และขนาดกลางลงทุนพัฒนาที่ดิน เช่น บริษัทดอกเงี้ยวคำที่ทำธุรกิจทำคาสโนโรแกรม บ้านพักอาศัยที่เขตตันผิงจังหวัดบ่อแก้ว กลุ่มเจ้าของโรงงานประกอบรถมอเตอร์ไซด์จีน โรงงานไฟแช็ค กลุ่มเจ้าของตลาดจีนห้วยทราย กลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้างที่เข้ามารับงานตามสัญญากับรัฐบาลลาวในการสร้างสาธารณูปโภค ถนน อาคาร สนามบิน เป็นต้น

นอกจากการลงทุนในภาคเศรษฐกิจการค้าและสาธารณูปโภคแล้ว ยังพบการเพิ่มขึ้นของอิทธิพลจีนผ่านการเคลื่อนย้ายของนักลงทุนชาวจีนเข้าไปยังประเทศลาวในภาคการเกษตรด้วย ดังเช่น การเข้ามาของกลุ่มนักลงทุนในบริษัทสวนยางพาราและสวนเกษตรอื่นๆ (ยศ สันตสมบัติและอริยญา ศิริผล 2556; ยศ สันตสมบัติ, 2557; Chiang and Cheng, 2015:85-116) รวมทั้งกลุ่มคนจีนรายย่อยที่เข้ามาทดลองเช่าที่ดินทำการเกษตรปลูกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ทดลองปลูกแตงโม กล้วยหอม ซึ่งบางส่วนเคลื่อนย้ายมาจากสิบสองปันนาในมณฑลยูนนาน หรือจากหลวงน้ำทาในลาว เข้ามายังแขวงบ่อแก้ว เป็นต้น (อริยญา ศิริผล, 2556: 41-43)

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ในประเทศพม่า (ยศ สันตสมบัติ, 2557; Tun, 2015:167-194) พบสถานการณ์คล้ายกันในแถบรัฐฉานตอนกลางและตอนบน กลุ่มคนจีนที่เข้าไปเช่าที่ดินของคนท้องถิ่นเพื่อปลูกพืชระยะสั้น เช่น แตงโม กล้วยหอม ในลักษณะของสวนเกษตร หากเป็นนักลงทุนรายใหญ่ก็มักลงทุนปลูกพืชยางพาราและส่งกลับไปยังประเทศจีน เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดใหญ่ภายในประเทศจีน

ในส่วนในประเทศไทย โดยเฉพาะในเขตชายแดนบริเวณจังหวัดเชียงรายจะพบว่า ภาคการเกษตรของไทยเป็นอีกแห่งหนึ่งที่กำลังได้รับผลกระทบอย่างหนักจากอิทธิพลจีน ผ่านการเคลื่อนย้ายของคนจีนเข้ามาในภาคเหนือ (ยศ สันตสมบัติและอรุณญา ศิริผล, 2556) ตัวอย่างสำคัญในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา ได้แก่ ปรากฏการณ์การเข้ามาลงทุนทำยางพาราในภาคเหนือ กรณีที่หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ¹ เสนอข่าวบริษัทฮกเกี้ยนและบริษัทเทียนจินจากประเทศจีน ร่วมทุนกับกลุ่มนักธุรกิจยางพาราในภาคเหนือเพื่อเป็นศูนย์กลางการผลิตและแปรรูปยางพาราครบวงจร ชาวจากหนังสือพิมพ์ผู้จัดการระบุว่า มีการจดทะเบียนบริษัทประกอบการตั้งกิจการแปรรูปผลผลิตยางพาราโดยเข้าไปจัดหาที่ดินแปลงใหญ่หลายพันไร่ตั้งโรงงานแปรรูปยาง ขณะที่ชุมชนท้องถิ่นเกิดความกังวลกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ที่ดิน และน้ำ ในขั้นตอนการผลิต ปัญหาน้ำเสีย กลิ่นเหม็นจากสารเคมีและกากแบ่งในกระบวนการแปรรูปยาง²

นอกจากกรณียางพาราแล้ว ยังมีกรณีที่กลุ่มนายทุนจีนขนาดกลางจากเมืองใหญ่ในจีนเข้ามาลงทุนในกิจการการเกษตรเชิงเดี่ยวแปลงใหญ่ เช่น แตงโม กล้วยหอม ฯลฯ ตัวอย่างล่าสุดคือ กรณีการเข้ามาลงทุนทำสวนกล้วยหอมในเขตจังหวัดเชียงรายโดยบริษัทจีนเช่าพื้นที่การเกษตรกว่า 3,000 ไร่ ซึ่งกำลังถูกตั้งคำถามจากคนท้องถิ่นต่อประเด็นผลกระทบด้านต่างๆ ทั้งด้านผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การใช้สารเคมี การแย่งชิงทรัพยากรน้ำและที่ดิน รวมทั้ง ความมั่นคงทางการผลิตของภาคการเกษตรไทยในอนาคตจากการเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวและพืชท้องถิ่นไปสู่สวนเกษตรขนาดใหญ่

จากสถานการณ์การลงทุนปลูกผลผลิตทางการเกษตรของกลุ่มคนจีนเหล่านี้ หนึ่งในปัจจัยดึงดูดที่สำคัญคือ ความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานของประเทศไทย เช่น ถนน ไฟฟ้า การชลประทานราษฎร การชลประทานหลวง ระบบสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ระบบน้ำใต้ดิน เป็นต้น ซึ่งกลุ่มผู้ลงทุนชาวจีนเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องลงทุนในการก่อสร้างใหม่ สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ทันที แม้จะมีผลกระทบในทางบวกคือ คนท้องถิ่นได้รายได้จากการรับจ้างเป็นแรงงานในแปลงเกษตร แต่ผลกระทบเบื้องต้นสำคัญที่ยังไม่ได้รับการประเมินอย่างชัดเจน ได้แก่ ผลกระทบต่อเกษตรกรที่ผลิตพืชสวนเกษตรกรรม และการใช้ที่ดินที่ถูกเปลี่ยนไปสู่การปลูกพืชอื่นๆ นอกจากนี้ บริษัทลงทุนจีนและการลงทุนในภาคเกษตรดังกล่าว ยังไม่ได้เป็นหลักประกันให้กับภาคการเกษตรไทยในระยะยาวที่จะเห็นผลการพัฒนาไปร่วมกันอย่างยั่งยืน โดยงานศึกษาที่ผ่านมาพบว่า กลุ่มทุนจีนมีลักษณะการทำเกษตรบนฐานของผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับมากกว่าผลประโยชน์โดยรวม และเมื่อเกิดปัญหาในที่หนึ่ง หรือได้ประโยชน์น้อยลงก็จะเคลื่อนย้ายไปสู่ที่อื่นๆ ต่อไป ดังเช่น กรณีสวนกล้วยหอมที่เกิดขึ้นในแขวงหลวงน้ำทาและแขวงบ่อแก้วในเขตตอนเหนือประเทศลาวได้เคลื่อนย้ายมาสู่ชายแดนภาคเหนือของไทย จังหวัดเชียงราย หนึ่งในสาเหตุสำคัญคือ

¹ ทุนจีนจับมือเอกชนไทยทุ่มพันล้านตั้งโรงงานขนยางพาราส่งจีน. (20 เม.ย.2554), (สืบค้น 2555, 21 มีนาคม). ผู้จัดการ เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9540000048802>

² แนวปฏิบัติที่ดีด้านการป้องกันและลดมลพิษอุตสาหกรรมน้ำยางข้น. (2548). งานวิจัย. สำนักงานจัดการคุณภาพน้ำ กรมควบคุมมลพิษ.

รัฐบาลท้องถิ่นแขวงบ่อแก้วของประเทศลาวได้ยุติการทำสวนกล้วยหอม³ เพราะพบว่าส่งผลกระทบต่อท้องถิ่นจากปัญหาน้ำเสีย สารเคมี ยาฆ่าแมลงที่กลุ่มนักลงทุนจีนผู้ผลิตกล้วยหอมในลาวได้ทิ้งปัญหาไว้กับท้องถิ่น⁴

จากสถานการณ์การเคลื่อนย้ายของคนจีน กลุ่มนักลงทุนจีนในธุรกิจการเกษตรแบบย้ายที่ดังกล่าวทำให้งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสนใจไปที่ผลกระทบต่อความมั่นคงทางการผลิตการเกษตรที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มเกษตรกรไทย ผู้ผลิตทางการเกษตร เจ้าของที่ดินทำการเกษตร กลุ่มแรงงานภาคการเกษตร และชุมชนท้องถิ่น เมื่อต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ดังกล่าว

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 การเข้ามาทำธุรกิจของนักลงทุนการเกษตรชาวจีนในภาคเศรษฐกิจการเกษตรส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการผลิตการเกษตร ผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมและกลุ่มเกษตรกรไทย แรงงานเกษตรไทยอย่างไร

1.2.2 ทิศทางเชิงนโยบายหรือแนวทางที่มีประสิทธิภาพของรัฐบาลไทยหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจภาคการเกษตรที่เป็นธรรมต่อทุกฝ่าย และสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยรวมควรเป็นอย่างไร กลุ่มเกษตรกรไทย แรงงานเกษตรไทยและกลุ่มที่ได้รับผลกระทบควรได้รับการช่วยเหลือ และปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ๆ นี้ อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรของคนไทยและผลกระทบด้านสังคม สิ่งแวดล้อมในบริบทสถานการณ์การเข้ามาของนักลงทุนในภาคเศรษฐกิจการเกษตร โดยครอบคลุมประเด็น

1) บริบทที่เอื้อต่อการลงทุนการปลูกกล้วยหอมในจังหวัดเชียงราย

2) ผลกระทบของระบบการผลิตแบบกล้วยหอมแปลงใหญ่ต่อชุมชนในพื้นที่ ในมิติ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการปรับตัวของเกษตรกร

1.3.2 เพื่อนำข้อมูลงานวิจัยผลกระทบจากท้องถิ่นมาจัดทำข้อเสนอที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ รวมทั้งจัดทำข้อเสนอทางนโยบายและแนวทางแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

1.3.3 เพื่อให้บริการทางวิชาการแก่สังคม ให้มีความรู้เท่าทันกระแสสิทธิพลจีนในอาเซียน โดยเฉพาะในประเด็นธุรกิจสวนเกษตรย้ายที่ของคนจีน

³ ดูเพิ่มเติมใน Chinese Banana Plantation Lose Their Appeal in Laos as Pollution Concerns Grow. (2016, April 14). RFA Radio Free Asia. Retrieved from <http://www.rfa.org/english/news/laos/chinese-banana-plantations-04142016151133.html>

⁴ ดูเพิ่มเติมใน Arnaud Dubus. (2016, February 10). The true cost of Laos' banana plantation. Southeast Asia Globe. Retrieved from <http://sea-globe.com/laos-banana-plantations/>

1.4 ขอบเขตของโครงการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา เน้นพื้นที่ลุ่มน้ำอิงในเขตพื้นที่ภาคเหนือ โดยได้เก็บข้อมูลกรณีศึกษาเชิงลึกในพื้นที่ อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย ซึ่งมีการลงทุนสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชขนาดใหญ่ของนักลงทุนชาวจีน รวมทั้งอำเภอรอบนอก คือ อ.เชียงของซึ่งมีการลงทุนของนักธุรกิจสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชเพื่อส่งออกประเทศจีนในจังหวัดเชียงรายในรูปแบบต่างๆ นอกจากนี้ งานวิจัยชิ้นนี้ได้เก็บข้อมูลการปรับตัวของเกษตรกรไทยที่มีต่อการเข้ามาลงทุนของชาวจีน และการทำสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิช ของเกษตรกรไทยในเขตพื้นที่ อ.จุน และ อ.เชียงคำ จ.พะเยา รวมทั้งสวนกล้วยหอมทองของเกษตรกรชาวไทยในพื้นที่ อ.เมือง จ.เชียงราย

1.4.2 ขอบเขตกลุ่มประชากรวิจัย งานวิจัยนี้มีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ กลุ่มเกษตรกรท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของสวนเกษตรจีนดังกล่าว ทั้งผลกระทบทางบวกและลบ รวมทั้งกลุ่มคนท้องถิ่นอื่นๆ เช่น กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบด้านการขาดแคลนน้ำ กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากสารเคมี กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากประเด็นด้านการจัดการที่ดิน กลุ่มแรงงานเกษตรรับจ้าง และหน่วยงานท้องถิ่น

1.4.3 ขอบเขตการวิเคราะห์ เป็นการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ พิจารณาเชิงผลกระทบด้านบวกและด้านลบที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนไทยที่มีอาชีพเกี่ยวเนื่องกับเศรษฐกิจการเกษตรที่ได้รับผลกระทบจากธุรกิจสวนเกษตรแบบย่ำยีของกลุ่มคนจีนที่เข้ามาปลูกพืชแปลงใหญ่ในเขตอำเภอต่างๆ ในเขตภาคเหนือ

1.5 กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

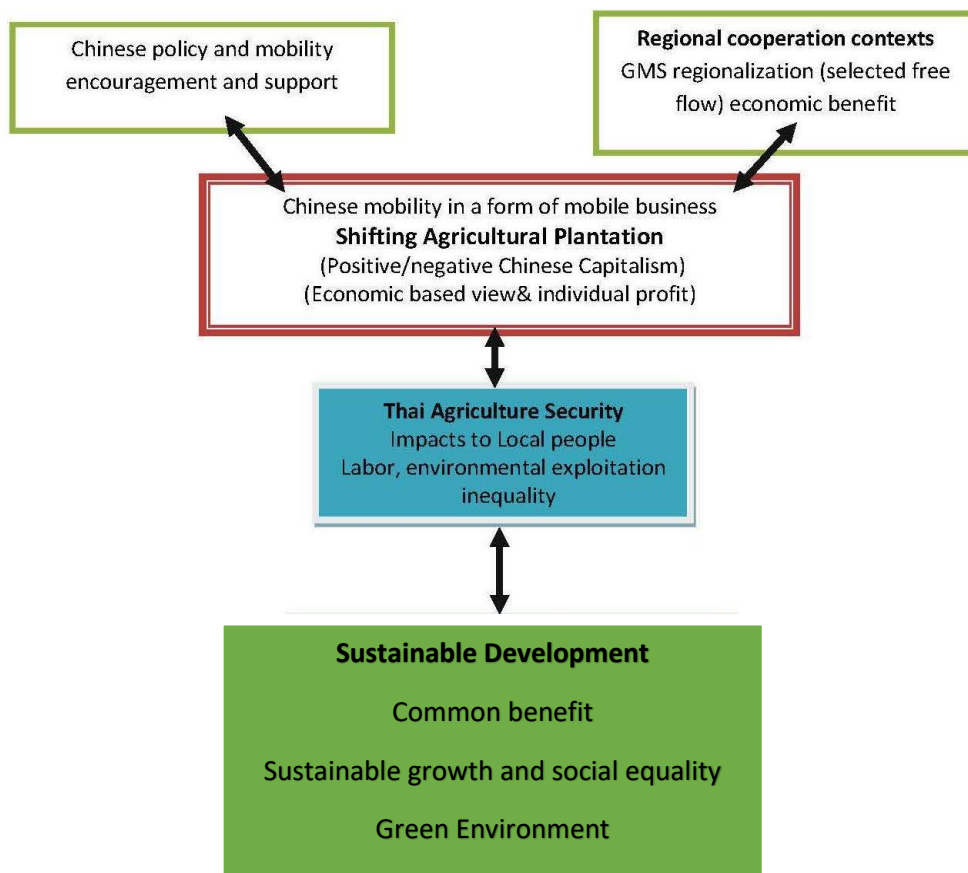
ชุดโครงการย่อยนี้ ประยุกต์ใช้กรอบคิดไปในทิศทางเดียวกันกับชุดโครงการประสานงานวิจัยเรื่อง อิทธิพลจีนกับผลกระทบด้านความมั่นคงทางการท่องเที่ยวและเกษตรในเขตภาคเหนือของไทย ที่ให้ความสำคัญกับแนวคิด “การพัฒนาอย่างยั่งยืน”⁵ เป็นกรอบแนวคิดหลักของ “การพัฒนา” ในการสร้าง

⁵ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). แนวคิดเรื่อง การพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถดูรายละเอียด... *วาทกรรมการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก. ; ชุตักดิ์ วิทยาภัก. (2549). “นักสังคมศาสตร์บนถนนสายสิ่งแวดล้อม: จากนิเวศวิทยาวัฒนธรรม สู่นิเวศวิทยาการเมือง และนิเวศวิทยาแห่งการปลดปล่อย”. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บก.). *อยู่ชายขอบ มองลอดความรู้* (345-368). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน. ; ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2547). *นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพ และสิทธิชุมชน*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.; Escobar, Arturo. (1995). *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton: Princeton University Press. ; Yos Santasombat. (2003). *Biodiversity, Local Knowledge and Sustainable Development*. Chiang Mai: Regional Center for Social and Sustainable Development (RCSD.), Chiangmai University.; Escobar, A. 1996. constructing nature; elements for a poststructural political ecology, in Peet, Richard, Watts, Michael. *Liberation ecologies: environment, development, social movements*. London: Routledge.

ให้เกิดความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและห่วงใยความเท่าเทียมกันทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้เติบโตไปด้วยกัน โดยมีองค์ประกอบการพิจารณา “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ที่เลือกนำมาใช้คือ 1) ผลประโยชน์ร่วมกัน (Common benefit) ที่ทำให้เกิดการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม 2) มีลักษณะการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนไปด้วยกัน (Sustainable growth) สร้างความเท่าเทียมกันทางสังคม (Social equality) และ 3) ไม่ทิ้งปัญหาให้ใคร มีการสร้าง/รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ใช้ในระยะยาว ไม่เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ (Green Environment)

กรอบแนวคิดนี้จะช่วยทำความเข้าใจกรณีการทำ “ธุรกิจการเกษตรแบบย้ายที่” ของกลุ่มผู้ประกอบการนักลงทุนจีนว่า จะสามารถช่วยสร้างให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งคนจีนและประเทศไทย ภาคเหนือของไทยได้อย่างไร และควรมีแนวทางเชิงรุกอย่างไรในการจัดการปัญหาและผลกระทบที่กำลังเกิดขึ้นกับกลุ่มคนไทยที่เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจการเกษตร การทำสวนแบบย้ายที่ของคนจีน ตลอดจนภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องควรสร้างระบบ กติกา การจัดการที่เป็นธรรมต่อทุกภาคส่วนอย่างไรเพื่อให้เกิดการปรับตัวอย่างทันทั่วทั้งที่มีทิศทาง

แผนภาพที่ 1 กรอบคิดโครงการวิจัย

1.6 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาปรับใช้ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งจะช่วยให้คลี่คลายให้เห็นความซับซ้อนของการเข้ามาลงทุนด้านการเกษตรของนักลงทุนจีนในภาคเหนือ ผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตร และแนวคิดเพื่อการพัฒนาด้านการเกษตรอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.6.1 สวนเกษตรย้ายที่และการเข้ามาของนักลงทุนจีน

การเข้ามาลงทุนทำสวนเกษตรของชาวจีนในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมานั้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีลักษณะของการเช่าที่ดินช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อทำเกษตรเชิงเดี่ยวและส่งผลผลิตกลับไปขายในประเทศจีน โดยลงทุนปรับปรุงที่ดิน จัดการระบบน้ำ จัดหาแรงงาน ใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตอย่างเข้มข้น เพื่อให้สามารถส่งกลับไปขายในปริมาณมากตามความต้องการของตลาด เมื่อความอุดมสมบูรณ์ในดินลดลงจนไม่สามารถให้ผลผลิตที่คุ้มค่าได้ กลุ่มผู้ลงทุนดังกล่าวก็มักจะทิ้งสวนเกษตรเดิมเพื่อบุกเบิกไปยังที่ดินใหม่ ไม่รับผิดชอบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในระยะยาว ทั้งการให้กับเจ้าของที่ดินและท้องถิ่น (Yos Santasombat, 2017)

งานศึกษาของ ยศ และอรัญญา (2556) เรื่องยางพาราในลุ่มน้ำโขงพบว่า การขยายตัวของสวนปาล์มขนาดใหญ่ โดยเฉพาะยางพาราของจีนในยุคศตวรรษที่ 21 ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอยบนแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ ความคาดหวังและความปรารถนาต่อการพัฒนา แต่เกิดขึ้นจาก “สภาวะการปิดล้อมข้ามชาติ” (Transnational enclosure) ของแรงขับเคลื่อนในพลังอำนาจอย่างน้อย 3 ด้าน คือ อิทธิพลจีนและทุนนิยมชายขอบ กลไกตลาดภายใต้เสรีนิยมใหม่ และรัฐในลุ่มน้ำโขงที่ทำงานอย่างสอดคล้องกัน โดยใช้ยางพาราเป็นยุทธศาสตร์ในการปิดล้อมทรัพยากรธรรมชาติที่ดินและผืนป่าข้ามชาติ ผ่านการสร้างวาทกรรมการพัฒนาและวาทกรรมสิ่งแวดล้อม เพื่อทำการยึดกุมแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมืองและสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยให้แก่กลุ่มผู้มีผลประโยชน์ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ขณะที่กลับปล่อยผลกระทบทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านและชุมชนชายขอบ

สถานการณ์ของการปลูกยางพาราภายใต้สหสัมพันธ์แห่งอำนาจดังกล่าวได้สร้างความเป็นชายขอบให้เกิดขึ้นต่อชุมชนชาวบ้าน ผู้คนระดับล่างในลุ่มน้ำโขงตอมนบนจากการกีดกัน (Exclusion) ชุมชนออกจากทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ที่ตนเองเคยพึ่งพาผ่านการปิดล้อมทรัพยากรธรรมชาติที่ดินและผืนป่าอันอุดมที่เป็นแหล่งความมั่นคงด้านอาหาร ลดทอนความหลากหลายทางชีวภาพ พืชพันธุ์อาหารของชุมชนชาวบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูง และคนท้องถิ่น เช่น ในกัมพูชา นอกจากจะเป็นการพรากสิทธิในที่ดินไปจากชาวบ้านแล้ว ยังพบว่า สวนยางพารายังทำลายป่าผืนใหญ่อีกด้วย ดังกรณีป่าเปรย็ลอง ป่าสมบูรณ์ผืนใหญ่ จังหวัดกำปงธมใจกลางของกัมพูชา ส่วนในประเทศไทยก็ไม่แตกต่างกัน ที่พบว่า ไม่ใช่กลุ่มเกษตรกรรายย่อยทุกกลุ่มจะประสบความสำเร็จในการลงทุนกับสวนยางพารา ต้นยางจำนวนมากในเขตเชิงเขา ปะเยา น่าน ลำปางไม่ประสบความสำเร็จทางการผลิต ประสบปัญหาในการผลิต เกิดความเสี่ยงต่างๆ และในอนาคตอันใกล้ก็ยังไม่แน่ใจได้ว่า จะสามารถพบกับความสำเร็จเช่นคนอื่นเมื่อมีผู้ผลิตและผลผลิตออกมาสู่ท้องตลาดจำนวนมากจนตลาดยางและราคายางไม่ได้สูงลิ่วอีกต่อไป

นอกจากนี้ ยังพบว่า มีผลกระทบหลากหลายด้านคือ ผลกระทบทางเศรษฐกิจและการปรับตัวของชุมชน ที่ในแง่ทางเศรษฐกิจมีทั้งในแง่บวกและลบบนเงื่อนไขของกลุ่มคนที่มีทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่ต่างกัน เช่น ในกลุ่มคนที่มีฐานะ มีทุนทางเศรษฐกิจ มีที่ดินมากพอ และมีเครือข่ายที่เคยทำการปลูกสวนยางมาก่อน มีความรู้ ข้อมูลประสบการณ์ก็สามารถปรับตัวได้ ขณะที่ในรายของกลุ่มที่เริ่มปลูกและมีที่ดินมากพอ ตลอดจนมีทุนรอนและความรู้จากเครือข่ายเกษตรกรเหล่านี้ได้พยายามปรับตัวทางเศรษฐกิจ ไม่ยอมตัวเองไปกับพืชชนิดใหม่มากนัก แต่ทำการทดลองโดยการสร้างความหลากหลายของพืชพันธุ์และความหลากหลายของแปลงที่ปลูก มีการใช้กลไกเชิงสถาบันและองค์กรชุมชนที่ผูกโยงกับพื้นฐานของเครือข่าย และการจัดสร้างอย่างเป็นระบบที่เข้มแข็ง นำพาให้พวกเขาช่วยเหลือพึ่งพิงกันและพากันไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม การปลูกยางพารา ก็ไม่ได้นำพามาซึ่งผลทางด้านเศรษฐกิจด้านบวกและนำไปสู่การปรับตัวที่มีแนวโน้มประสบความสำเร็จเท่านั้น โดยเฉพาะการทำสวนยางพาราที่มากับการแผ่ขยายของสวนขนาดใหญ่ (Plantation) กำลังทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านลบอย่างต่อเนื่อง เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ ความยากจนที่มักเชื่อมโยงกับระบบการจัดการที่ดินที่ซับซ้อนและถูกแย่งชิงที่ดินให้หลุดออกไปจากมือ ในกัมพูชา สวนปาล์มในพื้นที่สัมปทานยางของบริษัทญี่ปุ่นในจังหวัดกำปงจามได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สวนยางได้ผลิตซ้ำความยากจนขึ้น เพราะงานในสวนยางภายใต้ระบบบริหารจัดการของเอกชนนั้น ชาวบ้านกลายเป็นลูกจ้างที่ต้องทำงานกรีดยางดูแลสวนทุกวันตามที่ได้รับมอบหมายจากหัวหน้าคนงานที่ควบคุมกันเป็นลำดับ ด้วยเพราะชั่วโมงทำงานที่ยาวเหยียดทุกวัน แต่รายได้ที่ได้รับเพียงน้อยนิดเมื่อเทียบกับปริมาณงานและงานที่ไม่มีความหยุด ทำให้เกิดคำถามต่อวิถีชีวิตของชาวแรงงานสวนยางบริษัทที่ถูกขูดรีดแรงงานไปเรื่อย ๆ จนไม่มีวันจบสิ้น

ทั้งนี้ งานศึกษาชิ้นนี้ยังพบว่าเกิดผลกระทบด้านระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ และพืชอาหารจากสวนปาล์มพารา จากการเปลี่ยนป่าสมบูรณ์ให้กลายเป็นสวนยาง การเปลี่ยนระบบการผลิตจากการทำไร่หมุนเวียนและไร่ย่ำยี่ หรือป่ารุ่นสองไปสู่สวนยางพาราให้กลายเป็นภูมิทัศน์เกษตรยางพาราเพียงชนิดเดียวของชุมชนชาวบ้านก็สร้างผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านอาหารด้วย

1.6.2 ธุรกิจการเกษตรข้ามแดนและระบบลูกไร่ในภาคเหนือ

งานศึกษาของ จามะรี เชียงทอง เรื่อง รัฐ ทุน พ่อค้าชายแดน เกษตรกรและข้าวโพดข้ามแดน (2556) อ้างถึงงานศึกษาของรัตนพร เศรษฐกุล (2552) เกี่ยวกับระบบ “พ่อเลี้ยง” ในภาคเหนือผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้เกษตรกรในภาคเหนือจำนวนมากหันมาปลูกยาสูบพันธุ์ใหม่เพื่อขายโดยที่พ่อเลี้ยงก็ทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างเกษตรกรกับโรงงานยาสูบ ระบบนี้สามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีสัญญาที่เป็นทางการแบบลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้ จามะรี เชียงทอง (2556) เสนอว่า ระบบพ่อเลี้ยงเริ่มหายไปจากระบบการผลิตในภาคเหนือและถูกแทนที่ด้วยระบบนายหน้า หรือเอเยนต์ของบริษัทรับซื้อผลผลิต ซึ่งมีความสำคัญในการช่วยจัดการปล่อยสินเชื่อบัณฑิตการผลิต รวมทั้งรับซื้อผลผลิต ทั้งในราคาที่ตกลงกันโดยวาทา หรือไม่ได้ตกลงไว้ล่วงหน้าก็ตาม โดยยังคงเป็นระบบการจัดการการผลิตที่สำคัญใน

สังคมไทยที่เรียกว่าระบบ “ลูกไร่” โดยเป็นระบบสัญญาว่าจะซื้อด้วยวาจาที่มีความยืดหยุ่นในราคาการรับซื้อ

งานวิจัยดังกล่าวเสนอว่าระบบลูกไร่และระบบเกษตรพันธสัญญาแบบเป็นทางการ มีความแตกต่างกันที่ชัดเจนคือวิธีการรับซื้อ โดยระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นตัวอย่างชัดเจนในประเทศไทย คือ ธุรกิจการเกษตรแบบครบวงจรของบริษัท ซีพี ที่ใช้ระบบเกษตรพันธสัญญาแบบเป็นทางการ มีการสัญญาการซื้อ-ขายกันเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างบริษัทกับเกษตรกร ที่บริษัทเป็นผู้ออกปัจจัยการผลิตให้กับเกษตรกรล่วงหน้า โดยหักจากราคาขายในภายหลัง รวมทั้งมีการระบุราคาการซื้อ-ขายกันไว้ล่วงหน้า กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มีการประกันราคาการรับซื้อ เป็นระบบที่รู้จักกันดีทั่วไปในการทำธุรกิจฟาร์มไก่ ขณะที่ระบบลูกไร่แม้จะมีการที่ผู้ซื้อนำปัจจัยการผลิตมาขายเชื่อให้กับเกษตรกรก่อน แต่การจะรับซื้อมักเป็นการตกลงกันด้วยวาจา ส่วนราคาการรับซื้อ บางครั้งก็ไม่มีข้อตกลงกันไว้ล่วงหน้า แต่ปล่อยให้เคลื่อนไหวตามราคาตลาด

1.6.3 การพัฒนาเศรษฐกิจชายแดน รัฐ และนักลงทุนข้ามชาติชาวจีน

งานวิจัยของจามะรี เชียงทอง (2554) เรื่อง “การพัฒนา” ในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ: จากมาร์กซิสม์ถึงเสรีนิยมใหม่และการสร้างชนบทลาวในโลกสมัยใหม่” ช่วยให้เราเข้าใจพลังของทุนจีนและรัฐที่เข้าไปก่อรูปการเปลี่ยนแปลงในสังคมชาวนาภาคเหนือของลาว เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับกรณีของไทยได้ชัดเจนขึ้น จามะรีพบว่า กระบวนการ อำนาจอริส และตลาด เป็นบริบทสำคัญของพลังที่เข้าไปปรับโครงสร้างชนบทลาว ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่อาจมองชนบทว่าโดดเดี่ยวได้อีกต่อไป เพราะชนบทมีความเชื่อมต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ มีการค้าข้ามพรมแดนที่เข้ามาทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิต มีการนำเข้าระบบเกษตรพันธสัญญาข้ามพรมแดน ส่งผลให้เกษตรกรทำการผลิตตามคำสั่งจากภายนอก ชาวชนบทในพื้นที่ดังกล่าวมีชีวิตอยู่อย่างลุ่มดอน สุ่มเสี่ยง และไร้อำนาจควบคุมการผลิตและชีวิตของตน ในด้านของรัฐเอง ลาวได้เปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาไปสู่จินตนาการใหม่ โดยให้ความสำคัญกับการรับการลงทุนและการค้าจากต่างประเทศมากขึ้น โดยมีนักลงทุนชาวจีนเป็นผู้เล่นสำคัญ

รัฐบาลลาวให้การสนับสนุนให้ภาคเอกชนจากจีนและไทยเข้าไปส่งเสริมการขายตัวของพืชพาณิชย์ เช่น ยางพารา และข้าวโพดในพื้นที่ภาคเหนือของลาว ด้วยเหตุนี้เอง รัฐท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการทรัพยากรที่ดิน โดยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนทรัพย์สินให้เป็นของปัจเจกชน การส่งเสริมการขายตัวของพืชพาณิชย์ยังเป็น การเปลี่ยนที่ดินให้เป็นสินค้า คือ ทำให้ที่ดินมีมูลค่ามากขึ้น

จามะรีพบเห็นอิทธิพลการแพร่ขยายตัวของระบบเศรษฐกิจการตลาดของประเทศที่มีความเข้มแข็งกว่า โดยเฉพาะจีนและไทย เข้าไปใช้ประโยชน์จากที่ดินและแรงงานราคาถูกเพิ่มขึ้น ในเขตเมืองสิง แขวงหลวงน้ำทา ทุนจีนแทรกตัวเข้ามาใช้ประโยชน์จากที่ดินและแรงงานราคาถูกในลาว โดยปรับเปลี่ยนที่สูงจากไร่ยาสูบที่ไปเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา พื้นที่ดอนถูกปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง และพื้นที่ลุ่มถูกปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชสวนหลังนา เช่น แตงโม โดยผลผลิต

เกือบทั้งหมดถูกส่งออกไปยังตลาดภาคการผลิตอุตสาหกรรม และตลาดผู้บริโภคในประเทศจีน โดยภาพรวมแล้ว อาจสรุปว่าการใช้พื้นที่เกษตรกรรมในลาวมีความซับซ้อนมากขึ้น พื้นที่อยู่ภายใต้การกำกับของตลาด หรือ “กลไกเชิงสถาบัน” อำนาจการตัดสินใจ กระจุกตัวอยู่ที่พลังภายนอกซึ่งเชื่อมโยงกับรัฐและกลไกตลาด

กรณีที่เกิดขึ้นในลาวสะท้อนให้เห็นว่า ภายใต้วาทกรรมการพัฒนาที่เน้นความสำคัญของการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ธุรกิจยางพาราของจีนกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาแทนที่กระบวนการพัฒนาแบบเดิมที่ข้าราชการเป็นฝ่ายไปแนะนำให้เกษตรกรละเลิกจากการปลูกฝิ่น หรือแนวคิดการพัฒนา “ทางเลือก” แบบตะวันตกที่องค์กรพัฒนาเอกชนไปให้ความช่วยเหลือเกษตรกรให้เลิกปลูกฝิ่น แต่วาทกรรมการพัฒนาของจีนกลับเน้นความสำคัญของธุรกิจนำหน้าการพัฒนาซึ่งสามารถตอบสนองเป้าหมายสองด้าน กล่าวคือ การปลูกพืชทดแทนฝิ่นและความต้องการยางพาราและวัตถุดิบอื่นๆ ของจีน ไปพร้อมกัน กระบวนการนี้ยังถูกนำมาใช้กับพืชไร่ เช่น อ้อยและมันสำปะหลัง ซึ่งมีบริษัทจีนได้รับสัญญาให้นำระบบเกษตรพันธสัญญาปลูกอ้อยและมันสำปะหลังผนวกเข้ามาภายใต้โครงการพืชทดแทนฝิ่น ยิ่งไปกว่านั้น พืชพาณิชย์เหล่านี้ยังปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ชนบทของลาวภาคเหนือจากไร่ยาสูบมาเป็นเกษตรถาวร และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกษตรเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า การปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์จากกลุ่มชนเผ่ามาเป็น “ชาวนาลาว” และเปลี่ยนแปลงลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ให้เข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างแนบแน่น และกวดขันของรัฐบาล จามะรีสรุปว่า การขยายตัวของพืชพาณิชย์ (โดยเฉพาะยาง อ้อย มันสำปะหลัง และข้าวโพด ซึ่งมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกในภาคเหนือของลาวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว) จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างชนบทและชาวนาลาวในโลกสมัยใหม่ ภายใต้กรอบแนวคิดการค้าเสรีของธนาคารพัฒนาเอเชีย นโยบายและกลไกของรัฐลาว

1.6.4 การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างท้องถิ่นและนักลงทุน

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ (Resource extraction) ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายกระบวนการถลุงทรัพยากรธรรมชาติออกมากเพื่อใช้และเป็นสินค้า ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การทำอุตสาหกรรมป่าไม้ การทำเหมืองแร่ การขุดบ่อน้ำมัน ล้วนเป็นกิจกรรมที่มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติเพื่อแปลงวัตถุดิบเป็นสินค้าและนำเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ ขณะที่แนวคิด การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ (Resource Grabbing) อธิบายความไม่เท่าเทียมของอำนาจในระดับต่างๆ ในการจัดสรร จัดการ ควบคุม เข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งระหว่างรัฐกับรัฐ รัฐกับประชาชน ตลอดจนประชาชนด้วยกันเองในสังคม โดยเป็นการปะทะกันระหว่างผู้ที่รู้สึกว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรเดิมกับผู้เข้ามาาร่วมใช้ใหม่ ซึ่งมีทั้งระดับระหว่างประเทศที่ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์มักจะต้องเผชิญหน้ากับการเข้ามาของทุนข้ามชาติในนามของการพัฒนาเศรษฐกิจและการเผยแพร่ความรู้และเทคโนโลยีอันทันสมัย(Dosu JNR,2016) ขณะที่ในหลายกรณีกลับพบว่าทุนเหล่านั้นกลับสร้างปัญหาให้กับคนท้องถิ่นทั้งในแง่การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ ดิน น้ำ ป่า จากเจ้าของเดิม การละเมิดสิทธิมนุษยชน การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรม อันเป็นผลมาจากอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงและการที่

คนท้องถิ่นถูกยึดเอาและพรากสิทธิการใช้ทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม (Jorand, Manganella, Rizoug and Pommeret, 2012)

1.6.5 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศตะวันตกได้เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติไปอย่างมากมาจนนำมาสู่ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง ส่งผลให้มีแนวคิดเรื่องการปฏิวัติสิ่งแวดล้อมถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกช่วงทศวรรษ 1960-1970 ได้เถียงเรื่อง“ปัญหาความขัดแย้งทางสิ่งแวดล้อม” กับ “ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” และครั้งที่สองปลายค.ศ. 1980-1990 เน้น “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ที่ย้ำว่า มนุษย์สามารถบรรลุเป้าหมายความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ดีได้ โดยวางนโยบายที่เหมาะสม ทั้งสองครั้งกระตุ้นให้เกิดศาสตร์ด้าน “เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม” ขึ้น โดยเริ่มครั้งแรกในสหรัฐมีความพยายามวางนโยบายและมาตรการทางสิ่งแวดล้อม เน้นการวิเคราะห์เรื่องต้นทุนและประโยชน์ของโครงการ ความคุ้มทุน การคิดค้นหาเทคนิคในการประเมินค่าผลกระทบสิ่งแวดล้อม ขณะที่เศรษฐศาสตร์ทุนนิยมกระแสหลักทั่วไป ไม่สนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม เพราะมุ่งเน้นผลประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ

จากนั้นในทศวรรษ 1980 แนวคิดที่ว่าด้วย “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการผลักดันให้รัฐบาลในหลายประเทศออกกฎหมายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างประเทศเรื่องการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ในปี ค.ศ. 1987 มีการลงนามร่วมกันระหว่างประเทศต่างๆ ทั่วโลก ใน “พิธีสารมอนทรีออลว่าด้วยสารที่ทำลายชั้นโอโซนในบรรยากาศ” จุดมุ่งหมายเพื่อลดการผลิตสารซีเอฟซี นอกจากนี้ คำว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้รับการกล่าวถึงอย่างเป็นทางการครั้งแรกในรายงาน บรันท์แลนด์ (Brundtland Report) ซึ่งเขียนโดย Gro Harlem Brundtland ขององค์การสหประชาชาติ ให้ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า “เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่ยอมให้คนรุ่นต่อไป ต้องสูญเสียความสามารถในการสนองความต้องการตน” (meet the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs)

หลังรายงานบรันท์แลนด์ขององค์การสหประชาชาติ ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน กลายเป็นที่ยอมรับกว้างขวางจนสร้างระเบียบวาระโลกใหม่ขึ้นในทศวรรษ 1990 เพื่อจัดการเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน กล่าวคือ เกิดการประชุมสุดยอดระดับโลกหรือที่เรียกกันว่า Earth Summit ครั้งแรกขึ้นในปี ค.ศ. 1992 ที่ประเทศบราซิล จัดโดยองค์การสหประชาชาติเพื่อถกเถียงปัญหาสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมโลก โลกร้อน ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ และที่สำคัญทำให้รัฐบาลทุกประเทศกำหนดยุทธศาสตร์ชาติในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยต้องจัดทำแผนปฏิบัติการที่เรียกว่า AGENDA 21 เป็นแผนแม่บทสำหรับปฏิบัติการทั่วโลกเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” การประชุมดังกล่าวถูกประเมินว่าประสบความสำเร็จเพราะมีตัวแทนกว่า 150 ประเทศเข้าร่วมลงนามและเกิดหลักการเกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบของรัฐแต่ละรัฐในประเด็น

สิ่งแวดล้อม เกิดแนวทางการป้องกันการเปลี่ยนแปลงของอากาศและการทำลายอย่างถอนรากถอนโคนของความหลากหลายทางชีวภาพ

ต่อมาใน ปี ค.ศ. 2011 องค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations Conference on Sustainable development : Rio+20) และได้รับรองเอกสารผลการประชุมที่เรียกว่า “The Future We Want” อันเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาที่ประเทศสมาชิกจะดำเนินการร่วมกันภายหลังปี 2015 ต่อจากเป้าหมายสหัสวรรษเดิม (MDGs) ที่สิ้นสุดลง และมีชื่อใหม่ว่า เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development goals : SDGs) เป็นเป้าหมายต่อเนื่องในระดับที่กว้างขึ้น และครอบคลุมหลายมิติ อันประกอบด้วย 17 เป้าหมาย⁶ โดยงานวิจัยชิ้นนี้เลือกให้ความสำคัญกับเป้าหมายที่มีความเกี่ยวข้องอย่างชัดเจน อาทิ เป้าหมายที่ 3) การทำให้แน่ใจถึงการมีสุขภาพในการดำรงชีวิต และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ เป้าหมายที่ 5) การบรรลุถึงความเท่าเทียมทางเพศ และเสริมสร้างพลังให้แก่สตรีและเด็กหญิงทุกคน เป้าหมายที่ 8) ส่งเสริมเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการมีงานทำ การจ้างงานเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 15) พืชพันธุ์ นูรณ์ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก หยุดยั้งและฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของที่ดิน และหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และเป้าหมายที่ 17) เสริมสร้างความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผล และสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น

⁶ ประกอบด้วย 1) ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่ 2) ยุติความหิวโหย มีความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการที่ดีขึ้น และส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืน 3) ทำให้แน่ใจถึงการมีสุขภาพในการดำรงชีวิต และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ 4) ทำให้แน่ใจถึงการได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน 5) บรรลุถึงความเท่าเทียมทางเพศ และเสริมสร้างพลังให้แก่สตรีและเด็กหญิงทุกคน 6) ทำให้แน่ใจว่าเรื่องน้ำและการสุขาภิบาลได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน และมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน 7) ทำให้แน่ใจว่าทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานที่ทันสมัย ยั่งยืน เชื่อถือได้ ตามกำลังซื้อของตน 8) ส่งเสริมเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการมีงานทำบุคลากรจ้างงานเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน 9) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม 10) ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ 11) ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทั่วถึงพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน 12) ทำให้แน่ใจถึงการมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน 13) ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น 14) อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรทะเล และทรัพยากรทางทะเลสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เป็นไปอย่างยั่งยืน 15) พืชพันธุ์ นูรณ์ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการแปรสภาพเป็นทะเลทราย หยุดยั้งและฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของที่ดิน และหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ 16) ส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นปกติสุข ไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการเข้าถึงความยุติธรรมโดยถ้วนหน้า และสร้างให้เกิดสถาบันอันเป็นที่พึงของส่วนรวม มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับในทุกระดับ 17) เสริมสร้างความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผล และสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ ในงานวิจัยนี้ ได้เน้นใช้แนวคิด การพัฒนาอย่างยั่งยืน ในลักษณะ “การพัฒนา” ที่สร้างให้เกิดความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ และห่วงใยความเท่าเทียมกันทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ร่วมกันในหลากหลายฝ่าย โดยมีองค์ประกอบการพิจารณา “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ที่เลือกนำมาใช้ คือ ผลประโยชน์ร่วมกัน (Common benefit) ที่ทำให้เกิดการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม มีลักษณะการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนไปด้วยกัน (Sustainable growth) สร้างความเท่าเทียมกันทางสังคม (Social equality) ไม่ทิ้งปัญหาให้ใคร มีการสร้าง/รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ใช้ในระยะยาว ไม่เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ (Green Environment)

1.6.6 แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืนและความมั่นคงทางการเกษตร

แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืนปรากฏในรายงานบรันท์แลนด์ ((Brundtland Report) ขององค์การสหประชาชาติ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1987 อย่างไรก็ดี แนวคิดและคำจำกัดความของเกษตรกรรมยั่งยืนมีความหมายค่อนข้างกว้างจึงยากที่จะนำไปปฏิบัติในช่วงแรก อย่างไรก็ดีแนวคิดดังกล่าวค่อยๆ ได้รับการพัฒนาและให้นิยามที่แคบลงผ่านมุมมองของภาครัฐและสังคมศาสตร์ เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ ในรายงานของโดยมีสาระสำคัญคือ การให้ความสำคัญต่อกระบวนการผลิตที่รักษาคุณภาพดิน ลดผลกระทบอันตรายต่อสภาพอากาศ ดิน น้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพและสุขภาพ เป็นการผลิตที่มุ่งลดการใช้ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไป ให้ความสำคัญต่อความต้องการของคนท้องถิ่น ตระหนักในคุณค่าองค์ความรู้ชุมชน โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นการผลิตที่ทำให้แน่ใจได้ว่า ผลผลิตทั้งด้านปริมาณและคุณภาพจะมีคุณค่าทางโภชนาเพียงพอต่อคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นหลัง และเป็นกระบวนการสร้างงานในระยะยาว ให้รายได้เพียงพอสมศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมและมีสภาวะแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสม ลดปัจจัยเสี่ยงด้านความผันผวนของราคา รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้กับทุกภาคส่วนที่มีส่วนร่วมและส่งเสริมสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน (Krall,2015)

สำหรับประเทศไทยได้ให้คำจำกัดความ “ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน” ในร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ. หมายความว่า “ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน” หมายความว่า ระบบการผลิตทางการเกษตร การแปรรูป การจัดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร และหมายรวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่คำนึงและรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศ สภาพแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงและความปลอดภัยอาหาร สร้างความสมดุลความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภค ตามแนวของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งพัฒนาสถาบันทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาระบบเกษตรกรรมที่เข้มแข็งและยั่งยืน เช่น วนเกษตร เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ ไร่หมุนเวียน หรือรูปแบบอื่นตาม ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด”

นอกจากนี้ รายงานเรื่อง *what is sustainable agriculture?* ของ GIZ⁷ ได้รวบรวมคำจำกัดความประเภทการทำเกษตรลักษณะต่างๆ ที่ใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ซึ่งมีความแตกต่างด้านวัตถุประสงค์ของการผลิต รูปแบบการผลิต ระดับปริมาณการใช้สารเคมี และการกำหนดมาตรฐานของแต่ละองค์กรประกอบด้วย

- 1) *การเกษตรระบบปกติ (Conventional Farming)* มักใช้ในการอธิบายการทำเกษตรที่ใช้ยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมี ยากต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต ซึ่งเป็นรูปแบบการทำเกษตรทั่วไปมาเป็นระยะเวลานาน
- 2) *การเกษตรเชิงอุตสาหกรรม (Industrial Agriculture)* มีลักษณะของการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิตอย่างเข้มข้น ทั้งในการทางเกษตรหรือกลไกกรรม เพื่อให้ได้ผลผลิตปริมาณมาก มักจะหมายถึงวิธีการผลิตที่ไม่ยั่งยืน ทั้งนี้ มีการกำหนดมาตรฐานที่เรียกว่า Good agricultural practices (GAP) โดยรัฐบาลของประเทศนั้น กำหนดกฎเกณฑ์และคู่มือการทำเกษตร โดยจะมีค่ามาตรฐานขั้นต่ำที่เกษตรกรจะต้องปฏิบัติตามแนวทางการทำเกษตรอย่างยั่งยืน
- 3) *การเกษตรระบบอินทรีย์ (Organic Farming)* คือการทำเกษตรที่ไม่ใช้สารกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี ยาปฏิชีวนะ และเทคโนโลยีการขยายผลผลิต (GMO) แต่ใช้วิธีการที่เป็นธรรมชาติ และปลอดภัยต่อสุขภาพ ถึงแม้ว่าจะมีหลายองค์กรที่มีการสร้างระบบรับรองคุณภาพขึ้นมาในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม เกษตรกรสามารถทำเกษตรอินทรีย์ได้โดยไม่ต้องขึ้นทะเบียนรับรอง
- 4) *นิเวศเกษตร (Agroecology)* ให้คำจำกัดความครั้งแรกโดย Martin and Sauerborn ในปี ค.ศ.2013 นิยามสำคัญคือ เกษตรกรรมเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ เป็นการนำเอาความรู้ด้านนิเวศวิทยา มาปรับใช้สำหรับการผลิตการเกษตร ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก เน้นการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม และเชื่อมโยงปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากร ความเชื่อ องค์กรความรู้ชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- 5) *การเกษตรที่เท่าทันต่อภูมิอากาศ (Climate Smart Agriculture)* ให้คำจำกัดความโดย FAO หมายถึงการพัฒนาเทคนิค นโยบายและเงื่อนไขการลงทุนเพื่อการทำเกษตรที่ยั่งยืน นำไปสู่การมีความมั่นคงทางอาหารภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมุ่งหวังให้เกิดการผลิตการเกษตรแบบยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น เพิ่มรายได้ เสริมสร้างศักยภาพในการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศ ลดการผลิตก๊าซเรือนกระจก
- 6) *การเกษตรแบบผสมผสาน (Integrated Plant Production)* หมายถึง การทำเกษตรในพื้นที่เฉพาะที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ใช้วิธีการผลิตที่ยั่งยืน เก็บเกี่ยวอย่างเหมาะสม บำรุงรักษาคุณค่าโภชนาการของผลผลิต และให้ความสำคัญต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ลักษณะการทำเกษตรดังกล่าวเพื่อให้แน่ใจว่าจะได้ผลผลิตที่มีคุณภาพในระยะยาว

⁷ ดูเพิ่มเติมได้จาก <https://www.giz.de/fachexpertise/downloads/giz2015-en-what-is-sustain-agric.pdf>

คำจัดความข้างต้น จะเห็นได้ว่าสาระสำคัญของเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นแนวคิดการเกษตรที่เน้นการให้คุณค่าองค์รวมตลอดทั้งระบบการเกษตร ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ได้ประยุกต์แนวคิดดังกล่าว เพื่อนำมาสร้างกรอบการอธิบายความหมายของความมั่นคงทางการเกษตรภาคเหนือแบบกว้างและสอดคล้องกับกรอบแนวคิดหลักของงานวิจัย โดยมีนัยสำคัญคือการรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมท้องถิ่นเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นหลัง ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและคุณค่าศักดิ์ศรีแรงงาน และเป็นการเกษตรที่มีความปลอดภัยทั้งเกษตรและผู้บริโภค

1.6.7 ทุนจีนและแนวคิดทุนนิยมสร้างสรรค์

งานศึกษาของ สฤณี อาชวานันทกุล (2551) ชี้ให้เห็นว่า ระบบทุนนิยมที่ดี ในมิติทางเศรษฐกิจจะต้องไม่ผูกขาดเพื่อผลกำไรที่มากที่สุดของเจ้าของทุนหรือสร้างแรงจูงใจแบบกำไรสูงสุดสุดขั้วให้ประโยชน์ตกแก่ตนฝ่ายเดียว ไม่ขูดรีดเอาเปรียบแรงงาน แล้วสร้างมูลค่าส่วนเกินให้ได้มากที่สุด แต่จะต้องสร้างให้เกิดกลไกการแข่งขันกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่ในมิติทางสังคมวัฒนธรรม หมายถึง การแบ่งปัน และการทำธุรกิจในระบบตลาดที่สร้างสรรค์ให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและได้ประโยชน์ต่อทุกฝ่าย ทุนนิยมด้านบวก อาจเรียกได้ว่าเป็นทุนนิยมสร้างสรรค์ (creative capitalism) เน้นให้ภาครัฐธุรกิจเอกชนและภาคไม่แสวงกำไรสามารถทำงานร่วมกันได้เพื่อขยายพลังของตลาดออกไป ทำให้คนจำนวนมากขึ้นได้กำไร เป็นที่ยอมรับ และทำงานเพื่อบรรเทาความเหลื่อมล้ำในโลก นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอว่า ระบบธรรมาภิบาลที่ดีจะต้องควบคุมกำกับให้เกิดความเสมอภาค โดยเฉพาะการกำกับนายทุน ซึ่งเป็นบทบาทของรัฐในการควบคุมกำกับนายทุนไม่ให้ขูดรีดเอาเปรียบแรงงานหรือกลุ่มคนด้อยโอกาส แล้วสร้างมูลค่าส่วนเกิน บรรลุความต้องการตนเองจึงจะทำให้เกิดทุนนิยมเชิงสร้างสรรค์ได้

ในกรณีของนักลงทุนจีน อาจพบว่าทุนนิยมจีนก็ไม่แตกต่างจากทุนนิยมชาติอื่นๆ เท่าไรนัก ที่มีทั้งทุนนิยมจีนด้านบวก (Positive Chinese capitalism) ที่มุ่งแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ก็มี การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมและสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศที่ไปลงทุน งานศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบต่อการลงทุนของชาวจีนในแอฟริกาในเชิงมานุษยวิทยา ตั้งแต่ด้านโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ไปจนถึงธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก อาทิ สวนเกษตร ธุรกิจสิ่งทอ ธุรกิจรถจักรยานยนต์ ไปจนถึงร้านค้าสินค้าในชีวิตประจำวัน โดยพบว่าการขยายตัวของกิจการเหล่านี้ส่งผลให้สินค้ามีราคาถูกลง จึงเป็นผลดีต่อประชาชนทั่วไปและผู้มีรายได้น้อยให้สามารถเข้าถึงสินค้าอุปโภคบริโภคได้ง่ายขึ้น

งานวิจัยดังกล่าวเสนอว่าการเติบโตของกิจการสัญชาติจีนส่งผลกระทบในเชิงบวก โดยเป็นการกระจายโอกาสที่เท่าเทียมมากขึ้นในการเข้าถึงสินค้าอุปโภคบริโภคที่หลากหลายแก่คนในทุกระดับ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยดังกล่าวได้อธิบายถึงความกังวลเกี่ยวกับทุนนิยมจีนด้านลบ (negative Chinese capitalism) ไว้เช่นกัน โดยเฉพาะประเด็นการดักตวงผลประโยชน์จากทรัพยากรของประเทศปลายทาง ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อประโยชน์ให้แก่การนำเข้าสินค้าจีนมากกว่าการสร้างสมดุลของการส่งออกและนำเข้าสินค้าระหว่างประเทศ การจำกัดการถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้เฉพาะแรงงานชาวจีนหรือจ้างเฉพาะแรงงานชาวจีนเท่านั้น กล่าวคือ เป็นการ

ลงทุนที่ผูกโยงแนบแน่นกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและกำไรส่วนตนและทั้งปัญหาทางสังคมวัฒนธรรมให้แก่ประเทศที่ไปลงทุน (Siu & McGovern, 2017)

ประเด็นของทุนนิยมจีน ยังเชื่อมโยงกับบทบาทของรัฐจีนอย่างน่าสนใจ โดยมีงานศึกษาก่อนหน้ากล่าวถึงบทบาทของรัฐในการสนับสนุนให้เกิดการเคลื่อนย้ายของคนจีนออกมานอกประเทศ เช่น งานของ Zhuang (2000) เสนอว่า ภายหลังการปฏิรูปเศรษฐกิจ (economic reform) ปี 1978 เป็นต้นมา รัฐบาลจีนให้ความสนใจกับการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่สำคัญ คือ ความมั่งคั่งของชาวจีนโพ้นทะเล และชาวจีนอพยพรุ่นใหม่ที่เกิดทางออกนอกประเทศตั้งแต่ปี 1978 เป็นต้นมา ที่ไม่ว่าจะเดินทางออกไปเพื่อทำอะไร คนเหล่านี้ได้รับการเรียกขานโดยภาษาของทางการจีนแบบใหม่ว่า “ซินอวิ๋หมิน” หรือ “จีนอพยพรุ่นใหม่” ที่ยอมรับคนจีนเหล่านั้นในฐานะผู้สร้างชาติ เช่นเดียวกับงานของ Nyiri (2002) ได้ชี้ให้เห็นว่า นโยบายของรัฐบาลจีน และสื่อของรัฐบาลจีนในต่างประเทศได้ตอกย้ำวาทกรรมคนจีนอพยพรุ่นใหม่ด้วยภาพของผู้ประสบความสำเร็จในการค้าและธุรกิจ ที่ไม่เพียงแต่สามารถยกระดับฐานะของตนเองและวงศ์ตระกูลได้เท่านั้น แต่ยัง “สร้างชื่อเสียงแก่แผ่นดินแม่”(Nyiri 2002:331) ส่วน Mohan and Tan-Mullins (2009) ได้ให้ภาพว่าการอพยพของคนจีนจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่เข้าสู่กลุ่มประเทศแอฟริกา ว่ากำลังเป็น “ตัวแทนกลุ่มใหม่แห่งการพัฒนา” (New Agents of Development) โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจที่การอพยพเป็นปัจจัยในการสร้างให้เกิดการขยายตัวของผู้ค้าคนจีนในตลาดกลุ่มประเทศแอฟริกาอย่างกว้างขวาง

1.6.8 สถานการณ์การปลูกกล้วยหอมเพื่อส่งออกในประเทศไทย

ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาการปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชกำลังกลายเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ที่ขยายตัวทั้งในภาคเหนือและจังหวัดอื่นๆ ทั่วประเทศ มีกลุ่มทุนใหญ่ทั้งต่างชาติและไทย อาทิ เครือเจริญโภคภัณฑ์ ซีพี ร่วมกับโดล เอเซีย จำกัด และกลุ่มทุนขนาดกลางและรายย่อย เข้ามาลงทุนปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิช โดยมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่รวมทั้งมีการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ในการส่งเสริมการปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชแก่เกษตรกรในประเทศไทย

1) การปลูกกล้วยหอมเขียวโดยนักลงทุนรายใหญ่ชาวไทย (เครือเจริญโภคภัณฑ์ ซีพี)

หลังจากมีข่าวปรากฏเกี่ยวกับการเข้ามาลงทุนของสวนกล้วยหอมทองในจังหวัดเชียงราย และชาวรัฐบาลประเทศลาวไม่อนุญาตให้นักลงทุนปลูกกล้วยหอมเขียวชาวจีนเช่าสัมปทานที่ดินเพื่อเปิดพื้นที่ใหม่ในการทำสวนกล้วย เนื่องจากผลกระทบจากสารเคมีต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของแรงงาน จะพบว่ามีการแสวงหาที่เครือบริษัทซีพีมีท่าทีสนับสนุนการทำเกษตรลักษณะแปลงใหญ่และเห็นว่าการลงทุนเข้ามาปลูกกล้วยหอมเขียวในไทยจะเป็นการสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้แก่เกษตรกร ซึ่งตั้งแต่ปี 2560 เป็นต้นมาพบว่าเริ่มมีการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้มีการปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะจากกลุ่มทุนเกษตรขนาดใหญ่ เครือเจริญโภคภัณฑ์ (ซีพี) โดยบริษัทเจริญโภคภัณฑ์เมล็ดพันธุ์ จำกัด จับมือกับ โดล เอเซีย จำกัด ส่งเสริมให้เกษตรกรในประเทศไทยปลูกกล้วยหอมเขียว ซึ่งมีเป้าหมายแรกจำนวน 6 หมื่นไร่ทั่วประเทศ โดยบริษัทโดล เอเซีย มุ่งขยายฐานการผลิตกล้วยหอมจากเอกวาดอร์และฟิลิปปินส์มายังประเทศไทย และประเทศอื่นๆ ในเอเชียที่มีศักยภาพการผลิต

บริษัททั้งสองได้ร่วมทุนกัน โดยซีพีได้มีการทดสอบปลูกกล้วยหอมคาเวนดิชในแปลงผลิตของบริษัทที่จังหวัดกำแพงเพชร และอำเภอพนสนธิคม จังหวัดชลบุรี มุ่งเป้าส่งออกไปยังประเทศจีน ซึ่งเป็นลูกค้ารายใหญ่ ปัจจุบันเป็นปีที่ 3 ของการทดลองปลูกและกำลังมุ่งเป้าไปที่การปลูกในพื้นที่นาข้าวที่ปัจจุบันทำรายได้ให้เกษตรกรไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับพืชชนิดอื่น สำหรับแนวทางการส่งเสริมของบริษัทเป็นลักษณะของลูกไร่ วางแผนให้เกษตรกร 1 ครอบครัวดูแลพื้นที่ปลูกกล้วยประมาณ 10 ไร่ ในช่วงแรกบริษัทจะสร้างจุดรับซื้อและแปรรูปผลผลิตจากแปลงในรัศมีไม่เกิน 300 กม. จากกรุงเทพฯ และสร้างเครือข่ายการปลูกโดยมีจุดรับซื้อไม่เกิน 30 กม.

ซีพีจะมีการสำรวจพื้นที่ปลูกของผู้ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ พร้อมให้คำแนะนำ ดูแลวิธีการปลูก เพื่อให้ได้มาตรฐานของบริษัท ทั้งนี้ ยังอยู่ในขั้นตอนการทำโมเดลคำนวณราคาที่เหมาะสมในการรับซื้อ คาดว่าจะอยู่ในช่วงราคา 10-12 บาทต่อกิโลกรัม ส่วนผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานบริษัทวางแผนจะรับซื้อคืนเพื่อส่งให้กับโรงงานแปรรูปในเครือ การปลูกกล้วยหอมทั้งหมดใช้ต้นจากการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อที่ทางโดล เอเชีย จัดส่งให้ และดูแลการให้น้ำและปุ๋ย สูตรต่างๆ มีการพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชบ้าง เช่น ดาโคนิล ไดเมโทธเอท มีการทำระบบการเก็บเกี่ยวผลผลิตให้เข้าใจง่าย ตัดเครือและแปรรูปบรรจุภัณฑ์เพื่อนำขึ้นรถห้องเย็นของบริษัท โดล เอเชีย ที่มารอรับ⁸

2) การปลูกกล้วยหอมทองจังหวัดเพชรบุรี เป็นการปลูกเพื่อส่งออกประเทศญี่ปุ่นเป็นหลัก และตลาดภายในประเทศบางส่วน โดยพื้นที่ที่มีการปลูกกล้วยหอมทองมากคืออำเภอยางและอำเภอบ้านลาด มีเนื้อที่รวมประมาณเกือบ 3,715 ไร่ ในระยะเริ่มแรกช่วงปี 2534 อธิบดีอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์พันเอกสุรินทร์ ชลประเสริฐ และมิสเตอร์อิโรยูกิ ยามาโมโต อธิบดีประธานกรรมการสหกรณ์ผู้บริโภคโตโตประเทศญี่ปุ่น ได้มีการเข้ามาส่งเสริมให้สหกรณ์การเกษตรทำยาง จำกัด เป็นผู้ปลูกกล้วยหอมทองปลอดสารพิษส่งขายให้กับสหกรณ์ฯ ญี่ปุ่น เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวสหกรณ์ผู้บริโภคโตโตประเทศญี่ปุ่นต้องการนำเข้ากล้วยหอมทองปลอดสารพิษของจังหวัดเพชรบุรีซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก จึงได้เข้ามาสร้างความร่วมมือสนับสนุนให้สหกรณ์การเกษตรทำยาง จำกัด ผลิตกล้วยหอมส่งออก

กระบวนการผลิตจะกำหนดให้สมาชิกในโครงการต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขอย่างเคร่งครัด นั่นคือการไม่ใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีโดยเด็ดขาด ขนาดของกล้วยหอม สีผิวต้องได้มาตรฐาน กล้วยหอมทองจะต้องไม่สุกก่อนถึงประเทศ ต้องปราศจากศัตรูและโรคแมลง ห้ามปลูกพืชชนิดอื่นในแปลง และต้องปลูกห่างจากแปลงปลูกพืชที่มีสารเคมีไม่น้อยกว่า 10 เมตร นอกจากนี้ จะมีการตกลงปริมาณซื้อขายระหว่างสหกรณ์ที่ชัดเจน สหกรณ์จะต้องดำเนินการวางแผนการปลูกให้สมาชิกเป็นรายเดือน เพื่อให้สอดคล้องกับปริมาณความต้องการของญี่ปุ่น มีการวางแผนล่วงหน้าประมาณ 1 ปี และมีการกระจายการเพาะปลูกให้กับสมาชิกอย่างทั่วถึง

⁸ “ส่งเสริมปลูกกล้วยหอมเขียว 6 หมื่นไร่...ซีพีจับมือโดล รับซื้อคืน ส่งออก 100%”.(2560). เกษตรก้าวไกล. (5 สิงหาคม 2017) เข้าถึงได้จาก <https://www.kasetkaoklai.com/home/2017/08/ส่งเสริมปลูกกล้วยหอมเขียว/>

ปัจจุบันมีสมาชิก 250 ราย และจะมีเจ้าหน้าที่เข้าไปบันทึกข้อมูลการเพาะปลูก ดูแลคุณภาพสินค้า สร้างความสัมพันธ์กับสมาชิก เพื่อให้สหกรณ์สามารถประเมินปริมาณผลผลิตล่วงหน้าได้ และเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วสหกรณ์จะรับซื้อผลผลิตของสมาชิก คัดกรองสินค้า บรรจุหีบห่อ ขนส่ง ทั้งการนำส่งตลาดโดยตรง เช่น โรงแรมและห้างสรรพสินค้า และพ่อค้าคนกลางคือ บริษัท WAGO เข้ามารับซื้อเพื่อส่งออกให้สหกรณ์ผู้บริโภคต่อไป และที่สำคัญคือพันธุ์กล้วย สมาชิกสหกรณ์จะใช้พันธุ์กล้วยหอมทองพื้นเมืองในการเพาะปลูก ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง มีรสชาติอร่อย หอมหวาน โดยสมาชิกจะใช้หน่อในการขยายพันธุ์ ซึ่งจะมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ระหว่างเกษตรกรด้วยกัน ซื้อขายหน่อพันธุ์ในอัตราหน่อละ 3-4 บาท สำหรับผลผลิตที่ไม่ผ่านเกณฑ์จะนำไปขายที่ร้านค้าสหกรณ์ (วิเชียร แท่นธรรมโรจน์ ,2557)

จะเห็นได้ว่า ระบบการผลิตกล้วยหอมทองในจังหวัดเพชรบุรีจะใช้ระบบสหกรณ์ในการส่งเสริมการปลูกกล้วย และพันธุ์กล้วยหอมทองจังหวัดเพชรบุรีเป็นพันธุ์ที่ตลาดญี่ปุ่นต้องการ สมาชิกสหกรณ์ญี่ปุ่นนิยมบริโภคเพราะเป็นกล้วยปลอดสารเคมีและรสชาติของกล้วยหอมเพชรบุรี เกษตรกรจึงสามารถใช้พันธุ์กล้วยท้องถิ่นที่มีอยู่ในการผลิตและมีส่วนร่วมในการคัดเลือกสายพันธุ์เอง อย่างไรก็ตามจากข้อมูลตั้งแต่ปี 2551 – 2556 เป็นต้นมา การส่งออกกล้วยหอมทองของสหกรณ์ไปยังประเทศญี่ปุ่นมีแนวโน้มลดลง และตลาดภายในประเทศมีแนวโน้มขยายตัวขึ้น

1.7 วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้เวลารวมทั้งสิ้น 24 เดือน นับจากวันที่ 24 มีนาคม 2560 – 24 มีนาคม 2562 โดยใช้การศึกษาทางสังคมศาสตร์ วิเคราะห์ผลกระทบด้านบวกและลบ และผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การทุจริตทรัพยากรธรรมชาติและ การทุจริตแรงงานตนเองของกลุ่มเกษตรกรไทย ผู้ผลิตทางการเกษตรที่เกี่ยวข้อง เจ้าของที่ดินทำการเกษตร กลุ่มแรงงานภาคการเกษตร และชุมชนท้องถิ่นที่ประสบปัญหาจากการเข้ามาของนักลงทุน ผู้ประกอบการเงินในภาคเศรษฐกิจการเกษตร

1.7.1 วิธีการเก็บข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) การเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Document research) เป็นการเก็บข้อมูลจากงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารข่าว บทความ งานวิชาการ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง งานศึกษาทบทวนวรรณกรรม เพื่อประมวลข้อมูลและนำมาพิจารณาประกอบการวิเคราะห์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษาจีน

2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork research) เน้นการลงพื้นที่สังเกตการณ์จริง และสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ กลุ่มเกษตรกรท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของสวนเกษตรจีนดังกล่าว ทั้งผลกระทบทางบวกและลบ รวมทั้งกลุ่มคนท้องถิ่นอื่นๆ อาทิ กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบด้านการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ตำบลบ้านด้า อำเภอขุนตาล กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากสารเคมี

กลุ่มแรงงานเกษตรรับจ้างในสวนกล้วยอำเภอพญาเม็งราย ชาวชุมชนบ้านหนองเสา วัดในตำบลเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย และกลุ่มเกษตรกรและแรงงานผลิตสวนกล้วยหอมเพื่อส่งออกประเทศจีนในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย อำเภอจุนและอำเภอเชียงคำ ในจังหวัดพะเยา

รวมทั้งสัมภาษณ์เก็บข้อมูลสนามจากหน่วยงานท้องถิ่น ได้แก่ สำนักงานอำเภอพญาเม็งราย สำนักงานการเกษตรอำเภอพญาเม็งราย เทศบาลตำบลพญาเม็งราย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลเม็งราย โรงพยาบาลชุมชนอำเภอพญาเม็งราย ผู้นำชุมชนในตำบลเม็งราย โรงเรียนบ้านหนองเสา ตำบลเม็งราย เครือข่ายลุ่มน้ำอิงตอนกลางในอำเภอเชียงคำ เกษตรกรกลุ่มวิสาหกิจชุมชนป่าดงริมกก จังหวัดเชียงราย สำนักงานเกษตรอำเภอขุนตาล คลินิกเอกชนในอำเภอเชียงของ สำนักงานเกษตรอำเภอเชียงของ ผู้นำชุมชนในอำเภอเชียงของ เครือข่ายสภาลุ่มน้ำอิงตอนล่าง และองค์กรภาคประชาสังคมกลุ่มรักษ์เชียงของ

การเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบด้วย การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม อาทิ การทำงานในสวนกล้วย การประชุมหมู่บ้าน การประชุมเวทีภาคประชาชนเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำในเขตภาคเหนือ การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการโดยการนัดหมายล่วงหน้า โดยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์ในกลุ่มของหน่วยงานท้องถิ่น และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักรวมทั้งสิ้น 42 คน และการสนทนาลอยไม่เป็นทางการกับชาวชุมชนตามวาระโอกาส นอกจากนี้ ยังได้มีการจัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยเบื้องต้นเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภาคส่วนต่างๆ ณ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง โดยมีผู้เข้าร่วมรวมทั้งสิ้น 30 คน

1.7.2 วิธีการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยชิ้นนี้ได้มีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลเรื่องเดียวกันจากหลายแหล่งข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด และมีการประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์จากข้อมูลบันทึกภาคสนาม (field note) บทสัมภาษณ์ที่ได้จากการถอดเนื้อหาจากเครื่องบันทึกเสียง ภาพถ่ายจากสนาม ภาพแผนที่ทางภูมิศาสตร์ โดยนำข้อมูลทั้งหมดบันทึกในคอมพิวเตอร์ จัดช่วงเวลา จัดหมวดหมู่ ตีความ ค้นหาความเชื่อมโยงและสร้างข้อสรุป นอกจากนี้ ได้ทำการวิเคราะห์บริบทจากเอกสารและนโยบายที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับข้อสรุปจากพื้นที่ เพื่อตอบคำถามงานวิจัยและพัฒนาข้อสรุปไปสู่ทิศทางเชิงนโยบาย

1.7.3 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้ข้อมูลบทวิเคราะห์จากท้องถิ่นที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจากการลงทุนในสวนเกษตรแบบยั่งยืนของคนจีน
- 2) ได้ข้อเสนอทางนโยบายสาธารณะอันเป็นประโยชน์โดยตรงต่อชุมชนท้องถิ่น
- 3) เสนอแผนยุทธศาสตร์เชิงนโยบายประเด็นผลกระทบจากการลงทุนของคนจีนในภาคการเกษตร และแนวทางแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพแก่รัฐไทย/องค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4) ได้ให้บริการความรู้ใหม่ๆ แก่สังคมสาธารณะ ให้เท่าทันสถานการณ์อิทธิพลจีนในอาเซียน ประเด็นการทำสวนเกษตรย่ายที่และนำไปพัฒนาต่อยอดให้เกิดการปรับตัวพัฒนาภาคการเกษตรของไทยที่ยั่งยืนเป็นธรรม

5) ได้เผยแพร่ความรู้วิชาการผ่านการสร้างงานบทความวิชาการในเวทีระดับชาติและสากล

1.8 การนำเสนอเนื้อหาารายงานวิจัย

เนื้อหาารายงานวิจัยประกอบด้วยบทที่ 1 ที่มา สถานการณ์การลงทุนด้านการเกษตรของนักลงทุนชาวจีน ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งจะใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในงานวิจัย บทที่ 2 ทบทวนสถานการณ์ความมั่นคงด้านการเกษตรในประเทศจีน บริบทภายในและการพัฒนาประเทศ แนวทางในการพัฒนาเทคโนโลยีและองค์ความรู้ด้านการเกษตรในจีน ตลอดจนนโยบายสำคัญที่ส่งเสริมเป้าหมายการสร้างความมั่นคงทางอาหารของประเทศจีน เช่น นโยบายก้าวออกไปข้างนอก นโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยผลักดัน และโอกาสในการพัฒนาทางการเกษตรของไทย บทที่ 3 นำเสนอผลการวิจัยด้านผลกระทบจากสวนเกษตรย่ายที่ของทุนจีนกรณีศึกษา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย บทที่ 4 นำเสนอข้อค้นพบการปรับตัวของเกษตรกรผู้ประกอบการชาวไทยต่ออิทธิพลจีน และบทที่ 5 วิเคราะห์ประเด็นท้าทาย โอกาส และทิศทางเชิงนโยบาย เพื่อรับมือกับทุนเกษตรจีนข้ามชาติ

บทที่ 2

ทุนจีนและสวนเกษตรย้ายถิ่นในภาคเหนือ

การรุกเข้ามาของนักลงทุนชาวจีนในประเทศไทยอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะการลงทุนด้านการเกษตรในพื้นที่ภาคเหนือ นั้น มีสาเหตุจากปัจจัยส่งเสริมภายในประเทศจีนเอง และปัจจัยดึงดูดของประเทศปลายทางอันมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์และมีเงื่อนไขเหมาะสมต่อการทำเกษตร งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาสถานการณ์ในช่วงเวลาที่มีการเข้ามาลงทุนอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน จนนำมาสู่ผลกระทบด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ภาคเหนือของไทย และนำผลการวิจัยไปขึ้นรูปเป็นนโยบายทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจบริบท นโยบาย และปัจจัยส่งเสริมการก้าวออกมาลงทุนด้านการเกษตรของประเทศจีน เพื่อให้สามารถปรับตัวและขึ้นรูปนโยบายเพื่อตั้งรับ ปรับตัว และแสวงหาโอกาสทางนโยบายได้อย่างเท่าทัน ดังนั้น เนื้อหาในบทนี้จึงมุ่งนำเสนอบริบทภายในประเทศจีน นโยบายส่งเสริมภายในประเทศจีนที่สำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสถานการณ์การลงทุนด้านสวนเกษตรในเขตภาคเหนือในปัจจุบัน

2.1 สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของประเทศจีน

หากกล่าวถึงสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของประเทศจีนก็จะพบว่ามีความท้าทายปนความน่าเป็นห่วงดังที่ Lester Brown (อ้างอิงจาก Mcbeath and Mcbeath, 2008; หลิน อี้ฟู, 2560) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งและประธานสถาบันเวิลด์วอตช์ (Worldwatch Institute) ได้แต่งหนังสือ Who Will Feed China? โดยเขาได้ทำนายว่าในช่วงปี ค.ศ. 2030 นั้น ประเทศจีนอาจจะต้องนำเข้าธัญพืชจากต่างประเทศในปริมาณจำนวนมากถึง 200 – 300 ล้านตัน ซึ่งตัวเลขดังกล่าวถือเป็นปริมาณธัญพืชที่สูงกว่าปริมาณการซื้อขายในตลาดโลกรวมกันเสียอีก กล่าวอีกนัยหนึ่งคือแม้ผลผลิตธัญพืชทั่วโลกจะถูกส่งไปเลี้ยงประชากรจีนเพียงประเทศเดียว แต่ก็ยังคงมีประชากรจีนบางส่วนที่ยังอยู่ในสภาพอดอยาก (ยังไม่นับรวมถึงประชากรโลกในประเทศอื่นๆที่ต้องเผชิญสถานะนี้เช่นกัน)

แม้คำเตือนเรื่องสถานะความมั่นคงทางอาหารของ Brown จะขัดแย้งกับภาพลักษณ์ของประเทศจีนที่เป็นประเทศมหาอำนาจลำดับต้นของโลก แต่หากทำความเข้าใจถึงบริบทและพลวัตของจีนก็จะพบว่าปัญหาเหล่านี้ล้วนอยู่คู่กับประเทศไม่ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในช่วงเริ่มต้นหรือแม้กระทั่งการปฏิรูปและพัฒนาประเทศให้เจริญอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กล่าวคือ นับตั้งแต่ช่วงการเริ่มต้นเข้าสู่ยุคจีนใหม่ซึ่งมีการปกครองประเทศด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ก็จะพบวาทนโยบายทางด้านการเกษตรที่เน้นรูปแบบรวมซึ่งกรรมสิทธิ์ที่ดินและผลผลิตทางการเกษตรทั้งหมดที่ถูกรัฐควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จ ทำให้แต่ละครัวเรือนไม่สามารถรับผลตอบแทนใดๆ จากน้ำพักน้ำแรงของตนได้แม้แต่หยดเดียว ด้วยเหตุนี้ แรงจูงใจของเกษตรกรจึงอยู่ในระดับต่ำซึ่งจะส่งผลกระทบต่อผลผลิตที่ได้ให้อยู่ในปริมาณต่ำเช่นกัน จะเห็นได้ว่าระบอบการเมืองการปกครองรูปแบบดังกล่าวถือเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความมั่นคงทางอาหารของยุคจีนใหม่ในช่วงเริ่มต้น

ภาวะความอดอยากในยุคจีนใหม่ได้เริ่มถูกตระหนักและดำเนินการแก้ไขอีกครั้งผ่านการปฏิรูประบบเกษตรกรรมของประเทศ โดยเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงปี ค.ศ. 1992 สมัยของประธานาธิบดีเติ้ง เสี่ยวผิง ที่ได้มีการเดินทางไปเยี่ยมเยือนเขตเศรษฐกิจทางตอนใต้ของจีนได้ทำให้เขาได้รับแรงบันดาลใจและการตระหนักถึงความจำเป็นในการปฏิรูประบบเกษตรของประเทศผ่านการนำระบบเอกชนและระบบตลาดเข้ามาปรับใช้แทนระบบนารวมที่กรรมสิทธิ์เป็นของรัฐบาล ซึ่งการปฏิรูปดังกล่าวได้ทำให้กรรมสิทธิ์ของรัฐบาลที่เคยถือครองอยู่ (ไม่ว่าจะเป็นที่ดินหรือผลผลิตทางการเกษตร) กลายเป็นกรรมสิทธิ์ของประชาชนอย่างแท้จริงและทำให้แต่ละครัวเรือนมีอาหารเพียงพอต่อความต้องการสำหรับการบริโภค ซึ่งนอกจากการปฏิรูปจะส่งผลในแก้ปัญหาปากท้องของประชาชนได้เป็นอย่างดีแล้วยังช่วยแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือนผ่านการนำผลผลิตส่วนเกินเข้าสู่ตลาดอีกด้วย และในภายหลังระบบนารวมที่เคยใช้ในการควบคุมเกษตรกรก็ค่อยๆ ตายจากไปในเวลาต่อมา ซึ่งการปฏิรูปการเกษตรของจีนถือเป็นการนำประเทศเข้าสู่ความทันสมัยในด้านความมั่นคงทางอาหารนั่นเอง

การปฏิรูปการเกษตรของจีนที่นอกจากจะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนในด้านปากท้องของประชากรรวมถึงการเพิ่มผลผลิตส่วนเกินในตลาดแล้ว ยังพบว่า การปฏิรูปยังนำไปสู่การกำเนิดของแรงงานส่วนเกินอีกด้วย เกษตรกรเริ่มมีอิสระในการย้ายถิ่นฐานเพื่อเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมในภาคชนบทมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาเดียวกับการเจริญเติบโตของชุมชนและวิสาหกิจชุมชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การปฏิรูประบบเกษตรกรรมของจีนไปสู่ระบบตลาด ประกอบกับการวิจัยและพัฒนาในด้านโครงสร้างพื้นฐานของประเทศสิ่งเหล่านี้ถือเป็นรากฐานในการสร้างความเจริญเติบโตให้กับจีนยุคใหม่อย่างเห็นได้ชัด ปัญหาความอดอยากของประชากรโดยเฉพาะในเขตห่างไกลได้ถูกขจัด เศรษฐกิจและความก้าวหน้าของประเทศจีนก็ได้ถือกำเนิดนับแต่ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นต้นมา (Qureshi, 2011: 47-48)

แม้การพัฒนาและการเจริญเติบโตในยุคจีนใหม่ที่ดูเหมือนว่าจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ รวมถึงปัญหาปากท้องได้ด้วยดี แต่ทว่าทุกการกระทำย่อมมีราคาที่ต้องจ่าย ดังเช่นการพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็วของจีนนั้นได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านอาหารทั้งทางตรงและทางอ้อมอีกครั้งหนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ นับตั้งแต่การปฏิรูปประเทศในช่วงปี ค.ศ. 1978 จนถึงปัจจุบันได้ส่งผลให้ปริมาณพื้นที่ทางการเกษตรของประเทศลดลงเป็นจำนวนมาก โดยคาดว่า การพัฒนาดังกล่าวทำให้จีนเสียพื้นที่เพาะปลูกไปมากกว่า 8 ล้านเฮกตาร์ในช่วงศตวรรษที่ 21 (Duggan and Naarajärvi, 2015) ซึ่งเกิดจากปัจจัยหลัก 3 ประการคือ จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น การขยายความเป็นเมือง และการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ต่างมีส่วนสัมพันธ์กับการเจริญเติบโตของประเทศอย่างมีนัยยะสำคัญ (Mcbeath and Mcbeath 2008) โดยสาเหตุแต่ละประการสามารถแจกแจงรายละเอียดได้ ดังนี้

2.1.1 จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น และพฤติกรรมบริโภคที่เปลี่ยนแปลง

จีนถือเป็นประเทศที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในโลกโดยคาดการณ์ว่าในปี ค.ศ. 2030 ประชากรจีนจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากถึง 1.6 พันล้านคน ในปัจจุบันจำนวนประชากรจีนมีจำนวน 20 เปอร์เซนต์ของสัดส่วนประชากรโลกทั้งหมดในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศนั้นมีเพียงแค่ 10 เปอร์เซนต์ น้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภคมีเพียง 6 เปอร์เซนต์เท่านั้น ซึ่งหากเทียบระหว่างอุปสงค์

และอุปทานจากตัวแปรดังกล่าวก็อาจพบว่าความต้องการทางด้านทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะพื้นที่เพาะปลูกของจีนนั้นอยู่ในระดับสูงกว่าปริมาณของทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด

จากสัดส่วนของอุปสงค์ที่พุ่งทะยานและไม่มีความสัมพันธ์กับอุปทานตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ยังพบว่าการพัฒนาทางประเทศโดยเฉพาะการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจยังได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ชีวิตของประชากรจีนต่อความต้องการในด้านทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม ดังจะเห็นได้จาก ความต้องการปลูกบ้านที่มีคุณภาพดีและหรูหราซึ่งต้องการใช้พื้นที่ในปริมาณมาก (และอาจกินพื้นที่เพาะปลูกด้วย) หรือในตัวอย่างของชนชั้นกลางที่กำลังเติบโตเรื่อยๆ ในเขตเมืองนั้นก็พบว่าพฤติกรรมการพักผ่อนหรือการทำกิจกรรมสันทนาการของกลุ่มคนเหล่านี้ล้วนต้องการใช้พื้นที่อย่างมหาศาลซึ่งเบียดเบียนพื้นที่ทางการเกษตรทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท เช่น การสร้างสนามกอล์ฟ สวนสาธารณะ ห้างสรรพสินค้า ฯลฯ

นอกจากนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศยังส่งผลต่อพฤติกรรมบริโภคของประชากรจีน กล่าวคือ ในอดีตนั้นอาหารหลักของประชากรจีนมักจะเป็นในรูปแบบของธัญพืชต่างๆ แต่ในปัจจุบันความต้องการบริโภคผลิตภัณฑ์ที่ได้จากสัตว์ (เนื้อ นม ไข่) และผลไม้ของประชากรจีน (โดยเฉพาะประชากรในเขตเมือง) อยู่ในสัดส่วนที่สูงขึ้น ซึ่งการทำฟาร์มปศุสัตว์นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ทรัพยากรในปริมาณมาก เช่น การใช้ธัญพืชเพื่อเลี้ยงสัตว์ในปริมาณมากขึ้น การใช้น้ำที่เพิ่มมากขึ้น ฯลฯ โดยในจุดนี้จึงถือได้ว่าพฤติกรรมบริโภคและรูปแบบการใช้ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของประชากรจีนยังถือเป็นตัวเร่งให้เกิดปัญหาความมั่นคงทางอาหารเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องจากการเบียดเบียนทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดนั่นเอง (Thomas, 2013; Qureshi, 2011; Duggan and Naarajärvi, 2015; Mcbeath and Mcbeath, 2008)

2.1.2 การขยายความเป็นเมือง

นับตั้งแต่การปฏิรูปเศรษฐกิจจีนในช่วง 20 ปีแรกนั้นจะพบว่าการขยายตัวของเมืองนั้นได้ก่อให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ทางการเกษตรไปเป็นจำนวนมาก เมืองใหญ่จากเดิมที่มีเพียง 193 เมืองได้ขยายตัวและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นจำนวนมากถึง 666 เมือง (หรือเป็นการขยายตัวของเมืองราวๆ 3 เท่าตัว) ซึ่งการขยายตัวของเมืองยังส่งผลให้เกิดการขยายขนาดของจำนวนประชากรตามมาอีกด้วย โดยพบว่าประชากรในช่วงเวลาดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นกว่า 500 ล้านคน ยิ่งเกิดการขยายตัวของเมืองมากขึ้นเพียงใดก็จะพบว่าพื้นที่รอบเขตเมืองซึ่งอาจรวมถึงพื้นที่ทางการเกษตรนั้นก็ถูกกลืนมากขึ้นเท่านั้น โดยคาดการณ์กันว่าการขยายตัวของเมืองรวมถึงโครงข่ายขนส่งมวลชนได้ใช้พื้นที่มากกว่า 1.4 ล้านเฮกตาร์ต่อปี (Mcbeath and Mcbeath, 2008) หรืออาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ที่มีสิ่งปลูกสร้างอันเกิดจากการขยายตัวของเมืองและโรงงานอุตสาหกรรมนั้นเกินกว่าครึ่งล้วนเปลี่ยนสภาพมาจากพื้นที่ทางการเกษตรก็อาจไม่เกินความจริงไปมากนัก ซึ่งจากสถิติในช่วงปี ค.ศ. 1986 – 2003 จะพบว่า กิจกรรมการก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของเมืองและโรงงานอุตสาหกรรมได้กลืนพื้นที่ทางการเกษตรไปมากกว่า 2.9 ล้านเฮกตาร์อีกด้วย (Chen, 2007)

นอกจากการขยายตัวของเมืองจะส่งผลต่อการลดลงของจำนวนพื้นที่ทางการเกษตรอย่างมีนัยยะสำคัญแล้ว ยังพบว่าในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาการขยายตัวดังกล่าวยังได้ส่งผลเสียต่อคุณภาพของดินและความปลอดภัยของอาหารเป็นอย่างมาก ซึ่งสาเหตุหลักนั้นเกิดมาจากเมืองมักจะปล่อยของเสียหรือสารพิษเจือปน อย่างเช่น ธาตุโลหะหนักซึ่งส่งผลให้ดินเกิดการปนเปื้อนด้วยสารพิษและส่งผลกระทบต่ออาหารที่ได้จากดินในแหล่งนั้น โดยในปัจจุบันคาดการณ์ว่าดินเสื่อมโทรมที่ถูกปนเปื้อนสารพิษดังกล่าวมีจำนวนมากถึง 20 ล้านเฮกตาร์หรือนับเป็นพื้นที่ประมาณ 1 ใน 6 ของพื้นที่เพาะปลูกที่มีอยู่ทั้งหมดในประเทศและการปนเปื้อนดังกล่าวยังได้ส่งผลกระทบต่อความเสียหายและความปลอดภัยของผลผลิตทางการเกษตรไปมากถึง 10 ล้านตันต่อปีอีกด้วย (Chen, 2007)

มลภาวะทางน้ำถือเป็นอีกสาเหตุที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของเมืองและโรงงานอุตสาหกรรมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง โดยพบว่าแม่น้ำที่ไหลผ่านเมืองในอัตรามากกว่า 78 เปอร์เซ็นต์จะไม่สามารถนำมาใช้ในการอุปโภคและบริโภคอันเนื่องจากการปนเปื้อนของสารพิษต่างๆ โดยลำน้ำเหล่านี้ต่างถูกใช้ในการเกษตรแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้จึงไม่แปลกใจว่านอกจากการปนเปื้อนของธาตุโลหะหนักที่ถูกปล่อยมาจากเมืองโดยตรงแล้ว ปัจจัยที่ส่งผลให้ดินเกิดความเสื่อมโทรมและเกิดการทำลายคุณภาพดินมากขึ้นก็เกิดมาจากลำน้ำชลประทานที่พาดผ่านบริเวณเมืองด้วยเช่นกัน โดยคาดการณ์ว่าดินที่ถูกเจือปนสารพิษจากลำน้ำชลประทานในช่วงปี ค.ศ. 1995 นั้นมีจำนวนมากถึง 3.62 ล้านเฮกตาร์ และดินที่ถูกเจือปนสารพิษจากเมืองและโรงงานอุตสาหกรรมโดยตรงมีจำนวน 0.51 ล้านเฮกตาร์ ทั้งนี้ หากประเทศจีนยังขาดการแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็อาจส่งผลให้จีนไม่สามารถมีพื้นที่เพาะปลูกเพื่อดูแลปากท้องประชากรในอีกไม่กี่ทศวรรษข้างหน้าก็เป็นได้ (เพ็งอ๋าง)

2.1.3 การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

ในปัจจุบันจีนถือเป็นหนึ่งในผู้นำของเศรษฐกิจโลก ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วนั้นก็ไมอาจปฏิเสธได้ว่าการก่อตั้งเขตอุตสาหกรรมต่างๆ ถือเป็นหนึ่งในแรงขับเคลื่อนตัวแรกที่ทำให้จีนได้ก้าวขึ้นมาอยู่ในจุดนี้ ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ทุกการกระทำย่อมมีราคาที่ต้องจ่าย เช่นเดียวกันกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในที่ต่างๆนั้นจะพบว่านอกจากการเปลี่ยนพื้นที่เพาะปลูกเป็นแหล่งโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากแล้ว ระบบนิเวศที่ถูกทำลายทั้งทางตรงและทางอ้อมก็เป็นผลมาจากโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ซึ่งเกิดขึ้นในวงกว้าง หากเทียบกับปัจจัยของการขยายตัวของประชากรและความเป็นเมืองแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจถือเป็นปัจจัยที่บั่นทอนและสร้างความเสียหายให้กับความมั่นคงทางอาหารของประเทศจีนมากที่สุด พื้นที่ทางการเกษตรที่ลดลงมากถึง 8.3 ล้านเฮกตาร์ในช่วงกลางทศวรรษ 1990 อันเนื่องมาจากสาเหตุของการขยายตัวของเมืองและโรงงานอุตสาหกรรมถือเป็นหลักฐานชัดเจนของการขยายตัวทางเศรษฐกิจจีน สารพิษต่างๆทั้งที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรม สารเคมีในการทำเกษตร การปล่อยของเสียต่างๆลงสู่ดิน น้ำ อากาศ อาจทำให้จีนไม่สามารถผลิตอาหารได้อีกต่อไปในอนาคต (Thomas, 2013)

ตัวอย่างชัดเจนของของโรงงานอุตสาหกรรมที่นอกจากจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบการทำเกษตรโดยตรง อาจเห็นได้จากการที่โรงไฟฟ้าถ่านหินของจีนได้ปล่อยสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์

รวมถึงสารอันตรายอื่นๆ (ประเทศจีนเพียงประเทศเดียวสามารถปล่อยสารพิษเหล่านี้ได้เทียบเท่ากับทุกประเทศในทวีปยุโรปปล่อยรวมกัน) หรือแม้กระทั่งการระบายน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติโดยไม่ผ่านการบำบัดก็ถือเป็นการทำลายระบบนิเวศของแหล่งน้ำผิวดินและน้ำบาดาล รวมถึงยังทำลายแหล่งเพาะปลูกโดยเฉพาะการลดลงของคุณภาพดินซึ่งส่งผลต่อการลดปริมาณของผลผลิตเช่นกัน ซึ่งนอกจากการปล่อยสารพิษสู่ระบบนิเวศแล้ว โรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ยังใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณมหาศาลอีกด้วย ซึ่งการแย่งชิงใช้น้ำของโรงงานอุตสาหกรรมยังก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนน้ำในภาคเกษตรซึ่งจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อผลผลิตทางการเกษตรอย่างหนัก (Qureshi, 2011) นอกจากนี้ยังพบว่าโรงงานอุตสาหกรรมที่มีปล่อยสารพิษต่างๆ สู่อากาศยังมีความสัมพันธ์กับการทำลายคุณภาพของแหล่งดินสำหรับการเพาะปลูกด้วยเช่นกัน กล่าวคือสารพิษที่ปล่อยสู่อากาศได้ส่งผลให้เกิดภาวะฝนกรดซึ่งสามารถส่งผลเสียหายต่อกินที่ใช้สำหรับเพาะปลูกในวงกว้างด้วยเช่นกัน (Chen, 2007)

นอกจากมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมที่ได้ทำลายและลดขนาดปริมาณของพื้นที่เพาะปลูกในประเทศแล้ว ยังพบว่าการสนับสนุนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษและการคอร์ปชั่นก็ถือเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงทางอาหารได้เช่นกันทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ ซึ่งในประเด็นนี้รัฐบาลจีนถือเป็นตัวละครหลักในการสร้างผลกระทบโดยตรงปัญหาเหล่านี้สามารถเห็นได้จากการอนุมัตินโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zones – SEZ) ในหลายเขตภูมิภาคของจีน โดยในปี ค.ศ. 1995 จะพบว่าเขตเศรษฐกิจพิเศษเกิดขึ้นมากถึง 422 เขตพื้นที่ โดยพื้นที่เหล่านี้มักจะเปลี่ยนจากพื้นที่ทางการเกษตรไปสู่พื้นที่โรงงานอุตสาหกรรม โดยในรายงานทางราชการของมณฑลฝูเจี้ยนได้แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ทางการเกษตรมากกว่า 700,000 เฮกตาร์ในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1997 เพียง 7 ปี ได้ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่เขตพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งหมด นโยบายดังกล่าวยังได้พัฒนาไปปรับใช้กับเขตชนบทอีกด้วย ซึ่งรู้จักกันในนามวิสาหกิจเมืองและหมู่บ้าน (Township and Village Enterprise – TVE) ซึ่งเดิมประชาชนในเขตชนบทเป็นเจ้าของกิจการ แต่ในปัจจุบันรัฐบาลท้องถิ่นเข้ามารับผิดชอบ ซึ่งลักษณะของเขตเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าวแม้มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมเบาเสียส่วนใหญ่ แต่บริเวณโรงงานที่ตั้งได้กลืนพื้นที่ทางการเกษตรจำนวนหลายเฮกตาร์เช่นกัน

ในส่วนของความฉ้อฉลหรือการคอร์ปชั่นของรัฐบาลท้องถิ่นนั้นอาจส่งผลกระทบทางอ้อมต่อความมั่นคงทางอาหารของจีนได้ไม่น้อย โดยรัฐบาลท้องถิ่นบางแห่งมักจะใช้อำนาจของตนในการขยายเขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งมักจะเบียดเบียนพื้นที่ทางการเกษตร ซึ่งการใช้อำนาจบังคับในการเปิดพื้นที่ดังกล่าวสำหรับเช่าและซื้อขายมักจะสร้างผลประโยชน์ให้กับข้าราชการมากกว่าการปกป้องพื้นที่สำหรับการทำเกษตรซึ่งไม่ได้รับผลตอบแทนใดๆ โดยเฉพาะในช่วงที่อสังหาริมทรัพย์มีมูลค่าเพิ่มขึ้นนั้นยิ่งทำให้พื้นที่เหล่านี้ถูกนำไปใช้ในการแสวงหาผลประโยชน์ของตนมากขึ้น จะเห็นได้ว่านอกจากปัญหาการใช้อำนาจของข้าราชการในทางที่ผิดแล้วการไร้กรรมสิทธิ์ในที่ดินของเกษตรกรก็อาจเป็นรากฐานของปัญหาความมั่นคงทางอาหารได้เช่นกัน (Mcbeath and Mcbeath, 2008)

2.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาความมั่นคงทางอาหารของประเทศจีน

2.2.1 การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการเกษตรให้มีความทันสมัย

จากตัวอย่างของปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศจีนได้ทำให้รัฐบาลจีนเกิดความตระหนักและใส่ใจต่อการแก้ปัญหาดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลจีนมีกวางปัญหาความมั่นคงทางอาหารไว้เป็นลำดับต้นๆ ของการดำเนินงานบริหารประเทศ โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเกษตรกรรม เกษตรกร และชนบทเสมอมาในเอกสารหมายเลข 1 หรือการแถลงนโยบายว่าด้วยการพัฒนาการเกษตรที่มักจะเกิดขึ้นในเดือนมกราคมของทุกปีนั่นเอง

แม้หนึ่งในวิธีการแก้ปัญหาความมั่นคงทางอาหารในปัจจุบันของจีนจะต้องพึ่งพาการนำเข้าอาหารจากต่างประเทศ แต่รัฐบาลจีนต่างตระหนักดีว่าการเอาสามข้าวไว้ในมือคนอื่นถือเป็นเรื่องอันตราย (หลิน อี้ฟู, 2560) การนำเข้าอาหารไม่อาจเป็นวิธีการแก้ปัญหาความมั่นคงทางอาหารได้อย่างยั่งยืนและเพียงพอต่อความต้องการอาหารของประชากรทั้งประเทศดังที่ Brown ได้ทำนายไว้ ประกอบกับในอนาคตหากจีนได้เผชิญกับปัญหาภาวะการขาดแคลนอาหาร ไม่ว่าจะเกิดจากการที่จีนก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยซึ่งทำให้ขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรมหรือเกิดจากปัจจัยอื่นๆ ปัญหาเหล่านี้อาจส่งผลให้เกิดภาวะราคาอาหารที่สูงขึ้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่ารัฐบาลจีนได้พยายามทำทุกวิถีทางที่จะทำให้จีนสามารถเลี้ยงตัวเองได้ ซึ่งหนึ่งในทางรอดของการพึ่งพาตนเองคือการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ทางเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตในขณะที่พื้นที่เพาะปลูกมีอย่างจำกัด ซึ่งการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรจึงถือเป็นหนึ่งในนโยบายที่รัฐบาลจีนกำลังเน้นหนักและให้ความสำคัญในการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารของประเทศในปัจจุบัน (Renliang, 2016)

2.2.2 การพัฒนาเกษตรกรและชนบท

ทั้งนี้ การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียวอาจไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการแก้ปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระยะยาว การให้ความสำคัญกับการพัฒนาเกษตรกรถือเป็นสิ่งที่รัฐบาลจีนให้ความสำคัญเช่นกัน โดยรัฐบาลจีนเชื่อว่าเกษตรกรถือเป็นรากฐานความมั่นคงของชาติ ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกใจว่ารัฐบาลทุกยุคสมัยต่างให้ความสำคัญกับเกษตรกรเป็นลำดับต้นเสมอมา โดยเฉพาะเกษตรกรในเขตชนบท ซึ่งรัฐบาลจะให้การช่วยเหลือและโอบอุ้มและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในหลายมิติ ซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนของการให้ความสำคัญของรัฐบาลจีนต่อตัวเกษตรกรสามารถเห็นได้จากตัวอย่างประกาศคำแถลงของรัฐบาลเกี่ยวกับการปฏิรูปและการเร่งพัฒนาความทันสมัยทางการเกษตร 5 ด้าน (Renliang 2016) ได้แก่

1) เร่งพัฒนาความทันสมัยทางการเกษตรและเปลี่ยนแปลงรูปแบบการพัฒนาทางการเกษตร

แม้การพัฒนาทางการเกษตรเพื่อสร้างปริมาณผลผลิตโดยเน้นปริมาณจะถือเป็นสิ่งจำเป็นต่อความมั่นคงทางอาหารของชาติ แต่เพื่อกระตุ้นการแข่งขันและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรจึงควรเปลี่ยนรูปแบบจากการผลิตเพื่อเน้นปริมาณไปสู่การผลิตโดยเน้นคุณภาพโดยอาศัยความคิด

สร้างสรรค์ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อสร้างผลผลิตให้มีความปลอดภัยและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2) เพิ่มรายได้เกษตรกรและสร้างแรงจูงใจในการเพิ่มสิทธิประโยชน์แก่เกษตรกร

เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรโดยเพิ่มช่องทางการหารายได้ในด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมที่นอกเหนือจากการทำไร่นา การลดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของเมืองและชนบทซึ่งอาจสามารถทำได้โดยการย้ายแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อภาคการเกษตรหลายด้าน เช่น

(1) การย้ายเกษตรกรจากชนบทไปสู่เมืองจะช่วยทำให้เปลี่ยนบทบาทและเพิ่มจำนวนจากผู้ผลิตไปเป็นผู้บริโภคผลผลิตทางการเกษตรมากขึ้น หรือการเพิ่มอุปสงค์ให้มากขึ้นกว่าอุปทาน ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรในชนบทได้รับผลประโยชน์มากขึ้น

(2) เกษตรกรในชนบทจะมีพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้นหลังจากเกษตรกรบางส่วนย้ายไปสู่เมือง ทำให้เกษตรกรในชนบทสามารถทำการเพาะปลูกและเพิ่มผลผลิตมากขึ้น อันจะนำมาสู่รายได้ที่เพิ่มขึ้นเช่นกัน

(3) ผลจากสิ่งที่กล่าวมาสองข้อแรกนั้น กล่าวคือเมื่ออุปสงค์และอุปทานที่มีความสัมพันธ์กันก็จะช่วยให้เกษตรกรเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้ของตนให้มากขึ้น

(4) แรงงานที่อพยพเข้าสู่เมืองสามารถนำเทคโนโลยีทันสมัยที่ได้รับจากการทำงานกลับมาพัฒนาชนบทของตนได้ (หลิน อีฟู, 2560)

3) พัฒนาเมืองและชนบทให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพร้อมส่งเสริมการพัฒนาชนบทให้ทันสมัย

นอกจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในชนบทแล้วยังพบว่าการสร้างชนบทใหม่ (ที่ทันสมัย) ถือเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญ โดยจะเห็นได้ว่ารัฐบาลมุ่งเน้นการสร้างพัฒนาและปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภค และบริการสาธารณะในชนบทให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น เช่น การขยายปริมาณท่อประปาเพิ่มขึ้น การยกระดับของการใช้ไฟฟ้าในภาคการเกษตร (พลังงานสะอาด เช่น พลังงานลม พลังงานน้ำ พลังงานแสงอาทิตย์) การปรับปรุงและยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาในชนบท การเพิ่มทุนทางสังคมให้กับชนบทมากขึ้น (ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวชนบทในการสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมในชนบท) การสร้างระบบอุตสาหกรรมการเกษตรใหม่ในชนบท การปฏิรูปกิจการป่าไม้และน้ำ ฯลฯ

(1) เพิ่มกิจกรรมการพัฒนาชนบทและการปฏิรูป

เน้นการปฏิรูปชนบทเป็นหลัก มีการดำเนินงานตามแนวทางที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ มีการทดลองก่อนนำไปปฏิบัติใช้จริง มีการสรุปผลการปฏิบัติเพื่อสามารถตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุงเพื่อกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชนบท

(2) เตรียมพร้อมสำหรับการทำงานด้านชนบท เกษตรกรรม เกษตรกรและการสร้างความเข้มแข็งทางด้านกฎหมาย

หากเทียบเรื่องกฎหมายกับเขตเมืองแล้ว ชนบทถือว่ายังมีกฎหมายในด้านต่างๆ ที่อ่อนแอมากกว่า ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องปรับปรุงและเร่งใช้กฎหมายของชนบทเพื่อการเตรียมความพร้อมสำหรับการทำงานในด้านการเกษตร เกษตรกร และชนบท นอกจากนั้น กฎหมายและหลักจริยธรรมยังจะต้องสามารถบูรณาการเข้าหากันได้อีกด้วย (Renliang, 2016)

2.2.3 การจำกัดพื้นที่ทางการเกษตร

แม้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในภาคเกษตรรวมถึงเกษตรกรจะถือเป็นพันธกิจหลักในการบริหารประเทศ แต่ทว่า หากไร้ซึ่งพื้นที่ทางการเกษตรแล้วการพัฒนาเหล่านี้ต่างก็ไร้ความหมายเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ การพยายามนำพื้นที่ทางการเกษตรที่สูญเสียจากการพัฒนาประเทศ (โดยเฉพาะในช่วงปี ค.ศ. 1980-1990) กลับคืนมาถือเป็นภารกิจที่รัฐบาลให้ความสำคัญไม่แพ้กัน โดยจะเห็นได้จากการแก้ไขกฎหมายการจัดการที่ดิน (Land Management Law) และบังคับใช้ในปี ค.ศ. 1998 (กฎหมายและนโยบายมีการถูกปรับปรุงในช่วงเวลาต่างๆ) ซึ่งสาระสำคัญของกฎหมายดังกล่าวคือการออกมาตรการควบคุมและป้องกันไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพาะปลูกไปสู่การใช้พื้นที่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ อย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการตั้งถิ่นฐานของประชากร เขตโรงงานอุตสาหกรรม และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ

นอกจากนั้น ณ ที่ประชุมสภาแห่งชาติพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 17 ในปี ค.ศ. 2007 นายกรัฐมนตรีจีน เหวิน เจียเป่า ได้ขีดเส้นตายโดยให้พื้นที่เพาะปลูกในประเทศจีนนั้นต้องมีจำนวนไม่ต่ำกว่า 120 ล้านเฮกตาร์ ผลจากมาตรการนี้ได้ช่วยให้ประเทศจีนได้พื้นที่สำหรับการเกษตรกลับคืนมาเป็นจำนวนมาก โดยจากช่วงปี ค.ศ. 1999 – 2004 พบว่ารัฐบาลได้เพิ่มจำนวนพื้นที่เพาะปลูกมากถึง 2.4 ล้านเฮกตาร์หรือมีผลผลิตธัญญาหารเพิ่มขึ้นอีก 10 เปอร์เซ็นต์ ส่วนในปี ค.ศ. 2007 ก็ได้พื้นที่สำหรับเพาะปลูกกลับคืนมาอย่างน้อย 5.5 ล้านเฮกตาร์อีกด้วย อย่างไรก็ตาม แม้จะได้พื้นที่เพาะปลูกกลับมาแต่การออกมาตรการและกฎหมายถึงกล่าวก็เป็นเพียงแนวทางแก้ปัญหาแบบระยะสั้นเท่านั้นหากเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมดของจีนที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ ในปัจจุบันรัฐบาลจีนกำลังทำงานอย่างหนักเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของประเทศและอาจมีแนวโน้มที่ดีในอนาคตอันใกล้ จากความพยายามสร้างและพัฒนาเกษตรกร เมล็ดพันธุ์ และผลผลิตทางการเกษตรในรูปแบบต่างๆ ให้เพิ่มจำนวนมากขึ้นและมีความปลอดภัยในพื้นที่ที่มีอย่างจำกัดนั่นเอง (Mcbeath and Mcbeath, 2008)

2.2.4 การนำเข้าอาหารจากต่างประเทศ

นโยบายความมั่นคงทางอาหารของจีนก่อนการเปิดประเทศสู่โลกภายนอกมักผลิตอาหารโดยเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลักเพื่อป้องกันความไร้เสถียรภาพทางด้านราคาสินค้าและอาหาร แม้ในเวลาต่อมาจะมีการเปิดประเทศเพื่อปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกแล้วก็ตาม รัฐบาลจีนยังคงทำหน้าที่แทรกแซง

ผ่านการลดปริมาณการนำเข้าอาหารจากต่างประเทศ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 2001 จีนได้เข้าร่วมเข้าเป็นสมาชิกของ WTO จึงทำให้นโยบายดังกล่าวถูกยกเลิกไป

แต่ในยุคปัจจุบันที่สถานการณ์ความมั่นคงทางด้านอาหารของจีนกำลังเผชิญกับความท้าทายระลอกใหม่อันเนื่องมาจากสาเหตุของการพัฒนาประเทศและปัจจัยอื่นๆ เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรโลก การลดลงของปัจจัยการผลิตทางการเกษตร เช่น ที่ดินเพาะปลูกและน้ำ อันเนื่องมาจากสาเหตุของภาวะโลกร้อนและปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม โรคพืชทางการเกษตร พลังงาน มูลค่าการผลิตภายในประเทศเพิ่มขึ้นอันเนื่องจากการเก็งกำไรในตลาดโลก ฯลฯ จึงทำให้ประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารถือเป็นภารกิจสำคัญและเร่งด่วนที่ต้องแก้ไขก่อนที่จะเกิดปัญหาปากท้องกับประชากรของประเทศ แม้แนวทางการแก้ไขในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเน้นการแก้ปัญหาในเชิงนโยบายและการพัฒนาจะถูกนำมาใช้แก้ปัญหาในปัจจุบัน แต่ก็ต้องยอมรับว่ายังไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ในอนาคตอันใกล้ ด้วยเหตุนี้ การพึ่งพิงการนำเข้าอาหารจากต่างประเทศจึงถือเป็นสิ่งที่รัฐบาลจีนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น เพื่อบรรลุดัตุประสงค์ของการแก้ไขปัญหาความมั่นคงทางอาหารในประเทศตน จึงทำให้จีนกลายเป็นลูกค้ารายใหญ่ในตลาดอาหารโลกไปโดยปริยาย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของจีนในปัจจุบันจะขึ้นอยู่กับตลาดอาหารต่างชาติเป็นส่วนใหญ่แน่นอน

จากปัจจัยดังกล่าวยังทำให้จีนยังรุดคืบต่อไปเพื่อแสวงหาความมั่นคงทางอาหารโดยการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรในต่างประเทศผ่านการแสวงหาที่ดินสำหรับการเพาะปลูกโดยเฉพาะในเขตอุษาคเนย์ ซึ่งในจุดนี้จะพบว่านโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของจีนได้ถูกเปลี่ยนแปลงไป จากแต่เดิมที่เน้นการพึ่งพาตัวเองไปสู่การที่ต้องพึ่งพาโลกภายนอกมากยิ่งขึ้นโดยจะเห็นได้จากการผูกนโยบายความมั่นคงทางอาหารไว้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการต่างประเทศทั้งหมดของจีนนั่นเอง (Duggan and Naarajärvi, 2015)

2.3 ความสอดคล้องของนโยบายรัฐบาลกลางและรัฐบาลมณฑล

2.3.1 นโยบาย “ก้าวออกไปข้างนอก” หรือ Going Out Policy

ในระยะเริ่มต้นของการเปิดประเทศจีนโดยเฉพาะในด้านการลงทุนในช่วงทศวรรษ 1980 จะพบว่า การปฏิรูปเศรษฐกิจจีนในช่วงแรก รัฐบาลจีนได้เชิญชวนชาวต่างชาติให้เข้ามาลงทุนในจีนมากเป็นประวัติการณ์ แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปจนกระทั่งในช่วงทศวรรษ 1990 จะพบว่าจีนมีความพร้อมในด้านเศรษฐกิจมากขึ้น ดังนั้น เพื่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า การปฏิรูปเศรษฐกิจในขั้นที่สองของจีนจึงได้เริ่มดำเนินการอีกครั้ง โดยในปี ค.ศ. 1999 รัฐบาลได้ประกาศใช้ยุทธศาสตร์ “ก้าวออกไป” (Going Out Strategy) เพื่อกระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้เล่และนักลงทุนรวมทั้งภาคเอกชนจีนได้ออกไปมีบทบาททางเศรษฐกิจในตลาดต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วโลกได้รู้จักประเทศจีนมากกว่าเดิมในฐานะตัวแทนบริษัทเอกชนผู้ลงทุนและตัวแทนของแผนพัฒนาทั้งหลายในประเทศ (Yeh and Wharton, 2016)

นอกจากการส่งเสริมการลงทุนในตลาดต่างประเทศแล้ว ยศ สันตสมบัติ (2557) ได้มีความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ก้าวออกไปว่าเป็นนโยบายเพื่อสนับสนุนการเสาะแสวงหาวัตถุดิบและ

ทรัพยากรธรรมชาติแหล่งใหม่ เนื่องจากทรัพยากรในประเทศจีนมีปริมาณที่จำกัดและเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของอุตสาหกรรมจีนที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในแง่การผลิตและความมั่นคงทางด้านพลังงาน เช่นเดียวกับ Thomas (2013) ที่มองว่ายุทธศาสตร์ก้าวออกไปมีความสัมพันธ์กับภาวะความมั่นคงทางอาหารของจีน ซึ่งผลจากปัญหาการพัฒนาประเทศที่พึ่งทะยานและไม่มีที่ท่าว่าจะหยุดในระยะเวลาอันใกล้ ประกอบกับข้อจำกัดทางด้านทรัพยากร (โดยเฉพาะแหล่งเพาะปลูก) ในประเทศ จึงทำให้รัฐบาลจีนวางแผนแก้ปัญหาโดยนำนโยบายการพัฒนาเกษตรกรรมของประเทศเข้าผนวกเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ก้าวออกไปในช่วงปี ค.ศ. 2012 เพื่อวัตถุประสงค์ในการเพิ่มประสิทธิภาพและการยกระดับความมั่นคงทางอาหารของจีนให้มีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งนโยบายดังกล่าวทั้งภาครัฐและเอกชนจะใช้วิธีการแสวงหาและการลงทุนเพื่อแผ่ขยายพื้นที่เพาะปลูกใหม่ในต่างประเทศ (โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา) เพื่อที่จะนำผลผลิตทางการเกษตรเข้าไปสู่ประเทศเพื่อเป็นอาหารให้แก่ประชากรของตนต่อไป ดังนั้น จะเห็นว่าภายใต้ยุทธศาสตร์ก้าวออกไป รัฐบาลจีนมักจะสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจและบริษัทเอกชนให้ออกไปแสวงหา สืบสวน และผลิตพลังงานรวมถึงอาหารเพื่อนำกลับเข้ามายังประเทศนั่นเอง

เมื่อยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้ถูกประกาศใช้อย่างเป็นทางการ ภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 และมีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11- 12 – 13 รัฐบาลจีนส่งเสริมยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเกษตรสมัยใหม่ ซึ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงในการผลิตสินค้าเกษตร ถือเป็นนโยบายสำคัญที่มีส่วนในการผลักดันให้เกิดความร่วมมือ และการนำเอาเทคโนโลยีทันสมัยเข้ามาดำเนินธุรกิจด้านการเกษตรในประเทศไทย ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการเข้ามาแสวงหาความร่วมมือเกี่ยวกับสินค้าเกษตรในลักษณะระหว่างรัฐบาลมณฑล และกลุ่มเอกชนในประเทศจีนกับรัฐบาลประเทศไทยและกลุ่มนักธุรกิจไทย อาทิ กลุ่มนักลงทุนจากมณฑลอันฮุย ตัวแทน วิสาหกิจจากเสฉวนและอื่นๆ

นอกจากนี้ การดำเนินงานของรัฐบาลท้องถิ่นจีนตามนโยบายของรัฐบาลกลาง ล้วนมีส่วนสนับสนุนให้ภาคเอกชนออกมาลงทุนต่างประเทศ เช่น รัฐบาลมณฑลกว่างซีที่ประกาศ “ข้อคิดเห็นว่าด้วยการเร่งดำเนินการนโยบายก้าวออกไป” มีเป้าหมายว่าจะสร้างความร่วมมือด้านแรงงานและงานรับเหมาก่อสร้างในต่างประเทศเพิ่มขึ้น 2 เท่าตัว รวมทั้งมีการจัดตั้งกองทุนพิเศษ เพื่อสนับสนุนวิสาหกิจก้าวออกไป มีการให้เงินทุนด้านการบุกเบิก การสำรวจตลาดต่างประเทศ รวมถึงค่าใช้จ่ายระยะแรกสำหรับการดำเนินงานโครงการสำคัญ ซึ่งครอบคลุมการลงทุนด้านการเกษตร การผลิตและแปรรูป การบุกเบิกทรัพยากร การบริการ การรับเหมาก่อสร้าง และแรงงาน ทั้งนี้ รัฐบาลมณฑลกว่างซีให้ความสำคัญกับการลงทุนด้านภาคการเกษตรเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการเข้ามาลงทุนในอาเซียน เพื่อแสดงศักยภาพด้านแรงงานและเทคโนโลยีด้านการเกษตร การพัฒนาความร่วมมือด้านการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปสินค้าเกษตร การประมง การควบคุมป้องกันโรคระบาดในสัตว์ นิเวศวิทยาและพลังงานในชนบท (กฤษณะ สุกันตพงศ์, 2554)

อย่างไรก็ดี ดังที่กล่าวข้างต้นผลกระทบจากนโยบาย “ก้าวออกไปข้างนอก” ที่ผ่านมา มักจะได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ลบเกี่ยวกับการดำเนินงานของบริษัทสัญชาติจีนเหล่านี้ โดยเฉพาะการเข้ายึดครองที่ดินและตักตวงทรัพยากรจากประเทศปลายทาง ทั้งในรูปแบบของความร่วมมือระหว่าง

บริษัทการเกษตรกับรัฐบาลประเทศนั้นๆ หรือระหว่างรัฐบาลมณฑลกับรัฐบาลประเทศปลายทาง ด้วยเงื่อนไขการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีการเกษตรอันทันสมัย การฝึกอบรมความรู้ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน แลกกับการให้บริษัทการเกษตรเหล่านี้สามารถเข้าถึงที่ดินและที่ทำกินการเกษตรผืนใหญ่ได้อาทิ การทำข้อตกลงของรัฐบาลมณฑลยูนนานกับรัฐบาลลาว เมียนมาร์ กัมพูชา เพื่อก่อตั้งศูนย์ตัวอย่างเทคโนโลยีการเกษตรอันทันสมัย และการทำข้อตกลงระหว่างรัฐบาลกว่างซี กับรัฐบาลท้องถิ่นในประเทศเวียดนามในความร่วมมือด้านการเกษตร (Luo, Donaldson and Zhang, 2011)

2.3.2 ยุทธศาสตร์ หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (One Belt One Road)

ไม่ว่าผลจากการดำเนินยุทธศาสตร์ก้าวออกไปจะมีผลตอบรับในแง่ลบจากนานาชาติมากน้อยเพียงใด แต่ก็ไม้อาจปฏิเสธได้ว่านอกจากนโยบายดังกล่าวได้พัฒนาให้จีนมีความเจริญแบบก้าวกระโดดแล้ว (โดยเฉพาะในภาคตะวันตกของจีน) ก็ยังทำให้จีนก้าวขึ้นมาเป็นที่รู้จักและมีบทบาทในเวทีโลกทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจอย่างแท้จริง (Yeh and Wharton, 2016) ด้วยเหตุนี้ การสานต่อเจตนารมณ์ของการพัฒนาประเทศจึงได้ถูกยกระดับยุทธศาสตร์ให้สูงขึ้นกว่าที่เคยเป็นมาหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการปฏิรูปเศรษฐกิจในขั้นที่สามของจีน โดยการพัฒนาครั้งใหม่ได้เริ่มขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 2013 รัฐบาลจีนได้ประกาศใช้ยุทธศาสตร์ “หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง” หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เส้นทางสายไหมแห่งศตวรรษที่ 21” (One Belt One Road – OBOR หรือ Belt and Road Initiative – BRI) ซึ่งถือเป็นนิยามโครงการที่รัฐบาลจีนพยายามสร้างความร่วมมือทางการค้าและธุรกิจในระดับนานาชาติเพื่อเชื่อมจีนเข้ากับโลก โดยเฉพาะในแถบภูมิภาคเอเชียและยุโรปผ่านการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ เช่น ระบบราง ถนน ท่าเรือ โครงการนิคมอุตสาหกรรม เขตเศรษฐกิจพิเศษ ฯลฯ ดังนั้น โครงการดังกล่าวจึงมีลักษณะที่ส่งเสริมการการขนส่งสินค้า คน และพลังงาน โดยวางตำแหน่งจีนเป็นศูนย์กลางหรือจุดเชื่อมโยงจากภายนอกกลับเข้าหาจีน ในสองเส้นทางได้แก่

1) เส้นทางสายไหมทางบก (Silk Road Economic Belt หรือ One Belt) โดยเส้นทางนี้จะเชื่อมจีนกับเอเชียกลาง รัสเซีย ยุโรปตะวันออก ยุโรปกลาง และยุโรปตะวันตก

2) เส้นทางสายไหมทางทะเล (Maritime Silk Road หรือ One Road) โดยเส้นทางนี้จะเชื่อมจีนเข้ากับเกาหลี ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ เวียดนาม มาเลเซีย บังกลาเทศ อินเดีย ปากีสถาน อิหร่าน และภูมิภาคตะวันออกกลาง เข้าไปสู่ทะเลแดง โดยเส้นทางนี้จะสิ้นสุดที่ตุรกีและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน หรืออาจเชื่อมต่อไปทางมหาสมุทรอินเดียจนถึงทวีปแอฟริกา

ทั้งนี้ แผนยุทธศาสตร์ BRI จะไม่มีกรอบการดำเนินงานแบบชัดเจนตายตัว แต่จะมีกรอบการทำงานลักษณะที่ยืดหยุ่นไปตามบริบทพื้นที่ของแต่ละภูมิภาค นอกจากนั้น ยุทธศาสตร์ดังกล่าวยังจำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือกับนานาชาติประเทศตามแนวเขตเส้นทางการลงทุนพัฒนา เพื่อสร้างผลประโยชน์กับทั้งสองฝ่าย ซึ่งโดยทั่วไปจีนจะไม่นำเงินของประเทศไปลงทุนให้แต่ละชาติฟรีๆ เว้นแต่ชาตินั้นจะต้องตอบแทนผลประโยชน์อันมหาศาลกับจีน ฉะนั้นแล้ว ประเทศคู่ค้าที่สนใจเข้าร่วมแผนยุทธศาสตร์ BRI อาจสามารถกู้ยืมเงินลงทุนจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ ของจีนได้ เช่น กองทุนเส้นทางสาย

ไหม (Silk Road Fund) ธนาคารนโยบายของจีน หรือองค์กรการเงินระหว่างประเทศที่จีนได้จัดตั้ง เช่น AIIB และ NDB เป็นต้น

ในส่วนของการขุดเจาะและการใช้แผนยุทธศาสตร์ BRI ต่อประเทศจีนคือการแก้ปัญหาอุปสงค์และอุปทานของสินค้าและพลังงานของประเทศ กล่าวคือ จีนสามารถถ่ายโอนหรือส่งออกสินค้าหรือวัตถุดิบส่วนเกิน เช่น ปูนซีเมนต์และเหล็กกล้าไปยังตลาดในพื้นที่อื่นๆ รวมถึงการนำเข้าสินค้าหรือพลังงานที่ขาดแคลนกลับสู่ประเทศนั่นเอง (อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2561) เช่นเดียวกับภาคการเกษตรซึ่งถือเป็นหนึ่งในส่วนสำคัญที่ถูกจัดวางในแผนยุทธศาสตร์ BRI โดยภาคการเกษตรที่นอกจากจะเป็นตัวช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้าตามแนวเส้นทาง BRI แล้ว (หลายประเทศ [ซึ่งรวมถึงไทย] ถือว่ามีแหล่งทรัพยากรเกษตรกรรมที่สมบูรณ์และมีตลาดเกษตรขนาดใหญ่) ก็ยังช่วยรักษาเสถียรภาพของความสัมพันธ์ทางอาหารทั้งของภูมิภาคและของโลกด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากตัวเลขการนำเข้า-ส่งออกที่เป็นไปอย่างคึกคักในช่วงไตรมาสแรกของปี ค.ศ. 2016 โดยการส่งออกสินค้าเกษตรของจีนมีมูลค่าประมาณ 8.60 พันล้านเหรียญดอลลาร์ ในขณะที่การนำเข้ามีมูลค่าประมาณ 8.69 พันล้านเหรียญดอลลาร์ หรือถือเป็นสัดส่วนการส่งออกถึง 31 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่สัดส่วนการนำเข้ามีถึง 20 เปอร์เซ็นต์ ของสินค้าทั้งหมดในจีนนั่นเอง (Zhang et al., 2017)

2.3.3 Going South Strategy

แม้เส้นทางหลักของยุทธศาสตร์ BRI ทั้งสองจะไม่ได้พาดผ่านในบางประเทศของเขตภูมิภาคอาเซียนโดยตรง อาทิเช่น ประเทศไทยแต่ไทย ลาว และกัมพูชา แต่กลุ่มประเทศเหล่านี้ต่างยังถูกจัดอยู่ในกลุ่มระเบียงเศรษฐกิจจีน-คาบสมุทรอินโดจีน (China – Indochina Peninsula Economic Corridor – CICPEC) ภายใต้แผนยุทธศาสตร์แม่บท BRI เช่นเดิม (อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2561) รวมทั้งยังมีกรอบยุทธศาสตร์ย่อยอื่นๆ เข้ามารองรับกลุ่มประเทศที่ตกขบวน เช่น กรอบยุทธศาสตร์ “มุ่งลงใต้” (Going South Strategy) ซึ่งเปรียบเสมือนกรอบการเชื่อมต่อเส้นทางความร่วมมือทั้งระบบโลจิสติกส์ระหว่างจีนและภูมิภาคอาเซียนที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในเส้นทางหลักทั้งสองในยุทธศาสตร์ BRI ซึ่งยุทธศาสตร์มุ่งลงใต้จะใช้แนวทางการขนส่งในหลายรูปแบบ เช่น รถไฟ เรือ รถยนต์ เครื่องบิน ผ่านจุดเชื่อมต่อสำคัญในเมืองและมณฑลต่างๆ เช่น เมืองฉงชิ่ง มณฑลกุ้ยโจวและมณฑลกว่างซูไปยังสิงคโปร์และประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียน รวมถึงการเชื่อมต่อไปภูมิภาคและทวีปอื่นๆ เช่น เอเชียใต้ ตะวันออกกลาง และออสเตรเลีย ซึ่งผ่านทางด่านท่าเรือในอ่าวเป๋ยปู้ของกว่างซีอีกด้วย⁹

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในแผนยุทธศาสตร์มุ่งลงใต้คือโครงการเครือข่ายรถไฟ Pan-Asian Railway (PAR)¹⁰ ถือเป็นโครงการใหญ่ระดับภูมิภาคซึ่งถูกจัดอยู่ในส่วนหนึ่งของกลุ่มระเบียงเศรษฐกิจ CICPEC ด้วยเช่นกัน โครงการดังกล่าวถือเป็นเส้นทางที่ออกแบบเพื่อขนส่งผู้โดยสารและสินค้าต่างๆ

⁹ ดูเพิ่มใน ยูนนานก็มา...เส้นทางมุ่งลงใต้ “ท่าเรือชินโจว-นครคุนหมิง” เปิดให้บริการแล้ว. ค้นที่ <https://www.thaibizchina.com> ค้นเมื่อ ธันวาคม 2561

¹⁰ แม้ PAR จะถือว่าอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์ OBOR แต่แผนของโครงการได้ถูกริเริ่มขึ้นมาก่อนหน้ายุทธศาสตร์ OBOR หลายปี (แผนโครงการรถไฟ PAR ถูกเริ่มบังคับใช้เมื่อปี ค.ศ. 2009) (Wang and Yau 2018)

จากจีนไปยังตลาดในเขตภูมิภาคอาเซียนภายใต้แผนยุทธศาสตร์แม่บท BRI โดยต้นทางสถานีจะเริ่มจากประเทศจีนในเมืองคุนหมิง เขตมณฑลยูนนาน ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่ได้เปรียบในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ ดังจะเห็นได้ว่าความยาวของชายแดนระยะทาง 4,060 กิโลเมตร (ความยาว 1 ใน 5 ของชายแดนจีน) โดยมีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับประเทศต่างๆ เช่น พม่า ลาว และเวียดนาม จากความได้เปรียบดังกล่าวจึงทำให้มณฑลยูนนานถือเป็นเมืองยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่เรียกว่า “เมืองหัวสะพาน” มาตั้งแต่ช่วงสมัยประธานาธิบดีหู จิ่นเทา และในปัจจุบันมณฑลยูนนานก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์ BRI เช่นกัน

นอกจากจะเป็นการเชื่อมต่อระหว่างจีนและภูมิภาคอาเซียนแล้ว โครงการ PAR ยังถือเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางรถไฟในโครงการ Trans-Asian Railway (TAR) ซึ่งถือเป็นโครงข่ายรถไฟระดับทวีป กล่าวคือ PAR เป็นโครงการที่เชื่อมต่อระหว่างจีนกับภูมิภาคอาเซียน ในขณะที่ TAR คือการเชื่อมต่อทวีปเอเชียกับทวีปยุโรปเข้าหากัน ดังนั้น โครงการทั้งสองจึงมีความสัมพันธ์ในรูปแบบโครงการแม่ข่าย (ระดับทวีป) และโครงการลูกข่าย (ระดับภูมิภาค) เพื่อให้เห็นภาพของความสัมพันธ์ระหว่างโครงการทั้งสองชัดเจนขึ้น จึงขอสรุปด้วยแผนที่เส้นทางรถไฟ ซึ่งมีดังนี้

โครงการ PAR จะประกอบด้วยเส้นทางรถไฟหลัก 3 สาย ซึ่งพาดผ่านประเทศต่างๆ ในเขต ASEAN ได้แก่

- เส้นทางสายตะวันออกเริ่มจากสถานีเมืองคุนหมิง > ฮานอย > โฮจิมินห์ซิตี้ > พนมเปญ > กรุงเทพฯ > กัวลาลัมเปอร์ > สิงคโปร์
- เส้นทางสายกลางเริ่มจากสถานีเมืองคุนหมิง > เชียงหยุน (หรือยู่ซี) > ซางยง > เวียงจันทน์ > กรุงเทพฯ > กัวลาลัมเปอร์ > สิงคโปร์
- เส้นทางสายตะวันตกเริ่มจากสถานีเมืองคุนหมิง > ต้าหลี่ > รุ่ยลี่ > ลาเลี้ยว > ย่างกุ้ง > กรุงเทพฯ > กัวลาลัมเปอร์ > สิงคโปร์

ในส่วนของสายรถไฟที่เชื่อมกับสายตะวันตกหรือประเทศพม่า (เชื่อมสาย TAR กับสาย PAR) จะเป็นส่วนหนึ่งที่เชื่อมทวีปยุโรปและเอเชียเข้าด้วยกัน ซึ่งทางรถไฟจะเชื่อมฝั่งตะวันออกที่ติดมหาสมุทรแปซิฟิกของจีน โดยเริ่มจากท่าเรือของมณฑลกว่างตุง > คุนหมิง > พม่า > บังกลาเทศ > อินเดีย > ปากีสถาน > อิหร่าน > ตุรกี > ยุโรป > สิ้นสุดที่รอตเตอร์ดัมประเทศเนเธอร์แลนด์ (อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2560; ยูนนานดัน “เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน” หวังเชื่อมตลาดเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้ (1) 2559; Wang and Yau 2018; ศิวพล ละอองสกุล, 2558)

ภาพที่ 1: เครือข่ายเส้นทางรถไฟโครงการ Pan-Asian Railway (PAR)

ที่มา: หนังสือพิมพ์ Bangkok Post (อ้างอิงจาก Wang and Yau 2018)

ภาพที่ 2: เครือข่ายเส้นทางรถไฟโครงการ Trans-Asian Railway (TAR)

ที่มา: ค้นที่ https://www.researchgate.net/figure/Trans-Asian-Railway-Network_fig2_228285292

ค้นเมื่อ ธันวาคม 2561

ทั้งนี้ แม้ PAR จะดูเป็นโครงการที่เอื้อประโยชน์ให้กับทั้งจีนและภูมิภาคอาเซียน แต่ในความเป็นจริงจะพบว่าการดำเนินโครงการนี้กลับพบเจอกับอุปสรรคอยู่บ่อยครั้ง อาทิเช่น โครงการต้องถูกเลื่อนระยะเวลาหรือทำข้อตกลงโครงการใหม่ สาเหตุเหล่านี้มักมาจากการที่ประเทศสมาชิกต่างไม่มีความเป็นเอกภาพเช่นเดียวกับประชาคมอื่นๆ (เช่น EU) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การไม่มีผู้แทนของภูมิภาค ASEAN (ที่มีอำนาจและบารมี) ที่แท้จริงในการเป็นผู้โน้มน้าวประเทศสมาชิกให้เชื่อว่าโครงการนี้จะเป็นผลประโยชน์ส่วนรวมต่อภูมิภาค รวมถึงเหตุผลที่โครงการดังกล่าวไม่มีการจัดสรรกองทุนผู้รับผิดชอบงบประมาณในการก่อสร้างร่วมกัน หรือกระทั่งการเมืองของภูมิภาคและแต่ละประเทศมีทิศทางที่ไม่ตรงกัน ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองในบางประเทศสมาชิก ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศสมาชิกและจีน ฯลฯ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้โครงการรถไฟเชื่อมต่อดังกล่าวสามารถดำเนินโครงการได้ในบางประเทศเท่านั้น (Wang and Yau, 2018)

นอกจากเครือข่ายรถไฟทางบกอย่าง PAR ที่เชื่อมระหว่างจีนและภูมิภาคอาเซียนแล้ว ในส่วนของการสร้างเศรษฐกิจทางทะเลถือเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่สำคัญของ BRI เช่นกัน โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของการสร้างความร่วมมือทางทะเลคือความร่วมมือทางเศรษฐกิจรอบอ่าวเป่ยปู้ (Pan-Beibu Gulf Economic Cooperation – PGB) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเข้าถึงพื้นที่ในเขตอาเซียนทางตอนล่าง ซึ่ง

ศูนย์กลางของเขตเศรษฐกิจ PGB คือ มณฑลกว่างซี กวางตุ้ง ไหหลำ เชื่อมต่อในเขตมหาสมุทรติดกับประเทศสมาชิกอาเซียน เช่น เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และบรูไน หากในอนาคตเขตเศรษฐกิจดังกล่าวได้เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ก็เป็นไปได้ว่าจีนอาจจะสร้างประชาคมเศรษฐกิจเอเชียตะวันออก (East Asia Economic Community – EAEC) ซึ่งถือเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์หลักของการทำเขตเศรษฐกิจในเขตนี้ด้วยเช่นกัน (ศิวพล ละออกสกุล, 2558)

นอกจากนี้ มณฑลกว่างซีถือเป็นหนึ่งในมณฑลที่ขานรับยุทธศาสตร์มุ่งลงใต้เพื่อเชื่อมกับยุทธศาสตร์แถบ BRI โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการใช้ท่าเรือรอบอ่าวเป่ย์ปู้ (อ่าวตังเกี๋ย) เป็นตัวเชื่อมความร่วมมือกับชาติสมาชิกอาเซียนในเมืองท่า 47 แห่ง เพื่อผลักดันให้เกิดความร่วมมือ วงแหวนโลจิสติกส์ทางทะเล วงแหวนท่าเรือ วงแหวนอุตสาหกรรมเลียบชายฝั่ง ฯลฯ (กว่างซี ‘1 ระเบียบ 2 ท่า’ ตัวหนุนยุทธศาสตร์ One Belt One Road 2560) โดยท่าเรือเมืองชินโจว ในเขตมณฑลกว่างซีของประเทศจีนถือเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่ช่วยให้เห็นภาพของการเชื่อมต่อระหว่างยุทธศาสตร์ระดับภูมิภาคมุ่งลงใต้กับยุทธศาสตร์ขนาดใหญ่อย่าง BRI ผ่านการผสมผสานการขนส่งในหลายรูปแบบ กล่าวคือ ท่าเรือชินโจวถือเป็นจุดศูนย์กลางการขนถ่ายสินค้าในหลายรูปแบบ (แต่จะเน้นหนักไปทางรถไฟ+เรือ) โดยรองรับการขนถ่ายตู้คอนเทนเนอร์สินค้าระหว่างเส้นทางรถไฟจีน-ยุโรป ซึ่งจะช่วยเพิ่มการดึงดูดสินค้าที่มาจากอาเซียน (เวียดนาม ไทย มาเลเซีย) และมณฑลทางตอนใต้บางแห่งจะเดินทางไปยังตะวันออกกลาง รัสเซีย และยุโรปมากขึ้น ดังนั้น ท่าเรือชินโจวจึงถือเป็นหนึ่งในข้อต่อของยุทธศาสตร์ BRI เพื่อเชื่อมเศรษฐกิจของจีนและภูมิภาคเอเชียรวมถึงยุโรปนั่นเอง (ท่าเรือชินโจว “ทางเลือกใหม่” ของผู้ประกอบการส่งออก (ไทย) 2561)

นอกจากนี้ รัฐบาลเขตฯ กว่างซีได้พัฒนาความร่วมมือกับมณฑลกานซู กำหนด “มาตรการว่าด้วยการพัฒนาด้านคมนาคมภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ “มุ่งลงใต้” ผ่านการขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบ โดยเฉพาะด้านระบบโลจิสติกส์ที่มีการเพิ่มจำนวนเที่ยวรถไฟ เทียบเรือขนส่ง และเปิดเส้นทางเดินเรือสนับสนุนการขยายร่องน้ำท่าเรือสำหรับบรรทุกตู้คอนเทนเนอร์ ตลอดจนการพัฒนาเส้นทางบกระหว่างประเทศ ซึ่งปัจจุบันได้เริ่มวิ่งรถไฟเพื่อขนส่งสินค้าเกษตรแล้ว ซึ่งพบว่าลดระยะเวลาและขนส่งได้รวดเร็วขึ้น อีกทั้งราคาผลไม้เมืองร้อนลดราคาลงมาก (ข้อมูลปี 2561)¹¹ รวมทั้ง ได้มีการปฏิรูประบบการทำงานของหน่วยงานศุลกากรเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้นำเข้าส่งออก ลดต้นทุนส่งผลให้การขนส่งสินค้าได้รับความสะดวกมากขึ้น โดยเฉพาะนครหนานหนิง ที่ได้รับอนุมัติจากรัฐบาลกลางให้เป็น “พื้นที่นำร่องแบบครบวงจรด้าน Cross border e-Commerce (CBEC)” ซึ่งจะเป็นโอกาสในการขยายเส้นทางสินค้าเกษตรไทยสู่จีนตอนใต้มากยิ่งขึ้น¹² สอดคล้องกับเป้าหมายระยะสั้นที่มณฑลกานซูต้องการเพิ่มเที่ยวขบวนรถไฟภายในปี 2561 และตั้งเป้าหมายให้มณฑลกานซูมีบทบาทเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญบนเส้นทางดังกล่าว

¹¹ ดูเพิ่ม http://www.thaiembbeij.org/thaibizchina/th/china-economic-business/result.php?SECTION_ID=461&ID=18548

¹² ดูเพิ่ม http://www.thaiembbeij.org/thaibizchina/th/china-economic-business/result.php?SECTION_ID=461&ID=18726

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันการค้าขายในเส้นทางระหว่างมณฑลทางตอนใต้ของจีนกับภูมิภาคอาเซียนนั้นเป็นไปด้วยความราบรื่นและตอบโจทย์ปัญหาความมั่นคงทางอาหารได้เป็นอย่างดี ผลจากเส้นทางการค้าดังกล่าวทำให้เห็นว่าสินค้าทางการเกษตรอย่างผลไม้ในเมืองหลายแห่งไม่ได้เป็นของหายากและมีราคาแพงอีกต่อไป เช่น ในเมืองหลานโจวมีผลไม้เมืองร้อนอย่างทุเรียนไทย แก้วมังกร เวียดนาม สับปะรดฟิลิปปินส์ วางขายบนห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในเมือง นอกจากนี้ราคาผลไม้เหล่านี้จากที่เคยมีราคาแพงก็ถูกปรับราคาลดลงในปีก่อน เช่น ทุเรียนราคาปกติราคา กิโลกรัมละ 40 กว่า หยวน ในปัจจุบันถูกปรับลงเหลือเพียง 30 กว่าหยวนเท่านั้น ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านระบบโลจิสติกส์และปริมาณผลไม้ กล่าวคือ เส้นทางทางมั่งลงได้ช่วยทำให้การขนส่งมีความสะดวกมากขึ้น ต้นทุนการขนส่งลดลงเป็นผลทำให้ราคาผลไม้ลดลง รวมทั้งยังทำให้ระยะเวลาการขนส่งผลไม้สั้นลงและคงความสดของผลไม้ไว้ได้ (ลู่วางสินค้าเกษตรไทยเจาะจีนตอนใต้ ตอนที่ 1 “กว้างซี” 2561)

ภาพที่ 3 เส้นทางคมนาคมภายใต้ยุทธศาสตร์มั่งลงใต้

Southern Transport Corridor (STC)

The corridor acts as a bridge between the overland and maritime silk roads of China's Belt and Road Initiative

ที่มา ศูนย์ข้อมูลธุรกิจไทยจีน

นอกจากนั้นยังพบว่า การดำเนินงานของภาครัฐโดยเฉพาะรัฐบาลท้องถิ่น มักจะตอบสนองการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่กำหนดมาจากส่วนกลางอย่างแข็งขันและยังพบว่าแต่ละโครงการที่รัฐบาลได้สนองนโยบายและดำเนินการนั้นต่างมีจุดเชื่อมประสานและเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น ยุทธศาสตร์ BRI ที่ไม่มีเส้นทางหลักผ่านในเขตบางประเทศของภูมิภาคอาเซียน รัฐบาลท้องถิ่นเช่น

มณฑลยูนนานและมณฑลกว่างซีต่างได้พัฒนาโครงการทั้งทางบกและทางทะเลเพื่อเติมเต็มบางวัตถุประสงค์ที่นโยบายอาจไม่สามารถครอบคลุมได้ อย่างไรก็ตาม ทำயที่สุดแล้วไม่ว่าจะเป็นโครงการระดับภูมิภาคหรือระดับทวีปต่างก็ถือว่ามีประโยชน์และสามารถประสานงานกันได้โดยไม่ขาดตกบกพร่อง เช่น โครงการทางรถไฟ PAR สามารถเชื่อมต่อโครงการรถไฟระดับทวีปอย่าง TAR ได้ หรือในตัวอย่างของท่าเรือชินโจวที่นอกจากจะเป็นแหล่งระบายสินค้าไปทั้งเขตภูมิภาคอาเซียนและทวีปยุโรปแล้ว ท่าเรือนี้ยังถือเป็นการใช้ประโยชน์จากเขตมณฑลกว่างซีที่มีอาณาเขตติดกับทะเลในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจภูมิภาคตะวันตกอย่างมณฑลยูนนานที่ไม่มีเขตติดต่อกับทะเล เป็นต้น (คิวพล ละอง สกุล, 2558)

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดในส่วนของยุทธศาสตร์ของจีนโดยเฉพาะโครงการขนาดใหญ่อย่างยุทธศาสตร์ก้าวออกรวมถึงยุทธศาสตร์ BRI จะเห็นว่ารัฐบาลจีนต่างสนับสนุนผู้ประกอบการในประเทศออกไปลงทุนและทำธุรกิจยังต่างประเทศเพื่อนำทรัพยากรที่ขาดแคลนกลับเข้าสู่ประเทศ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดของทรัพยากรในประเทศ ไม่ว่าจะเป็นพลังงาน อาหาร วัตถุดิบต่างๆ ฯลฯ โดยการดำเนินงานยุทธศาสตร์ระดับภูมิภาคโครงการของจีนมักจะไม่มีการบกพร่องเกณฑ์ที่ตายตัว ตัวอย่างของโครงการที่ได้หยิบยกขึ้นมาข้างต้นถือเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นภาพของแนวทางการประสานงานระหว่างโครงการทั้งในระดับย่อยจนถึงระดับใหญ่ซึ่งการดำเนินงานมักจะขึ้นอยู่กับ การปรับตัวตามสภาพความหลากหลายของแต่ละพื้นที่ที่จีนต้องการเข้าไปลงทุน

ทั้งนี้ ตัวอย่างที่ได้หยิบยกมาเป็นเพียงภาพบางส่วนของยุทธศาสตร์ใหญ่เท่านั้น การเข้าสู่ตลาดในภูมิภาคอาเซียนของจีนยังสามารถพบเห็นได้ในรูปแบบอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นทั้งในรูปแบบด้านโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจหรือเขตเศรษฐกิจพิเศษทั้งในระดับภูมิภาคและระดับอนุภูมิภาค อาทิ เขตการค้าเสรีจีน-อาเซียน (China-ASEAN Free Trade Area – CAFTA) หรือในโครงการความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-regional Cooperation – GMS) ซึ่งประกอบด้วย 3 ระเบียงเขตเศรษฐกิจที่เชื่อมจีน (มณฑลยูนนานและมณฑลกว่างซี) เข้ากับพม่า ลาว เวียดนาม และกัมพูชา คือ ระเบียงเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridor) ระเบียงตะวันออก-ตะวันตก (East-West Corridor) และระเบียงใต้ (Southern Corridor) เป็นต้น (คิวพล 2558) ดังนั้นจะพบว่า ไม่ว่ายุทธศาสตร์ระดับใดต่างก็มีประโยชน์ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจทั้งในเขตมณฑลจนถึงระดับทวีปได้นั่นเอง

2.4 การลงทุนภาคเกษตรของจีนในต่างประเทศ

2.4.1 ภาพรวมการลงทุนด้านการเกษตรของจีน จากรายงานของ United State Department of Agriculture (USDA)¹³ อ้างอิงข้อมูลสถิติของกระทรวงการเกษตรของจีนระบุว่า มีบริษัทสัญชาติจีนที่จดทะเบียนลงทุนด้านการเกษตร ป่าไม้ และประมง ในต่างประเทศมีจำนวนมากถึง 1,300 บริษัท ในปี

¹³ ดูเพิ่มใน Gooch, Elizabeth and Fred Gale. China's Foreign Agriculture Investments, EIB-192, U.S.

2016 (USDA, Farmer's Dailay, 2017) โดยมีการลงทุนหลัก อาทิ ด้วยปศุสัตว์ ประมง การแปรรูปเครื่องจักรกลการเกษตร เมล็ดพันธุ์ และการขนส่ง สินค้าเกษตรที่บริษัทจีนเหล่านี้สนใจเป็นพิเศษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ ปาล์มน้ำมัน ยางพารา สอดคล้องกับบทความเรื่องความยั่งยืนในการลงทุนต่างภาคการเกษตรของจีนในต่างประเทศ¹⁴ ระบุว่าคุณลักษณะการลงทุนด้านการเกษตรของจีนที่มักจะกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงและภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก โดยมีจำนวนกว่าร้อยละ 50 หรือมากกว่าครึ่งของบริษัทที่จดทะเบียนในต่างประเทศตั้งอยู่ในทวีปเอเชีย ลาว อินโดนีเซีย กัมพูชา และประเทศไทย แสดงให้เห็นชัดเจนว่าทำเลที่ตั้งที่ภูมิศาสตร์มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกลงทุนในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง

นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบการลงทุนในเอเชียกับการลงทุนในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาแถบละตินอเมริกาและแอฟริกา พบว่าบริษัทจีนที่ลงทุนในประเทศเหล่านี้จะมีต้นทุนสูงกว่าในประเทศแถบเอเชีย สาเหตุมาจากระบบโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีด้านการเกษตรในประเทศเหล่านี้ยังล้าหลังกว่าหลายประเทศในเอเชีย อีกทั้งแม้ว่าจะมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์แต่ระบบการบริหารของภาครัฐยังมีปัญหามากกว่าแถบเอเชีย ดังนั้น ประเด็นด้านระดับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ความเสี่ยงด้านเสถียรภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และกฎหมาย จึงเป็นต้นทุนที่บริษัทต้องแบกรับและถือเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการกระจุกตัวของทุนในเอเชีย อย่างไรก็ตาม การลงทุนด้านการเกษตรของจีนบางส่วนมีค่อนข้างเข้มข้นในประเทศพัฒนาแล้วบางประเทศเช่นกัน โดยเฉพาะในประเทศ สิงคโปร์ นิวซีแลนด์ และอเมริกา เป็นต้น

2.4.2 ทุนรายย่อยและบริษัทการเกษตรขนาดเล็ก-กลาง ในต่างประเทศ

Jiang , Chen และ Wang (2018) เสนอว่า การลงทุนในต่างประเทศด้านการเกษตรของส่วนใหญ่เป็นรูปแบบของรายบุคคล บริษัทเอกชน เป็นหลักและส่วนใหญ่เป็นบริษัทขนาดเล็ก โดยเมื่อพิจารณาจากจำนวนบริษัทในประเทศจีนช่วงปี 2016 แบ่งเป็น มีบริษัทรัฐวิสาหกิจจำนวน 43 แห่ง และบริษัทเอกชน 630 แห่ง ที่มีการลงทุนในต่างประเทศด้านการเกษตร โดยพบว่าบริษัทเอกชนมีจำนวนมากกว่ารัฐวิสาหกิจและปริมาณทุนมากกว่าร้อยละ 50 เป็นของบริษัทเอกชน สาเหตุสำคัญมาจากบริษัทเอกชนมีความคล่องตัวมากกว่าในการลงทุน มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และไม่มีข้อจำกัดมากเหมือนภาครัฐ อย่างไรก็ตามบริษัทเอกชนเหล่านี้อาจมีปัญหาด้านเงินทุนไม่เพียงพอ และมีศักยภาพในการแบกรับความเสี่ยงที่ต่ำกว่า

ในภาพรวม บทความดังกล่าวสรุปว่ากลุ่มบริษัทเอกชนคือกลุ่มนักลงทุนสำคัญในการลงทุนต่างประเทศในภาคการเกษตรของจีน ประเด็นที่น่าสนใจคือแม้ว่าบริษัทรัฐวิสาหกิจจะมีจำนวนน้อยกว่าแต่ในแง่ของปริมาณเงินทุนที่มีสัดส่วนเกือบร้อยละ 50 ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและบทบาทสำคัญไม่แพ้กัน ข้อได้เปรียบของบริษัทรัฐวิสาหกิจเหล่านี้คือ การมีศักยภาพที่เข้มแข็งในการผสมผสานทรัพยากรที่

¹⁴ ดูเพิ่มใน Jiang, X., Chen, Y., & Wang, L. (2018). Can China's Agricultural FDI in Developing Countries Achieve a Win-Win Goal?—Enlightenment from the Literature. *Sustainability*, 11(1), 41. doi: 10.3390/su11010041

จำเป็นในลงทุนในต่างประเทศจากประสบการณ์ที่มากกว่า แต่มีข้อเสียคือการบริหารจัดการแบบภาครัฐที่ไม่คล่องตัวในการจัดการ

นอกจากนี้ บทความดังกล่าวได้นำเสนอข้อมูลการลงทุนด้านการเกษตรของจีนในต่างประเทศ ประกอบด้วย นักลงทุนรายบุคคล สถาบันวิจัย ธนาคารและกองทุน เช่น ธนาคาร Exim Bank และ China Development Bank ที่มีการให้เงินกู้ขนาดใหญ่แก่หลายประเทศในแอฟริกา ซึ่งสถาบันเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในช่วยแก้ไขปัญหาแก่บริษัทจีนที่ไปลงทุนในต่างประเทศ และเอื้อให้เกิดการสภาพแวดล้อมการลงทุนที่ราบรื่น

ตารางที่ 1 ตารางแสดงข้อมูลการลงทุนด้านการเกษตรของในต่างประเทศของจีน

ผู้ลงทุน	ขนาดการลงทุน	2014	2015	2016
รัฐวิสาหกิจ	จำนวนบริษัท	41	34	43
	ปริมาณเงินทุน (ร้อยล้านดอลลาร์สหรัฐ)	2.69	14.7	13.5
บริษัทเอกชน	จำนวนบริษัท	361	568	630
	จำนวนเงินทุน (ร้อยล้านดอลลาร์สหรัฐ)	15.30	21.6	19.3

ที่มา (Jiang, Chen & Wang, 2018)

บริษัทส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในการผลิตสินค้าเกษตร อาทิ ข้าวโพด ข้าว และพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา อ้อย และถั่วเหลือง โดยบริษัทเหล่านี้มีทั้งกลุ่มบริษัทแปรรูปผลผลิต บริษัทโกดังเก็บผลผลิต และบริษัทขนส่ง ซึ่งมีหลายบริษัทที่สามารถดำเนินการได้อย่างครบวงจรภายในบริษัทเดียว และมีแนวโน้มว่าบริษัทเหล่านี้กำลังมุ่งพัฒนาไปสู่การผลิตและบริหารจัดการครบวงจรทั้งห่วงโซ่ ด้วยแรงสนับสนุนจากนโยบาย “ก้าวออกไปข้างนอก” นักลงทุนจีนกำลังมีเข้ามา มีบทบาทสำคัญในตลาดการเกษตรของโลก และพวกเขาเหล่านี้ทำงานอย่างแข็งขันเพื่อสร้างผลกำไรในห่วงโซ่การผลิตทั้งวงจร

สอดคล้องกับรายงานของ USDA (2018) ระบุว่าโครงการลงทุนด้านการเกษตรของจีนส่วนใหญ่มาในรูปแบบของบริษัทขนาดเล็กที่เข้าไปลงทุนในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัสเซีย และแอฟริกา ในที่ดินที่ยังไม่มีการทำเกษตรกรรม ซึ่งปัจจุบันการลงทุนด้านการเกษตรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับโครงการหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง ที่รัฐบาลจีนหมายมั่นเข้าไปลงทุนในหลายประเทศ

นอกจากนี้ รายงานฉบับดังกล่าวอธิบายว่ากลยุทธ์ในการลงทุนของจีนได้เปลี่ยนจากการกว้านซื้อที่ดินไปสู่การร่วมทุนและเข้าซื้อกิจการ อาทิ บริษัทรัฐวิสาหกิจด้านการเกษตร COFCO ได้ใช้ยุทธวิธีในการพยายามเข้าควบคุมกระบวนการซื้อขายสินค้า กระบวนการผลิต และการขนส่ง บริษัทรัฐวิสาหกิจ Bright Foods ได้ใช้วิธีการบุกตลาดโดยบริษัทในเครือที่มีหลากหลายแบรนด์ภายใต้ร่มใหญ่ของบริษัท

ทั้งนี้ ในช่วงแรกของการออกไปลงทุนต่างประเทศด้านการเกษตร รูปแบบการลงทุนของจีนคล้ายกับญี่ปุ่นและประเทศอื่นๆ ที่มักจะพยายามควบคุมการนำเข้าสินค้าเกษตรและพัฒนาผู้ผลิตใหม่ ๆ (Ji, 2014) ในช่วงปี 1950 -1960 ญี่ปุ่นเคยประสบกับปัญหาความกังวลด้านทรัพยากรในประเทศในช่วงที่

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจพัฒนาอย่างรวดเร็วจึงทำให้ทุนญี่ปุ่นได้ออกมาลงทุนภายนอกประเทศจำนวนมาก และได้ส่งนักเทคนิคด้านการเกษตรเพื่อออกไปช่วยเหลือบริษัทญี่ปุ่นที่ออกมาลงทุนในต่างประเทศ บริษัทสัญชาติญี่ปุ่นเหล่านี้ได้ออกมาลงทุนปลูกข้าวโพด ข้าวโพด ข้าวโพด ข้าวโพด ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อินเดีย และอื่นๆ เพื่อส่งไปขายตลาดญี่ปุ่น

เช่นเดียวกันกับจีนในปัจจุบัน การออกไปลงทุนต่างประเทศของจีนส่วนใหญ่ดำเนินการในรูปแบบบริษัท โดยรัฐบาลจีนทำหน้าที่สนับสนุนผ่านการทำข้อตกลงทางการค้ากับประเทศปลายทาง หรือการให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าธนาคารในประเทศจีน การให้ข้อมูลการลงทุน ตลอดจนคำปรึกษาต่างๆ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและส่งเสริมการลงทุน

2.4.3 การลงทุนภาคเกษตรในทวีปแอฟริกา

ในงานเขียนเรื่อง *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa* ของ Brautigam (2009) มีข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปลงทุนภาคเกษตรของจีนในทวีปแอฟริกาไว้ว่า วัตถุประสงค์ของจีนในด้านการเกษตรต่างประเทศมักจะผูกติดกับวาทกรรมการพัฒนา กล่าวคือ จีนมีวัตถุประสงค์ในการเข้าไปยังแอฟริกาเพื่อต้องการช่วยแก้ไขปัญหาความอดอยากและบรรเทาความยากจนของชาวแอฟริกาให้หลุดพ้น โดยเงื่อนไขของการพัฒนาดังกล่าวคือการได้พื้นที่บางส่วนในแอฟริกาเพื่อการเกษตรในเชิงพาณิชย์ของจีน ซึ่งผลผลิตที่ได้จากพื้นที่ดังกล่าวแม้มีปริมาณที่ไม่มากนัก แต่จีนก็มีความประสงค์ที่ต้องการขายผลผลิตให้กับประชาชนในท้องถิ่นเสียมากกว่า และเงื่อนไขอีกประการที่จีนต้องการจากการลงทุนในทวีปแอฟริกา คือ การให้แอฟริกาเป็นโกดังอาหารสำรองฉุกเฉิน เมื่อประเทศอื่นๆ ใช้เรื่องอาหารเป็นเครื่องต่อรองทางการเมืองต่อจีนเพียงเท่านั้น

แม้จะมีข่าวลือหนาหูมากมายเกี่ยวกับการที่จีนเข้าไปขูดรีดผลประโยชน์จากแอฟริกา แต่ในข้อเท็จจริงแล้ว จีนถือเป็นผู้พัฒนาทางด้านการเกษตรในแอฟริกาด้วยความหวังดีอย่างแท้จริง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การลงทุนสร้างสถานีการเกษตรในประเทศโมซัมบิก ซึ่งประกอบสร้างด้วยศูนย์ฝึกในพื้นที่ 30 เฮกตาร์ เทียบได้กับจำนวนเงินจำนวนสูงถึง 8 ล้านดอลลาร์ฯ หรือในกรณีของบริษัทจีนบางแห่งก็ได้เริ่มทำโครงการเกษตรกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่แอฟริกา อาทิเช่น บริษัท ZTE ของจีนได้ริเริ่มโครงการผลิตพลังงานชีวภาพจากน้ำมันปาล์ม ซึ่งใช้พื้นที่ในประเทศคองโกจำนวนมากถึง 3,000,000 เฮกตาร์ เพื่อปลูกต้นปาล์ม แต่ในความเป็นจริงในรายงานกลับกล่าวว่าโครงการดังกล่าวใช้พื้นที่เพียง 100,000 เฮกตาร์ ซึ่งในกรณีทั้งสองถือเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการเข้าไปพัฒนาทางด้านการเกษตรของจีนในแอฟริกาอย่างจริงจัง

ดังนั้นจะพบว่า การที่จีนเข้าไปลงทุนทางด้านการเกษตรในประเทศใดก็ตามก็มักจะผูกติดวาทกรรมการพัฒนาเข้าไปด้วย เช่น ในกรณีที่จีนเข้าไปในประเทศลาวนั้น จีนต้องการที่จะช่วยเหลือลาวในเรื่องของการสร้างสวนเกษตรในพื้นที่ 5,000 เฮกตาร์ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีทันสมัยเพื่อผลิตข้าวพันธุ์ผสมในลาว โดยจะนำเข้าแรงงานจากจีน 10,000 คนสำหรับโครงการดังกล่าว ซึ่งรัฐบาลทั้งสองประเทศต่างก็เห็นดีและช่วยกันสนับสนุน ดูเหมือนว่าสถานการณ์เหล่านี้ต่างไม่ได้เป็นการเอารัดเอาเปรียบแต่อย่างใด มีแต่ได้รับผลประโยชน์ทั้งสองฝ่ายเท่านั้นเอง แต่ทว่า ภายหลังจาก 4 ปี บริษัทที่ลงทุนในลาวกลับประสบกับความล้มเหลว โดยเจ้าหน้าที่ของบริษัทผู้ลงทุน (Chongqing Corporation) อ้างว่า ความ

ผิดพลาดทั้งหมดเกิดขึ้นเนื่องจากลาวไม่มีระบบการจัดการที่ดี เช่น ไม่มีระบบชลประทานแต่กลับพึ่งพิงน้ำในฤดูฝนเท่านั้น หรือการคิดค่าเช่าที่เพาะปลูกในราคาแพง เป็นต้น

2.4.4 การลงทุนภาคเกษตรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แม้การเข้าไปพัฒนาด้านการเกษตรของจีนในต่างประเทศตามยุทธศาสตร์ของ Brautigam จะมองว่าจีนเป็นผู้ช่วยเหลือกอบกู้ปัญหาตัวจริง แต่ทว่า Thomas (2013) กลับเห็นต่างอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ สถานการณ์การลงทุนในภาคเกษตรของจีนในประเทศลาวต่างได้สร้างความตึงเครียดให้กับประชาชนลาวเป็นอย่างมาก โดยจะพบว่าบริษัทต่างชาติผู้ลงทุนในภาคเกษตรประเทศลาว (ส่วนใหญ่คือบริษัทจีน) ได้ควบคุมพื้นที่ทางการเกษตรเป็นจำนวนมากถึง 113,475 เฮกตาร์ (หรือเท่ากับ 42.4 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่สัมปทานเกษตรทั้งหมด) จนกระทั่งรัฐบาลลาวต้องประกาศชะลอการให้สัมปทานเหมืองแร่และที่ดินแก่บริษัทต่างชาติในช่วงกลางปี ค.ศ. 2012 – 2015 อันเนื่องมาจากสาเหตุของความเป็นห่วงของการที่พื้นที่เพาะปลูกในประเทศลดลงอย่างน่าใจหายประกอบกับความไม่พอใจของประชาชนลาว

ดังจะเห็นได้จากกรณีตัวอย่างของ (จากในงานศึกษา ปี ค.ศ. 2010) บริษัท Yunnan State Farm ซึ่งได้พัฒนayangพาราในเขตพื้นที่ทุ่งภาคเหนือของลาวทั้ง 4 จังหวัด โดยใช้พื้นที่รวมมากถึง 166,700 เฮกตาร์ หรือในตัวอย่างของบริษัท ZTE ของจีนที่ใช้พื้นที่จำนวน 50,000 เฮกตาร์ในการปลูกพืชมันสำปะหลังในภาคใต้ของลาว ซึ่งนอกจากการรุกรานพื้นที่ของการเพาะปลูกในลาวเพิ่มมากขึ้นแล้ว บริษัทต่างชาติเหล่านี้ยังก่อภัยคุกคามต่อประชาชนลาวอีกด้วย โดยพบว่าการปลูกยางพาราของบริษัท China-Lao Ruifeng Rubber Company ได้เบียดเบียนพื้นที่การปลูกข้าวและพื้นที่เลี้ยงสัตว์ของชาวลาวเป็นจำนวนมาก ประชาชนที่เดือดร้อนได้สร้างข้อเรียกร้องต่างๆ ซึ่งภายหลังต่างถูกเพิกเฉย รวมทั้งผู้ประท้วงบางส่วนมักถูกข่มขู่โดยเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งถูกบงการโดยบริษัทจีน หรือแม้กระทั่งตัวอย่างวาทกรรมการพัฒนาของจีนที่ต้องการแก้ไขความมั่นคงทางด้านอาหารและบรรเทาความยากจนของประชาชนลาว ซึ่งคำสวดยุทธศาสตร์ทั้งหมดล้วนกลายเป็นคำหลอกลวงเมื่อพบว่าประชาชนเหล่านี้ยังคงตกอยู่ในภาวะยากจนเช่นเดิม รวมทั้งภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารก็ได้เกิดขึ้นในลาวอันเนื่องมาจากการผลิตอาหารท้องถิ่นบางอย่างได้ถูกเบียดขับโดยบริษัทการเกษตรข้ามชาตินั้นเอง

นอกจากตัวอย่างที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะพบว่าสถานการณ์การลงทุนในภาคเกษตรของบริษัทจีนที่เกิดขึ้นในลาวยังซ้ำรอยกับเหตุการณ์การลงทุนของจีนในประเทศอื่นๆ อีกด้วย เช่น ในประเทศพม่า จะพบว่าบริษัทเกษตรขนาดใหญ่ของจีนซึ่งลงทุนในประเทศกลับไม่ได้ถูกควบคุมจากภาครัฐอย่างจริงจัง โดยทำให้บริษัทเหล่านี้ต่างมีอิสระในการดำเนินการต่างๆ โดยไร้ข้อบังคับใดๆ ชาวไร่บางส่วนได้ถูกเบียดขับออกจากพื้นที่เพาะปลูกของตนโดยบริษัทเกษตรจีนด้วยเช่นกัน ปัญหาเหล่านี้ได้สร้างความไม่พอใจกับประชาชนชาวพม่าเป็นอย่างมาก หรือในตัวอย่างของปัญหาการครอบครองพื้นที่ในการทำกิจการเหมืองแร่ ป่าไม้ และการเกษตรรวมกันมากถึง 17 ล้านเฮกตาร์ในกัมพูชาก็ส่งผลให้ประชาชนในท้องถิ่นต้องกลายเป็นผู้พลัดถิ่นไปโดยปริยาย เป็นต้น

รายงานของ USDA (2018) ระบุว่า ด้วยสภาพภูมิอากาศและที่ตั้งในเขตร้อนชื้นเหมาะแก่การปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน และมันสำปะหลัง อีกทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีประชากรเชื้อสายจีนอยู่จำนวนมาก จึงมีส่วนช่วยให้สายสัมพันธ์ทางธุรกิจจึงก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างสำคัญคือการลงทุน

สวนปาล์มน้ำมันในอินโดนีเซียเมื่อปี 2006 บริษัท Tianjin Julong Group ได้ลงทุนเป็นเงินสูงถึง 56 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในการพัฒนาสวนปาล์มขนาดใหญ่ และโรงงานเพื่อผลิตน้ำมันในพื้นที่ 24,000 เฮกตาร์ บนเกาะกาลิมันตัน

นอกจากนี้ ด้วยระยะทางที่ใกล้กับประเทศจีน ค่าแรงราคาถูกและทรัพยากรธรรมชาติยังคงอุดมสมบูรณ์ กัมพูชา เป็นอีกหนึ่งในประเทศที่จีนเข้ามาลงทุน โดยตั้งแต่ช่วงต้นของปี 1990 รัฐบาลกัมพูชา ได้ปล่อยเช่าที่ดินผืนใหญ่ภายใต้โครงการ (Economic Land Concessions) หรือ ELC แก่บริษัทจีน เพื่อให้ลงทุนสวนเกษตรขนาดใหญ่ ที่ดินเกือบ 1 ล้านเฮกตาร์อยู่ภายใต้โครงการนี้ โดยกว่าร้อยละ 85 ได้ปล่อยให้ต่างชาติเช่า บริษัทจีนครอบครองที่ดินเกือบร้อยละ 24 ของที่ดินทั้งหมดในโครงการ ก่อนที่รัฐบาลจะเริ่มลดขนาดและคืนที่ดินให้แก่เกษตรกรท้องถิ่นในช่วงปี 2012-2014

ตารางที่ 2 ตัวอย่าง บริษัทจีนลงทุนด้านการเกษตรในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สินค้า	ชื่อบริษัทจีน	สถานที่	ลักษณะการลงทุน
ปาล์มน้ำมัน	Julong Group	อินโดนีเซีย	ครอบครองพื้นที่กว่า 5,000 เฮกตาร์ ทำสวนปาล์มน้ำมัน ในกาลิมันตันอินโดนีเซียในปี 2011
ปาล์มน้ำมัน	ZTE Energy	อินโดนีเซีย	ครอบครองพื้นที่ 30,000 เฮกตาร์บริเวณตอนกลางและตะวันตกของเกาะกาลิมันตัน
มันสำปะหลัง	Guangxi State Farm	เวียดนาม	แผนแปรรูปแป้งมันสำปะหลังปริมาณ 100,000 เมตริกตัน
น้ำตาล	Rui Feng International Co.	กัมพูชา	โรงงานผลิตน้ำตาลเพื่อส่งออกไปยุโรปและจีน
ข้าว	China's Hunan Province	ลาว	พัฒนาและปลูกข้าวเพื่อส่งขายตลาดจีนตั้งแต่ช่วงปี 2016
กล้วย	Laos Jinsui Agriculture Co.,Ltd เป็นบริษัทลูกของ Guangxi Jinsui Agricultural Group Co., Ltd.	ลาว	ตั้งในลาวปี 2014 จัดทะเบียนด้วยทุน 1.7 ล้านดอลลาร์สหรัฐ มีโครงการเกษตรเกี่ยวกับการปลูก กล้วย แตงโม และพืชเกษตรอื่นๆ มีความร่วมมือกับรัฐบาลแขวงอุดมไซทำเกษตรแปลงใหญ่ มาตรฐานสูง และทันสมัยในเขตพื้นที่บริษัทบุกเบิกพื้นที่รวม 20,000 เฮกตาร์
แปรรูป อุตสาหกรรม อาหาร	COFCO BIOCHEMICAL	ไทย	บริษัทในเครือกลุ่มบริษัท COFCO จีน บริษัทอุตสาหกรรมเกษตรและอาหาร ดำเนินธุรกิจผลิตกรดมะนาวใช้เป็นสารปรุงแต่งอาหาร เครื่องดื่ม ยา ในระยอง
เห็ดเมือง หนาว	SORON BIOTECHNOLOGY (THAILAND) COMPANY LIMITED	ไทย	ศูนย์ทดลอง ค้นคว้า วิจัย พัฒนาปรับปรุงขยายพันธุ์ฟัซเห็ดเมืองหนาว ก่อนเชื้อเห็ดเข็มทอง และก่อนเชื้อเห็ดชิเมจิ

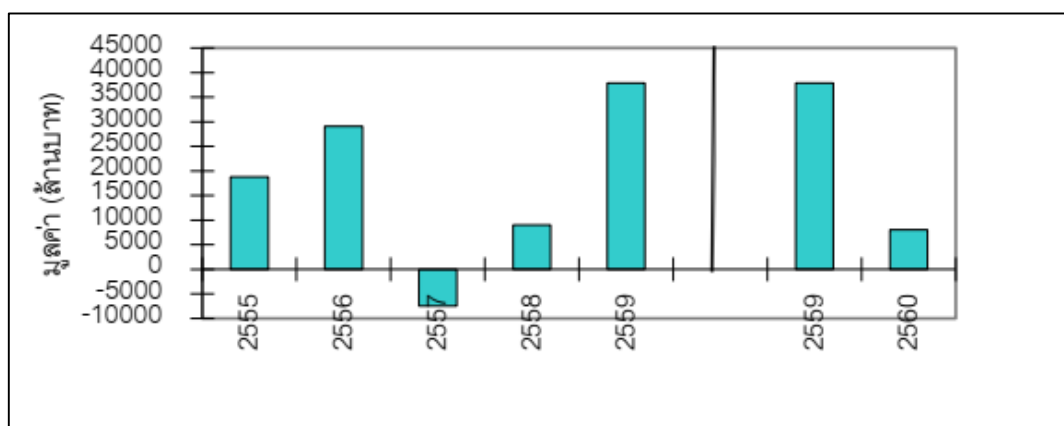
รายชื่อของบริษัทตัวอย่างที่นำมาแสดงข้างต้นนี้ ส่วนใหญ่เป็นบริษัทขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงจึงสามารถเข้าถึงข้อมูลบริษัทได้ง่ายกว่าบริษัทขนาดเล็ก และนักลงทุนรายย่อยที่มีจำนวนมากกว่าและมีบางส่วนไม่ได้จดทะเบียนอย่างเป็นทางการ หรือร่วมลงทุนภายใต้ชื่อบริษัทท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการที่ท่ามกลางกระแสการเติบโตของการลงทุนด้านการเกษตรในต่างประเทศของทุนจีน มีงานศึกษาหลายชิ้นพบว่า รายงานข่าวที่เกิดขึ้นมักจะนำเสนอข้อมูลคลาดเคลื่อน อาทิ ขนาดการลงทุนที่ใหญ่เกินจริง ขณะที่ในอีกแง่มุมหนึ่งอาจไม่ปรากฏตามสื่อมากนัก อาทิ บางโครงการที่ล้มเหลวหรือไม่ได้ผลกำไรตามที่คาดหวัง อันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ไม่เพียงพอของนักลงทุนในตลาดโลก การขาดทักษะด้านภาษา ปัญหาระบบราชการท้องถิ่นในประเทศปลายทาง การคอร์รัปชัน และปัญหาการเมืองที่ไม่มีเสถียรภาพในประเทศ

2.4.5 การลงทุนภาคการเกษตรจากจีนในประเทศไทย

ข้อมูลจากรายงานประจำปี 2560 ของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน พบว่าในปี 2560 มีจำนวนผู้มาติดต่อรับบริการที่เป็นนักลงทุนต่างชาติส่วนใหญ่เป็นสัญชาติจีน รองลงมาคือ ญี่ปุ่น และไต้หวัน ซึ่งจีนถือเป็นผู้ลงทุนรายใหญ่ของกลุ่มประเทศที่เศรษฐกิจอยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่าน โดยสำนักงานฯ กองส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศได้มีการวางแผนกลยุทธ์เพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งมีอุตสาหกรรมเป้าหมายรายประเทศในปี 2560 คือ การส่งเสริมให้จีนเข้ามาลงทุนด้านอาหารและเกษตรแปรรูป

เมื่อพิจารณาข้อมูลจากรายงานภาวะการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในประเทศไทยของฉบับรายปี 2560 พบว่าการลงทุนโดยตรงสุทธิจากจีนในประเทศไทยปี 2560 มีมูลค่าการลงทุนโดยตรง 8,053.34 ล้านบาท ซึ่งถือว่าลดลงเมื่อเทียบกับปี 2559 ที่มีมูลค่าการลงทุน 37,838.76 ล้านบาท ดังแผนภาพ

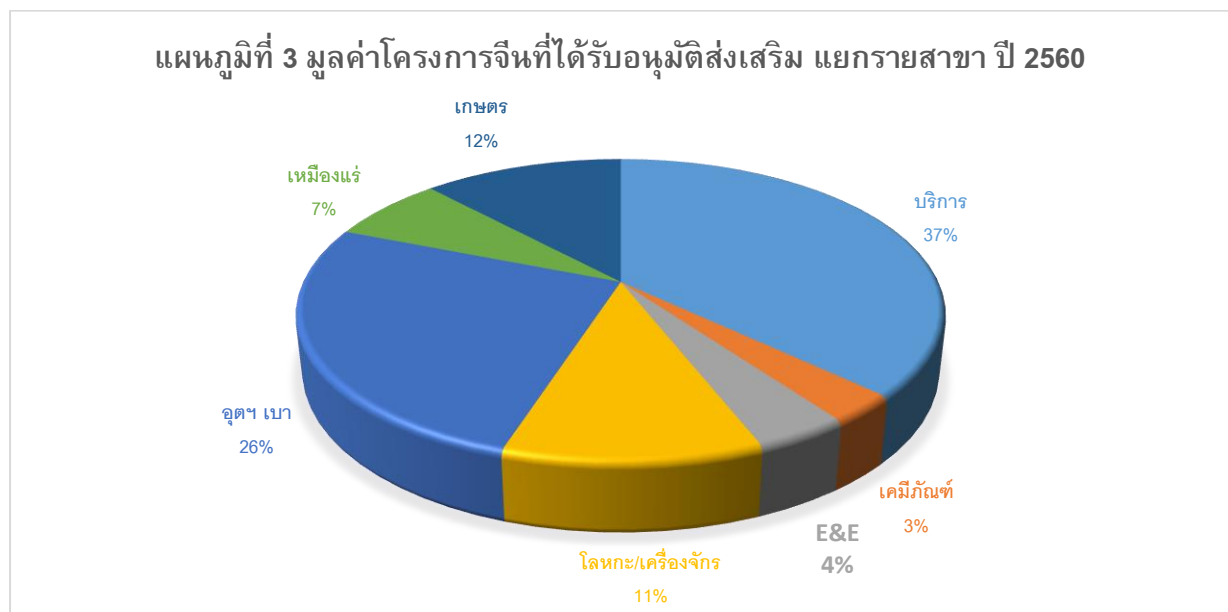
แผนภูมิที่ 2 แสดงมูลค่าการลงทุนจากจีนในไทย

ที่มา ธนาคารแห่งประเทศไทย ในรายงานภาวะการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ฉบับรายปี 2560 กองความร่วมมือการลงทุนต่างประเทศ

ทั้งนี้ ปี 2560 การเข้ามาลงทุนจากประเทศจีนมีปริมาณเงินลงทุนในการยื่นขอส่งเสริมคิดเป็นร้อยละ 10 ของมูลค่าการลงทุนจากต่างชาติทั้งหมด โดยโครงการที่ยื่นขอลงทุนเป็นโครงการขนาดเล็กมูลค่าต่ำกว่า 50 ล้านบาท ส่วนโครงการที่ยื่นขอรับการส่งเสริมการลงทุนขนาดใหญ่มากกว่า 1,000 ล้านบาทคือ กิจกรรมผลิตยางล้อยานพาหนะ มูลค่า 5,662 ล้านบาท รายงานฉบับดังกล่าวได้อ้างถึงรายงานของกรมการลงทุนต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์จีนระบุว่า การลงทุนในต่างประเทศของจีนในปี 2560 มีการลงทุนทั้งหมด 174 ประเทศ ลดลงจากปีที่ผ่านมา ร้อยละ 29.4 อันเป็นผลจากรัฐบาลจีนเริ่มควบคุมเงินทุนไหลออกนอกประเทศ อย่างไรก็ตามผลจากนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง ทำให้เกิดการลงทุนในประเทศในกลุ่มอาเซียนเพิ่มมากขึ้น¹⁵

เมื่อพิจารณาการอนุมัติภาพรวมการลงทุนโดยตรงจากจีนในปี 2560 มีสถิติโครงการลงทุนจากจีนในประเทศไทยที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนโดยตรงรวม 75 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 5 ของมูลค่าการลงทุนจากต่างชาติทั้งหมด และมีมูลค่ารวม 11,3750.50 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นโครงการลงทุนขนาดเล็ก โดยแบ่งเป็นโครงการลงทุนขนาดเล็กที่มีมูลค่าต่ำกว่า 50 ล้านบาท จำนวน 43 โครงการ มีมูลค่าการลงทุนรวม 710.37 ล้านบาท (ร้อยละ 6) รองลงมาได้แก่โครงการขนาด 100-499 ล้านบาท จำนวน 18 โครงการ คิดเป็นมูลค่า 3,592.75 ล้านบาท ทั้งนี้ โครงการส่วนใหญ่อยู่ในสาขาบริการและสาธารณูปโภค สำหรับโครงการสาขาเกษตรกรรมและการแปรรูปอาหาร มีจำนวน 9 โครงการ มีมูลค่าโครงการ 1,388.40 ล้านบาท (ร้อยละ 12) โดยอยู่ในกิจการผลิตภัณฑ์จากยางธรรมชาติมากที่สุด

ที่มา รายงานภาวะการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ฉบับรายปี 2560
กองความร่วมมือการลงทุนต่างประเทศ

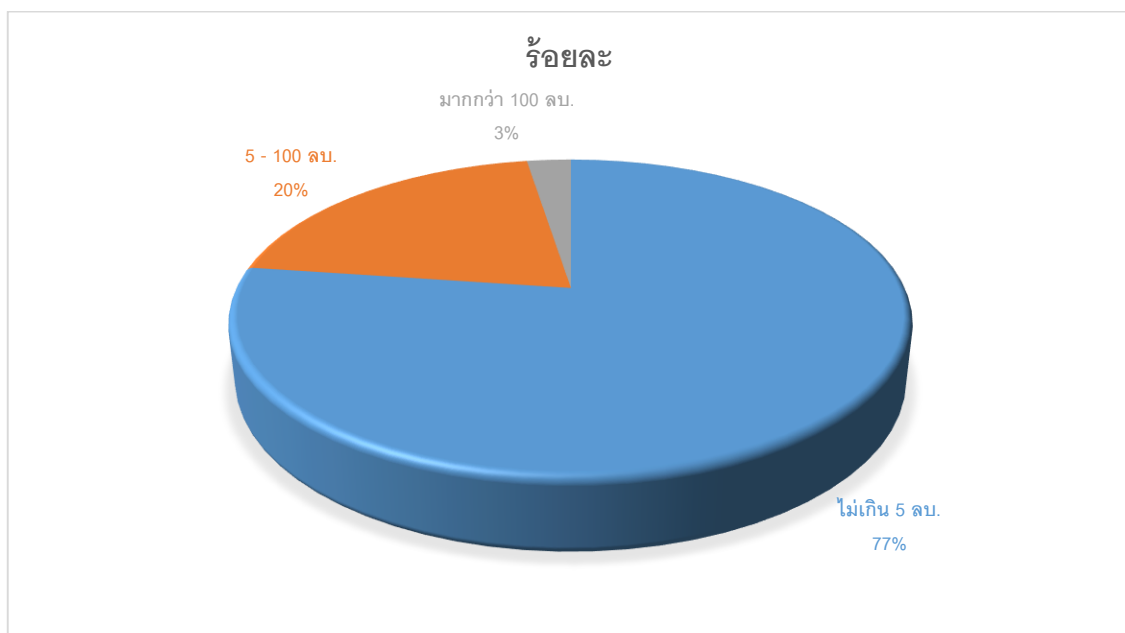
¹⁵ ดูเพิ่มเติมใน กองความร่วมมือการลงทุนระหว่างประเทศ. (2560). จากรายงานภาวะการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ฉบับรายปี 2560 เข้าถึงได้จาก

ในช่วง ปี 2556-2560 การลงทุนของจีนในไทยที่ได้รับอนุมัติส่งเสริม ส่วนใหญ่อยู่ในสาขาผลิตภัณฑ์โลหะ และสาขาบริการและสาธารณูปโภค ทั้งนี้ ปี 2560 มีการขออนุมัติลงทุนอุตสาหกรรม การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพซึ่งเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมเป้าหมายของประเทศไทย จำนวน 9 โครงการ และมีแนวโน้มว่าจีนจะให้ความสนใจลงทุนกิจการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น

เมื่อพิจารณาการลงทุนที่เกี่ยวข้องกับสวนเกษตร อ้างอิงจากข้อมูลจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ พบว่าธุรกิจการเกษตรปลูกผักและผลไม้ในประเทศไทยมีอัตราการจัดตั้งธุรกิจเพิ่มขึ้นทุกปี โดยในปี 2560 มีอัตราการเติบโตสูงถึง ร้อยละ 126.09 โดย ณ วันที่ 30 มิ.ย. 2561 มีจำนวนนิติบุคคลจำนวน 399 ราย เมื่อแบ่งตามช่วงทุนจะพบว่าส่วนใหญ่เกือบร้อยละ 80 เป็นทุนขนาดเล็กไม่เกิน 5 ล้านบาท จำนวน 308 ราย มากกว่า 5 ล้านบาทมีจำนวน 81 ราย และมากกว่า 100 ล้านบาทจำนวน 10 ราย โดยธุรกิจปลูกผักผลไม้สูงสุด 3 ลำดับแรก อยู่ในกรุงเทพฯ รองลงมาคือเชียงใหม่ และปทุมธานี

ทั้งนี้ ข้อมูลที่น่าสนใจคือ การลงทุนธุรกิจปลูกผักและผลไม้ส่วนใหญ่เป็นของคนไทยมูลค่า 7,729 ล้านบาท หรือร้อยละ 93.17 ส่วนการการลงทุนของต่างชาติในนิติบุคคลไทยคิดเป็นร้อยละ 6.83 ของมูลค่าลงทุนทั้งหมด โดยสัญชาติที่ลงทุนสูงสุดคือจีน มูลค่า 431 ล้านบาท (ร้อยละ 5.19) รองลงมาคือไต้หวันและสิงคโปร์ ซึ่งสินค้าส่งออกอันดับต้นๆ ได้แก่ทุเรียน ลำไย มังคุด ผักสด พืชตระกูลถั่ว¹⁶

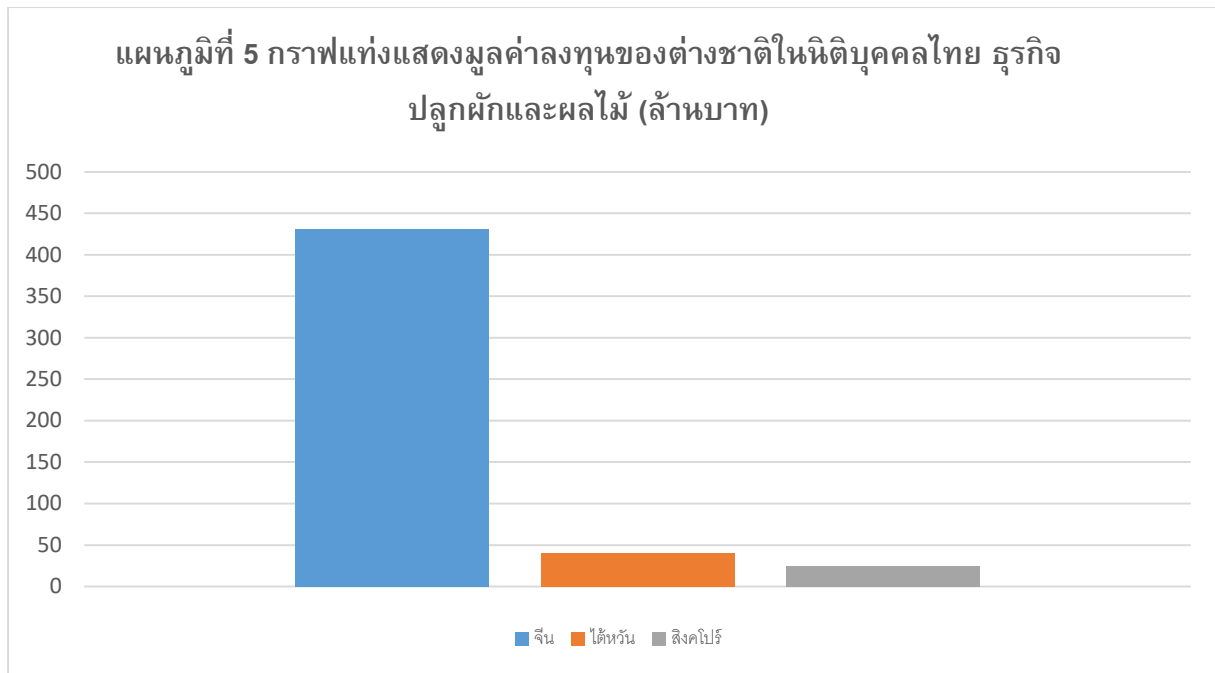
แผนภูมิที่ 4 แผนภาพแสดงสัดส่วนจำนวนนิติบุคคลในธุรกิจการเกษตร ปลูกผักและไม้ แบ่งตามช่วงทุน

ที่มา กรมพัฒนาธุรกิจการค้า ข้อมูล ณ วันที่ 30 มิ.ย. 2561

¹⁶ ดูเพิ่มใน กรมพัฒนาธุรกิจการค้า (2561). ธุรกิจเด่นประจำเดือน เข้าถึงได้จาก

https://www.dbd.go.th/download/document_file/Statistic/2561/T26/T26_201806.pdf

ที่มา กรมพัฒนาธุรกิจการค้า ข้อมูล ณ วันที่ 30 มิ.ย. 2561

ธุรกิจปลูกผักและผลไม้เป็นธุรกิจเชื่อมโยงกับธุรกิจแปรรูปผักและผลไม้ และธุรกิจขายส่ง ขายปลีก ผัก ผลไม้ และผลิตภัณฑ์ที่ผ่านกระบวนการถนอมอาหารและแปรรูป โดยพบว่าธุรกิจมีการขยายตัวในรูปแบบนิติบุคคลและมีการบริหารอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยมีผู้ประกอบการรายใหญ่เริ่มเข้ามาลงทุนในธุรกิจนี้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการกระจายตัวของธุรกิจปลูกผักและผลไม้ส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ ส่วนภาคเหนือมี 73 ราย มีมูลค่า 894 ล้านบาท

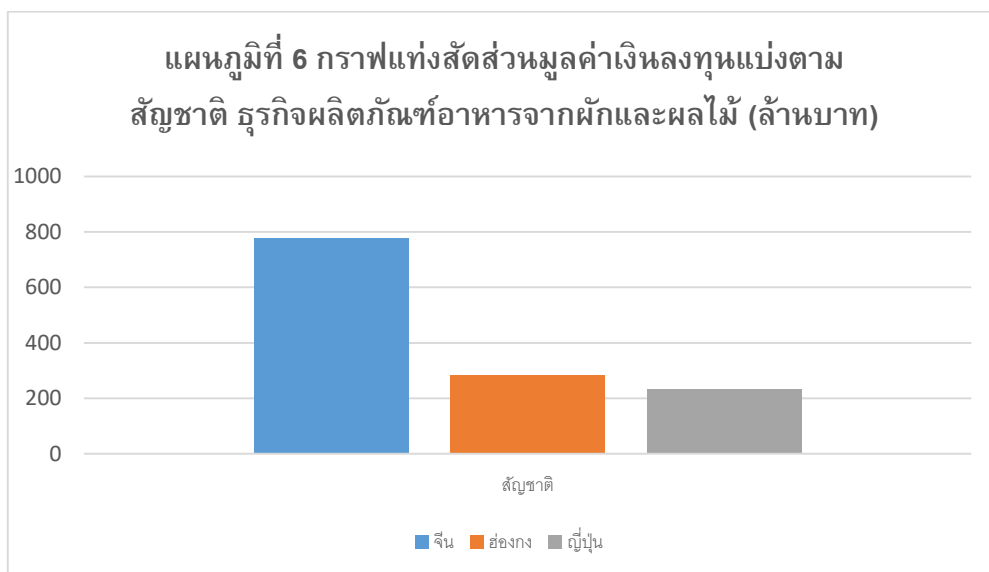
นอกจากนี้ จากเอกสารของกรมพัฒนาธุรกิจการค้า แสดงให้เห็นภาพรวมธุรกิจผลิตภัณฑ์อาหารจากผักและผลไม้มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยในปี 2560 มีจำนวนจัดตั้งใหม่เฉลี่ย 12 รายต่อเดือน ขณะที่ในเดือนมกราคม 2561 มีการจัดตั้งใหม่ 28 ราย เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยเป็นธุรกิจการขายส่งผักและผลไม้ เมื่อพิจารณาข้อมูลภาพรวมธุรกิจผลิตภัณฑ์อาหารจากผักและผลไม้ที่ดำเนินกิจการอยู่ทั่วประเทศจำนวนทั้งสิ้น 1,857 ราย แบ่งเป็นรูปแบบบริษัท จำนวน 1,535 ราย หรือร้อยละ 82.7 รองลงมาคือห้างหุ้นส่วนจำกัด จำนวน 315 ราย คิดเป็นร้อยละ 17 และบริษัทมหาชนมีจำนวน 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 0.3 ทั้งนี้ธุรกิจที่มีทุนจดทะเบียนมากกว่า 100 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นการผลิตผลไม้และผักบรรจุกระป๋อง ซึ่งการผลิตน้ำผลไม้และน้ำผักถือเป็นธุรกิจที่มีมูลค่าทุนจดทะเบียนสูงจากการใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการผลิต ที่ต้องใช้เงินลงทุนสูงกว่าประเภทขายส่งผักและผลไม้ และธุรกิจคัดแยกผักและผลไม้ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการรายย่อยขนาดกลางและขนาดเล็ก

ประเด็นที่น่าสนใจคือแหล่งวัตถุดิบผักและผลไม้จะมาจากภูมิภาค โดยในภาคเหนือมีทั้งสิ้น 219 ราย คิดเป็นร้อยละ 11.8 ทุนจดทะเบียนรวม 1,338 ล้านบาท หรือประมาณร้อยละ 5.9 ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาสัดส่วนมูลค่าเงินลงทุนแบ่งตามสัญชาติ ธุรกิจผลิตภัณฑ์อาหารจากผักผลไม้ ส่วนใหญ่เป็นของ

คนไทยคิดเป็นร้อยละ 77.6 และต่างชาติคิดเป็นร้อยละ 22.4 โดยต่างชาติที่ลงทุนในธุรกิจนี้สูงสุด 3 อันดับแรกคือ จีน มูลค่า 776 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 3.4 รองลงมาคือฮ่องกง และญี่ปุ่น

ธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต ได้แก่ คัดแยก แปรรูป น้ำผลไม้และผลไม้กระป๋อง และขายส่งผลไม้ยังคงมีการขยายตัวของรายได้ และในปี 2559 ธุรกิจขายส่งผักและผลไม้มีอัตราเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 31 จากปี 2558 ประเด็นที่น่าสนใจคือรายได้ของธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลางที่มีทุนไม่เกิน 5 ล้านบาท และทุน 5 – 100 ล้านบาท มีทิศทางขยายตัวขึ้นต่อเนื่อง ขณะที่รายได้ของธุรกิจที่ทุนมากกว่า 100 ล้านบาท ค่อนข้างคงที่ และเมื่อพิจารณาจากสถิติการจัดตั้งธุรกิจผลิตภัณฑ์จากผักและผลไม้ย้อนหลัง 3 ปี พบว่ามีการจัดตั้งเฉลี่ยต่อปี 243 ราย และส่วนใหญ่จดทะเบียนด้วยทุนไม่เกิน 5 ล้านบาท ถึงร้อยละ 95.9 จะเห็นได้ว่าโครงสร้างของธุรกิจกลุ่มนี้ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบบริษัทจำกัดและมีทุนจดทะเบียนไม่เกิน 5 ล้านบาท¹⁷

สำหรับสัดส่วนมูลค่าเงินลงทุนแบ่งตามสัญชาติของธุรกิจผลิตภัณฑ์อาหารจากผักและผลไม้ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนของคนไทยมูลค่า 17,733 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 77.6 และการลงทุนของต่างชาติมีมูลค่า 5,107 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 22.4 โดยต่างชาติที่ลงทุนสูงสุดคือ จีน มูลค่า 776 ล้านบาท รองลงมาคือฮ่องกงและญี่ปุ่น

ที่มา กรมพัฒนาธุรกิจการค้า

สำหรับสถานการณ์การส่งออกผักผลไม้สดและแปรรูปในปี 60 มีมูลค่าทั้งสิ้น 1.63 แสนล้านบาท ขยายตัวจากปี 59 ประมาณร้อยละ 12 โดยตลาดส่งออกสำคัญคือ เวียดนามและจีน ซึ่งในปี 2560 สัดส่วนการส่งออกผลไม้สดมากกว่าการแปรรูป สะท้อนให้เห็นการเติบโตของธุรกิจคัดแยกผลไม้และ

¹⁷ ดูเพิ่มใน กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2561). ธุรกิจเด่นประจำเดือน เข้าถึงได้จาก

https://www.dbd.go.th/download/document_file/Statistic/2561/T26/T26_201801.pdf

บรรจุกัญท์ ทั้งนี้ ตลาดส่งออกผักผลไม้ถือเป็นตลาดหลัก แต่ยังมีประสบปัญหาต้นทุนในการขนส่งสูงสำหรับรายย่อย

จะเห็นได้ว่าการลงทุนจากจีนในภาคการเกษตรในประเทศไทยโดยเฉพาะธุรกิจที่เกี่ยวกับสวนเกษตร เช่น การปลูกผักผลไม้ การแปรรูปเพื่อการส่งออก มีสัดส่วนสูงกว่าชาติอื่นและมีแนวโน้มการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น จากตัวเลขการเพิ่มขึ้นของรูปแบบบริษัทรายย่อยในประเทศไทย (ทุนจดทะเบียนต่ำกว่า 5 ล้านบาท) และการเพิ่มขึ้นของบริษัทเหล่านี้ในพื้นที่ภูมิภาคของประเทศไทยอย่างชัดเจนในช่วงเวลาเดียวกัน สะท้อนให้เห็นแนวโน้มการลงทุนจากจีนในสวนเกษตรด้วยทุนขนาดเล็ก-กลาง ที่เพิ่มมากขึ้น สถานการณ์การลงทุนด้านการเกษตรในประเทศไทยสอดคล้องกับข้อมูลภาพรวมของการลงทุนภาคการเกษตรจีนในต่างประเทศที่ระบุว่า ส่วนใหญ่มีรูปแบบการลงทุนในลักษณะบริษัทรายย่อยและมียุทธวิธีที่หลากหลายในการดำเนินกิจการ

2.5 ทุนจีนและสวนเกษตรย้ายที่

คำนิยามของสวนเกษตร (Plantation Agriculture) มีค่อนข้างหลากหลายแต่นัยสำคัญคือลักษณะของการทำสวนเกษตรแปลงใหญ่ที่มักจะมีเจ้าของเป็นชาวต่างชาติ และมีความเชี่ยวชาญในการเพาะปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตปริมาณมาก มีการใช้เทคนิควิธีและบริหารจัดการแรงงานอย่างเป็นระบบ พื้นที่ทำสวนเกษตรมักจะปลูกพืชเชิงเดี่ยว เน้นเพื่อการส่งออกเป็นหลัก (Courtenay, 1980; Goldthorpe, 1987 ใน Hartemink) คำว่าสวนเกษตร (Plantation) จึงถูกนำมาใช้กับการทำกิจการสวนป่าด้วย (Evan, 1992) ทั้งนี้ รูปแบบการผลิตแบบสวนเกษตรแพร่หลายไปในหลายทวีป ตั้งแต่อเมริกาตอนกลาง ตอนใต้ และข้ามฝั่งไปยังแอฟริกาและเอเชีย จนถึงออสเตรเลีย พืชสำคัญที่ปลูกในลักษณะสวนเกษตรได้แก่ โกโก้ กาแฟ ชา กล้วย ยางพารา น้ำมันปาล์ม ปอกระเจา กัญชง อ้อย ยาสูบ สับปะรด เป็นต้น (Burger, 1994 ; Henderson and Osborne, 2000)

รูปแบบการผลิตแบบสวนเกษตรมีทั้งข้อดีและข้อเสีย โดยการผลิตรูปแบบแปลงใหญ่อาจหมายถึงการจ้างงาน การสร้างรายได้ และผลกำไรแก่ผู้ลงทุน ขณะที่ข้อเสียคือการผูกติดกับราคาสินค้าที่ผันผวน การลดต้นทุนด้วยแรงงานราคาถูก และการนำเข้าเทคโนโลยีที่ทันสมัย แม้ว่าในอดีตการผลิตแบบสวนเกษตรจะมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในหลาย ๆ ประเทศ แต่ภายหลังมีงานศึกษาหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบต่องานอดิเรกในระยะยาว (Sawyer, 1993) อาทิ งานศึกษาผลกระทบจากสวนปาล์มน้ำมันต่อการเสื่อมคุณภาพของดิน ความอุดมสมบูรณ์และธาตุอาหารในดินลดลง มลภาวะและผลกระทบเชิงลบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ (PORIM, 1994; Pushparajah, 1998)

การขยายตัวของรูปแบบสวนเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา ตัวอย่างสำคัญพบในประเทศมาเลเซีย พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันเพิ่มขึ้นจาก 150,000 เฮกตาร์ ในช่วงต้นทศวรรษ 1970 เพิ่มขึ้นเป็น 3 ล้านเฮกตาร์ ในปี 1998 (Jalani, 1998) นอกจากนี้ อ้อย เป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา อ้อยปริมาณมหาศาลถูกปลูกในประเทศกำลังพัฒนา อาทิ อินเดีย บราซิล ส่วนหนึ่งของปริมาณที่เพิ่มขึ้นมาจากการพัฒนาวิธีการผลิต แต่ในหลายประเทศปริมาณ

ที่เพิ่มขึ้นเป็นผลมาจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกจำนวนมาก ส่งผลให้การผลิตแบบสวนเกษตรเป็นจักรกลสำคัญหนึ่งในการเติบโตทางเศรษฐกิจของหลายประเทศ

มีงานศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมชี้ให้เห็นถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อาทิ งานศึกษาสวนกล้วยในคอสตาริกา พบว่าการทำเกษตรกรรมที่มีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นส่งผลให้เกิดสารค้ำบนผิวดินและตะกอนใกล้สวนกล้วย อันเป็นผลมาจากการใช้สารเคมีป้องกันเชื้อรา สารกำจัดไส้เดือนฝอย และยาฆ่าแมลง (Castillo et al, 2000) นอกจากนี้ การปลูกพืชเชิงเดี่ยวมีผลเชิงลบต่อระบบนิเวศวิทยาท้องถิ่น ลดความหลากหลายทางชีวภาพ งานวิจัยในมาเลเซียพบว่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมกว่า 75 สายพันธุ์พบในพื้นที่ป่า แต่ได้หายไปจนเหลือเพียง 20 สายพันธุ์ หลังการเข้ามาทำสวนปาล์มและสวนยางพารา (PORIM, 1994) อย่างไรก็ตาม ความสม่ำเสมอของปริมาณการให้ผลผลิตของสวนเกษตรขึ้นอยู่กับ การนำเอาเทคนิควิทยาการเข้ามาใช้เพื่อดูแลแปลง อาทิ การควบคุมโรคพืช ควบคุมแมลง วัชพืช การวิเคราะห์สารอาหารของใบและดิน การรักษาคุณภาพดิน และการใช้ปุ๋ยอย่างถูกวิธี เพื่อรักษาหรือเพิ่มปริมาณการผลิตตลอดระยะเวลาการเพาะปลูก

2.5.1 การย้ายที่ปลูกของสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิช เป็นตัวอย่างหนึ่งของลักษณะการทำสวนเกษตรย้ายที่ โดยกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชเป็นสายพันธุ์ที่ได้รับการปรับปรุงขึ้นใหม่ให้มีความทนทานต่อโรคและให้ผลผลิตต่อหัวปริมาณมากเพื่อให้เหมาะสมกับการผลิตแบบอุตสาหกรรม การเกษตรขนาดใหญ่ อันเป็นผลมาจากบทเรียนจากการระบาดของโรคเหี่ยวของกล้วย (Panama Disease) ในกลุ่มกล้วยหอมทองในช่วงปี พ.ศ. 2549-2503 ที่เคยเกิดขึ้นในทวีปอเมริกากลางจนเกิดความเสียหายไปเป็นจำนวนมาก สำหรับในประเทศไทยมีการเริ่มปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชมาแล้วเกือบ 20 ปี โดยพื้นที่ปลูกเดิมอยู่บริเวณมณฑลทางตั้งและเมื่อเกิดโรคเชื้อรา (Fusarium) จึงเริ่มขยายไปที่เกาะไหหลำ กว่างซี ยูนนาน ในปี พ.ศ. 2557 เกิดพายุไต้ฝุ่นในเกาะไหหลำส่งผลกระทบต่อสวนกล้วยเสียหายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งเมื่อมีผลผลิตจำนวนมากในตลาดราคาจึงเริ่มลดลง ขณะที่ต้นทุนการผลิตในจีนเพิ่มสูงขึ้น ทั้งจากราคาเช่าที่ดิน ค่าแรงคนงาน โรคใบกลายเป็นสีเหลือง ล้วนเป็นปัจจัยผลักดันที่ให้นักลงทุนเริ่มมองหาแหล่งปลูกใหม่ ๆ

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา พบว่านักลงทุนชาวจีนได้เข้ามาปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชในหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาทิ ลาว พม่า กัมพูชา อันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกพืชเมืองร้อนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กอปรกับนโยบายของรัฐบาลบางประเทศที่เอื้อประโยชน์ต่อนักลงทุนต่างชาติในระยะยาว ข้อยกเว้นทางด้านภาษีระหว่างจีนกับอาเซียน ค่าแรงราคาถูก และระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมเชื่อมต่อกับจีนที่สะดวกมากขึ้น ล้วนเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้นักลงทุนชาวจีนเข้ามาลงทุนปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชมากขึ้นทั้งในประเทศไทย ลาว ประเทศกัมพูชา ประเทศพม่า รวมทั้งประเทศไทย

อย่างไรก็ดี ผลจากการทำสวนกล้วยหอมเขียวที่มีการใช้สารเคมีเข้มข้นในประเศลาว ได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพแรงงานและคุณภาพชีวิตของชุมชนใกล้เคียง มีการเผยแพร่จากสื่อมวลชนและนักวิชาการต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจนทำให้รัฐบาลท้องถิ่นของประเทศลาวดำเนินการ

ควบคุมการขยายพื้นที่เพาะปลูก เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอันตรายจากการทำสวนเกษตรในลักษณะที่ใช้สารเคมีเข้มข้น และผลกระทบจากรูปแบบการผลิตสวนเกษตรพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องมีการเคลื่อนย้ายเพื่อแสวงหาพื้นที่เพาะปลูกใหม่อยู่เสมอ

2.5.2 สถานการณ์การลงทุนยางพาราในภาคเหนือของไทย

การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการผลิตเพื่อการส่งออกของจีนได้ทำให้ความต้องการทรัพยากรในด้านวัตถุดิบนั้นมีเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งยังส่งกระทบผลถึงราคาวัตถุดิบต่างๆ เช่น ยางพารา ให้มีการปรับราคาที่สูงขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น จึงไม่แปลกว่าในอุปสงค์ในด้านทรัพยากรเหล่านี้จะทำให้จีนกลายเป็นผู้บริโภคและนำเข้าวัตถุดิบรายใหญ่ของโลกนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2002 เป็นต้นมา ด้วยข้อจำกัดของปริมาณทรัพยากรที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของการผลิต จึงทำให้จีนได้ประกาศใช้นโยบายด้านต่างประเทศ เช่น ยุทธศาสตร์ก้าวออกไป ยุทธศาสตร์หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง ฯลฯ เพื่อวัตถุประสงค์ในการแสวงหาวัตถุดิบที่ขาดแคลนคนในต่างประเทศนั่นเอง

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างจีนกับประเทศในแถบอุษาคเนย์ก็ปรากฏอยู่ในลักษณะของพื้นฐานการนำเข้าและส่งออกสินค้าวัตถุดิบและพลังงานเช่นกัน โดยสัดส่วนร้อยละ 90 ของสินค้าที่ส่งออกจากประเทศเหล่านี้มักเป็นสินค้าในรูปแบบของทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ บริษัทจีนหลายแห่งยังได้ส่งเสริมการผลิตสินค้าทางการเกษตรในประเทศต่างๆ เช่น ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม ซึ่งวัตถุดิบที่ได้ก็จะถูกส่งกลับไปยังประเทศแม่ หรืออาจพบว่าในบางพื้นที่จะมีบริษัทจีนเข้าไปลงทุนทำสัมปทานขนาดใหญ่เพื่อผลิตยางพาราอีกด้วย (ยศ สันตสมบัติ, 2557)

เช่นเดียวกับทางภาคเหนือของไทย จากสถานการณ์ยางพาราในตลาดโลกที่มีราคาสูงขึ้น ประกอบกับการสนับสนุนจากรัฐบาลไทยในการบุกเบิกพื้นที่ใหม่ๆ เพื่อปลูกยางพารา (โดยเฉพาะในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ) ประกอบกับการที่นักธุรกิจ ผู้ประกอบการ นายทุนจากต่างถิ่น โดยเฉพาะภาคใต้ต้องการขยายสวนพาราในพื้นที่อื่นๆ (เนื่องจากแรงงานกรีดยางและที่ดินในภาคใต้มีราคาสูง) จึงทำให้เกิดการกว้านซื้อขายที่ดินขนาดใหญ่ในภาคเหนือเพื่อทำสวนปลูกยางพารา ซึ่งนอกจากกลุ่มทุนภายนอกทั้งชาวไทยและชาวจีนที่เข้ามาลงทุนปลูกยางพาราแล้ว ยังมีกลุ่มทุนอื่นๆ ที่วางแผนดำเนินการเกี่ยวกับการผลิตยางพาราอย่างต่อเนื่องอีกด้วย เช่น กลุ่มทุนที่ดำเนินกิจการพันธุ์กล้วย อุตสาหกรรมแปรรูปยาง หรือกระทั่งมีกลุ่มนักลงทุนจากเอกชนจีนร่วมทุนกับนักลงทุนไทย เช่น บริษัทชินซิงได้วางแผนการตั้งโรงงานแปรรูปขนาดต่างๆ เพื่อรองรับการขยายตัวของยางพาราในอนาคต เป็นต้น

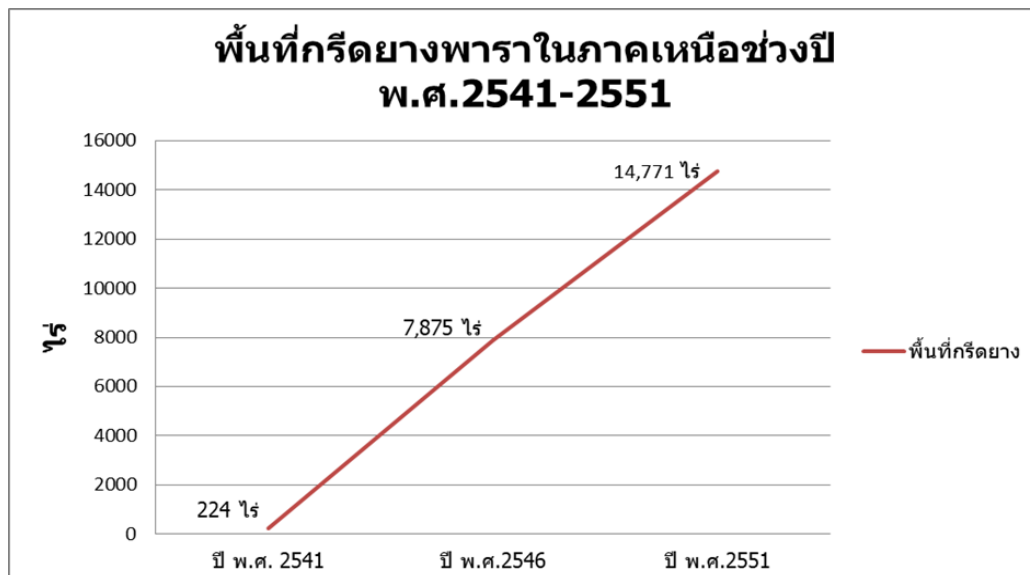
เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับการลงทุนมากขึ้น กราฟตัวเลขเกี่ยวกับการลงทุนเพาะปลูกยาง การกรีดยาง และผลผลิตที่ได้ต่อปีนั้น จะแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการลงทุนในด้านยางพาราในช่วง 10 ปี ผ่านการวิเคราะห์แบบแยก 3 ปี คือ ปีพ.ศ. 2541 ปี พ.ศ.2546 และปี พ.ศ.2551 ซึ่งมีผลสรุปดังนี้

แผนภูมิ 7 กราฟแสดงพื้นที่ปลูกยางพาราในภาคเหนือช่วงปี พ.ศ. 2541-2551 (แบบแยกตามปี)

ที่มา: คณะกรรมการนโยบายยางธรรมชาติ. 2553. ยุทธศาสตร์การพัฒนายางพารา พ.ศ.2552-2556. กรมวิชาการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม พ.ศ.2554) (อ้างอิงจาก ยศ สันตสมบัติ, 2556)

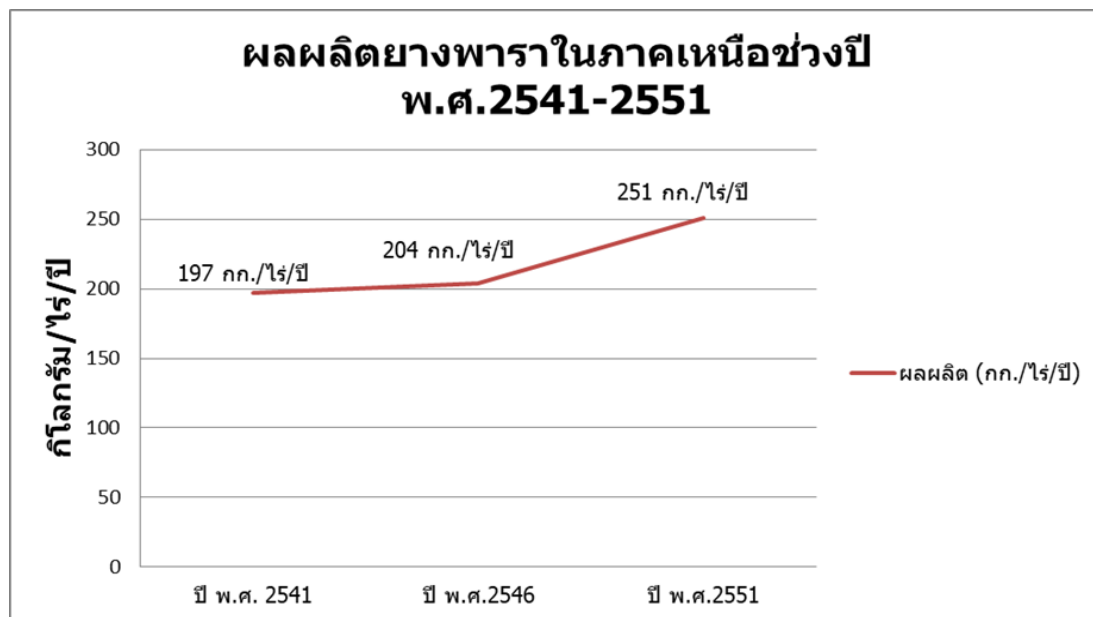
แผนภูมิ 8 กราฟแสดงพื้นที่กรีดยางพาราในภาคเหนือช่วงปี พ.ศ. 2541-2551 (แบบแยกตามปี)

ที่มา: คณะกรรมการนโยบายยางธรรมชาติ. 2553. ยุทธศาสตร์การพัฒนายางพารา พ.ศ.2552-2556. กรมวิชาการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม พ.ศ.2554) (อ้างอิงจาก ยศ สันตสมบัติ, 2556)

จากแผนภูมิทั้งสองข้างต้นจะพบว่า ผลจากการลงทุนการผลิตยางพาราในภาคเหนือได้ส่งผลให้ในช่วงปี พ.ศ. 2541-2551 ได้ส่งผลให้ยางพาราในภาคเหนือขยายตัวมากขึ้นถึง 100 เท่าตัว กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2541 พื้นที่ปลูกยางในภาคเหนือมีจำนวนเพียง 7,875 ไร่ และมีพื้นที่กรีดยางได้ 244 ไร่ ในขณะที่ปี พ.ศ. 2551 ภาคเหนือมีพื้นที่ปลูกยางเพิ่มขึ้นมากถึง 600,578 ไร่ รวมถึงมีพื้นที่กรีดยางได้ 14,771 ไร่

แผนภูมิ 9 กราฟแสดงผลผลิตยางพาราในภาคเหนือช่วงปี พ.ศ. 2541-2551 (แบบแยกตามปี)

ที่มา: คณะกรรมการนโยบายยางธรรมชาติ. 2553. ยุทธศาสตร์การพัฒนายางพารา พ.ศ.2552-2556. กรมวิชาการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม พ.ศ.2554) (อ้างอิงจาก ยศ สันตสมบัติ, 2556)

ในส่วนแผนภูมิของผลผลิตยางพาราที่ได้ในแต่ละปีจะพบว่า แม้พื้นที่ปลูกและกรีดยางพาราจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นหลายเท่าตัวในช่วง 10 ปี แต่ราคายางกลับไม่ได้สูงขึ้นแบบก้าวกระโดดอย่างเช่นพื้นที่เพาะปลูกและกรีดยางพารา ซึ่งจากสาเหตุเหล่านี้เกิดจากความผันผวนของราคายางโลกนั่นเอง เช่น ในปี พ.ศ. 2538-2543 ซึ่งราคายางโลกปรับตัวลงอย่างรวดเร็วติดต่อกันถึง 5 ปี จึงส่งผลกระทบให้ผู้ผลิตรายใหญ่ เช่น ไทย มีต้นทุนการผลิตและการส่งออกยางที่สูงขึ้นกว่าประเทศอื่นๆนั่นเอง (ยศ 2556)

สรุปท้ายบท

บริบทและปัจจัยส่งเสริมการรุกรานการลงทุนภายนอกประเทศจีนดังที่ได้อธิบายข้างต้น ช่วยให้ฉายให้เห็นภาพของการเคลื่อนตัวลงมาของนักลงทุนอันเป็นผลจากแรงผลักดันทางเศรษฐกิจ สังคม และการสนับสนุนทางนโยบายของรัฐบาลกลางและรัฐบาลระดับมณฑลของประเทศจีน สะท้อนให้เห็นแนวโน้มของการเคลื่อนตัวลงมามากขึ้นในอนาคตอันใกล้ของนักลงทุนชาวจีนด้านเกษตร อันเป็นผลจากการส่งเสริมทั้งด้านกายภาพในการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ และด้านกฎระเบียบเพื่อเอื้อให้เกิดการนำเข้าส่งออกมากขึ้น ตลอดจนลักษณะการลงทุนด้านการเกษตรในแอฟริกา และสถานการณ์การรุกรานเข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรมและภาคเหนือของไทย ข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้สามารถเข้าใจที่มา ความคาดหวังของนักลงทุน และทิศทางความเป็นไปได้ทางนโยบายของภาครัฐจีนต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งประเทศไทย ซึ่งจะได้วิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงต่อการลงทุนสวนเกษตรแปลงใหญ่ในภาคเหนือ และโอกาสในการขึ้นรูปทางนโยบายของไทยต่อการเข้ามาลงทุนของชาวจีนต่อไป

บทที่ 3

สวนเกษตรย้ายที่และผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรภาคเหนือ

กรณีศึกษา สวนกล้วยหอมเขียวพญาเม็งราย

ลักษณะการลงทุนทางการเกษตรของนักลงทุนชาวจีนในพื้นที่ภาคเหนือ โดยเฉพาะสวนผลไม้เมืองร้อนของนักลงทุนชาวจีนมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบด้วยกลุ่มทุนขนาดใหญ่ในลักษณะของบริษัทและกลุ่มนักลงทุนรายย่อย โดยมีทั้งการลงทุนปลูกสวนเกษตรแปลงใหญ่ การเข้ามาเช่าซื้อสวนผลไม้ การเข้ามารับซื้อผลผลิตตามข้อตกลงซื้อขาย (MOU) การส่งเสริมให้นักลงทุนรายย่อยและถ่ายทอดความรู้ทางเทคนิค วิชาการความรู้ด้านการเกษตร ตลาดส่งออกและการขนส่งระหว่างประเทศ โดยรูปแบบหลักที่งานวิจัยชิ้นนี้พบคือ

3.1 รูปแบบการลงทุนด้านการเกษตรของทุนจีนในภาคเหนือ

3.1.1 เช่าที่ดินเพื่อทำสวนเกษตรแปลงใหญ่ จดทะเบียนบริษัทสัญชาติไทย บริหารการตลาดโดยนักลงทุนจีนเป็นหลัก

กรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ คือ บริษัทหงต้าเดิมที่ยกเลิกกิจการ เมื่อปี พ.ศ. 2558 และจดทะเบียนใหม่ในชื่อบริษัทพญาเม็งรายการเกษตร ต.เม็งราย อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย เมื่อปี พ.ศ. 2559 ได้ดำเนินการตาม พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งเป็นการจดทะเบียนตามกฎหมาย ในการจดทะเบียนบริษัทในชื่อคนไทย ในการดำเนินการพบว่าเป็นการเช่าที่ดินระยะเวลา 9 ปี จากเจ้าของที่ดินรายเดียว และทำกิจการสวนเกษตรแปลงใหญ่มากกว่า 2,700 ไร่ ปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชสดเพื่อส่งออกประเทศจีนเป็นหลัก โดยนักลงทุนชาวจีนจะมอบหมายให้ผู้จัดการสวนซึ่งปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2561) เป็นชาวจีน รับผิดชอบดูแลทั้งหมดและเข้ามาตรวจงานเป็นครั้งคราว มีนักวิชาการชาวจีนเข้ามาเพื่อดูแลควบคุมคุณภาพ และมีหัวหน้าคนงานเป็นชาวไทย (ปัจจุบันเป็นหัวหน้าคนงานที่มีประสบการณ์การทำสวนกล้วยในไต้หวันมาก่อน) ใช้แรงงานทั้งในพื้นที่อำเภอพญาเม็งราย แรงงานชาติพันธุ์ม้งจากพื้นที่ใกล้เคียง แรงงานข้ามชาติ ลาว เมียนมาร์ มีระบบแรงงานไปกลับและแรงงานประจำสวนดูแลแปลง ทั้งนี้ นักลงทุนชาวไทยจะเข้ามาดูแลเป็นครั้งคราวและรับผิดชอบดูแลเมื่อต้องประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ

3.1.2 เช่าที่ดินขนาดกลางและเล็ก จดทะเบียนบริษัทสัญชาติไทย มีบริษัทในประเทศจีนสนับสนุนใกล้ชิด กรณีศึกษา คือ บริษัทชื่อ ไทย จง อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด ตั้งอยู่ที่ ต.ครึ่ง อ.เชียงของ จ.เชียงราย เมื่อปี พ.ศ. 2559 ชาวไทยดำเนินการปลูกกล้วยคาเวนดิชเพื่อส่งออกประเทศจีนเป็นหลัก รวมทั้งการส่งเสริมการปลูกในลักษณะของลูกไร่ การรับซื้อกล้วยสดและผลไม้ชนิดอื่นเพื่อการส่งออก ขนาดพื้นที่ประมาณ 80 ไร่ โดยมีบริษัท เหลียง จื่อ หยวน ชื่อ ชวน บัน นา การเกษตร ให้การสนับสนุนอย่างใกล้ชิด บริษัทดังกล่าวตั้งอยู่ในมณฑลกวางซี ดำเนินธุรกิจการเกษตร

หลากหลาย และมีกิจการสวนกล้วยในประเทศลาว มีการทำข้อตกลงซื้อขาย (MOU) 3 ล้านตันต่อปีกับ บริษัทไทยจง และมีนักวิชาการชาวจีนเข้ามาดูแล ถ่ายทอดความรู้อย่างใกล้ชิดตั้งแต่เริ่มลงแปลงดำเนิน กิจการ ใช้แรงงานพื้นที่และแรงงานชาติพันธุ์ม้ง ผสมแรงงานทักษะชาวจีนในช่วงการตัดกล้วย ทั้งนี้ นักวิชาการชาวจีนได้ให้ข้อมูลว่า บริษัทฯ คาดหวังการเข้ามาลงทุนในพื้นที่ขนาดใหญ่ ซึ่งอยู่ระหว่างการ ประเมินความคุ้มค่าในการลงทุน โดยบริษัทดังกล่าวมีประสบการณ์ในการลงทุนการเกษตรในประเทศ จีน ประเทศพม่า และประเทศลาว ปัจจุบันได้มีการลงทุนตั้งโรงงานแปรรูปน้ำมะพร้าวในภาคตะวันออก เพื่อส่งออกประเทศจีน

3.1.3 เข้าที่ดินขนาดเล็กหรือใช้ที่ดินของตนเอง ดำเนินกิจการโดยชาวไทย ใช้ระบบลูกไร่ ส่งออกตลาดจีน กรณีศึกษา คือ สวนกล้วยห้วยเกียง กลุ่มวิสาหกิจกล้วยบ้านช้างไทยแลนด์ อำเภอ เชียงคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นการปลูกลำไยหอมคาเวนดิชเพื่อส่งออกตลาดจีนเป็นหลักในลักษณะของ ลูกไร่บนที่ดินของตนเอง มีการส่งเสริมกล้าพันธุ์ การดูแล ระบบน้ำ การประกันราคาซื้อขาย ใช้แรงงาน ท้องถิ่น พื้นที่ของแต่ละสวนมีขนาดตั้งแต่ 1- 100 ไร่ และใช้ระบบการรวบรวมผลผลิตจากสวนต่างๆ เพื่อให้ได้ปริมาณมากตามคำสั่งซื้อ ซึ่งขั้นต้นจะต้องบรรทุกให้ได้ 1 ตู้คอนเทนเนอร์ หรือประมาณ 20 ตัน จึงจะเพียงพอในการขนส่งต่อเที่ยว แม้จะไม่ใช้การเข้ามาประกอบกิจการของนักลงทุนชาวจีนโดยตรง แต่แรงดึงดูดของตลาดขนาดใหญ่ การทำข้อตกลงซื้อขาย (MOU) ระหว่างบริษัทจีนและกลุ่มฯ ตลอดจน สัญญาการซื้อขายระหว่างกลุ่มฯ และเกษตรกรรายย่อย ส่งผลให้การลงทุนในลักษณะของลูกไร่เพื่อปลูก กล้วยหอมเขียวคาเวนดิชส่งออกขยายตัวอย่างรวดเร็วจากจังหวัดพะเยาไปสู่จังหวัดอื่นๆ ทั่วประเทศ

3.1.4 พ่อค้าชาวจีนเข้ามารับซื้อผลผลิตเพื่อส่งออกจีน งานวิจัยชิ้นนี้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลปฐม ภูมิ โดยมี กรณีศึกษาคือสวนมะม่วง ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย จากข้อมูล สัมภาษณ์ของเจ้าของสวนซึ่งทำกิจการสวนมะม่วงกว่า 20 ปี ระบุว่า อำเภอพญาเม็งรายมีเนื้อที่ในการ ปลูกมะม่วงรวมเกือบ 4,000 ไร่ โดยกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ และมีการแปรรูปเพื่อส่งออก โดยใน ระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา มีพ่อค้าชาวจีนจาก สิบสองปันนา มณฑลเสฉวน และคุนหมิง เข้ามารับซื้อถึงสวน และบรรจุลงตู้คอนเทนเนอร์เย็นเพื่อส่งขายจีนโดยตรง โดยจะเข้ามาเก็บผลผลิตมะม่วงสด บรรจุลงกล่อง โฟมหรือกล่องกระดาษ ใช้แรงงานท้องถิ่นและมีพ่อค้าชาวจีนพร้อมแรงงานทักษะชาวจีนควบคุม คุณภาพให้พร้อมขายเมื่อถึงปลายทาง

นอกจากนี้ งานวิจัยชิ้นนี้พบว่ามีการเข้ามารับซื้อสับปะรดในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จากข้อมูลสัมภาษณ์ผู้ประกอบการชาวไทยโรงงานรับซื้อสับปะรดขนาดเล็กและขนาดใหญ่ในรูปแบบ กิจการ “ล้ง” พบว่าสับปะรดภูแลเป็นที่นิยมในตลาดจีนมาก ช่วงระยะ 3-5 ปีที่ผ่านมา มีพ่อค้าชาวจีนเข้า มารับซื้อสับปะรดหัวสดที่ปลูกแล้ว บรรจุลงตู้คอนเทนเนอร์เพื่อนำเข้าไปขายในตลาดจีน โดยมีใช้ แรงงานท้องถิ่นและมีพ่อค้าชาวจีนและแรงงานทักษะชาวจีนเข้ามารับซื้อและควบคุมคุณภาพในช่วงการ บรรจุขึ้นตู้คอนเทนเนอร์

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นของพ่อค้าชาวจีนที่เข้ามารับซื้อ ผลผลิตจากสวนลำไยในภาคเหนือ โดยเฉพาะ อ.เวียงหนองล่อง อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน อ.พร้าว อ.

จอมทอง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ ในลักษณะของ “ล้ง” ทั้งที่ร่วมทุนกับชาวจีน ชาวจีนเช่าต่อจากล้งไทย และชาวจีนเป็นเจ้าของ โดยเข้ามาทำข้อตกลงซื้อขายกล้วยน้ำว้าแบบเหมาสวน ตีราคาและวางมัดจำ มีเอกสารถูกต้องตามระเบียบข้อกำหนดการส่งออกของไทย นอกจากการรับซื้อแล้วยังพบว่ามีนักลงทุนจีนเข้ามาเช่าพื้นที่สวนลำไยของเกษตรกรเพื่อการส่งออก ใน อ. แม่ทา อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน อ.ดอยเต่า จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีทุนในการดำเนินการเพื่อการผลิตในปริมาณมากเพื่อการส่งออก¹⁸

3.1.5 การเข้ามาเปิดยอดสั่งซื้อผลไม้ของบริษัทอีคอมเมิร์ซในเครือบริษัทอาลีบาบาประเทศจีนผ่านตัวแทนผู้ส่งออก โดยเฉพาะผลผลิตลำไยในพื้นที่ภาคเหนือซึ่งในปี พ.ศ.2561 มีการสั่งซื้อลำไยเพื่อขายบนเว็บไซต์สัญชาติจีน T-mall จำนวน 10,000 ตัน ซึ่งเป็นช่องทางใหม่ในการระบายสินค้า อย่างไรก็ตาม ช่องทางดังกล่าวเป็นลักษณะการดำเนินงานตามนโยบายการส่งเสริมของภาครัฐ โดยกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ มีการคัดเลือกผู้ส่งออกรายใหญ่ และดำเนินการผ่านตัวแทนบริษัทส่งออก Win-Chain Import Fruit Business Unit ซึ่งเป็นพันธมิตรในการจัดการซื้อสินค้าผลไม้สดให้กับ Tmall Fresh บริษัทในเครืออาลีบาบา¹⁹

จะเห็นได้ว่าด้วยรูปแบบการลงทุนที่หลากหลายของทุนจีน ได้ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรทั้งเกษตรรายย่อย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและชุมชนในวงกว้าง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาขอบเขตของโครงการวิจัยฯ ที่มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ “สวนเกษตรย้ายที่” ซึ่งเป็นการผลิตการเกษตรแบบอุตสาหกรรม เน้นการผลิตจำนวนมาก และการย้ายที่ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญของการเกษตรลักษณะดังกล่าว เพื่อหลีกเลี่ยงโรคระบาด สภาพอากาศ และความเสื่อมคุณภาพของดินอันเป็นผลจากกระบวนการผลิตเชิงเดี่ยวเข้มข้น ดังนั้น รายงานฉบับนี้จะเน้นการวิเคราะห์เชิงลึกรูปแบบการลงทุนการเกษตรในลักษณะการเข้ามาดำเนินกิจการสวนเกษตรของชาวจีนเป็นหลัก ในรูปแบบของการเข้ามาเช่าที่ดินเพื่อทำสวนเกษตรทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็กซึ่งเป็นการดำเนินกิจการและควบคุมการผลิตโดยนักลงทุนจีน เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 1 ประเด็นผลกระทบจากการเข้ามาลงทุนทำกิจการสวนเกษตร มุ่งค้นหาและจัดลำดับกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบ อันจะนำไปสู่คำตอบของคำถามวิจัยข้อที่ 2 ประเด็นกลุ่มผู้ที่ควรได้รับการช่วยเหลือและการปรับตัวของผู้ได้รับผลกระทบอย่างละเอียดในบทถัดไป

3.1.6 สวนเกษตรย้ายที่และการขยายตัวของสวนกล้วยหอมเขียวในภาคเหนือ

สวนเกษตรย้ายที่ในลักษณะการทำเกษตรเชิงเดี่ยวแปลงใหญ่ เป็นระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ต้องผลิตปริมาณมาก มีการนำความรู้และเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้ในกระบวนการผลิต การใช้ปุ๋ยเคมีเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก รวมทั้งต้องใช้ปัจจัยการผลิตอื่นๆ อย่างเข้มข้น กรณีประเทศไทยสวนเกษตรเชิงเดี่ยวที่เป็นผลไม้พืชเมืองร้อนมักจะมีความเสี่ยงสูง อาทิ สวนส้มแปลงใหญ่ อำเภอ

¹⁸ นิศานาถ กังวาลวงศ์. ทุนจีนฮุบล้งรับซื้อลำไย. คมชัดลึก เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2560 เข้าถึงได้จาก

<http://www.komchadluek.net/news/economic/264867>

¹⁹ ดิง 6 ประเทศซื้อลำไยภาคเหนือ 560 ล. พร้อมรุกตลาดออนไลน์จีน. ประชาชาติธุรกิจ. เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2560 เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/local-economy/news-19208>

ฝาง²⁰ ในภาคเหนือเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของระบบการผลิตที่ไม่ยั่งยืน มีการใช้ปัจจัยการผลิตสูง และจะต้องเผชิญกับโรคระบาด ราคาผลผลิตตกต่ำจนต้องย้ายแหล่งปลูกไปสู่ภูมิภาคอื่นๆ การปลูกกล้วยหอมเขียวก็เช่นกัน เพราะถือเป็นพืชเมืองร้อนที่มีความเสี่ยงต่อโรค ดังนั้น การย้ายที่ถือเป็นกลยุทธ์ของการเกษตรลักษณะดังกล่าวที่ต้องย้ายที่การผลิต แต่ผลเสียของกระบวนการผลิตเชิงเดี่ยวเข้มข้นคือ สารเคมีที่ตกค้างอยู่ในดินและน้ำ ซึ่งใช้เวลานานในการขจัดให้หมดไปหรือฟื้นคืนสภาพเดิมหากไม่มีมาตรการดูแลควบคุมที่มีประสิทธิภาพ การสร้างรายได้ระยะสั้นจึงอาจจะไม่คุ้มค่าหากต้องแลกกับความเสื่อมโทรมของที่ดินในระยะยาว

ทั้งนี้ การผลิตกล้วยหอมสดเพื่อการส่งออกจะไม่ใช่วิธีใหม่สำหรับประเทศไทย เนื่องจาก 20 ปีที่ผ่านมาประเทศไทยมีการส่งออกกล้วยไข่ กล้วยหอมทอง และกล้วยอื่นๆ สู่ตลาดต่างประเทศเสมอมา โดยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 มีการศึกษาวิจัยโดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เกี่ยวกับการผลิตกล้วยเพื่อส่งออกและในปี พ.ศ. 2532 พบว่ากล้วยหอมเขียวมีความเหมาะสมเพราะให้ผลผลิตมาก ขณะที่กล้วยหอมทองได้รับการส่งเสริมให้ปลูกเพื่อรับประทานภายในประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่กล้วยหอมทองเป็นพันธุ์ที่ได้รับความนิยมของตลาดภายในประเทศมากกว่ากล้วยหอมเขียว จึงทำให้มีกลุ่มเกษตรกรปลูกกล้วยหอมทองพันธุ์ท้องถิ่นที่มีประสบการณ์ปลูกมานานจำนวนมากในหลายจังหวัด ขณะที่การขยายตัวของกล้วยหอมเขียวคาเวนิชโดยนักลงทุนจีน และนักลงทุนกลุ่มใหม่ในประเทศไทย ก็กำลังขยายตัวและมีรูปแบบการปรับตัวที่หลากหลาย

3.2 สวนกล้วยย้ายที่ และปัญหาการผลิตกล้วยหอมในประเทศจีน

ประเทศจีนมีการผลิตกล้วยมากเป็นอันดับ 2 ของโลก โดยแหล่งผลิตส่วนใหญ่อยู่ที่ กว่างซี กวางตุ้ง ไหล่หนาน ยูนนาน และ ฝูเจี้ยน โดยเฉพาะการผลิตในกวางตุ้ง ถือเป็นพื้นที่สำคัญมีสัดส่วนการปลูกคิดเป็นร้อยละ 32.8 ของพื้นที่ทั่วประเทศ (2014) ปัญหาของการผลิตกล้วยหอมและผลไม้อื่นๆ ในมณฑลกวางตุ้งปัจจุบันคือปริมาณและคุณภาพผลผลิตอยู่ในสถานะราบเรียบ กล่าวคือ การพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตเข้าสู่ช่วงเวลาที่ประสบปัญหา ผลผลิตต่ำ คุณภาพไม่เสถียร สารเคมีตกค้างเกินมาตรฐาน ราคาตกต่ำ ยอดขายลด ฯลฯ ล้วนเป็นปัญหาที่กำลังคุกคามอุตสาหกรรมผลไม้ โดยเฉพาะในช่วงเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2014 สวนผลไม้ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ และการสูญเสียที่ดินการเกษตรเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งประสบปัญหาสภาพภูมิอากาศและโรคใบเหี่ยว ดังนั้น แหล่งปลูกกล้วยจึงค่อยๆ ย้ายจาก กวางตุ้ง ไหล่หนาน ไปสู่กวางซี ยูนนาน ซึ่งมีผลต่อการแข่งขันทางการตลาดในประเทศเป็นอย่างมาก²¹

²⁰ ธุรกิจสวนส้มภาคเหนือส่อสูญพันธุ์ แหล่งพื้นที่ปลูกธรรมชาติหนีไปลงทุนจีน. ประชาชาติธุรกิจ. เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2008 เข้าถึงได้จาก <http://ftawatch.org/node/14859>

²¹ ดูเพิ่ม 艾建安, 熊瑞权 · 董丽萍 · 等 2015 年广东香蕉产业发展形势与对策建议 [J]. 广东农业科学 · 2016, 43 (4) : 11-15

นอกจากนี้ อุปสรรคสำคัญคือ ต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ความเสี่ยงในการผลิตเพิ่มมากขึ้น และราคาผักผันไม่แน่นอน โดยสาเหตุสำคัญของการเพิ่มขึ้นของต้นทุนคือราคาค่าเช่าที่ดินที่สูงขึ้น ราคา ค่าแรงงานเพิ่มขึ้นมากกว่า ร้อยละ 10 โดยเฉพาะที่ดินใกล้แหล่งน้ำบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำจุนเจียง รวมทั้ง การขาดแคลนแรงงาน นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายในการป้องกันและควบคุมโรคใบไหม้ยังเพิ่มขึ้น ความเสี่ยง ด้านตลาด ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ยิ่งทำให้ต้นทุนการผลิตกล้วยเพิ่มสูงขึ้น การลงทุนสวนกล้วย ต้องเผชิญกับความผันผวนอย่างมาก นอกจากราคากลับปี 2016 แตกต่างจากปีที่แล้ว ถึง 10 เท่า ปริมาณผลผลิตที่ไม่เสถียร ไม่เพียงทำให้เกษตรกรขาดทุน แต่ยังทำให้เกิดการสูญเสียสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์ อีกทั้งความเสี่ยงจากการตลาดทำให้เกษตรกรสวนกล้วยและอุตสาหกรรม กล้วยกลายเป็นอุตสาหกรรมที่มีความเสี่ยงสูง

ปัญหาศัตรูพืช อันตรายจากพาหุไต่ฝุ่น และการขาดวิธีการป้องกันโรคที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้ง โรคใบเหี่ยวที่พบมากและกำลังระบาดในมณฑลกว่างตุง กำลังเป็นปัญหาอย่างมาก สวนกล้วยดั้งเดิม ต่างประสบปัญหาโรคดังกล่าวมากกว่า ร้อยละ 50 จนกระทบต่ออุตสาหกรรมกล้วย และหากโรคดังกล่าว แพร่ระบาดไปยังพื้นที่อื่น ยิ่งอาจทำให้เกิดปัญหาใหญ่ตามมา นอกจากนี้ ปัญหาผลผลิตจากพื้นที่ปลูก อื่นออกมาพร้อมกันทำให้เกิดปัญหาสินค้าล้นตลาด และราคากลับในกวางตุงตกต่ำ เมื่อสินค้ากล้วยจาก ไห่หนาน กว่างซี ยูนนาน ออกมาพร้อมกัน

ปัจจุบันตลาดกล้วยในประเทศจีนมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก จากเดิมที่ตลาดกล้วยมีลำดับ การผลิต คือ กล้วยจากกวางตุงออกผลผลิตในเดือน มีนาคม – เมษายน ต่อมากลับจาก ไห่หนาน เดือนออกผลผลิตเดือน พฤษภาคม – สิงหาคม และ กว่างซี ในเดือนตุลาคม จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ และฝูเจี้ยนและพื้นที่อื่นๆ ออกผลผลิตเฉลี่ยเกือบทั้งปี อย่างไรก็ตาม ในช่วงปีที่ผ่านมา กล้วยจาก ไห่หนานซึ่งมีปริมาณมาก เข้าสู่ตลาดตั้งแต่ เดือนมีนาคม-สิงหาคม อีกทั้ง ผลผลิตจากสวนในกวางตุง ไห่หนานจากสวนที่รอดจากไต่ฝุ่นก็เข้าตลาดพร้อมกับกล้วยจากกวางซี กล้วยจากยูนนาน และพื้นที่อื่นๆ เข้ามาในตลาดพร้อมกันในปริมาณมาก ยิ่งทำให้ราคากลับตกต่ำ จากผลผลิตล้นตลาด

นักวิเคราะห์ด้านการเกษตรจีนได้เสนอทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมกล้วยที่สำคัญต่อรัฐบาล มณฑลกว่างตุง คือ การขยายช่องทางการจำหน่ายกล้วยตามความต้องการของตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ ปรับปรุงการเก็บรักษาผลผลิต การขนส่งกล้วย การเก็บรักษากลับสู่หลังการเก็บเกี่ยว นอกจากนี้ ควรวางแผนในการหาแหล่งผลิตกล้วยแห่งใหม่เพื่อหลีกเลี่ยงฤดูหนาว และควรเป็นพื้นที่ที่ไม่ มีอุณหภูมิต่ำ หรือที่มีอากาศเย็น เพิ่มประสิทธิภาพในการวิเคราะห์ความอุดมสมบูรณ์ของดินกล้วยผ่าน ใบกล้วยและความอุดมสมบูรณ์ของดิน เสริมสร้างการป้องกันศัตรูพืช การควบคุมโรค นอกจากนี้ ต้อง เร่งแก้ไขปัญหาคือ การปรับปรุงพันธุ์กล้วยที่ทนทานต่อโรคเชื้อรา (Fusarium)

จะเห็นได้ว่าสถานการณ์ดังกล่าว ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการผลิตกล้วยหอมอย่างมาก นัก ลงทุนชาวจีนจึงเร่งแสวงหาแหล่งปลูกกล้วยแห่งใหม่ในประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะในประเทศลาวและ ประเทศใกล้เคียงที่พบว่ามีการเพิ่มขึ้นของสวนกล้วยอย่างรวดเร็วในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ขณะที่ มี กระแสข่าวในแง่ลบด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ปลูกกล้วยในประเทศลาว ในพื้นที่ภาคเหนือ

ของประเทศไทย อำเภอพญาเม็งราย นักลงทุนชาวจีนเข้ามาเช่าที่ดินและเปิดบริษัทตั้งแต่ปี 2558 ในนามบริษัทหงต้าและเปลี่ยนชื่อเป็นพญาเม็งรายการเกษตรในปี 2559 ดำเนินกิจการมาจนปัจจุบัน

รวมทั้ง มีแปลงสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชในอำเภอยางของ จังหวัดเชียงราย และมีการนำเสนอข่าวกลุ่มทุนใหญ่ทั้งต่างชาติและไทย อาทิ เครือเจริญโภคภัณฑ์ ซีพี ร่วมกับโดล เอเซีย จำกัด และกลุ่มทุนขนาดกลางและรายย่อย วางแผนจะเข้ามาลงทุนปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิช ทั้งในรูปแบบของพันธสัญญา ระบบปลูกไร่รวมทั้ง พบว่ามีการรวมตัวเป็นกลุ่มวิสาหกิจของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดพะเยา ผลิตเพื่อขายส่งออกประเทศจีนและเริ่มเปิดตลาดภายในประเทศ ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์การขยายตัวของพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ที่กำลังเกิดขึ้นในภาคการเกษตรของประเทศไทย ประเด็นที่น่าสังเกตคือการขยายตัวของการปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชในไทยมีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วอย่างเห็นได้ชัดในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่หลายรัฐบาลท้องถิ่นของประเทศลาวได้เริ่มหยุดต่อสัญญาสัมปทานที่ดินกิจการสวนกล้วยตั้งแต่ช่วงเดือนมีนาคม ปี 2559²²

ทั้งนี้ งานวิจัยชิ้นนี้ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลสวนกล้วยในพื้นที่อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาผลกระทบเชิงลึกจากการทำเกษตรสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชแปลงใหญ่ เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 1 ประเด็นการเข้ามาทำธุรกิจของนักลงทุนการเกษตรชาวจีนในภาคเศรษฐกิจการเกษตรและผลกระทบต่อความมั่นคงทางการผลิตการเกษตร ผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มเกษตรกรไทย แรงงานเกษตรไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

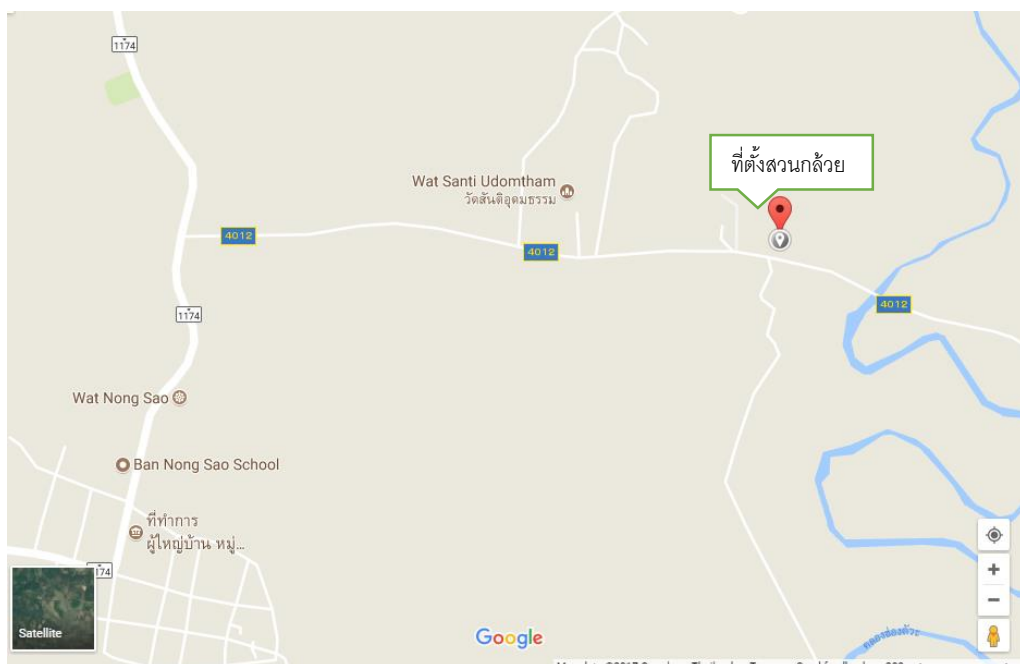
3.3 ผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรในชุมชน กรณีศึกษา สวนกล้วยพญาเม็งรายการเกษตร

3.3.1 ข้อมูลทั่วไปและที่ตั้งสวนกล้วย ตั้งอยู่ที่ ต.เม็งราย อ.พญาเม็งราย จ. เชียงราย ติดถนนหมายเลข 4012 เส้นทางพญาเม็งราย – เทิง – ขุนตาล ใกล้กับลำน้ำอิงและลำห้วยร่องควัว ห่างจากชายแดนด้านพรมแดนเชียงของ สะพานมิตรภาพไทยลาวประมาณ 70 กิโลเมตร มีเนื้อที่โดยประมาณ 2,700 ไร่ โดยมีนายทุนชาวจีนเริ่มเข้ามาเช่าที่ดินทำธุรกิจปลูกกล้วยหอมในนามบริษัทหงต้า อินเตอร์เนชั่นแนล (ประเทศไทย) จำกัด จากข้อมูลของกรมพัฒนาธุรกิจ กระทรวงพาณิชย์ บริษัทจดทะเบียนเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2558 มีทุนจดทะเบียน 200,000 บาท ที่ตั้งของบริษัทคือ ต.เวียง อ.เชียงคำ จ. พะเยา แต่ปิดกิจการไปแล้ว (เสร็จการชำระบัญชี) ก่อนจะมีการปรับเปลี่ยนผู้บริหารกิจการ ปัจจุบันเป็นชื่อของห้างหุ้นส่วนจำกัดพญาเม็งรายการเกษตร ซึ่งจดทะเบียนเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2559 ทุนจดทะเบียน 4 ล้านบาท ที่ตั้งคือ ต.เม็งราย อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย ประกอบกิจการปลูกพืชผลทางการเกษตร เช่น กล้วยไข่ กล้วยน้ำว้า กล้วยหอมทุกประเภท โดยหุ้นส่วนประกอบด้วยนายปรีชา แซ่ตั้ง นายไพโรจน์ อวี่ชานกุล นายยั่ว มั่ว อู๋

²² ลาวเปิดตัวเลขสวนกล้วยจีนอีก 31,000 ไร่. ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง ตำบลหนองคาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้จาก

จากการสัมภาษณ์คนงานและข้อมูลทุติยภูมิ พบว่าบริษัทเช่าที่ดินผืนใหญ่จากเอกชนเป็นการร่วมทุนจากทั้งนักลงทุนชาวจีนและไทยในชื่อบริษัทหงต้าในปี พ.ศ. 2558 หลังจากนั้นมีการเปลี่ยนมือผู้บริหารหลายครั้ง และเปลี่ยนชื่อพญาเม็งรายการเกษตรในนามนักลงทุนชาวไทยในปีถัดมา ในช่วงแรกของกิจการเคยได้รับการส่งเสริมอำเภอพญาเม็งรายในการนำกล้วยออกมาจำหน่ายในตลาดนัดบ้าง ส่งเสริมให้กลุ่มแม่บ้านนำไปแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น กล้วยฉาบ ไอศกรีม แต่กล้วยพันธุ์ดังกล่าวไม่เป็นที่นิยมสำหรับคนท้องถิ่น เพราะผลกล้วยมีขนาดใหญ่และรสชาติไม่ถูกปากเมื่อเปรียบเทียบกับกล้วยพื้นเมือง อย่างไรก็ตาม หลังมีการจากเปลี่ยนแปลงหัวหน้าส่วนราชการในช่วงปี 2561 สวนกล้วยพญาเม็งรายและอำเภอพญาเม็งรายมีกิจกรรมร่วมกันน้อยลง

แผนที่ 1 ที่ตั้งพื้นที่ศึกษา สวนกล้วย ต.เม็งราย อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย

ที่มา google map

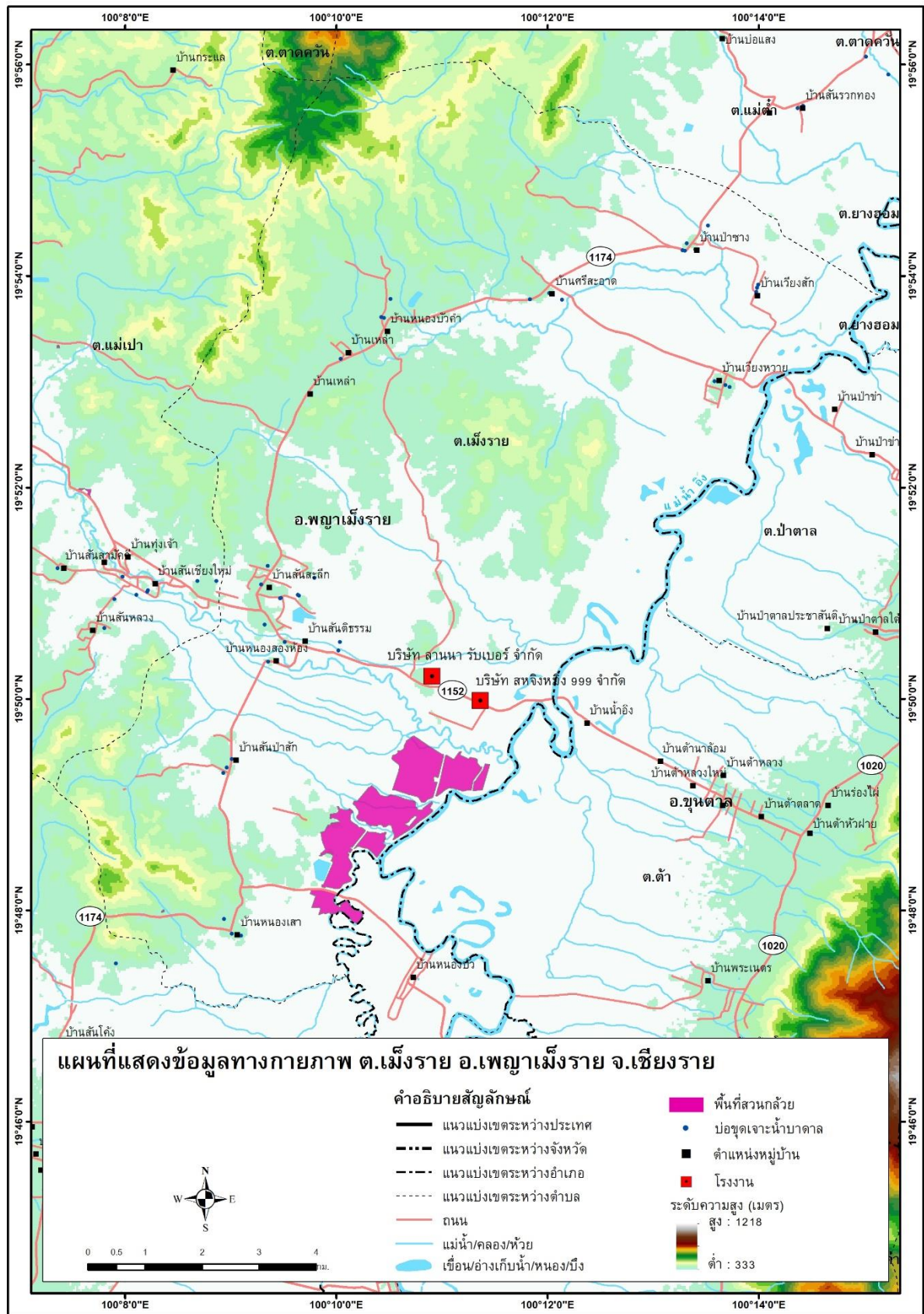
ภาพที่ 4 ภาพถ่ายมุมสูงบริเวณหน้าสวนกล้วย ต.เม็งราย อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
โดย นายแพทย์สมหมาย เถียวประดิษฐ์

3.3.2 โครงสร้างพื้นฐานและฐานทรัพยากรในอำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงรายแบ่งลุ่มน้ำหลักเป็น 2 ลุ่มน้ำใหญ่ คือ ลุ่มน้ำกกและลุ่มน้ำโขง (เหนือ) และมีลุ่มน้ำย่อยสำคัญหลายสาย โดยลุ่มน้ำเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคของประชาชนในพื้นที่ ทั้งนี้ ลุ่มน้ำสำคัญในเขตอำเภอพญาเม็งรายคือลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำอิงตอนล่าง โดยแม่น้ำอิงมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่จุดบรรจบของแม่ลาวในอำเภอเทิง ไหลไปทางทิศใต้จนถึงเขตรอยต่อระหว่างอำเภอพญาเม็งรายและอำเภอขุนตาล แล้วไหลทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่อำเภอเชียงของ และไหลลงแม่น้ำโขงที่ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของจังหวัดเชียงราย

งานวิจัยชิ้นนี้ได้จัดทำแผนที่แสดงข้อมูลทางกายภาพ ตำบลเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2560 แผนที่ดังกล่าวแสดงพื้นที่ปลูกกล้วยหอมเขียวบางส่วน แผนภาพแสดงให้เห็นลักษณะทางกายภาพของตำบลเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา มีความสูงอยู่ระหว่าง 350 – 620 เมตร มีเนื้อที่ประมาณ 90.41 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 56,509 ไร่ มีถนนหลักตัดผ่านหลายสาย และมีแม่น้ำสายหลักที่ไหลผ่านคือ แม่น้ำอิง มีอาณาเขตติดต่อก็คือ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลแม่ต้า อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ทิศใต้ติดต่อกับตำบลไม้ยา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลป่าตาลและตำบลบ้านต้า อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย โดยมีโดยมีแนวเขตเริ่มต้นจากจุดกึ่งกลางแม่น้ำอิงไปทางทิศใต้ตามแนวกึ่งกลางแม่น้ำอิง ซึ่งเป็นแนวแบ่งเขตอำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย กับอำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ถึงจุดกึ่งกลางแม่น้ำอิง บริเวณน้ำร่องคว่ำะบรรจบแม่น้ำอิง และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ซึ่งในพื้นที่พบว่าการปลูกกล้วยแปลงใหญ่ทางทิศตะวันตกตามแนวแม่น้ำอิง และห้วยร่องคว่ำะ

จะเห็นว่าบริเวณโดยรอบมีแหล่งน้ำหลายแห่ง เช่น แม่น้ำอิง น้ำร่องคว่ำะ ร่องอุ ห้วยสะลึก เป็นต้น และมีคูน้ำบางส่วนที่ไหลผ่านแปลง โดยเฉพาะร่องคว่ำะเป็นทรัพยากรน้ำที่ชุมชนใกล้เคียงและพื้นที่เกษตรแบ่งปันใช้ร่วมกัน อีกทั้งบางส่วนของแปลงกล้วยติดกับแม่น้ำอิง และบ้านน้ำอิง ในอำเภอขุนตาล ซึ่งมีที่ดินการเกษตรติดอีกฝั่งของลำน้ำอิง และตำบลสันทรายงาม รวมทั้งที่ตั้งของโรงงานแปรรูปยางพารา และโรงงานลำไยในพื้นที่

แผนที่ 2 แสดงข้อมูลทางกายภาพ ต.เม็ญราย อ.พญาเม็ญราย จ.เชียงราย

แผนภาพได้แสดงตำแหน่งของการขุดบ่อน้ำบาดาลที่กระจายตัวอยู่ในชุมชนต่างๆ รอบสวนกล้วย อาทิ บ้านสันป่าสัก บ้านหนองเสา บ้านหนองบัว บ้านน้ำอิ่ง บ้านต้า และในสวนกล้วยก็ได้มีการขุดเจาะน้ำบาดาลเพื่อใช้ในสวนกล้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม แผนที่ตั้งกล่าวสร้างจากฐานข้อมูลการขุดเจาะน้ำบาดาลอย่างเป็นทางการซึ่งอาจไม่ครอบคลุมตำแหน่งทั้งหมด แต่แสดงให้เห็นว่าบริเวณที่ตั้งของสวนกล้วยมีทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์ทั้งบนดินและใต้ดิน ตลอดจนระบบชลประทานน้ำบนดินและใต้ดินที่เอื้อต่อการทำการเกษตร เส้นแบ่งเขตตำบลบนแผนที่แสดงให้เห็นขอบเขตการปกครองเท่านั้น แต่ทรัพยากรน้ำเป็นสิ่งที่ชุมชนใช้ร่วมกันไร้เขตแดน ผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ว่าจุดใดโดยเชื่อมต่อกันดังปรากฏในภาพ สวนกล้วยตั้งอยู่ใกล้กับชุมชนบ้านหนองเสา ตำบลเม็งราย ซึ่งอยู่ต้นน้ำ ขณะที่ชุมชนท้ายน้ำคือตำบลบ้านต้าในอำเภอขุนตาล นอกจากนี้ แผนที่ยังแสดงแนวเส้นสีแดงซึ่งหมายถึงถนนที่เชื่อมโยงการคมนาคมอันสะดวกสบาย ซึ่งเป็นถนนที่ใช้สัญจรของชาวชุมชนและเป็นเส้นทางที่สวนกล้วยสามารถใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น ทั้งในแง่ของการขนส่งสินค้า การเดินทางสัญจรของแรงงานจากชุมชนต่างๆ เพื่อเข้ามาเป็นแรงงานในสวนกล้วย

3.3.3 สวนกล้วยผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตร

การเข้ามาลงทุนกิจการสวนกล้วยในตำบลพญาเม็งรายได้สร้างผลกระทบต่อชุมชนในมิติที่ชัดเจนคือด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจอันส่งผลต่อการลดทอนความมั่นคงด้านการเกษตรในระยะยาวของพื้นที่ เพื่อสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำการเปรียบเทียบสถานการณ์ความมั่นคงทางด้านการเกษตรของชุมชนในช่วงระยะเวลาก่อนการเข้ามาลงทุนสวนกล้วยกับผลกระทบในช่วงการดำเนินกิจการ เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงและคาดประมาณถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นโดยได้วิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดความมั่นคงด้านการเกษตร อันมีนัยสำคัญเกี่ยวกับการรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมท้องถิ่นเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นหลัง การส่งเสริมคุณภาพชีวิตและคุณค่าศักดิ์ศรีแรงงานและเป็นการเกษตรที่มีความปลอดภัยทั้งเกษตรกรและผู้บริโภค

1) สายพันธุ์กล้วยหอมเขียวและความหลากหลายทางชีวภาพ

สวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชในตำบลเม็งรายใช้วิธีขยายพันธุ์โดยการเพาะเนื้อเยื่อ โดยกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชเป็นสายพันธุ์ที่ได้รับการปรับปรุงขึ้นใหม่ให้มีความทนทานต่อโรคและให้ผลผลิตต่อหัวปริมาณมาก เพื่อให้เหมาะสมกับการผลิตแบบอุตสาหกรรมการเกษตรขนาดใหญ่ โดยเฉพาะบทเรียนจากการระบาดโรคเหี่ยวของกล้วย (Panama Disease) ซึ่งถูกค้นพบในกลุ่มกล้วยหอมทองในช่วงปี พ.ศ. 2549-2503 ที่เคยเกิดขึ้นในทวีปอเมริกากลางจนเกิดความเสียหายไปเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ อ้างอิงจากข้อมูลงานวิจัยด้านทรัพยากรพันธุกรรมกล้วยในประเทศไทยซึ่งได้มีการสำรวจเก็บข้อมูลประเมินความหลากหลายด้วยลักษณะสัณฐานวิทยาและชีวโมเลกุล พบพืชในวงศ์กล้วยในประเทศไทยทั้งหมด 13 ชนิด แบ่งเป็น 3 สกุล คือ สกุลกล้วย (Musa) สกุลกล้วยโตน (Ensete) และสกุลกล้วยดาราตรีมี (Musella) โดยมีทั้งชนิดพื้นเมืองและที่นำเข้ามา ทั้งนี้ กล้วยพันธุ์ปลูกมีหลากหลายสายพันธุ์ และบางพันธุ์นำเข้ามาเพื่อการค้า

สำหรับชื่อกลุ่มพันธุ์กล้วยที่เป็นที่รู้จักทั่วไปในตลาดมีหลากหลาย เช่น กล้วยไข่ กล้วยเล็บมือนาง กล้วยหอม กล้วยนาก กล้วยตืบ-หักมุก กล้วยน้ำว้า เป็นต้น โดยกลุ่มพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้มากที่สุดคือ กลุ่มกล้วยหอม ซึ่งสามารถแบ่งย่อยลงไปได้อีกคือ **กลุ่มกล้วยหอมทอง (Gros Michel)** เมื่อสุกจะมีเปลือกสีเหลือง เนื้อมีรสชาติหอมหวานไม่อมเปรี้ยว และ **กลุ่มกล้วยหอมเขียว (Cavendish)** เมื่อสุกในอากาศร้อนเปลือกจะยังคงสีเขียว เนื้อรสชาติหอมหวานน้อยกว่ากล้วยหอมทองและมีรสชาติอมเปรี้ยวเล็กน้อย โดยในกลุ่มพันธุ์กล้วยหอมจะมีชื่อพันธุ์ที่นิยมปลูกในประเทศไทย เช่น แกรนด์เนน (นำเข้าจากอเมริกาใต้) วิลเลียม ใจแอนท์คาเวนดิช ดวอฟคาเวนดิช เขียวปากช่อง หอมกะเหรี่ยง หอมเขียวค่อม หอมเขียวต้นสูง หอมทอง หอมศรีสะเกษ หอมโปรย หอมทองใต้หวัน เป็นต้น (ศศิวิมล แสงผล, 2555) ทั้งนี้ เมื่อสืบค้นดูการส่งเสริมการปลูกกล้วยหอมเศรษฐกิจในประเทศไทยในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาพบว่า มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ทำการวิจัยการผลิตกล้วยเพื่อการส่งออกต่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา (เบญจมาศ ศิลาอ้อย และฉลองชัย แบบประเสริฐ, 2556) โดยจากผลการทดลองปลูกกล้วยหอมปี พ.ศ. 2532 พบว่า กล้วยหอมเขียวทุกพันธุ์มีศักยภาพที่จะปลูกในประเทศไทยได้ และให้จำนวนผลผลิตต่อหวีมากกว่ากล้วยหอมทอง โดยเฉพาะกล้วยหอมพันธุ์แกรนด์เนน และแนะนำให้ปลูกกล้วยหอมทองเพื่อรับประทานภายในประเทศ (ศศิวิมล แสงผล, 2555)

ย้อนกลับไปเมื่อปี พ.ศ. 2549 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แสดงความกังวลว่ากล้วยบางสายพันธุ์มีความเสี่ยงสูงที่อาจจะสูญพันธุ์ โดยเฉพาะในประเทศอินเดียซึ่งเป็นแหล่งพันธุกรรมสำคัญของกลุ่มกล้วยหอมที่มีผลผลิตลดลงอย่างชัดเจนในช่วงเวลาดังกล่าว และกล้วยป่าสายพันธุ์ต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการบุกรุกแผ้วถางป่าธรรมชาติ แม้ว่าจะมีความพยายามปรับปรุงพันธุ์กล้วยในทวีปแอฟริกา อเมริกากลาง และอเมริกาใต้ แต่เนื่องจากพ่อพันธุ์แม่พันธุ์มาจากสายต้นเพียง 1-2 สายต้น จึงทำให้รุ่นลูกมีความอ่อนแอไม่ทนทานต่อโรค ดังที่เคยเกิดเหตุการณ์ระบาดของที่เรียกว่า Panama Disease ในกลุ่มกล้วยหอมทอง (Gros Michel) ในช่วงปี พ.ศ. 2493 – 2503 ที่ทวีปอเมริกา กลางซึ่งขณะนั้นคือแหล่งผลิตสำคัญ ส่งผลให้เกิดการสูญเสียผลผลิตกล้วยไปเป็นจำนวนมาก ในเวลาต่อมาจึงเริ่มมีการปรับปรุงพันธุ์ขึ้นใหม่ให้มีความทนโรคนั้นคือกลุ่มกล้วยหอมเขียว (Cavendish) และหันมาใช้พันธุ์ดังกล่าวทดแทน

2) การครอบครองที่ดินและการเปลี่ยนมือ ใน ต.เม็ງราย อ.พญาเม็ງราย

อำเภอพญาเม็ງรายมีการปลูกพืชเศรษฐกิจหลายชนิด โดยก่อนที่ยางพาราจะเริ่มแพร่หลายจากผลนโยบายในช่วงสมัยรัฐบาลของพลตำรวจเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. 2531-2533) ธุรกิจที่ดินมีการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวชุมชนให้ข้อมูลว่ามีนายทุนจากกรุงเทพฯ ได้เข้ามากว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้านเพื่อทำสวนส้มชื่อว่าสวนส้มไทรพิทักษ์ ซึ่งแต่เดิมที่ดินของสวนส้มนั้นเป็นที่ดินที่ซื้อต่อจากชาวบ้านในพื้นที่หลายหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกัน ได้แก่ หมู่ 2 หมู่ 7 หมู่ 3 และหมู่ 11 โดยตอนนั้นชาวบ้านที่เป็นเจ้าของที่ขายให้ในราคาไร่ละประมาณ 4,000 บาท รวมกันกลายเป็นแปลงใหญ่ประมาณ 2,700 ไร่ ตอนแรกเจ้าของเดิมปลูกส้มเขียวหวานทั้งสองพันกว่าไร่ แต่ต่อมาถูกน้ำท่วมทำให้ขาดทุน เจ้าของสวนจึงหยุดทำสวนส้มแล้วปล่อยให้ชาวบ้านในพื้นที่เช่าทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงปลา และปลูกพืชอื่นๆ

“แต่ก่อนชาวบ้าน พวกผมนี้ ทำไร่นา ทำสวนอยู่ที่นั่นนะ เช้าเขา ชาวบ้านทำคนละ 10 ไร่ 30 ไร่ คนไหนทำเยอะก็ได้เยอะ เขาจากเจ้าของที่ดินที่เขาซื้อไว้ เขาจากคนกม. ที่เป็นของคนกม. ได้ เพราะชาวบ้านเขาขาย เมื่อก่อนน้ำท่วมครับ เขาก็ซื้อมา 20 ปีแล้ว ตะกอนน้ำท่วมตลอด ชาวบ้านทำลงทุนไป น้ำท่วมแถมบ่อปลาหมดเลย...เมื่อก่อนเจ้าของเขาซื้อไร่ละ 4,000 บาท ทุกวันนี้ไร่ละแสนเขาก็ไม่ขาย กำไรหลายเท่า เพราะเมื่อก่อนชาวไร่ชาวนาเกษตรกรเราทำแค่มือ ใช้ขบก ชาวบ้านไม่มีทุน ทำไปแล้วน้ำก็ท่วม” กำนันมิตร (นามสมมุติ) ²³

ชาวชุมชนให้ข้อมูลว่าที่ผ่านมาบริเวณนี้มีน้ำท่วมซ้ำซาก รัฐบาลจึงได้เข้ามาช่วยเหลือโดยการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำและผันน้ำไปลงที่อื่น ชาวชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนหมู่ 6 จึงได้ไปเช่าที่จากเจ้าของสวนส้มในราคาไร่ละ 300 บาทเพื่อปลูกมันสำปะหลัง ปลูกข้าวโพดได้ประมาณ 9-10 ปี ช่วงเวลาดังกล่าวชาวชุมชนมีที่ทำกิน และมีไร่นาของตัวเองจำนวนมากและบางส่วนได้เช่าที่จากสวนส้มเพิ่มเป็นรายได้เสริม มีทั้งการปลูกข้าว ลำไย ยางพาราซึ่งเข้ามาในตอนหลัง แต่ส่วนใหญ่จะปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด และทำนาข้าวเป็นรายได้หลัก อย่างไรก็ตาม เมื่อ “สวนกล้วยจีน” เข้ามาขอเช่าที่ในภายหลังโดยให้ราคาที่สูงกว่าชาวบ้าน เจ้าของสวนส้มจึงให้คนจีนเช่าที่ทำสวนกล้วยทั้งหมด บริเวณพื้นที่แถวนี้จึงเปลี่ยนมือมาเป็นของเจ้าของสวนกล้วยในปัจจุบัน โดยสวนกล้วยได้ทำการปรับปรุงพื้นที่มีการสร้างถนนตัดผ่านรอบสวนกล้วย อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านที่เคยใช้พื้นที่ดังกล่าวทำการเกษตรจึงไม่สามารถใช้ที่ดินในการเพาะปลูกได้นับแต่นั้นเป็นต้นมา

พ่อหลวงปัญญา (นามสมมุติ) เล่าว่า “... แต่ที่เขาเช่าได้นั้นเป็นของนายทุน แต่ก่อนก็พวกชาวบ้านไปเช่าปลูกมันไร่ละ 300 พอจีนมาให้ไร่ละพันแล้วก็ทำโครงการแบบทำสัญญาเช่าสิบปี ไร่ละพัน ถ้าหมดสัญญาสิบปีเขาก็เช่าต่อ สัญญาภายในสิบปีก็มาเช่าต่อไร่ละพันอีก ได้เยอะกว่าที่พวกชาวบ้านเราไปเช่าไร่ละ 300 ไร่ นายทุนก็ให้เลย” ²⁴

3) พืชเศรษฐกิจและความมั่นคงทางรายได้จากการทำเกษตรกรรม

ข้าวโพดเคยเป็นพืชเศรษฐกิจในพื้นที่แต่เมื่อข้าวโพดราคาตกต่ำเกษตรกรในพื้นที่จึงได้หันมาปลูก มันสำปะหลัง ลำไย และยางพาราทดแทน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่หมู่ 3 และ หมู่ 6 ตำบลเม็งราย จะมีการปลูกยางพาราค่อนข้างมาก โดยผู้นำชุมชนให้ข้อมูลว่าชาวบ้านเริ่มปลูกยางมาตั้งแต่สมัยช่วงรัฐบาลของ ดร. ทักษิณ ชินวัตร และช่วงที่ได้รับงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) มาส่งเสริม ทั้งนี้ มีชาวบ้านบางส่วนที่เคยมีประสบการณ์ในการปลูกยางเพราะเคยรับจ้างกรีดยางในภาคเหนือ-ใต้ มีทั้งลักษณะของการรับจ้างกรีดยางและการลงทุนปลูกเอง โดยเฉพาะชาวบ้านหมู่ที่ 3 เริ่มเปลี่ยนจากการปลูกข้าวมาปลูกยางพารามากขึ้น เนื่องจากผู้นำชุมชนได้ไปอบรมกับทาง สกย. และนำข้อมูลเรื่องยางพารามาเผยแพร่ ซึ่งในช่วงแรกนั้นได้นำน้ำยางมาผลิตเป็นยางก้อนขนขายในราคากิโลกรัมละ 30 บาทซึ่งถือว่าดีกว่าราคาข้าวหลายเท่า ส่งผลให้คนในชุมชนเริ่มหันมาสนใจเรื่องการปลูก

²³ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ตำบลเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย (28 พ.ค.2560)

²⁴ สัมภาษณ์ชาวชุมชน ตำบลเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย (27 พ.ค. 2560)

ยางพารามากขึ้น โดยได้เริ่มกรีดยางครั้งแรกในปี 2559 ปัจจุบันภายในหมู่ 3 จากคำบอกเล่าของผู้นำชุมชนถือว่ามีมีการปลูกยางพาราเกือบทุกหลังคา หรือหากครอบครัวใดที่ไม่มีที่ดินสำหรับปลูกยางพาราก็จะไปจ้างกรีดยาง เช่น บางรายปลูกไว้เป็นจำนวนมากกว่า 4,000 – 5,000 ต้น จะใช้วิธีจ้างกรีดยางแล้วแบ่งรายได้กัน ทั้งนี้ จำนวนต้นต่อไร่จะไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับพื้นที่ปลูกของแต่ละคน ส่วนมากบริเวณพื้นที่ทางเหนือของหมู่บ้านจะนิยมปลูกยางบริเวณหัวไร่ปลายนา โดยใช้ระยะห่างประมาณ 3x7 เมตร จะปลูกได้โดยเฉลี่ยไร่ละประมาณ 80 กว่าต้น

“ตอนนี้ผมขึ้นทะเบียนยางกับ สกย. เชียงของ ยังไม่ได้รวมกลุ่ม เราไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางเดี๋ยวนี้อย่างไรก็ได้กรีดยางก็เลยยังไม่ได้ผ่านขบวนการ อีกหน่อยถ้าได้กรีดยางเยอะๆ รวมกัน สกย. ขอมา 20 ต้น แต่ละที่ได้อีกต้นก็เอามารวมกันแล้ว สกย. ก็จะมารับซื้อเลย ถ้ารวมกลุ่มกัน เขาจะให้เงินหมู่บ้านละ 2 ล้าน ซื้อลาน ซื้อเครื่องมือทำแผ่นทำอะไร เขาก็เตรียมไว้ให้ ถ้าได้ยางแผ่นจะดีกว่าเยอะ ตอนนี้ยังขายให้พ่อค้าคนกลางอยู่ เราอยู่บางที่มันกดราคาเราเยอะ อีกหน่อยถ้ารวมกลุ่มคนเยอะๆ เขาจะมาอบรมมาสอนวิธีกรีดยาง การจับมีดอะไรให้อยู่” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)²⁵

ส่วนการทำนาในพื้นที่จะมีการทำนาครั้งเดียวต่อปีโดยใช้วิธีการหว่าน และเริ่มเก็บเกี่ยวในเดือนพฤศจิกายน ที่นาเป็นนาดอนใช้น้ำตามฤดูกาล เสร็จจากเกี่ยวข้าวจะทิ้งนาไว้รอฝนเดือนพฤษภาคมจึงเริ่มทำนาใหม่ อย่างไรก็ตามปัญหาราคาข้าวที่ไม่แน่นอน ส่งผลต่อการตัดสินใจลงทุนปลูกพืชชนิดอื่นๆ เพื่อทดแทนรายได้ผู้นำชุมชนบ้านหนองเสาให้ข้อมูลว่า

“ข้าวบ้านเราก็ปลูกแต่ขายไม่ออก กินพอเหลืออยู่ บางคนมีไร่ยางก็ยังดีหน่อย บางคนมีสวนลำไยก็ดีหน่อย รายได้หลักคือข้าว แต่ทุกวันนี้ข้าวเจ้าขาวแห้งขาวเก่านี้ 8 บาท ข้าวนาหว่าน 5-6 บาท ทุกวันนี้คนจะทิ้งนาไปละ ไม่อยากทำนาเป็นหลัก ถ้าไม่ใช้ของกินนี้เขาทิ้งไปละ บางคนก็มีที่นาเยอะอยู่ 20-30 ไร่ก็มีอยู่ บางคนก็มี 5-6 ไร่ แล้วแต่คนมีบุญวาสนาเยอะน้อยไม่เหมือนกัน มีที่ดินเยอะก็ลำบากเยอะ ทำเยอะ แต่ตอนขายก็จะดี ถ้าขายอย่างทุกวันนี้ก็ไม่ได้ทุนละ แค่มักริน”²⁶

และมีชาวบ้านที่ประสบปัญหาหนี้สินกับธนาคาร ธกส. เนื่องจากราคาผลผลิตตกต่ำ ไม่คุ้มต้นทุน ทำให้ชาวบ้านบางส่วนหันไปปลูกพืชชนิดอื่นเพื่อทดแทนรายได้ อาทิ ปลูกไผ่ ผักหวาน และมีบางครอบครัวที่หันมาปลูกข้าวเพียงเพื่อบริโภคในครัวเรือน

“ที่ดอนข้างบนสวนกล้วยเป็นที่ของชาวบ้านคนละ 4-5 ไร่ เป็นเอกสารสิทธิ์จริงๆ ปลูกข้าวก็พอกินไม่ต้องซื้อ เหลือขายบ้าง กินก็ไม่เท่าไร ก็ประมาณหลังจะร่อยกว่าถึงก็พออยู่ได้ ส่วนมากทำขายก็มีเดี๋ยวนี้อาหารราคาถูก คนที่ผลิตก็เป็นหนี้ธกส. จะไม่ปลูกก็เพราะอย่างนี้ ทุกปีมัน 14-15-16 เดี๋ยวนี 10 บาท ค่าปุ๋ยก็แพง เท่าเดิม แต่ราคาข้าวลด ต้นทุนอยู่กับที่ แต่ราคาผลผลิตลด ชาวนาลำบาก ปีที่แล้ว 16 บาท ปีนี้ 10 บาท ปีนี้ผมจะไม่ปลูกข้าวละ จะไปปลูกไผ่ เอาผักหวานไปลงละ แต่งลงไปแค่ 3 ไร่ ปลูกยาง

²⁵ สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ตำบลเม็งราย (27 พ.ค. 2560)

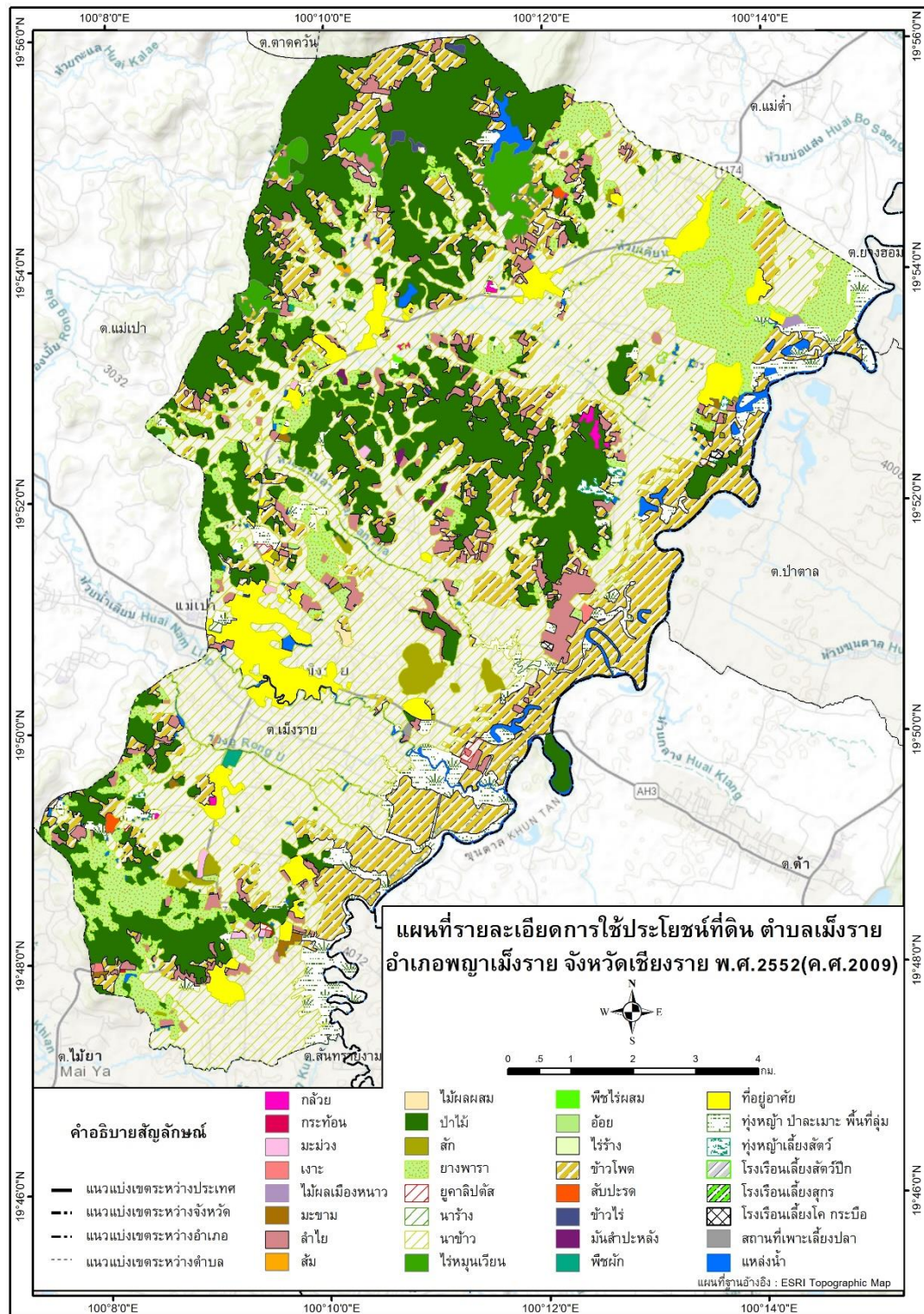
²⁶ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนตำบลเม็งราย (28 พ.ค. 2560)

อยู่ ราคาดี อย่างภาคใต้ไม่ปลูกข้าว ขายยางซื้อข้าว แต่เรายังดีปลูกข้าวได้ ยางก็มี อีก 3-4 ปีก็จะเริ่มปลูกกันหมดละ เดี่ยวนี้เริ่มโต บางคนปลูกก่อนก็กรีดยางไปทีแล้ว” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)²⁷

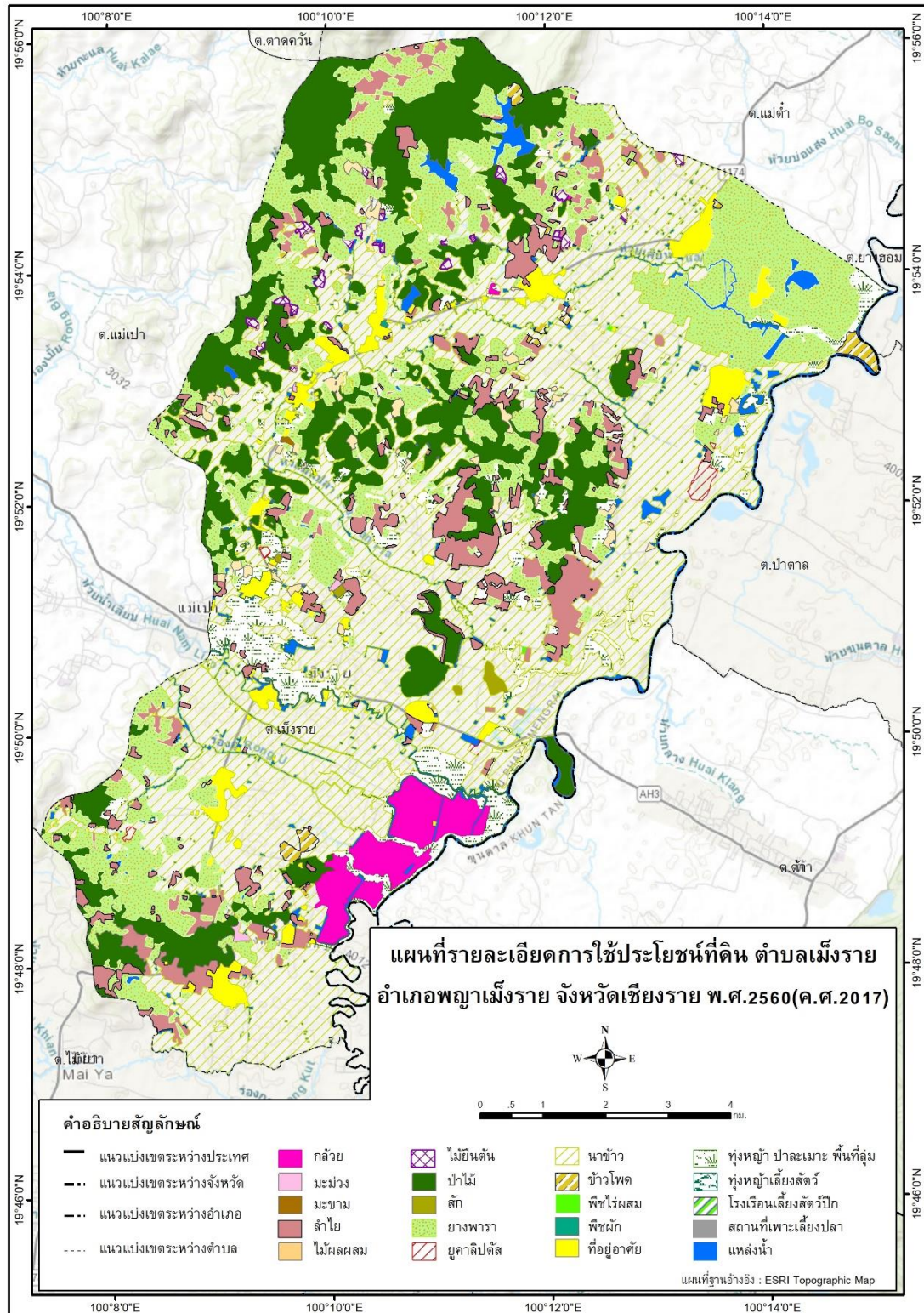
งานวิจัยชิ้นนี้ได้สร้างแผนที่แสดงประเภทที่ดินจากข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงระหว่างปี พ.ศ. 2552 – 2560 โดยแบ่งประเภทที่ดินตามการใช้ประโยชน์รายชนิดตามพืชที่ขึ้น ทำให้สามารถวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

²⁷ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหมู่ 3 ตำบลเม็งราย (27 พ.ค.2560)

แผนที่ 3 แสดงการจำแนกประเภทการใช้ที่ดิน ตำบลเมืองราย อำเภอพญาเม็งราย จังหวัด
เชียงราย ปี พ.ศ. 2552 โดยแบ่งการจำแนกตามการใช้ประโยชน์ที่ดินระดับที่ 3 ตามมาตรฐาน
การจำแนกประเภทการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน

แผนที่ 4 แสดงการจำแนกประเภทการใช้ที่ดิน ตำบลเม็ญราย อำเภอพญาเม็ญราย จังหวัด
 เชียงราย ปี พ.ศ. 2560 โดยแบ่งการจำแนกตามการใช้ประโยชน์ที่ดินระดับที่ 3 ตาม
 มาตรฐานการจำแนกประเภทการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน

เมื่อนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลแผนที่สารสนเทศแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรในพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงชนิดของพืชเศรษฐกิจตลอดมาในช่วงระยะเวลา 10 ปี พืชที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนคือ ยางพารา ทดแทนนาข้าว ข้าวโพดและปาล์ม ความผันผวนของราคาส่งผลให้เกษตรกรต้องลงทุนปลูกพืชเศรษฐกิจที่คาดว่าจะมีราคาสูงเพื่อให้เพียงพอต่อรายจ่าย โดยเฉพาะพื้นที่ปลูกยางพาราและลำไย มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน ขณะที่พื้นที่การปลูกข้าวโพดลดลงและถูกแทนที่ด้วยนาข้าว สวนลำไยและสวนกล้วย อีกทั้งพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนลดจำนวนลง

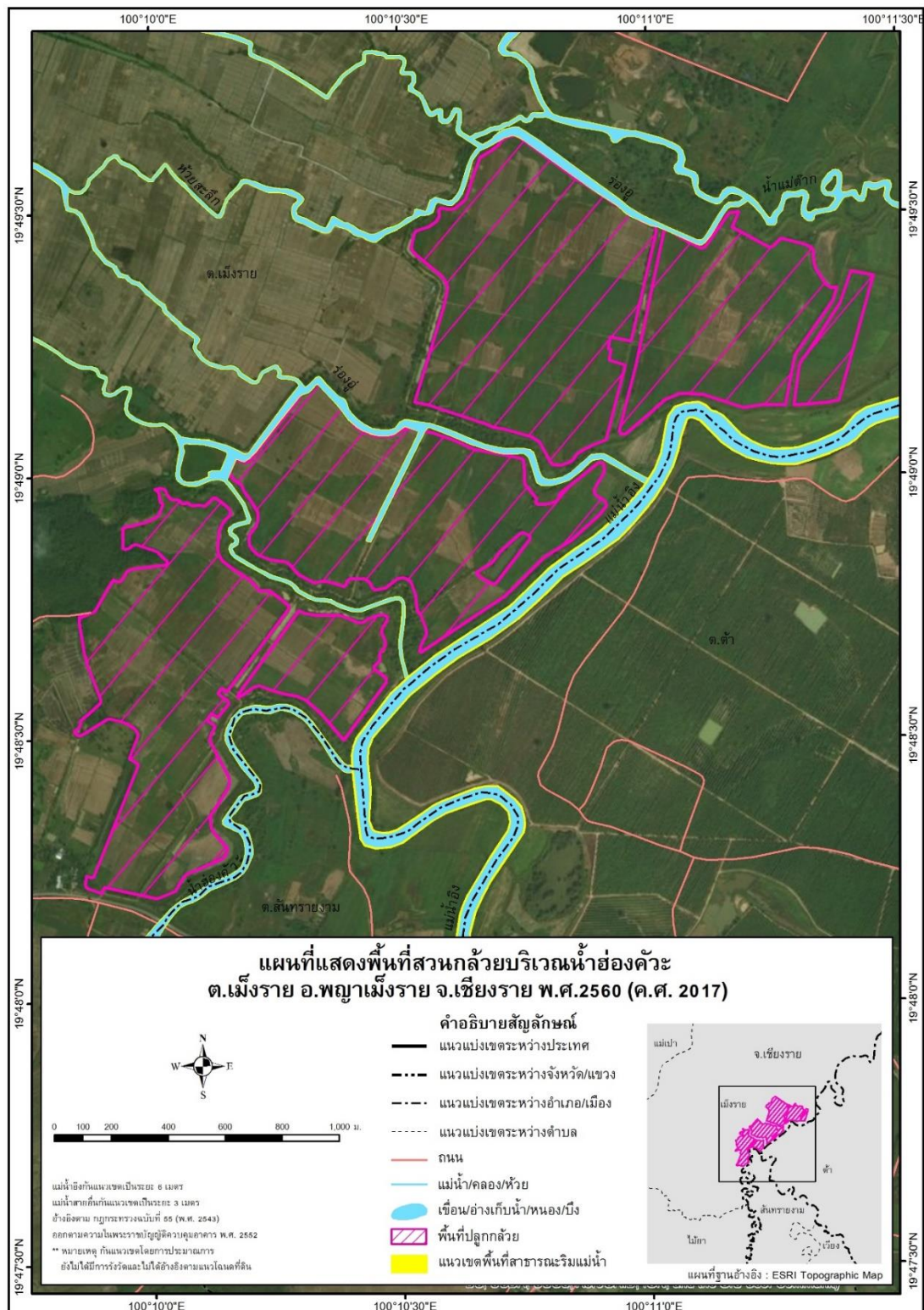
สำหรับพื้นที่การปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชปัจจุบันเป็นกรรมสิทธิ์ของนายทุนและบริษัท ซึ่งก่อนหน้าการเข้ามาของสวนกล้วยเกษตรกรในพื้นที่ได้เช่าที่ดินทำกิน แต่ภายหลังเมื่อสวนกล้วยได้เข้ามาเช่าพื้นที่แปลงใหญ่ทำการสวนกล้วย ที่ดินบริเวณดังกล่าวจึงถูกเปลี่ยนมือและเกษตรกรในชุมชนบางส่วนได้กลายเป็นลูกจ้างแรงงานในสวนกล้วยได้รับค่าแรง 300 บาทต่อวัน หรือย้ายไปเช่าที่อื่น ขณะที่เกษตรกรในพื้นที่ยังคงมีการปลูก ยางพารา ข้าว ลำไย และพืชอื่นๆ ในที่ดินของตัวเองหรือที่ดินเช่า

จะเห็นได้ว่าขนาดพื้นที่ในการทำเกษตรและปลูกพืชเศรษฐกิจกินเนื้อที่ส่วนใหญ่ทั้งหมด ส่วนชนิดของพืชเศรษฐกิจมีการสลับไปมาอันเป็นผลมาจากนโยบายภาครัฐและราคาสินค้าในตลาดที่มีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา ข้อมูลแผนที่ทางกายภาพสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากเกษตรกรในพื้นที่ ปัญหาภาระหนี้สินจากการทำการเกษตรจนส่งผลให้เกษตรกรในพื้นที่ต้องดิ้นรนปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่เพื่อหวังปลดภาระหนี้สินเดิม ยังคงวนเวียนและมีแนวโน้มเพิ่มขนาดพื้นที่มากขึ้น สะท้อนความเปราะบางจากอาชีพเกษตรกรรมและความไม่มั่นคงทางรายได้ของเกษตรกรในพื้นที่ ทั้งนี้ การเข้ามาของสวนกล้วยได้ส่งผลให้เกิดการจ้างงาน และสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรที่เข้าไปรับจ้างทั้งในรูปแบบรายวันและรายเดือน ทั้งส่วนที่เป็นแรงงานประจำในท้องถิ่น และแรงงานที่เข้ามารับจ้างบางช่วงเวลาเพื่อเป็นรายได้เสริมจากการทำเกษตรในที่ดินของตนเอง ทั้งนี้ เกษตรกรในชุมชนไม่ได้แสดงความสนใจกล้วยหอมเขียวมาปลูกทดแทนพืชเกษตรเดิมของตน มีเพียงการนำมาทดลองปลูกตามรั้วบ้าน แต่พบว่ามีผู้ประกอบการชาวไทยได้เริ่มทำการปลูกกล้วยหอมเขียวในระบบปลูกไร่

4) สวนกล้วยหอมเขียวและผลกระทบต่อทรัพยากรน้ำในพื้นที่

การปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่กล้วยหอมเขียวคาเวนดิช ถือเป็นลักษณะการปลูกพืชเชิงเดี่ยวชนิดใหม่ ในลักษณะสวนเกษตรแปลงใหญ่ในพื้นที่ตำบลเม็ญราย ทั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นผลกระทบด้านความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ งานวิจัยชิ้นนี้ได้สร้างแผนที่ขึ้นเพื่อแสดงที่ตั้งของสวน และเมื่อพิจารณาลักษณะพื้นที่จากแผนที่สารสนเทศและข้อมูลการลงพื้นที่สัมภาษณ์คนในชุมชนตำบลเม็ญราย แสดงให้เห็นว่าที่ดินของสวนกล้วยมีพื้นที่กว้างขวาง ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งทรัพยากรน้ำสำคัญทั้งใต้ดินและบนดิน คือ แม่น้ำอิงตอนล่าง ลำห้วยร่องควัว ห้วยสะลึก ร่องอุ ซึ่งเป็แหล่งน้ำบนดินสำคัญไหลผ่านหลายชุมชนใกล้เคียง แผนที่ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าที่ตั้งของสวนกล้วยอยู่ใกล้กับแหล่งทรัพยากรที่แบ่งปันใช้ร่วมกันของหลายชุมชน โดยเฉพาะบริเวณขอบแนวเส้นสีเหลืองแสดงให้เห็นพื้นที่แนวเขตสาธารณะซึ่งอยู่ติดกับลำน้ำซึ่งเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันและเป็นแหล่งอาหารของชุมชน

แผนที่ 5 แสดงพื้นที่สวนกล้วยบริเวณน้ำร่องควัวะ ต.เม็ญราย อ.พญาเม็ญราย จ.เชียงราย

การปลูกกล้วยในลักษณะสวนเกษตรแปลงใหญ่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารจัดการน้ำที่เพียงพอ โดยพบว่าช่วงปี 2559-2560 สวนกล้วยในตำบลเมืองรายมีปัญหาในการแย่งชิงน้ำกับชุมชนในตำบลบ้านด้า อำเภอขุนตาล ซึ่งตั้งอยู่ช่วงท้ายน้ำในช่วงแรกของการดำเนินกิจการ เมื่อถึงฤดูแล้งไม่มีน้ำเพียงพอในการทำนาปรัง ซึ่งภายหลังได้มีการจัดการโดยขุดเจาะน้ำบาดาลภายในสวนกล้วยเพื่อแก้ไขปัญหา แผนที่นี่เป็นหลักฐานสำคัญแสดงให้เห็นว่าทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรที่คนในชุมชนบริเวณดังกล่าวใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งในการเกษตรและการอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะลำน้ำอิงซึ่งถือเป็นแม่น้ำสำคัญของภาคเหนือมีเครือข่ายแม่น้ำสาขาเชื่อมต่อกับอีกหลายจังหวัด ถือเป็นทรัพยากรส่วนร่วมที่ต้องแบ่งปันและจัดสรรกันอย่างเป็นธรรม

ก้านันมิตร (นามสมมุติ) ชาวชุมชนบ้านหนองเสาได้เล่าถึงเหตุการณ์เรื่องความขัดแย้งในการใช้น้ำระหว่างชาวบ้านในพื้นที่และสวนกล้วยโดยในช่วงเป็นข่าวใหญ่ตามสื่อต่างๆ ว่า มีนักข่าวเข้ามาทำข่าวในพื้นที่มากพอสมควร ชาวบ้านในพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายนั้นไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงเนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณต้นน้ำในขณะที่สวนกล้วยอยู่เลยท้ายหมู่บ้านออกไปแล้ว แต่พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจนทำให้เกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำดังกล่าว คือ อำเภอขุนตาล และอำเภอเชียงของที่มีปัญหาเรื่องน้ำไม่พอใช้เนื่องจากสวนกล้วยดึงน้ำไปใช้มากเกินไป นอกจากนี้บางพื้นที่ยังได้รับผลกระทบจากการหาอาหารจากธรรมชาติอย่างล่าห้วยสาธารณะที่เคยใช้ทำมาหากินมาตั้งแต่อดีต

“พวกผมไม่มีปัญหา เพราะอยู่ต้นน้ำ ที่มีปัญหานั้นอยู่ทางใต้เป็นอ.ขุนตาล ต้องไปถามก้านันเลื่อนที่ปกครอง อ.ขุนตาลดู พวกผมถ้ามันมีสารเคมีก็ไหลมาตามน้ำตายไปละ แต่พอดีสวนกล้วยมันอยู่ท้ายหมู่บ้านผมไปแล้ว เลยไม่มีปัญหา ตำบลที่มีปัญหาคือ ขุนตาล เชียงของ อันนั้นคือมีปัญหาเรื่องดึงน้ำน้ำไม่ค่อยพอ อย่างทางท้ายน้ำ ทางบ้านด้า นอกจากเรื่องน้ำก็มีผลกระทบเรื่องปู ปลา ตาย เขาก็ไม่กล้ากิน บ้านด้ามีหนองน้ำ ลำน้ำเยอะ เขาก็หากินตามนั้น หน้าแล้งมาเขาก็ลงน้ำอิง ที่เขาเคยทำมาหากินตั้งแต่ปู่ย่าตายายมา”²⁸

ผู้นำชุมชนได้เล่าถึงความขัดแย้งในการใช้น้ำระหว่างสวนกล้วยและชาวบ้านบ้านด้าให้ผู้วิจัยฟังว่าชาวบ้านด้าเคยต่อต้านสวนกล้วยในเรื่องที่มีการสูบน้ำไปใช้ภายในสวนกล้วยโดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้งเยอะจนทำให้น้ำแล้ง ส่งผลกระทบต่อการใช้น้ำในการทำนาปรังของชาวบ้านที่มีไม่เพียงพอจึงต้องหยุดการทำนาปรังไปตั้งแต่มีสวนกล้วยเกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งแม้ว่าปัจจุบันปัญหาการขาดแคลนน้ำสวนใหญ่จะเกิดขึ้นมากทางแถบท้ายน้ำมากกว่าต้นน้ำ แต่ก้านันมิตร (นามสมมุติ) ก็แสดงถึงความกังวลใจว่าหากสวนกล้วยมีการสูบน้ำไปใช้มากขึ้นเรื่อยๆ ดังที่ผ่านมา เกรงว่าในอนาคตหมู่บ้านทางฝั่งต้นน้ำก็คงได้รับผลกระทบเช่นเดียวกันกับหมู่บ้านท้ายน้ำ และเมื่อถึงเวลานั้นก็ต้องรวมตัวกับชาวบ้านฝั่งท้ายน้ำต่อต้านสวนกล้วยด้วยเช่นกัน

²⁸ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนตำบลเมืองราย (28 พ.ค. 2560)

“ตอนนั้นเขาสูบน้ำตอนหน้าแล้งก็ขัดแย้งกัน หน้าฝนไม่ขัดแย้ง เราเป็นต้นน้ำก็กักข้างบนไว้ แต่ถ้าเขาทำบ่อยทำเยอะๆ มันก็กระทบกับน้ำข้างบนเรา ถ้าเขาสูบเยอะๆ นะ ต่อไปในอนาคตก็ต้องมีผลกระทบแน่ ตอนนั้นก็ยังไม่เท่าไรหรอก ที่เรากักน้ำไว้พวกผมทำมาแต่ก่อนแล้วไม่ได้เพิ่งทำเมื่อสวนกล้วยมา พวกผมก็มีเขตแดนอยู่ว่าตรงนี้ห้ามเอา อย่าสูบนะ ว่าอย่างนี้แหละ ห้ามรุกร้าขึ้นมา แต่ปีที่แล้วที่ทะเลาะกันเรื่องน้ำนี้เป็นทางอำเภอขุนตาล น้ำใต้สวนของเราไม่ค่อยมีปัญหาเพราะเรากักไว้แล้ว แต่ก็ดูอยู่ถ้าเขาใช้เยอะอีกหน่อยก็จะเดือดร้อนเหมือนเขานั้นแหละ ก็จะตบมือกับเขานั้นแหละ รอดูรอจ้งหะอยู่”²⁹

จากการสัมภาษณ์คุณกาน (นามสมมุติ) ชาวชุมชนบ้านต้าและทำงานเรื่องสมุนไพรรักษาชุมชนพบว่า หลังจากเหตุการณ์เรื่องการแย่งน้ำกับ “สวนกล้วยจีน” ในช่วงแรก ได้มีการส่งเรื่องไปถึงคณะกรรมการสิทธิ ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่ 2 ประเด็นคือ การแย่งน้ำกับข้อกังวลเรื่องสารเคมีปนเปื้อนในแหล่งน้ำ เพราะตำบลบ้านต้าหลายหมู่บ้านใช้น้ำอิงผลิตน้ำประปาหมู่บ้าน ส่วนเรื่องสารเคมีเข้าใจได้ว่าไม่ยากในการพิสูจน์ต้องใช้หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ประกอบ ชาวบ้านต้ายังมีการเฝ้าติดตามสถานการณ์อยู่ หากสถานการณ์ฝนแล้งอีกเชื่อว่าต้องมีปัญหากับสวนกล้วยอีก และทางเครือข่ายบ้านต้ายังไม่ได้หาทางออกสำหรับเรื่องนี้ แต่เชื่อว่าในส่วนของสภากลุ่มน้ำอิงและเครือข่ายมีความเข้มแข็งพอสมควรมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันตลอด แต่ยอมรับว่ายังไม่มีข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน และได้สะท้อนความกังวลว่า

“ก่อนที่จะทำสวนกล้วยแปลงใหญ่ ควรมีสถาบันมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนหรือควรมีการประเมินการใช้ทรัพยากรส่วนร่วมก่อนการลงทุน ซึ่งน่าจะดีกว่าการแก้ปัญหาตามหลัง ... แต่ที่ผ่านมาไม่เฉพาะเรื่องกล้วยเรื่องอื่นๆ ที่กระทบต่อฐานทรัพยากรชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมได้น้อยมาก อย่างการเปลี่ยนแปลงในลุ่มน้ำอิง ที่ผ่านมามีนโยบายการขุดลอกน้ำอิงทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยน ทางเครือข่ายกำลังเก็บข้อมูลเรื่องความสูญเสียความหลากหลายจากโครงการขุดลอกดังกล่าวรวมถึงทำการศึกษาการกักเก็บคาร์บอน ความหลากหลายของสมุนไพรรักษา ในป่าชุมชนหนองปลาโอ ตรงข้ามสวนกล้วย เพื่อเป็นข้อมูลประกอบเพื่อการพิจารณาการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำอิง”³⁰

5) สวนกล้วยหอมเขียว ความมั่นคงทางอาหารและระบบนิเวศในชุมชน

แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ตามความหมายขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ให้ความหมายครอบคลุม 4 มิติ ประกอบด้วย การมีอาหารเพียงพอ (Availability) การเข้าถึงอาหาร (Accessibility) การใช้ประโยชน์จากอาหาร (Utilization) การมีเสถียรภาพด้านอาหาร (Stability) ซึ่งยังครอบคลุมไปถึงการมีอาหารที่มีความปลอดภัย (Food Safety) อาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ (Food Nutrition) และการพึ่งพาอาหารที่ตนเองสามารถผลิตได้เอง (Self-sufficiency) ทั้งนี้

²⁹ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ตำบลเม็งราย (27 พ.ค.2560)

³⁰ สัมภาษณ์ชาวชุมชนบ้านต้า อำเภอขุนตาล (18 มี.ค. 2561)

เมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดดังกล่าว แผนกร่วมกับนัยสำคัญของความมั่นคงทางการเกษตรในการรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมท้องถิ่นเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นหลัง และเป็นการเกษตรที่มีความปลอดภัยทั้งเกษตรและผู้บริโภค ช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจกับสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ผ่านกรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ได้ชัดเจนมากขึ้น

ทรัพยากรน้ำและที่ดินบริเวณรอบแหล่งน้ำยังเป็นพื้นที่สาธารณะที่ชุมชนใช้ร่วมกันทั้งทางสัญจร แหล่งอาหาร และประโยชน์อื่นๆ ชาวชุมชนให้ข้อมูลว่าสวนกล้วยมีการขุดลอกคลองกันน้ำและทำรั้วกันเขตแดนเพื่อป้องกันคนนอกเข้าไปในสวน การที่สวนกล้วยปิดกั้นทางเข้าออก ส่งผลต่อการใช้ชีวิตประจำวันของชาวชุมชนที่ไม่สามารถใช้เป็นทางผ่านสัญจร ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารเดิมของชุมชน เช่น หน่อไม้ สัตว์น้ำ ทั้งเพื่อดำรงชีพหรือนำไปขายเพื่อสร้างเป็นรายได้ ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ของทั้งสัตว์น้ำและพืชกินได้ที่ลดลง จะเห็นได้ว่าการที่ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรที่ควรเป็นของส่วนรวม และถูกจำกัดพื้นที่ทำกินให้ลดลงย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในมิติของการเข้าถึงอาหารและมิติการมีเสถียรภาพด้านอาหารอย่างชัดเจน เพราะความมั่นคงในแง่นี้หมายรวมถึง ความสามารถในการหาอาหารมาบริโภค อาหารจะต้องไม่ขาดแคลนในบางฤดูกาลและความสามารถเข้าถึงอาหารได้ตลอดเวลา

ผู้นำชุมชนบ้านหนองเสาเล้าว่า ก่อนที่สวนกล้วยจะเข้ามาในพื้นที่นั้น ที่ดินแห่งนี้เคยเป็นพื้นที่ทำมาหากินที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่เช่าปลูกมันสำปะหลังมาก่อน เมื่อคนจีนจะเข้ามาปลูกกล้วยเจ้าของที่ก็ขอคืนที่จากชาวบ้านไปให้คนจีนเช่าทำสวนกล้วยแทนมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพอเขาเข้ามาเช่าแล้วก็ได้ทำการล้อมรั้ว-กันเขต ขุดร่องกันทางไว้หมดไม่ให้คนภายนอกเข้าไปในบริเวณพื้นที่เหล่านั้นได้ ทั้งที่เทศบาลบอกว่าเมื่อก่อนเป็นที่หลายแปลง มีลำห้วยกั้นระหว่างแปลงซึ่งเป็นสาธารณะ แต่พอเขาเข้ามาเช่าที่ดินแถบนั้นก็ถือเอาพื้นที่สาธารณะเหล่านั้นเป็นพื้นที่ของเขาทั้งหมด ห้ามไม่ให้ใครรุกล้ำเข้าไปได้อีก

“ทราบข่าวว่าทหารเข้าไปครั้งหนึ่ง เขาก็เลยเอารถแม็คโครมาขุดถนนที่ทางเข้า ผมไปดูไปไม่ได้แล้ว เพราะเขาขุดรอกกันหมดเลย ไม่สามารถให้รถผ่านได้ มันจะเข้าได้เฉพาะเส้นนี้ไปถึงน้ำร่องคั๊วะ มันจะมีทางเลาะขึ้นไป แล้วก็เส้นนี้ไปทางหน้า เข้าได้ 3 ทาง เขาพยายามกันไม่ให้ใครเข้าไปได้ ก็แปลกใจอยู่”³¹

ในทัศนะของผู้นำชุมชนเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นต่างจากก่อนหน้านี้ที่สวนกล้วยจะเข้ามา โดยในช่วงที่ชาวบ้านเช่าที่ปลูกมันสำปะหลังก็ไม่มีปัญหาอะไร ใครจะเข้า-ออกทางไหน หรือ เดินลัดสวนก็สามารถไปได้เพราะเป็นชาวบ้านในชุมชนที่คุ้นเคยกันอยู่แล้ว ทุกคนจึงสามารถไปขุดหน่อไม้ หาปลา หรืออาหารธรรมชาติบริเวณลำห้วยสาธารณะได้ตลอด แต่เมื่อคนจีนมายึดพื้นที่ดังกล่าวเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองแล้ว ชาวบ้านก็ไม่สามารถใช้เส้นทางเดินไปยังลำห้วยสาธารณะได้เหมือนเดิมอีกต่อไป นอกจาก

³¹ สัมภาษณ์ชาวชุมชน ตำบลเม็งราย (27 พ.ค.2560)

ต้องขออนุญาตเข้า-ออกผ่านพื้นที่สวนกล้วยเพียงทางเดียวเท่านั้น จึงทำให้เกิดการเรียกร้องกับทางสวนกล้วยจนนำไปสู่การทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันกับชาวบ้านในพื้นที่ให้ทางสวนกล้วยเปิดเส้นทางสาธารณะให้ชาวบ้านสามารถเข้า-ออกได้อย่างสะดวกเหมือนเดิม โดยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ได้ชี้แจงถึงความจำเป็นว่าที่ลำห้วยสาธารณะนั้นเป็นพื้นที่ทำกินของชาวบ้านมาแต่ดั้งเดิม จึงขอให้ทางสวนกล้วยเปิดเส้นทางเพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าไปหาหน่อไม้ หรือหาปลาตามที่เขาเคยไป ไม่ควรให้ชาวบ้านต้องมาตอกบัตรเหมือนคนงานเพื่อขอผ่านทาง

“ตอนที่เขาให้เข้าไปตรวจเมื่อกลางปี 59 เพราะชาวบ้านเดือดร้อนมันปิดทางไม่ให้เดิน 3 ทาง เส้นคุมพญา เส้นบ้านหมู่ 14 ไปทะเลตื้นไผ่ เขาขอให้ทำถนนให้เขาใหม่ เป็นพื้นที่ทำกินชาวบ้าน ผมก็ขอเส้นนี้ ให้เปิดทางเส้นนี้ให้ เพราะชาวบ้านผมต้องไปหาปลา หาหน่อไม้ เขาหมู่ 17 ก็ขอเปิดเส้นโน้น ที่แรกเขาไม่ยอม บอกว่าไม่เคยเข้าเส้นนั้นเส้นเดียว ผมว่าไม่ได้ คนไปทำมาหากินจะให้มาตอกบัตรเหมือนคนงานมันทำไม่ได้ ลงไปตรวจเขาก็เลยตกลง ไปเฉพาะพื้นที่ที่เป็นสาธารณะข้ามไปลงสวนกล้วยเขา ผมก็ลงครั้งเดียว ต้องมีทำบันทึกข้อตกลงถึงจะยอมเปิดให้”³²

จากการทำบันทึกข้อตกลงส่งผลให้ทางสวนกล้วยยอมขุดกอไผ่ข้างลำห้วยออกเพื่อทำถนนในฝั่งบ้านหนองเสา โดยผู้นำชุมชนเล่าว่า

“เมื่อขุดไผ่ออกแล้วทางสวนกล้วยได้ปลูกกล้วยยาวไปถึงลำน้ำก็ไม่สามารถข้ามไปได้ และตอนนี้ก็ยังไม่ได้ทำถนน ทั้งที่ทำบันทึกข้อตกลงไปแล้ว แต่ปัจจุบันก็ยังเหมือนเดิม ซึ่งตอนนั้นผู้จัดการสวนกล้วยที่เป็นคนไทยแล้วย้ายมาอยู่ที่พญาเม็งรายเป็นตัวแทนของคนจีนร่วมเซ็น เพราะตอนที่คุยกันเจ้าของคนจีนไม่ได้มา ส่วนมากเขาก็จะไม่ค่อยมา พอหลวงยังไม่เคยเห็นหน้าเลยด้วยซ้ำ มีแต่ผู้จัดการคนไทยที่เป็นผู้หญิงมาแทน”

หลังจากทำบันทึกข้อตกลงแล้ว แม้ทางสวนกล้วยจะเปิดทางให้ชาวบ้านเข้า-ออกได้ง่ายขึ้น แต่ส่วนมากชาวบ้านไม่ค่อยอยากจะไปหาอาหารบริเวณลำห้วยสาธารณะเหมือนเดิมอีกแล้ว เนื่องจากมีความกังวลกับเงื่อนไขในบันทึกข้อตกลงที่ระบุไว้ว่าห้ามคนภายนอกกรูเข้าไปในสวนกล้วย ให้ไปได้เฉพาะที่สาธารณะเท่านั้น แต่เส้นทางที่ไปยังลำห้วยสาธารณะนั้นก็ต้องผ่านสวนกล้วยซึ่งมีคณงานของเขายู่เป็นจำนวนมาก ในขณะที่ชาวบ้านไปกันแค่คนสองคนจึงห่วงว่าจะถูกกลั่นแกล้งหรือยึดเยียดข้อหาอื่นๆ ให้ ทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยกล้าไปกันมากนัก ต่างจากเมื่อก่อนที่แม่ไปคนเดียว หรือไปกันสองคนก็ได้สบาย ไม่ลำบากใจเหมือนตอนนี้

“ถามว่าชาวบ้านไปได้ง่ายขึ้นไหม ส่วนมากเขาก็ไม่อยากจะไป มันหลายอย่าง คณงานก็หลายประเภท เข้าไปแล้วกลัวหลายอย่าง ห่วงเรื่องความปลอดภัยตัวเองด้วยเพราะมันต้องไปผ่านสวนกล้วยเขาก่อน บันทึกข้อตกลงว่าห้ามลงสวนกล้วยเขาเลย เขาบอก ไปได้เฉพาะที่สาธารณะเท่านั้น แต่มันก็ต้องผ่าน ยิ่งฝั่งโน้นมันอยู่ในสวนเขาเลย ที่จะลงน้ำอิง แต่บ้านผมส่วนมากเขาไม่ลงไปฝั่งนั้น เขาลงฝั่งนี้

³² สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ตำบลเม็งราย (27 พ.ค.2560)

อย่างที่ผมบอกส่วนมากเป็นหมู่ 14 ผลกระทบของผมจะไม่มีมาก เพราะเราทำมาหากินกันทางฝั่งข้างบน ฝั่งที่น้ำตก ที่จะรู้ดีคือพอกำนัน เพราะคนหมู่ 3 ส่วนมากจะไปทำมาหากินข้างบน จะไม่ไปข้างล่าง เมื่อก่อนที่ตรงนั้นมันจะเป็นที่ของนายทุนแล้วก็บ้านหมู่ 14 บ้านหมู่ 6 เขาเช่ากัน ปลูกมันสำปะหลัง หัวหน้าคนงานก็เป็นคนบ้านนี้แหละ บ้านหมู่ 6”³³

การเข้ามาของสวนกล้วยจึงทำให้พื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้านลดลง ที่สาธารณะที่เคยเป็นที่สวนรวมของ 4-5 หมู่บ้าน (หมู่ 3 หมู่ 6 หมู่ 12 หมู่ 14) ที่ชาวบ้านมักจะไปหาหน่อไม้ หาปลาเป็นอาชีพเริ่มมีข้อจำกัด จากที่เคยซื้อขายหน่อไม้ ปลา หรืออาหารธรรมชาติตามฤดูกาล นั้นทำไม่ได้อีกต่อไป แม้จะมีบางส่วนย้ายไปหาอาหารที่อื่น แต่ก็ไม่มีอาหารตามธรรมชาติมากเหมือนที่นี้

“ปลากับหน่อไม้ก็หาได้น้อยลง จากที่เคยหากินได้อย่างสะดวกสบายถึงวันละ 10 กิโลกรัม ตอนนี้อาหารได้เพียงวันละ 1-2 กิโลกรัม นั่นคือจากที่เคยหาได้มากพอขายเป็นรายได้ก็ลดลงจนหาได้แค่พอกินไปวันๆ เท่านั้น ใครไปหาก่อนก็ได้ก่อน ใครไปไม่ได้ก็ต้องซื้อกิน ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ลำบากกว่าเดิม” (ผู้นำชุมชนหมู่ 3)

สอดคล้องกับข้อมูลจากเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเม็ญราย ได้อธิบายเกี่ยวกับประเด็นพื้นที่สาธารณะที่สวนกล้วยได้กันแนวเขตไว้แล้ว ทั้งนี้ ตามระวางแผนที่จะมีทางสาธารณะอยู่ด้านในสวนกล้วย ซึ่งแต่เดิมก่อนทำสวนส้ม และชาวบ้านเช่าต่อทำนา ปลูกมันสำปะหลัง ทางท้องถิ่นได้เข้าไปดูแลและปรับปรุงเป็นระยะ แต่ปัจจุบันเป็นผู้เช่ารายเดียวทางหน่วยงานจึงไม่ได้เข้าไปดูแลในเรื่องนี้ ในส่วนของฝั่งตลิ่งที่มีการกันเขตประมาณ 15 เมตร ที่ชาวบ้านใช้สัญจรไปมา ก็ยังสัญจรได้อยู่แต่ค่อนข้างลำบาก เพราะสวนกล้วยมีรั้วด้านหน้า ปิดประตู เข้าออกต้องขออนุญาต ที่ผ่านมามีปี 2559 มีกรณีสวนกล้วยขุดต้นไม้ป่าตามแนวตลิ่งซึ่งเป็นสาธารณะ ที่ทำมาหากินของชาวบ้าน คนในชุมชนบ้านหนองเสมีมีการประท้วง จึงมีข้อสรุปให้สวนกล้วยปลูกต้นไม้ทดแทนจำนวน³⁴

จะเห็นได้ว่าตำบลเม็ญรายอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำอิงซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ แหล่งน้ำรอบชุมชนนอกจากการใช้ประโยชน์ในการเกษตรแล้วยังเป็นแหล่งอาหารให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ ทั้งนี้ กระบวนการผลิตของสวนกล้วยตั้งแต่การปลูก ดูแล เก็บเกี่ยว บรรจุภัณฑ์ จำเป็นที่จะต้องใช้น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญมีทั้งขั้นตอนที่ต้องใช้น้ำดีและปล่อยน้ำเสีย นอกจากปัญหาการแย่งชิงน้ำในช่วงแรก ปัจจุบันพบว่าทางสวนกล้วยยังคงไม่มีขั้นตอนการบำบัดน้ำที่ผ่านการใช้แล้วอย่างเหมาะสม และมีขยะที่เกิดจากกระบวนการผลิตทั้งขยะสดและขยะแห้ง อาทิ กล้วยหอมที่ตกเกรดไม่สามารถส่งออกไปได้ และพลาสติกห่อเครือกล้วย การจัดการกับขยะและน้ำเสียเหล่านี้จำเป็นต้องมีการดูแลจัดการไม่ให้มีสารเคมีและสารอันตรายทำลายสิ่งแวดล้อมโดยรอบ ทั้งดิน น้ำ อากาศ ซึ่งหากไม่มีการจัดการที่เหมาะสมย่อม

³³ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหมู่ 3 ตำบลเม็ญราย (27 พ.ค.2560)

³⁴ (บันทึกภาคสนามลงพื้นที่สวนกล้วยจังหวัดเชียงราย วันที่ 6-9 มี.ค. 2561 พญาเม็ญราย-เชียงของ)

นำไปสู่ความเสี่ยงต่อชุมชนใกล้เคียง และหากมีการรั่วไหลของสารเคมีอันตรายลงแหล่งน้ำย่อมเกิดผลเสียในวงกว้างทั้งคุณภาพน้ำ สัตว์น้ำและระบบนิเวศ กระทบต่อความมั่นคงของแหล่งอาหารที่ปลอดภัยของชุมชน

ภาพที่ 5 รูปถ่ายเครื่องจักรในสวนกล้วยพญาเม็งราย (ผานิตดา,2561)

ภาพที่ 6 รูปถ่ายกล้วยที่ถูกทิ้งในสวนกล้วยพญาเม็งราย (ผานิตดา,2561)

3.3.4 ระบบการทำงาน สวัสดิภาพแรงงานและครอบครัวภายในสวนกล้วย

ระบบการจ้างงานภายในสวนกล้วยตลอดช่วงการเก็บข้อมูลมีการปรับเปลี่ยนเป็นระยะ ทั้งนี้ ในช่วงปีแรกของการเก็บข้อมูลพบว่าระบบการจ้างงานหลักจะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ แรงงานไปกลับ รายได้วันละ 300 บาท และแรงงานประจำรับผิดชอบดูแลสวนกล้วยเป็นครอบครัว โดยได้รับจัดสรร แปลงให้ดูแลประมาณไม่เกิน 50 ไร่ หรือ 5,000 ต้นต่อครอบครัว หรือประมาณ 2,500 ต้นต่อราย และ บริษัทจะรับซื้อเป็นกิโลกรัมตามเงื่อนไข ทั้งนี้ ข้อมูลจากการลงพื้นที่พบว่ากลุ่มแรงงานในสวนกล้วยมีทั้ง เกษตรกรในชุมชนใกล้เคียง อาทิ บ้านหนองเสาซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้สวนกล้วย ตำบลเม็งราย ตำบลแม่เปา และกลุ่มแรงงานที่มาจากต่างอำเภอ และกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น อำเภอเวียงแก่น อำเภอเทิง อำเภอแม่สรวย อำเภอแม่จัน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ดอยยาวี เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เข้ามาทำงาน จากการบอกต่อกันเอง รวมทั้งแรงงานทักษะชาวจีน ซึ่งกลุ่มแรงงานชาติพันธุ์ส่วนใหญ่จะดูแลสวนกล้วย เป็นแปลง จึงต้องอยู่ประจำและอาศัยอยู่ในที่พักที่บริษัทจัดไว้ให้ในสวน สำหรับกลุ่มแรงงานที่เป็นคนใน ชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานไปกลับรับค่าจ้างวันละ 300 บาท โดยแรงงานในสวนจะมีหัวหน้าคนงาน ซึ่งเป็นคนไทยและที่ผ่านมาเป็นคนในชุมชนดูแล แต่พบว่าการลาออกและเปลี่ยนหัวหน้ารวมทั้งเปลี่ยน ผู้จัดการชาวจีนและล่ามบ่อยครั้ง

ลักษณะงานในสวนกล้วยจะแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่คือ งานดูแลแปลงกล้วย งานล้างกล้วย และงาน แพ็คผลผลิต การเก็บข้อมูลในช่วงปีแรกของงานวิจัยพบว่ากลุ่มที่ดูแลแปลงกล้วยจะได้รายได้จาก ปริมาณการตัดหวีกล้วยขายประมาณ 25 บาทต่อกิโลกรัมเมื่อเก็บเกี่ยว แต่จะมีการหักค่าประกัน คุณภาพกล้วยจำนวน 1,000 บาท ต่อ 2 สัปดาห์ รวมเดือนละ 2,000 บาท ซึ่งบริษัทจะคืนให้ต่อเมื่อ ผลผลิตเป็นไปตามเงื่อนไขที่ประกันราคาไว้ ในกรณีที่กล้วยไม่ได้ผลผลิตตามมาตรฐานจะไม่ได้รับเงิน ประกันที่ราคาไว้คืน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มแรงงานชาติพันธุ์และอาศัยอยู่ในที่พักภายในสวนกล้วย ขณะที่ส่วนงานล้างกล้วย และงานแพ็คผลผลิตจะไม่มีการหักค่าประกัน เป็นลักษณะงานรายวัน ไป-กลับ ซึ่งส่วนใหญ่คนกลุ่มนี้เป็นแรงงานในชุมชน

ทั้งนี้ ในช่วงปีที่สองของการเก็บข้อมูล พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงระบบแรงงาน โดยแบ่งเป็นกลุ่ม แรงงานประจำวัน และแรงงานรายเดือน โดยกลุ่มแรงงานรายเดือนรับผิดชอบดูแลงานแปลงกล้วยตามที่ หัวหน้างานมอบหมาย โดยมีลักษณะงานหนักเบาหลายระดับ และมีการให้ค่าแรงที่แตกต่างกัน ซึ่ง สามารถสรุปลักษณะงานได้ดังนี้

แรงงานดูแลแปลงกล้วย ทำงานในสวนกล้วยส่วนใหญ่จะพักอาศัยอยู่ภายในที่พักคนงาน ทำหน้าที่ในการตัดหญ้า รดน้ำ ใส่ปุ๋ย พ่นฮอร์โมน ฯลฯ ข้อมูลในช่วงปี 2561 พบว่า ได้รับค่าจ้างเป็นราย เดือนประมาณ 9,000 บาท โดย 1 คน รับผิดชอบดูแลประมาณ 2,500 ต้น

แรงงานตัดกล้วยและแรงงานแบกกล้วย ทำงานเป็นฤดูกาลประมาณ 2- 3 เดือน ที่มีการ เก็บเกี่ยว โดยแรงงานแบกกล้วยได้ค่าจ้างเฉลี่ย 8 บาท ส่วนมากจะแบกวันละ 100 เครือ (น้ำหนักต่อ เครือ 40-50 กิโลกรัม)

แรงงานบรรจุกล่อง ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานรายวันได้รับค่าจ้างแบบเหมา โดยปกติมีจำนวนแรงงานในของงานการตัดแต่งหรี ล้าง บรรจุกล่อง รวมประมาณ 28 คน โดยได้ค่าจ้างแบบเหมากล่องละ 10 บาท แต่ต้องทำให้ได้ยอด วันละ 1,000 กล่อง ขึ้นไป (หารเฉลี่ยคนละ 357 บาท หรือมากกว่า) แต่หากต่ำกว่าที่กำหนด จะได้คิดเป็นค่าแรงวันละ 300 บาท

แรงงานทักษะ จะได้ค่าแรงมากกว่า อาทิ ผู้จัดการชาวจีน หัวหน้าคนงาน ล่าม นักวิชาการชาวจีน แรงงานชาวจีนในการบรรจุกล่อง

ประเด็นสำคัญคือแรงงานในสวนกล้วยไม่มีสวัสดิการ จากการลงพื้นที่พบว่าประเด็นเรื่องค่าแรงได้เคยสร้างความขัดแย้งให้กับกลุ่มแรงงานชาติพันธุ์กับบริษัทจนถึงกับมีการประท้วงขึ้นค่าแรง เพราะมีแรงงานกลุ่มชาติพันธุ์ถูกหักค่าแรงจนได้ไม่ถึงวันละ 300 บาท ซึ่งคนในชุมชนเล่าว่ามีข่าวลือเรื่องความขัดแย้งภายในระหว่างคนงานกันเองที่มีการแอบหักค่าแรงกันเอง ทำให้ในกลุ่มดังกล่าวต้องออกมาเรียกร้องเพราะไม่ได้รับความเท่าเทียมในการจ้างงาน อย่างไรก็ตามการเรียกร้องดังกล่าวไม่สำเร็จและคนงานกลุ่มดังกล่าวได้ลาออกไป นอกจากนี้ พบว่าเวลาในการทำงานของแรงงานค่อนข้างเข้มงวด มีการตอกบัตรลงเวลางานที่ชัดเจน กำหนดเวลาพัก และหากป่วยต้องมีใบรับรองแพทย์

แรงงานที่รับจ้างดูแลแปลงกล้วยมักจะเป็นลักษณะของสามี-ภรรยา และมีบุตรหลานมาพักอาศัยอยู่ด้วย จากการสอบถามโรงเรียนใกล้เคียงพบว่าแรงงานได้นำบุตรหลานมาเข้าโรงเรียนทั้งในศูนย์เด็กเล็ก อนุบาล และประถมศึกษา ทั้งนี้ เด็กที่จะเข้าโรงเรียนจะต้องมีเลขประจำตัว 13 หลัก เพื่อใช้สิทธิงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ แต่เมื่อผู้ปกครองถูกเลิกจ้างหรือตัดสินใจไม่ทำงานต่อ ทำให้บุตรต้องย้ายโรงเรียนกลางเทอม ขาดความต่อเนื่องในการศึกษา รวมทั้งมีข้อขัดแย้งเรื่องสิทธิของนักเรียนเมื่อย้ายสถานศึกษาเช่นกัน

“เด็กที่ย้ายออกของเรามี 2 คน สวนกล้วย 1 คน และอีกคนหนึ่งย้ายตามผู้ปกครองไปอีสาน บึงกาฬ แล้วก็คาดว่าจะออกอีกคน สวนกล้วยเหมือนกัน เพราะเขามีปัญหาเรื่องค่าจ้าง พอดีว่าเขาจะแบ่งเป็น 2 ไร่ในการจ่าย 2 อาทิตย์ 1 ครั้ง หมายถึงว่าแต่ละไร่เขาก็จะโดนเก็บ 1,000 บาทเพื่อประกันผลงานของเขาว่ากล้วยจะออกหรือไม่ออก อันนี้เป็นเรื่องภายในของเขา เสร็จแล้วเขาจะคืนให้ต่อเมื่อกล้วยที่ออกมาสำเร็จตามที่เขาประกันไว้ก็ใช้เวลา 1 ปี ฉะนั้นแต่ละเดือนเขาต้องหักเดือนละ 2,000 บาท อย่างค่าจ้างเดือนละ 9,000 ก็เหลือ 7,000 เพราะฉะนั้นเขาเลยอยู่ไม่ได้ค่ะ เขาก็เลยบอกว่าค่าใช้จ่ายนี้ไม่ไหว แล้วเราก็ไม่รู้เหมือนกันว่าตอนที่กล้วยออก กล้วยจะออกสวยเหมือนที่เขาประกันไว้หรือไม่ ถ้าไม่สวยตามที่ประกันไว้ เงินที่หักไปแต่ละเดือนก็ไม่ได้คืนค่ะ แทนที่เขาจะได้เงินก่อนก็ไม่ได้เลย อันนี้คือผู้ปกครองบอกเรา เขาก็เลยบอกว่าทำไมเขาไม่หางานอื่นทำ เขาก็บอกว่าหายาก เดียวนี้เศรษฐกิจไม่ดี แล้วก็ถ้าหากก็ต้องมีค่าที่พักอีก ต้องเสียค่าที่พัก เพราะว่าส่วนใหญ่เขาจะอพยพมาจากบดอยค่ะ” ครูแพ่ง (นามสมมุติ)³⁵ กล่าว

³⁵ สัมภาษณ์ครูโรงเรียนบ้านหนองเสา (10 พ.ย. 2560)

3.3.5 ส่วนกล้วยหอมเขียวและความมั่นคงทางสุขภาพของเกษตรกร แรงงาน และชุมชนใกล้เคียง

ความหมายของคำว่า “ความมั่นคงของสุขภาพ” ตามคำนิยามของ UNDP หมายถึงการมีสุขภาพดี ปลอดภัยจากโรคภัยต่างๆ และความเจ็บไข้ได้ป่วยอื่นๆ รวมถึงการเข้าถึงบริการรักษาพยาบาลทุกๆ คน งานวิจัยชิ้นนี้ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาช่วยในการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านสุขภาพที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคลากรด้านสาธารณสุขในพื้นที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และโรงพยาบาลเม็กราย รวมทั้งข้อมูลเอกสาร “รายงานสรุปผลโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาพัฒนาแนวทางการจัดการความเสี่ยงจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (อำเภอพญาเม็กราย จังหวัดเชียงราย)” ซึ่งเป็นรายงานวิจัยที่จัดทำเพื่อเสนอต่ออำเภอพญาเม็กราย โดยศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับหน่วยวิจัยสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลงวันที่ 17 สิงหาคม 2560 ซึ่งเป็นการดำเนินงานตามที่ทางอำเภอพญาเม็กรายได้ร้องขอให้ผู้เชี่ยวชาญได้เข้าพื้นที่เพื่อตรวจสอบการปนเปื้อนของสารอันตรายในสิ่งแวดล้อม ความเสี่ยงจากสารกำจัดศัตรูพืช กลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตที่มีต่อสุขภาพประชาชนและสิ่งแวดล้อม สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่มีผลต่อความมั่นคงด้านสุขภาพดังนี้

1) การเข้าถึงบริการสุขภาพของแรงงานจากการทำงานในสวนกล้วย

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลเม็กราย เป็นสถานพยาบาลปฐมภูมิให้บริการตรวจโรคขั้นพื้นฐานผู้มารับบริการส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชน ซึ่งจะมีลักษณะที่เป็นกันเองใกล้ชิดกับชาวชุมชน เจ้าหน้าที่สถานพยาบาลให้ข้อมูลว่า ผู้มารับบริการที่ทำงานในสวนกล้วยจะมีทั้งที่เป็นแรงงานในชุมชน และแรงงานที่มาจากภายนอกชุมชน แรงงานชาติพันธุ์ม้งและแรงงานจากพื้นที่สูง รวมทั้งแรงงานชาวจีนจากสวนกล้วยได้เคยเข้ามารับบริการเช่นกัน ทั้งนี้ ส่วนใหญ่จะให้บริการอาทิ การวางแผนครอบครัว ฉีดวัคซีนกัณเิด รักษาอาการเจ็บป่วยไข้หวัด บาดแผลที่เกิดจากการทำงาน และบาดแผลที่เกิดจากการใช้สารเคมีที่ทำให้เกิดแผลที่เท้าต้องรักษาต่อเนื่อง เรื้อรัง โดยสาเหตุของบาดแผลส่วนหนึ่งมาจากการที่แรงงานไม่ได้ป้องกันตนเองอย่างถูกต้อง

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ รพ.สต.เม็กราย พบว่าคำรักษาพยาบาลเป็นประเด็นสำคัญในการเข้ามารับการรักษาของแรงงานชาติพันธุ์และแรงงานที่อยู่นอกเขตบริการ โดยกลุ่มดังกล่าวมีหลายรายที่อยู่นอกเขตบริการระบบบัตรทองหรือไม่มีสิทธิรักษาพยาบาล ไม่สามารถจ่ายค่ารักษาพยาบาลหรือกลับมพบแพทย์ได้ต่อเนื่อง และมีหลายรายที่ทางสถานพยาบาลต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเอง ส่วนคนจีนที่เคยเข้ามารับบริการไม่มีปัญหาในการจ่ายค่าบริการ และพบว่าแรงงานในสวนกล้วยไม่ได้รับสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลจากบริษัท และระบบการบริหารเรื่องการอนุญาตการลาป่วยของแรงงานมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง

สอดคล้องกับข้อมูลของเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลพญาเม็งรายให้ข้อมูลว่า เนื่องจากมีแรงงานที่เคลื่อนย้ายเข้ามาในพื้นที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ระบบตรวจคัดกรอง ป้องกันและควบคุมโรคยังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะการเข้าไปในพื้นที่สวนกล้วยที่เป็นของเอกชน มีลักษณะเป็นพื้นที่ปิด และมีแรงงานที่ไม่ใช่คนในพื้นที่จำนวนมาก ส่งผลให้อาสาสมัครและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือทางโรงพยาบาลไม่สามารถให้บริการส่งเสริม ป้องกันโรคในเชิงรุกได้อย่างสะดวกมากนักส่วนใหญ่ต้องรอให้มารับบริการเอง ทั้งนี้การเข้ามาของแรงงานที่หลากหลายอาจส่งผลต่อความเสี่ยงของโรคระบาดเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากหากไม่ทราบประวัติด้านสุขภาพของแรงงานหรือมีแรงงานข้ามชาติเข้ามา อาจเสี่ยงต่อการเกิดขึ้นของบางโรคระบาดที่ประเทศไทยเคยป้องกันได้แล้วโดยการให้วัคซีนตั้งแต่วัยเด็ก เช่น คอตีบ ไอกรน โปลิโอ หรือมีความเสี่ยงที่บุตรหลานของแรงงานที่ย้ายมาจากที่อื่นอาจได้รับวัคซีนไม่ครบถ้วน ก็อาจจะทำให้เกิดความเสี่ยงของการเกิดโรคอุบัติซ้ำได้

จะเห็นได้ว่าข้อมูลด้านสุขภาพของชุมชนและความเห็นบุคลากรด้านสาธารณสุขในพื้นที่สะท้อนผลกระทบด้านสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจการสวนกล้วย โดยเฉพาะสถานการณ์ด้านสุขภาพของแรงงานในสวนกล้วยนั้น มีความเชื่อมโยงกับระบบสวัสดิการด้านสุขภาพ และรายได้ของแรงงาน

2) การตรวจสอบการเคมีตกค้างในอำเภอพญาเม็งราย

ข้อมูลจาก “รายงานสรุปผลโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาพัฒนาแนวทางการจัดการความเสี่ยงจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย)” พบว่าได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนธันวาคม 2559 มีการจัดประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจในพื้นที่ และเก็บตัวอย่างสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พืช ตัวอย่างเลือดและตัวอย่างปัสสาวะ ครั้งที่ 1 เมื่อช่วงเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ 2560 รายงานผลการศึกษารั้งที่ 1 เมื่อเดือนเมษายน 2560 เก็บตัวอย่างครั้งที่ 2 เมื่อเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน 2560 และรายงานผลการศึกษารั้งที่ 2 เมื่อเดือนสิงหาคม 2560 แบ่งเป็นการรายงานผลการศึกษาสารตกค้างในพื้นที่เกษตรและแหล่งน้ำธรรมชาติและผลกระทบต่อสุขภาพ

สำหรับผลการศึกษาสารตกค้างในพื้นที่เกษตรและแหล่งน้ำ รายงานดังกล่าวระบุว่ามีการเก็บตัวอย่างดินและดินตะกอนในพื้นที่เพาะปลูกบริเวณสวนกล้วย น้ำในพื้นที่เพาะปลูกสวนกล้วยและผลกล้วย โดยทำการศึกษาสารกำจัดศัตรูพืชตกค้าง ประกอบด้วย สารกำจัดแมลงในกลุ่ม Organochlorine, Organophosphate, Carbamate, Pyrethroid, สารกำจัดโรคพืช และสารกำจัดวัชพืช ซึ่งผลการศึกษาสารตกค้างได้ดังนี้

(1) ผลการวิเคราะห์สารกำจัดศัตรูพืชตกค้างในแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งเป็นการเก็บตัวอย่างจากแม่น้ำอิง หมู่ 5 ต.สันทรายงาม อ.เทิง , ห้วยร่องควัวะ บริเวณรอยต่อ ต.เม็งรายและ ต.สันทรายงาม, แม่น้ำอิง ช่วงติดต่อกับ ต.บ้านด้า อ.ขุนตาล, แม่น้ำอิง ต.เม็งราย, แม่น้ำอิง บริเวณตรงข้ามสวนกล้วย รายงานดังกล่าวระบุว่าไม่พบการตกค้างของสารกำจัดแมลงและสารกำจัดโรคพืชในตัวอย่างดินตะกอน

และตัวอย่างน้ำ แต่พบการตกค้างของสารกำจัดวัชพืช 1 ชนิดในตัวอย่างน้ำคือ อาทราซีนในความเข้มข้นระดับต่ำ (0.18-0.42 ไมโครกรัมต่อลิตร) นอกจากนี้พบการตกค้างของสารกำจัดวัชพืช 3 ชนิด ในตัวอย่างดินตะกอน คือ ไกลโฟเสท เอเอ็มพีเอ และพาราควอต ในความเข้มข้นระดับต่ำ (ระหว่าง $< 0.12 - 0.4$ มิลลิกรัมต่อลิตร)

(2) ผลการวิเคราะห์สารอื่นในพื้นที่การเกษตรอำเภอพญาเม็งราย ซึ่งเป็นการสุ่มตรวจสอบสารอันตรายจำนวน 4 ชนิด ได้แก่ อาร์เซนิก แคดเมียม ตะกั่ว พรอท โดยเป็นการนำเอาตัวอย่างดินและน้ำจากพื้นที่เพาะปลูกกล้วย บริษัทเม็งรายการเกษตรมาตรวจสอบหาสารตกค้างและเปรียบเทียบกับสารตกค้างในพื้นที่เพาะปลูกพืชชนิดอื่นใน อำเภอพญาเม็งราย เช่น ดินปลูกถั่วแดง ดินสวนลำไย น้ำบ่อขุดในพื้นที่สรุปประเด็นสำคัญคือมีการพบสารตกค้างประเภทอาร์เซนิกในดินบางส่วนภายในสวนกล้วย และในดินตะกอนจากแหล่งน้ำในพื้นที่เพาะปลูกกล้วย โดยเฉพาะบริเวณคลองระบายน้ำ ร่องค้ำะและในดินตะกอนแม่น้ำอิง บริเวณตรงข้ามสวนกล้วย ที่อยู่ในระดับความเข้มข้นเกินค่ามาตรฐานเพื่อการอยู่อาศัยและเกษตรกรรม ตามประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 25 พ.ศ.2547 อย่างไรก็ตามเมื่อนำผลการวิเคราะห์มาเปรียบเทียบกับพื้นที่เพาะปลูกอื่นในอำเภอพญาเม็งรายพบว่ามีสารตกค้างประเภทอาร์เซนิกที่เกินค่ามาตรฐานในดินปลูกถั่วแดง ดินสวนลำไย เช่นกัน

(3) ผลการศึกษาผลกระทบต่อสุขภาพประชาชน รายงานระบุว่าเป็นการตรวจวัดระดับเอนไซม์ในตัวอย่างเลือดของอาสาสมัครเพื่อประเมินการสัมผัสสารเคมีกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตและคาร์บาเมท โดยการทดสอบด้วยชุดทดสอบแบบเร็วขององค์กรเภสัชกรรม พบว่ากลุ่มเกษตรกรสวนกล้วยมีแนวโน้มการได้รับผลกระทบมากกว่าบุคคลทั่วไปและกลุ่มเกษตรกรอื่นๆ ทั้งนี้ เมื่อตรวจครั้งที่ 2 พบว่ากลุ่มเกษตรกรสวนกล้วยมีผลเลือดในระดับไม่ปลอดภัยเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ได้มีการตรวจวัดปริมาณสารไดอัลคิลฟอสเฟตเมตาโบไลต์ ในตัวอย่างปัสสาวะเพื่อประเมินการสัมผัสสารเคมีกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟต พบว่าประชากรอำเภอพญาเม็งรายมากกว่าร้อยละ 90 ได้รับสารกลุ่มนี้เข้าสู่ร่างกาย โดยกลุ่มบุคคลทั่วไปมีแนวโน้มการได้รับสารมากกว่ากลุ่มเกษตรกร และสุดท้ายรายงานฉบับดังกล่าวระบุว่ามีการตรวจวัดปริมาณสารกำจัดแมลงกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตที่ตกค้างในผักและผลไม้จากตลาดสดในอำเภอพญาเม็งราย ซึ่งพบว่าผักและผลไม้สดร้อยละ 19-44 มีการปนเปื้อนสารกำจัดแมลงกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟต โดยสารที่พบมากที่สุดคือ สารกำจัดแมลง ชื่อ คลอร์ไพริฟอส ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อระบบประสาท และเมื่อได้รับเป็นระยะเวลานานอาจส่งผลให้เกิดความผิดปกติของสมองในเด็กและระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย

ประเด็นที่น่าสนใจนอกเหนือไปจากข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์ดังที่ได้แสดงข้างต้นคือ ในมิติด้านสังคมศาสตร์จะเห็นได้ว่าการดำเนินการจัดให้มีการตรวจวิเคราะห์ดังกล่าว เป็นความพยายามของอำเภอพญาเม็งราย ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐรับบทบาทเป็นเจ้าภาพในการประสานงานและดำเนินการเพื่อให้เกิดความกระฉ่งขึ้นในชุมชน มุ่งหวังจะคลี่คลายความสงสัย ความกังวล และความหวาดกลัวของประชาชนต่อผลกระทบในแง่ลบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเข้ามาทำเกษตรแปลงใหญ่ของสวนกล้วยในพื้นที่ แม้ว่าปัจจุบันจะได้มีการนำเสนอข้อมูลและสรุปไปในเชิงว่าการดำเนินกิจการสวนเกษตรแปลงใหญ่

ไม่ได้ทำอันตรายต่อระบบนิเวศในช่วงเวลาดังกล่าวและผลสารเคมีที่พบก็มีระดับต่ำ อีกทั้งในบางสารตกค้างที่พบว่ามีค่าเกินมาตรฐานนั้นก็ไม่แตกต่างจากการทำสวนเกษตรชนิดอื่นๆ ในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ได้พบว่ามีประเด็นขัดแย้งและลดทอนความน่าเชื่อถือของการตรวจดังกล่าว โดยเฉพาะวิธีการตรวจสอบสภาพที่ใช้ชุดตรวจที่เป็นเครื่องมือทั่วไป เป็นลักษณะของการตรวจคัดกรองเบื้องต้น ซึ่งมีข้อจำกัดในการตรวจสอบสารเคมีที่มีความซับซ้อนและมีความจำเพาะ ทำให้ตรวจไม่พบสารอันตรายหลายชนิด เนื่องจากการตรวจเฉพาะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง หากต้องการผลวิเคราะห์ที่แม่นยำจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากเจ้าของสวนในการเปิดเผยข้อมูลสารเคมี ทั้งนี้ การตรวจที่ผ่านมาพบว่ามีข้อจำกัดของการเลือกกลุ่มเกษตรกรในสวนกล้วยและการเปิดเผยชื่อของสารเคมีที่ใช้ในสวนกล้วย

ข้อวิเคราะห์ข้างต้นเป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขในพื้นที่ กรณีเข้าไปตรวจเลือดคนงานเพื่อหาสารเคมีซึ่งมีต้นเรื่องมาจากชาวบ้านในเขตสวนกล้วยฯ ที่มีหนังสือร้องเรียนมายังอำเภอพญาเม็งราย เรื่องสวนกล้วยสูบน้ำจนแห้งกระทบการใช้น้ำของชาวบ้านและการปล่อยสารเคมีลงแหล่งน้ำแล้วปลาดาย ซึ่งชาวชุมชนตั้งข้อสังเกตว่ามีการใช้สารเคมีร้ายแรงและจำนวนมากทางอำเภอจึงแจ้งเรื่องมาทางโรงพยาบาลให้ออกหน่วยร่วมเข้าไปให้บริการตรวจเลือดเช็คปริมาณสารเคมีให้กับคนงานในสวนกล้วย เป็นการตรวจเลือดขั้นพื้นฐานเพียงบางรายที่ทางสวนกล้วยเลือกกลุ่มเป้าหมายมาให้ และผลการเจาะก็ไม่ต่างจากการเจาะตรวจเลือดชาวบ้านทั่วไป ผู้บริโภค ข้าราชการ อยู่ในเกณฑ์ปลอดภัยและเสี่ยง ไม่ได้มีการเจาะจงการตรวจสอบสารเคมีเฉพาะ ทางโรงพยาบาลจึงไม่สามารถยืนยันได้ว่าสัมพันธ์กับสารเคมีทางเกษตรในสวนกล้วยหรือไม่สัมพันธ์ได้³⁶

แม้รายงานดังกล่าวได้ถูกเผยแพร่ให้คนในพื้นที่ได้รับทราบ แต่จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากชาวชุมชนทั่วไป งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าความหวาดกลัวหรือกังวลต่อการใช้สารเคมีอันตรายตกค้างยังคงมีอยู่อย่างชัดเจน รวมทั้งองค์กรภาคประชาสังคมที่ได้พยายามรวบรวมข้อมูลและติดตามสถานการณ์ในพื้นที่ อาทิ สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต มูลนิธิชีววิถี ได้แสดงความกังวลใจและตั้งคำถามต่อผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในแง่นี้จะเห็นได้ว่าคำอธิบายและความรู้ทางวิทยาศาสตร์จากภาครัฐ ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะขจัดความกังวลของชุมชนและประชาชนทั่วไปให้หมดไปได้ สถานการณ์ดังกล่าวถือเป็นประเด็นสำคัญในการแสวงหาทางออกเชิงนโยบายร่วมกันเพื่อสร้างความเชื่อมั่น ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมต่อการตรวจสอบ ป้องกัน และติดตามผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมต่อไป

นอกจากนี้ ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนประเด็นน่าห่วงกังวลคือความอ่อนแอของมาตรการปกป้องและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานท้องถิ่นของประเทศไทยเองที่ยังไม่สามารถปรับตัวได้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อนาคตหากมีการขยายตัวของเกษตรแปลงใหญ่อื่นๆ อาจนำไปสู่ความเสี่ยงด้านต่างๆ ตามมาและอาจเกิดผลกระทบอาจรุนแรงมากขึ้นหากยังไม่มีแนวทางเพื่อรองรับ หรือมาตรการป้องกันที่มีประสิทธิภาพเพื่อปกป้องคนและทรัพยากรในพื้นที่

³⁶ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลเม็งราย (9 พ.ย. 2560)

3.3.6 สวนกล้วยหอมเขียว ข้าวลือ ความกังวล และความเห็นต่างภายในชุมชน

การเข้ามาของสวนกล้วยหอมเขียวในพื้นที่สร้างความกังวลต่อชาวชุมชนใกล้เคียง ทั้งจากผลกระทบเชิงประจักษ์ รวมทั้งกระแสข่าวด้านลบเกี่ยวกับผลกระทบจากสารเคมีในการทำสวนกล้วยของนักลงทุนชาวจีนในประเทศลาว ส่งผลให้คนบางส่วนภายในชุมชนหวาดระแวงต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น งานวิจัยชิ้นนี้พบข้าวลือและเรื่องเล่าจำนวนมากที่เกี่ยวกับอันตรายของสารเคมีในสวนกล้วย ทั้งจากการพูดคุยกับของชาวชุมชนและแรงงานในสวนกล้วย แม้ว่าการวิจัยชิ้นนี้จะไม่สามารถยืนยันข้อเท็จจริงของข้าวลือและเรื่องเล่าที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์ได้ทั้งหมด หากแต่ประเด็นสำคัญที่ควรนำมาวิเคราะห์ในทางสังคมศาสตร์คือ ข้าวลือ และเรื่องเล่าเหล่านี้เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลในชีวิตประจำวันของคนในสังคม ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลสะท้อนต่อความสัมพันธ์ระหว่างสวนกล้วยและชาวชุมชนไปจนถึงระหว่างคนในชุมชนกันเอง ในมิติด้านสังคมเนื้อหาของเรื่องเล่าและข้าวลือเรื่องสารเคมีสะท้อนให้เห็นว่า การเข้ามาของสวนกล้วยก่อให้เกิดความกังวล ความหวาดระแวง ความไม่มั่นใจ และไม่แน่ใจต่อความปลอดภัยด้านสุขภาพและความเสี่ยงด้านสภาพแวดล้อมรอบตัว ปฏิบัติการทางสังคมในชีวิตประจำวันนี้แสดงให้เห็นความรู้สึกลึกซึ้งด้าน ไม่พอใจ และอาจนำไปสู่การต่อต้าน และไม่ต้อนรับสำหรับคนบางกลุ่มได้

ตัวอย่างเรื่องเล่า ความคิดเห็น จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนบ้านหนองเสาและชุมชนใกล้เคียงเล่าถึงความกังวลด้านสารเคมี กำนันมิตร (นามสมมุติ) ได้เล่าว่า พื้นที่ที่ติดสวนกล้วยมีหมู่ 6 หมู่ 14 หมู่ 3 หมู่ 11 พื้นที่ 4 หมู่บ้าน คนในพื้นที่เมื่อก่อนก็ไปทำงานในสวนเยอะอยู่ แต่ทุกวันนี้ไม่ค่อยมีคนไปทำงานในสวนกล้วยมากเหมือนเดิม ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งเป็นเพราะเรื่องสารเคมี

“หลังๆ นี้เริ่มไม่ค่อยไปกันแล้ว เพราะมันมีปัญหาอะไรก็ไม่ทราบ ผมก็เข้าไปถึงแกนไม่ได้ ผมก็ไม่เข้าใจ ... เขาไปก็เห็นนะแต่ว่าเขาไปอยู่ คนที่ไปทำส่วนใหญ่เป็นคนดอย คนพื้นราบเราก็มีเรียกไปทำบ้างอยู่ ทางอำเภอก็เอาหมอสาธารณสุขมาตรวจเลือดอยู่นะ ทุกวันนี้ก็ยังตรวจอยู่ แต่ว่ายังรอผลเลือดอยู่ ตรวจไปรอบสองไม่ถึงเดือน รอบแรกผลคือมีความเสี่ยงสูงเกือบทุกคนคือมีสารเคมีในเลือด”³⁷

จากการสัมภาษณ์อดีตแรงงานในสวนกล้วย นางสาว (นามสมมุติ) เล่าให้ฟังถึงการใช้สารเคมีในสวนกล้วยว่าตนเองไม่ได้เห็นชนิดของสารเคมีโดยตรงว่าใช้สารเคมีชนิดใด เพราะเขาจะผสมแล้วเอามาให้ใช้อีกที

“ขูดยาเป็นภาษาจีน ... เวลาจะผสมเขาจะมาผสมให้เรา ฮอริโมนคิดว่าไม่มีหรอก จะเป็นยา มากกว่า ยาฆ่าแมลง เพลี้ยอะไรนี่แหละ เหมือนมาก เราอยู่ไม่ได้เลย เหมือนกิน ตอนล้างกล้วยแล้วแพ็ค ที่เคลือบ ก็ใช้น้ำยา น้ำขุ่นๆ เหมือนยาธาตุน้ำขาวเทลงไป เหมือนมาก ๆ การตรวจเลือดก็มีคนจาก กทม. มาตรวจอยู่ ส่วนใหญ่คนดอยไม่ใส่ถุงมืออะไร ไม่ป้องกัน เวลาพ่นยา เขาก็รู้แต่เขาไม่กลัว เมื่อก่อนเขาก็ใช้ อยู่แล้ว เห็นเขาผสมเอามือคนยาฆ่าหญ้าอยู่เลย ...”³⁸

³⁷ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ตำบลเม็งราย (28 พ.ค.2560)

³⁸ สัมภาษณ์อดีตแรงงานสวนกล้วย ชาวชุมชนบ้านหนองเสา ตำบลเม็งราย (28 พ.ค.2560)

ในขณะที่ชาวชุมชนท่านหนึ่ง นายเอก (นามสมมุติ) ให้ความเห็นส่วนตัวว่าค่อนข้างมั่นใจว่า ภายในสวนกล้วยมีการใช้สารเคมีและฮอร์โมนต่างๆ แม้ไม่สามารถยืนยันว่ามีจริงไหม เนื่องจากมี นักวิชาการเข้าไปตรวจสอบแล้วบอกว่าไม่เห็นอันตราย แต่จากที่ประสบการณ์ของนายเอกที่ได้คุยกับคนงาน ชาวชุมชนให้ข้อมูลว่ามีสารเคมีเยอะ แต่จำเป็นต้องไปทำเพราะไม่มีรายได้

“เขาใช้สารเคมีทุกอย่างทั้งยาฆ่าหญ้า ฮอร์โมน คีตกูล้วยยังไปสุกในจีนเลย ผมก็ไม่รู้แหละแต่เดา เอาว่าทำไมบังคับกล้วยให้ไปสุกในจีนได้ ไม่ให้สุกในไทย เก็บพร้อมกันเลย ถ้าของเราจะสุกก็สุกเลย อันนี้เขาบังคับให้ไปสุกในจีนพร้อมกันหมดเลย”³⁹

นายบุญ (นามสมมุติ) เล่าว่า

“ส่วนใหญ่คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านไปเรียนหนังสือในเมือง แต่ก่อนคนบ้านเราไปทำสวนกล้วยกัน เยอะ หลังๆ ก็ออกมาทำไร่ทำสวน หรือกลับมารับจ้างเหมือนเดิมดีกว่า บางคนไปไม่ดีเขาก็ออกมาเลย ในนั้นมันเป็นสารเคมีอันตรายเขาวางมันไม่คุ้ม ออกมาเลย รู้สึกว่าเสี่ยงชีวิต กลัว อย่างเราเคยทำเห็น สารเคมีเยอะ สุขภาพเริ่มไม่ค่อยดีก็ออกมารับจ้างทำงานทำไร่ทำสวนในบ้านดีกว่า ได้เงิน 300 เหมือนกัน จะดีกว่าไปทำอยู่สวนกล้วยมันอันตราย เขาใช้สารเคมีเยอะ แต่ก่อนลูกชายผมก็ไป มันก็เอา กล้วยมาลูกใหญ่ หวีขนาดแขน ผมยังไม่กล้ากิน ไม่อร่อย มีสารเคมี กล้วยที่ไม่ได้ขนาดเขาจะเอาทั้งหมด เลย ก็เลยเอามาได้ บางคนไปทำงานโน้น บางทีมันเสียเยอะ เขาก็เอารถปิคอัพไปใส่มาขายตามใน หมู่บ้าน ในตลาดนัด ก็ได้ขายอยู่ มันหวีใหญ่กว่ากล้วยบ้านเราทั่วไป ผมกินแล้วไม่ค่อยอร่อย มันก็สุกอยู่ เหมือนกล้วยเรา แต่ไม่ค่อยอร่อย หวานน้อยๆ ไม่หวานมาก แต่ผมไม่กล้ากิน ขนาดแมลงวันไม่กล้าตอม มันไม่เป็นผลเดี๋ยวนี้อะ แต่สะสมต่อไปวันหน้า”⁴⁰

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์สามีภรรยาชาติพันธุ์ม้งอดีตแรงงานในสวนกล้วยให้ข้อมูลว่าได้ไปทำงาน สวนกล้วย 2 ครั้งแล้ว ครั้งแรกก็ออกเพราะช่วงนั้นมีเจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจแรงงาน และแล้วลูกไม่ได้เข้า เรียน เมื่อทราบข่าวว่าจะมีการปรับประมาณ 20,000 บาท รู้สึกกลัวจึงลาออกมาหาที่เรียนให้ลูก หลังจากหาที่เรียนให้ลูกได้แล้วจึงกลับไปทำงานเป็นครั้งที่ 2 โดยทั้ง 2 คนทำงานเป็นรายเดือน เดือน ละประมาณ 9,000 บาท ได้รับค่าจ้างแบบแบ่งจ่าย 2 ครั้ง/เดือน ทำหน้าที่ดูแลแปลง จีดพ่นยาสัปดาห์ละ 2 ครั้ง เดือนละ 4 ครั้ง กล้วยประมาณ 300 เครือใช้ 3 ถัง แม้กังวลเรื่องสารเคมีแต่ไม่มีทางเลือก คนจีน มาผสมยาให้ เขาสังเกตว่าเวลาพ่นยาแล้วยามันเหลือแล้วเทในร่องน้ำและปลาขึ้นมาตายทันที เวลาพ่น จะแสบคอ และเคยไปหาหมอคลินิกในอำเภอพญาเม็งรายเพราะแพ้ยา มีผื่นขึ้น

“ยาของด้านนอกเป็นของไทยแต่ด้านในเป็นของจีน ถ้าพ่นเปียกกล้วยจะไหม้ ถ้าไม่เปียกเชื้อรา จะขึ้นเป็นคนจีนที่คุมการผลิต คนไทยเป็นแผนกตัดแพ็คกล้วย ขึ้นกล้วย มีหัวหน้า 4 คน เดือน พฤษภาคมนี้หากหางานที่อื่นไม่ได้ไม่มีทางเลือกก็จะกลับไปทำงานสวนกล้วยอีกครั้ง ซึ่งทราบข่าวจาก

³⁹ สัมภาษณ์ชาวชุมชน ตำบลเม็งราย (27 พ.ค. 2560)

⁴⁰ สัมภาษณ์ชาวชุมชน ตำบลเม็งราย (27 พ.ค. 2560)

คนที่ยังทำงานในสวนกล้วยว่าเดือนพฤษภาคมนี้จะไม่มีการหักค่าแรงแล้ว ใจจริงก็ไม่อยากไปแต่ไม่มีทางเลือก อยู่ในชุมชนก็ไม่ค่อยมีรายได้ เอาลูกชายคนเล็กไปด้วย ... งานไม่ได้หนักตลอดเวลา จะหนักในช่วงกล้วยออก ส่วนช่วงอื่นๆหากงานที่รับผิดชอบหมดแล้วก็สามารถพักได้ งานสบาย แต่ข้อกังวลก็มีเรื่องสารเคมี เราเป็นคนพื้นเราจะรู้ ซึ่งถ้าแก้ตัวมาจะลำบาก ในส่วนเรื่องสวัสดิการไม่มี ไม่มีประกัน”⁴¹

จากการสัมภาษณ์อดีตแรงงานสวนกล้วยคนหนึ่งที่ไม่ประสงค์ออกนามเล่าให้ฟังว่า เขาทำงานในสวนกล้วยในลักษณะการเหมาทำ ประมาณ 10 ไร่ ในปี 2559 ปัจจุบันออกมาแล้วได้ 2 ปี สาเหตุที่ออกคือ แพ้ยาเคมี มีอาการมือลอกเป็นแผ่นๆ ในช่วงนั้นออกกันหลายคน ลักษณะงานดูแลกล้วย ตอนนั้นกล้วยยังต้นเล็กๆ อยู่ ดูแลเรื่องการตัดหน่อฉีดฮอร์โมน สารเคมีที่ใช้จะมาจากจีน ฉลากเป็นภาษาจีน หัวหน้าคนงานจะเป็นคนผสมให้ ลักษณะคล้ายๆ กับน้ำนม ตนเองทำหน้าที่ในการฉีดพ่น โดยที่ผ่านมามีหน่วยงานเข้ามาตรวจสอบหาสารเคมี แต่ก่อนเข้าตรวจมีการเอาขวดสารเคมีไปฝัง เอาไปเก็บก่อน และมีการเตรียมเรื่องการให้ข้อมูลไปในทางเดียวกัน เลยตรวจไม่พบซึ่งในความเป็นจริงมีการใช้สารเคมี เช่น การฉีดขยายผลกล้วยโดยฉีดเข้าไปที่กล้วยเลย ก่อนห่อ ทำให้กล้วยผลใหญ่และลูกเสมอกัน เคยมีการเอากล้วยไปให้เด็กที่ศูนย์เด็กเล็กกิน แต่มีคนงานมั่งไม่พอใจเพราะกังวลเรื่องสารเคมีตกค้าง จึงยกเลิกการไปเอากล้วยออกมาให้เด็กกิน คนในหมู่บ้านไม่จำเป็นไม่ค่อยกิน แล้วก็ไม่อร่อย และฉีด⁴²

อีกทั้งมีข้อมูลที่น่าสังเกตจากการบอกเล่าของคนงานภายในสวนกล้วย เกี่ยวกับคนงานสวนกล้วยที่โดนปลดและให้ออกจากสวนกล้วยว่าเป็นเพราะเขาทำงานมาครบ 3 ปี ซึ่งเสี่ยงต่อการตรวจพบสารเคมีสะสมในเลือด ทางสวนกล้วยจึงให้ออกและทำการจ้างหัวหน้าคนงานใหม่เรื่อยๆ เมื่อครบ 3 ปีเป็นมาตรการเพื่อป้องกันการถูกตรวจสอบเรื่องความเสี่ยงจากสารเคมีในสวนกล้วย

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์คนหลายกลุ่มในการลงพื้นที่พบว่า ยังมีความซับซ้อนในการให้ข้อมูลของกลุ่มคนที่แตกต่างกัน โดยมีทั้งกลุ่มที่แสดงออกอย่างเป็นกลางในการให้ข้อมูลที่ไม่กล่าวโทษสวนกล้วยด้านเดียว โดยบางกลุ่มได้กล่าวถึงการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมของชาวบ้านจนไม่สามารถสรุปได้ว่ามาจากสวนกล้วยเท่านั้น

“ทุกวันนี้เราจะโทษอะไรก็ได้ เพราะเราทำนา ก็ใช้ยาทุกคน จะโทษสวนกล้วยหรือทำไร่นาก็ไม่เชิง เพราะทุกวันนี้ประชาชนทำนาต้องใช้ยาฆ่าหญ้าอยู่แล้ว เพราะมันทำนาหว่านไม่ใช่เนาปลูกเหมือนแต่เดิม พอหว่านแล้วหญ้าเกิดขึ้นมาเขาก็ต้องฉีด คนเจ้าของไร่นาก็ไปดูไร่นาเป็นปกติของเกษตรกร จะโทษที่ไหนก็โทษไม่ถูก วิจัยไม่ออกมาเกิดจากพื้นที่ของเราเอง หรือที่ในสวนก็ไม่ทราบ” (ก้านนมิตร)⁴³

ผลการตรวจเลือดดังกล่าวได้สร้างความกังวลใจให้กับชาวบ้านอยู่บ้าง แต่บางคนกลับมองว่าเป็นเรื่องธรรมดา เพราะที่ไร่นาก็มีการใช้สารเคมีกันจนกลายเป็นความเคยชิน ยิ่งหากชาวบ้านยังไม่เห็นถึง

⁴¹ บันทึกสนทนาลงพื้นที่สัมภาษณ์อดีตแรงงานชาติพันธุ์ ณ อำเภอเวียงแก่น จ.เชียงราย (9-11 เม.ย. 2561)

⁴² บันทึกภาคสนามลงพื้นที่สวนกล้วยจังหวัดเชียงราย วันที่ 9-11 เม.ย. 2561 ณ อำเภอ พญาเม็งราย

⁴³ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนตำบลเม็งราย (28 พ.ค.2560)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสุขภาพอย่างเป็นรูปธรรมเนื่องจากยังไม่เคยมีกรณีให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีคนเจ็บป่วยถึงขั้นล้มหมอนนอนเสื่อจากการใช้สารเคมีเกิดขึ้นในหมู่บ้าน หรือจะมีก็เพียงความเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ ที่ไปหาหมอเป็นปกติ ก็ยังไม่ทำให้คนหวาดกลัวถึงขั้นเลิกใช้สารเคมีในการทำเกษตรไปได้ เช่นเดียวกับความเห็นของนายแพทย์ในพื้นที่ที่ได้ทำการรักษาคนไข้ที่มาหาด้วยอาการแพ้สารเคมีจากการทำการเกษตรในชีวิตประจำวันจนเป็นปกติก็ให้ข้อมูลว่าแม้การตรวจสอบสารเคมีในเลือดจะปรากฏผลว่ามีมากจนอยู่ในระดับเสี่ยง แต่ก็แยกยากว่าสาเหตุของสารเคมีที่ตรวจพบนั้นมาจากสวนกล้วยเพียงอย่างเดียว

ในขณะที่อีกด้านเป็นกลุ่มที่ให้ข้อมูลเชิงลบต่อสวนกล้วย โดยเฉพาะคนในชุมชนหนองเสาซึ่งเป็นพื้นที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเข้ามาของสวนกล้วย กังวลเกี่ยวกับสารเคมีที่ทำให้ตกค้างในดินเป็นเวลานานและมีอันตรายมาก และกลุ่มที่ให้ข้อมูลในเชิงบวกต่อสวนกล้วยโดยให้ข้อมูลเรื่องสารเคมีที่ใช้ในสวนกล้วยว่ามีการใช้ในระดับปลอดภัยไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค โดยได้พยายามอธิบายว่าที่สวนกล้วยจีนใช้ยาฆ่าหญ้าเฉพาะช่วงเวลาเท่านั้น ซึ่งกลุ่มที่มีความเห็นในเชิงบวกมักจะเป็นกลุ่มที่ทำงานในเป็นแรงงานหรือมีความเกี่ยวข้องกับสวนกล้วยโดยตรง

สรุปท้ายบท

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า นักลงทุนชาวจีนมีศักยภาพในการปรับตัวอย่างรวดเร็ว มีการเรียนรู้และนำระบบเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการผลิต โดยนักลงทุนมีการนำเอายุทธวิธีที่หลากหลายเข้ามาใช้ อาทิ การใช้วิธีร่วมทุนกับคนไทยเพื่อจดทะเบียนบริษัทในช่วงเริ่มก่อตั้งแต่ยังเป็นชื่อของบริษัทจีน ภายหลังได้เปลี่ยนมือกิจการ เปลี่ยนชื่อบริษัทเป็นชื่อท้องถิ่นและผู้จดทะเบียนเป็นคนไทย รวมทั้งการพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับหน่วยงานท้องถิ่นเมื่อแรกเริ่มเข้ามาลงทุน ลักษณะการทำงานที่สำคัญคือนักลงทุนชาวจีนมักจะให้ผู้ร่วมทุนซึ่งเป็นชาวไทยเป็นผู้ดูแลกิจการสวนกล้วย และปล่อยให้ผู้ร่วมทุนที่เป็นตัวแทนชาวไทยรับผิดชอบเจรจาท่องรองกับเจ้าหน้าที่และผู้แทนชาวบ้านหากเกิดกรณีขัดแย้งหรือต้องจัดการข้อกฎหมายต่างๆ สำหรับการผลิตและแรงงานจะปล่อยให้ผู้จัดการสวนกล้วยเป็นผู้ควบคุมการผลิต โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกกล้วยชาวจีนมาให้คำแนะนำเป็นระยะ และมีผู้จัดการสวนชาวจีนคอยดูแลตลาดและคุณภาพ สามารถมีผลผลิตคุ้มค่ากับการลงทุนภายในช่วงระยะเวลาที่เช่า ขณะที่ผู้ลงทุนชาวจีนจะเดินทางไปมาเป็นครั้งคราวไม่ได้อยู่ประจำ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการกิจการสวนกล้วยหอมเขียวจะช่วยก่อให้เกิดการสร้างงานในชุมชน และเกษตรกรบางส่วนมีรายได้จากการเป็นแรงงานรับจ้างในสวน แต่ขณะเดียวกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สวัสดิภาพแรงงาน ความเสี่ยงด้านสุขภาพ คือภาระระยะยาวที่จำเป็นต้องชั่งน้ำหนักและพิจารณาความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคม และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอทางนโยบายอย่างรอบด้าน

บทที่ 4

การปรับตัวเมื่อเผชิญหน้าทุนจีนของเกษตรกรภาคเหนือ

การเข้ามาของสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชที่มีจุดเริ่มต้นจากการทำสวนเกษตรแปลงใหญ่ในจังหวัดเชียงรายโดยนักลงทุนชาวจีนเมื่อประมาณปี 2558 และต่อมาได้เกิดการขยายตัวของการปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชที่กำลังจะกลายเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ในอีกหลายแห่งทั่วภาคเหนือและทั่วประเทศ โดยหลักฐานเชิงประจักษ์ในงานวิจัยชิ้นนี้พบว่าการปลูกกล้วยหอมเขียวเพื่อการส่งออกในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ในลักษณะของระบบปลูกไร่และการปลูกกล้วยเขียวอินทรีย์เพื่อการส่งออกไปยังประเทศจีน และได้มีการพัฒนารูปแบบการผลิตกล้วยหอมเขียวที่หลากหลายมากขึ้น เพื่อปรับตัวรับมือกับสถานการณ์การปลูกกล้วยหอมส่งออก นอกจากการผันตัวเป็นเกษตรกรและนักลงทุนรายย่อยแล้ว งานวิจัยยังพบว่าชุมชนและองค์กรภาคประชาชนมีความตื่นตัวต่อสถานการณ์การปลูกกล้วยหอมเขียวในพื้นที่เช่นกัน ในบทนี้จะได้นำเสนอรูปแบบการปรับตัวของกลุ่มเกษตรกรและชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นถึงต้นทุนด้านสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ และประเมินรูปแบบสวนเกษตรที่ได้รับอิทธิพลจากทุนจีนในมิติความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การต่อยอดเชิงนโยบายเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจภาคการเกษตร และสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

4.1 การปรับตัวของเกษตรกรภาคเหนือในฐานะผู้ผลิตกล้วยหอมส่งออก

4.1.1 การปลูกกล้วยหอมเขียวโดยนักลงทุนรายย่อยชาวไทยเพื่อส่งออกตลาดจีน กรณีศึกษาคือสวนกล้วยห้วยเกี๋ยง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา ซึ่งผู้ริเริ่มเป็นชาวไทยที่เคยมีประสบการณ์ทำงานกับนักลงทุนชาวจีนในลาว ได้มาริเริ่มบุกเบิกสวนกล้วยคาเวนดิชร่วมกับนักลงทุนในพื้นที่จังหวัดพะเยาในบริเวณที่ดินของตนเอง และขยายพื้นที่ปลูกในลักษณะของระบบเกษตรพันธสัญญา โดยมีการจัดอบรมตั้งแต่การเริ่มลงทุนให้แก่เกษตรกรที่สนใจ ทั้งนี้ เงื่อนไขสำคัญคือเกษตรกรที่ต้องการเข้ามาเป็นลูกไร่จะต้องมีทำเลที่ดินที่เหมาะสม มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่เพียงพอ มีไฟฟ้าเข้าถึง และมีถนนเชื่อมต่อในการคมนาคม โดยจะต้องมีการปรับปรุงที่ดินให้เหมาะสมกับการปลูกกล้วย การขุดร่อง การเตรียมบ่อน้ำ และซื้อกล้าพันธุ์ที่มาจากการเพาะเนื้อเยื่อของบริษัท ในส่วนของการดูแลต้นกล้วย บริษัทจะมีความรู้ ฝึกอบรม และจะมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรเข้ามาช่วยในการผลิต อาทิ ระบบน้ำหยด

“เราให้แนวทาง เราให้ตำราที่เราเขียนขึ้นเอง ถ้าคุณทำแบบนี้ไม่ผิดหวัง ถ้าอาการกล้วยไม่ดีโทร. บอกหรือปรึกษาเราทางไลน์ได้ครั้งที่ 1 และ 2 ถ้าแนะนำไปยังไม่ดี ครั้งที่ 3 เราจะวิ่งไปหาท่าน เราก็ใช้ระบบอินเตอร์เน็ตในการช่วยเหลือให้คำแนะนำ แต่ส่วนมากก็ไม่มีอะไร เขาพูดมา เราก็อาการแบบนี้ต้องทำแบบนี้ แต่บางครั้งเราก็ออกตัวก่อนว่าเราไม่ใช่เกษตรกร พุดอะไรอาจจะไม่ตรงกับวิชาการเกษตร แต่ผมทำแบบนี้มันก็ดี” (เจ้าของสวนกล้วยห้วยเกี๋ยง)⁴⁴

สวนกล้วยห้วยเกี๋ยง อำเภोजุน จังหวัดพะเยา เริ่มปลูกสวนกล้วยขนาด 60 ไร่ และมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ “ปลูกไร่” กล่าวคือ ผู้ที่สนใจจะทำสวนกล้วยจะต้องมารับเอาต้นกล้าที่สวนแม่ไปปลูกต่อในที่ดินของตนเอง นอกจากนี้สวนแม่จะมีบทบาทเป็นผู้ให้ความรู้หรือคำแนะนำทางวิชาการ ตลอดจนแนวทางในการดูแลต้นกล้าจนกระทั่งเติบโตสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจนขายได้ในที่สุด โดยมีการประชาสัมพันธ์หลายช่องทาง อาทิ สื่อออนไลน์เฟสบุ๊ค และการเปิดบรรยายให้แก่เกษตรกรและผู้สนใจอย่างสม่ำเสมอ โดยมีจุดขายคือการทำสวนกล้วยแบบกล้วยอินทรีย์

ระบบการผลิตและรูปแบบการจัดการภายในสวนกล้วยห้วยเกี๋ยงในอำเภोजุน จังหวัดพะเยา ผู้ประกอบการสวนกล้วยในอำเภोजุนให้ข้อมูลเกี่ยวกับการลงทุนในระบบปลูกไร่ ดังนี้

ใน 1 ไร่ สวนกล้วยจะปลูกด้วยระยะห่าง 2 เมตร x 2.5 เมตร ใช้กล้าทั้งหมด 320 ต้น โดยมีต้นทุนการผลิตที่ต้องจ่ายอยู่ 7 รายการหลักใน 1 ไร่ ดังนี้

- 1) กล้าพันธุ์ 320 ต้น โดยที่สวนกล้วยจะขายต้นละ 35 บาท รวมเป็น 11,200 บาท
- 2) ค่าไถ (แตกต่างกันตามลักษณะพื้นที่) ราคา 300-500-600 ประมาณ 1,000 บาท
- 3) ค่าท่อนพีวีซี ท่อหลัก แม้จะมีอยู่แล้วแต่ก็ต้องคิดเป็นต้นทุนการผลิตด้วยโดยจะใช้ท่อชั้นหนา 8.5 ใช้ 2 นิ้ว 6 ท่อนต่อ 1 ไร่ ประมาณ 700-800 บาท ประมาณการที่ 1,000 บาท
- 4) ระบบน้ำสามารถเลือกใช้ระหว่าง สปริงเกอร์ น้ำหยด น้ำพุ่ง ประมาณ 3,500 บาท
- 5) ปุ๋ย คิดรวมเป็นต้นทุนการผลิต ประมาณ 4,000 บาท อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่จะใช้ประมาณ 2,000 กว่าบาท
- 6) ค่าไฟฟ้าที่ใช้ปั๊มเพื่อกระจายน้ำ คิดราคาพื้นที่ใน 1 ไร่ ประมาณ 2,000 บาท
- 7) ค่าแรงงาน ประมาณ 10,000 บาท

รวมต้นทุนการผลิตทั้ง 7 รายการ ประมาณการที่ 31,700 บาท

ประมาณการรายได้จากการขายผลผลิตใน 1 ไร่

1 ไร่ มี 320 ต้น 1 ต้น มีน้ำหนักประมาณ 25 กิโลกรัม (อาจมีมากถึง 30-40 กิโลกรัม) x 320 = 8,000 กิโลกรัม นั่นคือ ในพื้นที่สวนกล้วย 1 ไร่ ควรจะมีน้ำหนักผลผลิตอยู่ที่ 8,000 กิโลกรัม

⁴⁴ สัมภาษณ์คุณประสารณ์ เป็รื่องวิชาการ สวนกล้วยห้วยเกี๋ยง อ.จุน จ.พะเยา (27 พ.ค.2560)

ใน 1 กิโลกรัม รับซื้อคืนในราคาประกันกิโลกรัมละ 6 บาท (คิดกรณีต่ำสุด) จะได้เงิน 48,000 บาท- ต้นทุนประมาณ 32,000 บาท = กำไร 16,000 บาท/ไร่

ส่วนการดูแลรักษาจะเน้นการจ้างงานคนในชุมชน และเมื่อถึงช่วงการเก็บเกี่ยวบริษัทจะรับซื้อตามราคาที่ตกลงทำสัญญากันไว้ ซึ่งอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 6-12 บาท ขึ้นอยู่กับคุณภาพของกล้วย ทั้งนี้การผลิตรูปแบบนี้จะเน้นการผลิตปริมาณมากเพื่อให้เพียงพอกับใบสั่งของจากต่างประเทศ เช่นประเทศจีน ประเทศเวียดนาม เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันมีความต้องการปริมาณสูงมาก ผู้ประกอบการใช้วิธีการจัดระบบรวบรวมผลผลิตจากลูกไร่ให้เพียงพอและจัดส่งตามใบสั่งของ

“เราสบายเลย จีนมารู้ว่าซื้อวันไหน มีผลผลิตเท่าไร ยิ่งวันไหนการบริหารจัดการเยอะๆ วันไหนตัดปลีให้ออร์เดอร์สี ทุก 7 วัน นับไปอีก 70 วัน เชือกสีแดงใส่ อีก 7 วันเชือกสีเหลือง รุ้หมดเก็บไหนก่อนหลัง แม้กระทั่งมีข้อมูลสอนวิธีการดูแล เก็บเกี่ยว หักลูกช้ำชวา ทำหวีให้เท่ากัน ฯลฯ มีสอนหมด”

45

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยพบว่าสวนกล้วยดังกล่าวอาจมีประเด็นท้าทายคือการจัดการปัญหาการใช้ น้ำภายในสวน การควบคุมการใช้สารเคมี และการบริหารจัดการลูกไร่เพื่อให้ได้ผลผลิตตามใบสั่งส่งออกทันภายในเวลาที่กำหนด

ภาพที่ 7 รูปถ่ายภายในสวนกล้วยห้วยเกียง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา

⁴⁵ สัมภาษณ์คุณประสารณ์ เป็รื่องวิชาการ สวนกล้วยห้วยเกียง อ.จุน จ.พะเยา (27 พ.ค.2560)

4.1.2 การผลิตกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชในรูปแบบกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตัวอย่างสำคัญคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกล้วยบ้านช้าง อ.เชียงคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นกลุ่มเครือข่ายที่ต่อยอดจากสวนกล้วยห้วยเกียง ปลูกกล้วยหอมในที่ดินของตนเอง โดยเปลี่ยนจากพืชเศรษฐกิจเดิม เช่น นาข้าวเป็นสวนกล้วยหอม มีพื้นที่ปลูกต่อรายตั้งแต่ 1 – 100 ไร่ ลักษณะการผลิตดังกล่าวเริ่มต้นจากการปรับตัวของเกษตรกรที่เปลี่ยนจากการปลูกข้าวที่ได้ราคาต่ำมาปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิช และเป็นการปรับตัวหลังจากเข้าไปอยู่ในระบบปลูกไร่เพื่อการส่งออกและต้องการหาวิธีจัดการกับผลผลิตที่ตกเกรดถูกปฏิเสธการรับซื้อ และจะต้องแบกรับความเสี่ยงเองจากการลงทุนในช่วงแรกที่ผลผลิตที่อาจไม่สามารถส่งออกได้หากไม่เป็นไปตามเกณฑ์ โดยมีการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรรายย่อย เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการต่อรองกับตลาด และมีการรวมกลุ่มเพื่อนำเอาผลผลิตที่ไม่สามารถขายส่งออกมาใส่บรรจุภัณฑ์ใหม่และขายปลีกภายในจังหวัดพะเยา ทั้งนี้ ลักษณะเด่นของเกษตรกรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีทุนทางเศรษฐกิจและมีเครือข่ายทางสังคม เป็นเครือข่ายของนักการเมืองท้องถิ่น มีการแสวงหาความรู้ เทคนิควิธีการปลูก และมีแนวคิดริเริ่มในการนำเอาวิธีการผลิตของระบบปลูกไร่มาปรับปรุงกับการเกษตรแบบผสมผสาน แต่ประเด็นท้าทายคือปริมาณในการผลิตที่อาจไม่มากพอต่อการส่งออก

“กลุ่มเรายังไม่ถึงปี ตั้งเสร็จก็ไปจดทะเบียนด้วย มีประชุมกลุ่มทุกเดือน แต่กรรมการจะประชุมบ่อยกว่า มีเรื่องอะไรที่คุยกันบ่อย เช่น เรื่องตลาดที่ต้องปรึกษากัน ส่วนสมาชิกก็แค่รอฟังผลการเป็นคนเดินตลาด ไปขายของ ไปติดต่อ ได้ข่าวมาก็มาลงให้สมาชิกทราบ แต่พอถึงเวลาไปประชุมมาก็มา ตอนนีเห็นตลาดภายในก่อน เพราะอย่างส่งจันทอนนี่เขารับซื้ออยู่ที่ 7-12 บาท ที่ 7 นี่เหมือนซื้อขนาดที่ไม่สวย ซื้อมั่วๆ ถ้า 12 ถือว่าสวยสุดละ ทุกวันนี้ยังไม่ถึง 12 ที่สมาชิกเอาไปขายนี่นะได้แค่ 10 บาท ขนาดผมว่างามแล้วนะ แต่ว่าเขายังกดเราอยู่อย่างนี้ แต่ถ้าเรามาแยก 2 ลูกขายเป็นแพ็คที่ว่า มันจะได้ราคาดีกว่า ... อย่างเราเป็นกลุ่มวิสาหกิจ เราสามารถไปเข้าได้หมด ห้างร้าน ส่วนราชการ โรงเรียน โรงพยาบาล ที่กลุ่มจะไปนะ แม้ใครนี่เขาก็จะมีที่ให้เราขาย แต่เราก็ต้องมาบริหารคน หากคนที่ต้องไปอยู่ประจำ แต่ส่วนห้าง รพ. อะไรเหล่านี้ตอนนี้มีเยอะ แต่ผลผลิตของสมาชิกยังไม่พอ มันกำลังทยอยออก ปัญหาที่ผมว่าจะต้องแก้คือเรื่องห้องเย็น ถ้ามีห้องเย็นเอง เราบ่มเองอย่างนี้เราสามารถส่งรพ. ส่งอะไรได้สะดวกขึ้น” คุณยอด⁴⁶ (นามสมมุติ) สมาชิกกลุ่มฯ กล่าว

4.1.3 เกษตรกรชาวไทยเข้าที่ดินขนาดกลางและเล็ก จดทะเบียนบริษัทสัญชาติไทย มีบริษัทคู่ค้าในประเทศจีนสนับสนุนใกล้ชิด กรณีศึกษาคือ บริษัทชื่อ ไทยจง อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด ตั้งอยู่ที่ ต.ศรี อ.เชียงของ จ.เชียงราย เมื่อปี พ.ศ. 2559 เข้าที่ดินขนาดพื้นที่ประมาณ 80 ไร่ โดยมีบริษัท เหลียง จื่อ หยวน ชื่อ ชวน บัน นา การเกษตร ในมณฑลกว่างซี สนับสนุนอย่างใกล้ชิด โดย

⁴⁶ สัมภาษณ์เกษตรกรก่อนเจ้าของสวนกล้วยคาเวนดิช รายย่อย จังหวัดพะเยา (12 ธ.ค.60)

เจ้าของสวนชาวไทยเล่าว่าเคยมีประสบการณ์ทำสวนกล้วยในลาวจากนักลงทุนชาวจีน และเริ่มพัฒนาธุรกิจจากการค้า ปุย ยา และบรรจุภัณฑ์กับชาวจีน และเริ่มเห็นโอกาสในการปลูกกล้วยหอมเขียวเพื่อส่งออก จึงลงทุนร่วมกับหุ้นส่วนคนไทยซึ่งมีความรู้เป็นทุนเดิมเรื่องทำเกษตรอยู่แล้ว ทำการปลูกและขายให้บริษัทจีน โดยบริษัทไทยจะทำหน้าที่ส่งออก กล้วยที่ปลูกเป็นพันธุ์คาเวนดิช ซึ่งคาเวนดิชมี 4 สายพันธุ์ พันธุ์รุ่งอรุณเป็นโครงการวิจัยเนื้อเยื่อ ทดลองปลูกแล้วถูกปากคนจีน จึงเน้นตัวนี้ ที่ผ่านมาสายพันธุ์จะมีเรื่องลิขสิทธิ์ จึงไม่ได้เอาข้ามมาจากฝั่งลาว และเป็นคนละพันธุ์กับลาวซึ่งเป็นพันธุ์ใต้หวัน

เรื่องระบบน้ำใช้น้ำพุ่ง ใช้น้ำไม่เยอะแต่ต้องมีแหล่งน้ำ เรื่องพื้นที่จะไม่มีการขยาย แต่ใช้ระบบสมาชิกปลูกไร่ ก่อนเริ่มปลูกจะมีนักวิชาการจีนจากบริษัทเข้าไปช่วยดูพื้นที่ดิน ขั้นตอนการผลิตให้ทำตามสูตร ช่วงเวลาที่เหมาะสมคือเริ่มปลูกระหว่างเดือน มีนาคม-พฤษภาคม ราคาจะดี เพราะทางจีนกล้วยใกล้จะหมด และจีนเจออากาศเย็นทำให้กล้วยจีนเนื้อมีเกือบหมด⁴⁷ โดยบริษัทไทยจึงเริ่มปลูกประมาณเดือนสิงหาคม 2560 และมีนักวิชาการชาวจีนจากบริษัทคู่ค้าที่รับซื้อกล้วยเข้ามาดูแลใกล้ชิดตั้งแต่เริ่มการผลิต และตรวจคุณภาพให้พร้อมส่งออก

“บริษัทจีน เขาเซ็นบริษัทอยู่ประมาณ 50 ล้านเหรียญ บริษัทเหลียงจื่อเยี่ยน เขาก็มีทั้งบริษัทที่โหมฮาน เขาเรียกว่าเหลียงจื่อเยี่ยน 12 ปีทำการเกษตร อยู่ที่ประเทศลาวเขาก็มีเป็นโกดังขายกล่อง ผมก็ส่งกล่องให้เขา แล้วเขาก็ปลูกกล้วยอยู่ที่ลาวอีกสามพันไร่ เฉพาะบริษัทเขา แล้วเดี๋ยวนี้เขามีโรงงาน...เปิดใหม่ด้วย จะซื้อมะพร้าวอยู่ที่ราชบุรี ...แล้วก็ต้องการคน เขาจะให้ผมหาคนให้ด้วย ประมาณสัก 100 คน คนงาน ให้อันละ 300 แล้วก็มีการพักที่อะไรให้เรียบร้อย ทั้งผู้หญิงผู้ชายเท่ากันหมด แล้วก็อยากจะเหมาแพ็คใส่กล่องใส่อะไรส่งจีน เอาลงเรือเข้าไป เพราะมันใกล้ เป็นบริษัทรับซื้อผลไม้ เขาไปส่งลูกค้าเขา เพราะเขาทำตั้งแต่สมัยรุ่นปู่ย่า รุ่นยายของเขามา เขาวนเขาเป็น รุ่นที่ 3 คือ เขาจะทำเรื่องผลไม้กล้วย ทุเรียนเขาก็ทำ ขอให้ผมสินค้า เพราะเขามีลูกค้าทั่วประเทศเขา”⁴⁸

ระบบแรงงานในสวนกล้วยได้ใช้วิธีให้ค่าแรงแบบเหมาตัน คือ เหมาเป็นกิโลกรัม กิโลกรัมละ 1.50 บาท ครอบครัวยัง 5,000 ตัน เฉลี่ยแล้วครอบครัวยังก็จะได้ประมาณสองหมื่นกว่าบาท ปัจจุบันเป็นแรงงานท้องถิ่น ยังไม่มีคนงานจากที่อื่น ส่วนมากจะเป็นชนเผ่าม้ง โดยมีการทำ MOU กับบริษัทที่รับซื้อที่ 3 ล้านตันต่อหนึ่งฤดูกาลผลิต แต่เนื่องจากพื้นที่ของบริษัทไทยจึงมีเพียงร้อยละ 10 เลยทำเองไม่ได้ จึงต้องอาศัยการรับเอาผลผลิตจากไร่ต่างๆ แล้วทางบริษัทก็จะมีเปอร์เซ็นต์ให้ดูแลด้วย เป็นผลประโยชน์ร่วมกัน

“เหมือนหมู่บ้านหนึ่ง คือ ผมจะแนะนำให้ปลูก ไม่ใช่ว่าจังหวัดนั้น 5 ไร่ จังหวัดนี้ 5 ไร่ไม่เอา เหมือนที่หลาย ๆ บริษัทไปส่งเสริมไว้ มันมีปัญหาเรื่องการตัดกล้วยไม่เต็มตู้ เราต้องเข้าใจว่าเราส่งออกต้องเต็มตู้ ถ้าไม่เต็มตู้เขาก็ต้องคิดค่าชิปปิงเรา ภาษีเต็มตู้เหมือนเดิม เราต้องทำให้เร็วที่สุด เหมือนอยู่ที่ลาวนะ 32 รถของเขาจะใหญ่กว่าเรา ใส่ได้เยอะ ได้ 3,000 กล่องต่อวันก็ตัดได้นะ แต่ของไทยเราหนึ่ง คน

⁴⁷ บันทึกภาคสนามลงพื้นที่สวนกล้วยจังหวัดเชียงราย วันที่ ๖-๙ มี.ค. ๒๕๖๑ พญาเม็งราย-เชียงของ

⁴⁸ สัมภาษณ์เจ้าของสวนกล้วย อำเภอเชียงของ (16 มิ.ย 2561)

แพ็คเราก็อ้วน ของเขา วันหนึ่งคน 17 คนของเขา สามารถแพ็คได้ถึง 60 ตัน ของเราวันละ 10 ตัน คือ เราไม่เก่ง ไม่มีความรู้” (เจ้าของสวนกล้วยเขียวของ)

บริษัทไทยจึงมีลักษณะการจัดการแบบลูกไร่และเป็นนายหน้ารับซื้อผลผลิตคือ ขยายกล้าพันธุ์ ให้ความรู้ และรับซื้อ โดยมีจุดขายที่ต้นทุนต่ำกว่าบริษัทอื่นเพื่อให้มีลูกไร่มากและได้ผลผลิตจำนวนมากเพียงพอยอดสั่งซื้อ โดยขายต้นกล้าราคา 20 บาท x 1 ไร่ ใช้ประมาณ 320 ต้น = 6,400 บาท รวมค่า ปุ๋ย ยา ไม่รวมระบบน้ำ รวมทั้งหมดประมาณ 35,000 บาท หนึ่งไร่ต่อปี

บริษัทไทยจึงเริ่มดำเนินกิจการท่ามกลางกระแสการต่อต้านการปลูกสวนกล้วยหอมเขียว อันเป็นผลมาจากกระแสข่าวในแง่ลบจากฝั่งลาว อย่างไรก็ตามก็ดีบริษัทไทยจึงมีการปรับตัวที่น่าสนใจ โดยจากการสัมภาษณ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ สำนักงานเกษตรอำเภอเชียงของ ให้ข้อมูลว่าที่ผ่านมาทางบริษัทไทยจึงได้มาพบพูดคุยเรื่องการปลูกกล้วยในพื้นที่อำเภอเชียงของ ซึ่งทางสำนักงานเกษตรอำเภอเชียงของได้ให้เงื่อนไขขอให้สมัครการปลูกกล้วยในระบบ (GAP) ซึ่งจะมีกระบวนการตรวจดิน น้ำ ผลผลิตจากการวิชาการเกษตร ถ้าไม่เช่นนั้นจะมีปัญหากับชุมชนและภาคประชาชนในพื้นที่เนื่องจากเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเชียงของค่อนข้างเป็นกระแสสังคม และมีกลุ่ม NGO เกาะติดทำงานเรื่องนี้ และอีกเหตุผลหนึ่งถ้าปลูกในระบบ GAP จะเป็นข้อได้เปรียบในการผ่านด่านส่งออก ถ้าหากไม่ผ่าน GAP ก็ผ่านด่านไม่ได้

นอกจากนั้นได้แนะนำโดยใช้บทเรียนจากการปลูกกล้วยในพื้นที่อื่น เช่น อ.พญาเม็งราย ว่าจะมีการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาได้อย่างไร อาทิ การให้น้ำให้ชุดบ่อเอง ไม่ให้สูบน้ำจากน้ำอิงโดยตรง ปัจจุบันในพื้นที่เชียงของมี 2 พื้นที่ที่ขึ้นทะเบียน GAP ปลูกกล้วยคือ พื้นที่บ้านตอง ซึ่งเป็นแปลงใหญ่เนื้อที่ประมาณ 70 ไร่ ซึ่งแบ่งเป็นแปลงเล็กๆ หลายราย และตำบลห้วยซ้อติดกับเทศบาลห้วยซ้ออีกประมาณ 8 ไร่ ซึ่งเป็นคนไทยทั้งหมด เพราะมีเงื่อนไขว่าถ้าไม่ใช้คนไทยขอ GAP ไม่ได้ นักวิชาการการเกษตรได้กล่าวว่า

“การเข้ามาของ .. (สวนกล้วยเขียวของ) มาตามขั้นตอน มาตามกติกา ในบทบาทของเกษตรอำเภอในฐานะหน่วยงานบริการประสานงาน องค์ความรู้ ตามหลักวิชาการ แต่ก็ได้เฝ้ามองติดตาม หากมีผลกระทบก็จะไม่สนับสนุนอย่างแน่นอนซึ่งปัจจุบันยังไม่มีผลกระทบ อนาคตไม่แน่ใจ ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบ หรือการตลาด ไม่กล้าการันตีได้ ไม่มีตลาดต่างประเทศแล้วไปจะขายที่ไหน ? ”⁴⁹

ก่อนการมาเช่าที่ปลูกกล้วย บริษัทไทยจึงกับทางเกษตรอำเภอได้มีการพูดคุยกับผู้นำชุมชนใน 2 ตำบล คือนายกเทศบาลตำบลศรีดอนชัยกับกำนันตำบลศรี ในส่วนของนายกเทศบาลตำบลศรีดอนชัยปฏิเสธในการใช้พื้นที่ตำบลศรีดอนชัยในการปลูกกล้วย เนื่องจากเห็นบทเรียนจากสิบสองปันนาเรื่องสารเคมีจึงไม่อยากให้มาปลูกในพื้นที่ ในส่วนของกำนันตำบลศรีจึงให้เหตุผลว่าหากรับปากได้ว่าสามารถจัดการควบคุมในด้านผลกระทบได้ก็ไม่มีปัญหา และจะสังเกตเฝ้าดูพฤติกรรมไปด้วย ดังนั้นบริษัทไทย

⁴⁹ บันทึกภาคสนามลงพื้นที่สวนกล้วยจังหวัดเชียงราย วันที่ 9-11 เม.ย. 2561 เชียงคำ-เชียงของ-พญาเม็งราย

จึงได้ใช้พื้นที่ในการปลูกที่บ้านตองตำบลศรี ซึ่งเป็นที่รกร้างว่างเปล่าของนายทุน ซึ่งมีเจ้าของเป็นคน
เชียงใหม่⁵⁰

ภาพที่ 8 รูปถ่ายภายในสวนกล้วยไทยจง อ.เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ (ผาณิตดา, 2561)

4.1.4 การผลิตกล้วยหอมทองถิ่น ตัวอย่างสำคัญคือกลุ่มกล้วยวิสาหกิจกล้วยหอมป่าตองริมกก
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเกษตรกรที่ปลูกกล้วยหอมไทยมามากกว่า 20 ปี และมีการรวมกลุ่ม
กันเป็นวิสาหกิจชุมชนประมาณ 20 ราย เป็นการรวมกลุ่มลักษณะหลวมๆ มีพื้นที่รวมในการปลูกของทั้ง
กลุ่มประมาณ 130 ไร่ กลุ่มเกษตรกรจะใช้การขยายพันธุ์แบบหน่อกล้วย ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันเอง การ
ผลิตส่วนใหญ่เป็นการผลิตในครัวเรือนและใช้ระบบอินทรีย์ผสมกับสารเคมี เน้นการผลิตเพื่อขายให้กับ
ตลาดในพื้นที่ และช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมามีการจัดงานประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ ลักษณะสำคัญของ
เกษตรกรกลุ่มนี้คือมีจุดแข็งในกำหนดราคากลับต่อหัวและหน่อพันธุ์ได้อย่างอิสระ สามารถขายได้ทันที
หน้าสวนและมีค่าขนส่งต่ำ มีองค์ความรู้ในการปลูกกล้วยหอมมายาวนาน สามารถคัดเลือกสายพันธุ์และ
ปรับปรุงพันธุ์ได้เองจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนหน่อกล้วยระหว่างเกษตรกร แต่ประเด็นท้าทายคือพื้นที่
ในการปลูกกล้วยหอมไม่สามารถขยายได้เนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่เมือง ส่งผลให้ไม่สามารถผลิตได้ใน
ปริมาณมาก

⁵⁰ บันทึกภาคสนามลงพื้นที่สวนกล้วยจังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 9-11 เม.ย. 2561 เชียงคำ-เชียงใหม่-พญาเม็งราย

“เราจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนกล้วยหอมทอง ตั้งแต่เริ่มเดิมทีก็ปลูกกล้วยหอมมาประมาณ 30 กว่าปีแล้ว ครั้งแรกพ่อตาผมเริ่มปลูกมาก่อน ตอนนี้อายุ 70-80 แล้ว เราก็ปลูกสืบทอดกันมาเรื่อยๆ แต่มันจะมายาวช่วงประมาณ 20 กว่าปีมานี้ไม่ถึง 25 ปี ช่วงนั้นก็ปลูกมาเรื่อยๆ แต่การตลาดก็ยังไม่ค่อยแพร่หลาย เฉพาะในตลาดเชียงราย แต่หลังจากนั้นมา 20 กว่าปีมานี้ ชาวบ้านก็ได้นำสายพันธุ์ตัวนี้ไปปลูกแพร่ออกไปรวมพื้นที่ประมาณ 130 ไร่ แต่ว่าพื้นที่ถ้ามาน้อยคงเดิมใหม่ อยู่คงเดิม ไม่ขยาย แล้วก็ไม่ลดลง เพราะพื้นที่ที่ทำการเกษตรในการปลูกกล้วยหอมมันเป็นพื้นที่ที่เดิม แต่บางส่วนเขาก็ขายที่ดินไปให้เจ้าของที่ที่ปลูกไม่ได้อยู่ในชุมชนจริงๆ อยู่รอบนอกแต่ก็ขายไม่มาก จริงๆ เขาก็ขายแต่การเป็นเจ้าของที่ แต่เจ้าของที่ที่ซื้อเขาก็ไม่ได้ทำอะไร คนที่ทำเป็นเจ้าของเดิม เขาก็ปลูกกล้วยต่อไป ก็ทำเหมือนเดิมก็เท่ากับดูแลพื้นที่ให้คนที่ซื้อไป มันไม่ได้ลดพื้นที่ลง ที่นี้ถ้ามาน้อยขยายอยู่ตรงไหน ชุมชนอื่น ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่รอบนอกหรือว่าเขาซื้อหน่อไปปลูก อันนี้มีเยอะแยะ” (ประธานกลุ่มวิสาหกิจกล้วยริมกก)⁵¹

ประธานกลุ่มฯ แสดงความเห็นที่ไม่มี ความกังวลมากนักต่อการเข้ามาของสวนกล้วยหอมเขียว คาเวนิช เนื่องจากกล้วยหอมทองของกลุ่มฯ เน้นตลาดภายในประเทศ ซึ่งรสชาติและกลิ่นถูกปากคนท้องถิ่นมากกว่า อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดีประธานกลุ่มฯ ได้ติดตามการเข้ามาทำสวนกล้วยหอมเขียว และเคยเข้าไปศึกษาดูงานในสวนกล้วยเช่นกัน เนื่องจากได้รับทราบข้อมูลจากเครือข่ายและสนใจศึกษาวิธีการผลิตที่หลากหลาย

4.2 วิเคราะห์สถานการณ์และรูปแบบการปรับตัวของเกษตรกรเพื่อปลูกกล้วยหอมส่งออก
การปลูกกล้วยเพื่อการส่งออกในประเทศไทยไม่ใช่เรื่องใหม่ โดยในภาพรวมของทั้งประเทศข้อมูลจากกรมส่งเสริมการเกษตรและกรมศุลกากรพบว่าการส่งออกกล้วยไช่สดในปี 2559 จำนวน 19,305 ตัน ประเทศคู่ค้าที่สำคัญคือ จีน เวียดนาม ฮองกง โดยส่งไปตลาดจีนคิดเป็นร้อยละ 60 ในมณฑลเสฉวน มณฑลเจ้อเจียง มณฑลเจียงซู และมณฑลอานฮุย และมีการนำเข้าสูงในช่วงเทศกาลตรุษจีน เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไช่ได้ขยายเนื้อที่ปลูกในพื้นที่ว่าง และปลูกแซมสวนยางพารา ปลูกมากหลายจังหวัด อาทิ จังหวัดกาญจนบุรี ตาก สุโขทัย กำแพงเพชร เพชรบุรี

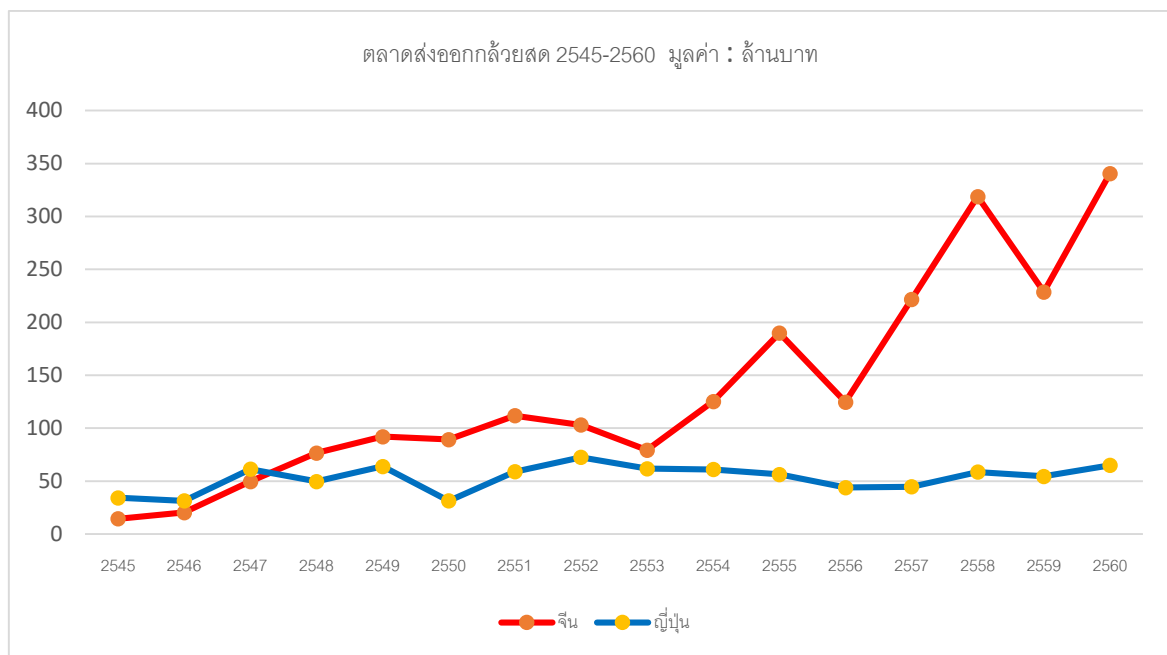
สำหรับการปลูกกล้วยหอม ปริมาณการส่งออกเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจนจากปี 2557 จำนวน 1,475 ตัน เป็น 3,725 ตัน โดยคู่ค้าสำคัญคือ ญี่ปุ่น จีน ลาว ซึ่งญี่ปุ่นถือเป็นตลาดส่งออกสำคัญ มูลค่าส่งออกคิดเป็นร้อยละ 50 ของทั้งหมด โดยตลาดญี่ปุ่นจะต้องการกล้วยอินทรีย์ มีการใช้มาตรการที่มีใช้ภายใน การควบคุมมาตรฐานสินค้า เช่น มาตรการด้านสุขอนามัย คำรับรองการนำเข้า ข้อกำหนดทางเทคนิค การค้า การจำกัดจุดนำเข้า และมีระบบการรับรองคุณภาพความปลอดภัยที่เข้มงวด ส่งผลให้เกษตรกรที่ต้องการส่งออกประเทศญี่ปุ่น ต้องเน้นการปลูกกล้วยหอมทองแบบปลอดสารพิษ ใช้ระบบน้ำหยด งดห่อเครือกล้วย เพื่อให้ได้กล้วยหอมทองที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐานการส่งออก โดยเกษตรกรมีการขยายพื้นที่

⁵¹ สัมภาษณ์ คุณวีระ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนป่าดงกล้วยริมกก อ.เมือง จ.เชียงราย (14 ธ.ค.2560)

ปลูกในสวนผลไม้เดิม และพื้นที่ว่าง จังหวัดที่มีการปลูกกล้วยหอมมากได้แก่ หนองคาย ปทุมธานี สระบุรี นนทบุรี เพชรบุรี ชุมพร สุราษฎร์ธานี ส่วนในภาคเหนือมีจังหวัด เชียงใหม่และเชียงราย

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณารายการมูลค่าการส่งออกกล้วยหอมสดจะพบว่ามีตัวเลขทางสถิติที่น่าสนใจ คือ มูลค่าการส่งออกกล้วยหอมสด 15 ปี ย้อนหลังจะพบว่าส่วนใหญ่ประเทศไทยผลิตกล้วยหอมสดส่งออกไปตลาดจีนและญี่ปุ่น แต่ตั้งแต่ปี 2557 – 2560 มูลค่าการส่งออกกล้วยหอมสดไปจีนเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2560 มีอัตราขยายตัวสูงถึง 48.82%⁵²

แผนภูมิ 10 กราฟเส้นเปรียบเทียบมูลค่าการส่งออกกล้วยหอมสดไปตลาดจีน-ญี่ปุ่น พ.ศ. 2545 – 2560

ที่มา : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร

เป็นที่น่าสังเกตว่าปริมาณการส่งออกกล้วยหอมสดไปจีนที่พุ่งสูงขึ้นอย่างชัดเจนตั้งแต่ปี 2557 เป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับการเข้ามาของทุนจีนในธุรกิจสวนกล้วยหอมในพื้นที่ภาคเหนือ ความน่าสนใจของอัตราการขยายตัวที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ สะท้อนให้เห็นว่าถึงแม้ความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิตกล้วยหอมในประเทศ เนื่องจากตั้งแต่ปี 2545 – 2554 ปริมาณกล้วยหอมส่งออกไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก แต่กลับมีการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดทันทีในช่วงปี 2556 -2557 เพื่อทำความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอันจะนำไปสู่ทิศทางการปรับตัวของเกษตรกรในอนาคต งานวิจัยชิ้นนี้จึงได้เปรียบเทียบกระบวนการผลิตในรูปแบบสวนเกษตรแปลงใหญ่ และสวนเกษตรในรูปแบบขนาดกลาง-เล็ก ดังนี้

⁵² ที่มา : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะเฉพาะกระบวนการผลิตกล้วยหอมสดเพื่อส่งออก

ประเด็น	กลุ่มทุนจีน (พญาเม็งราย)	บริษัทไทยรายย่อยคู่ค้าบริษัทจีน ขนาดใหญ่(สวนกล้วยเชิงของ)	กลุ่มเกษตรกรไทยรายย่อย (สวนกล้วยห้วยเกี้ยง วิสาหกิจบ้านช้าง ไทยแลนด์)
ที่ดิน	ระยะแรกเช่าที่ดินเอกชนผืนใหญ่ระยะเวลา (9-10 ปี) โดยร่วมทุนกับนักลงทุนไทยใน พื้นที่ และบริหารการผลิตโดยบริษัท ต่อมา เปลี่ยนชื่อผู้จดทะเบียนเป็นคนไทยทั้งหมด	เช่าที่ดินระยะสั้น จากคนท้องถิ่น ขนาด 80ไร่	ปลูกกล้วยในที่ดินของเกษตรกรเอง
พันธุ์กล้วย	ปลูกด้วยต้นกล้าที่เพาะเนื้อเยื่อนำมาจาก ประเทศจีน และมหาวิทยาลัยแม่โจ้	ปลูกด้วยต้นกล้า เพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อใน ประเทศ	ปลูกด้วยต้นกล้าจากการเพาะเนื้อจากบริษัท แม่
กระบวนการ ผลิต	เพาะพันธุ์ ดูแลบำรุง เก็บเกี่ยว ขนส่ง การตลาด โดยผู้ประกอบการ	เพาะพันธุ์ ดูแลบำรุง เก็บเกี่ยว ขนส่งโดย บริษัทไทย ขายและกำกับกระบวนการ ผลิตอย่างใกล้ชิดโดยชาวจีน	เพาะพันธุ์ ดูแลบำรุง เก็บเกี่ยว โดย เกษตรกร ซึ่งจะมีผู้เชี่ยวชาญจากบริษัทแม่ คอยให้คำแนะนำ
การใช้สารเคมี	มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง	มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงภายใต้การ ควบคุม มุ่งสู่ระบบ GAP	พยายามส่งเสริมการทำเกษตรปลอดภัยเป็น จุดขาย

ประเด็น	กลุ่มทุนจีน (พญาเม็งราย)	บริษัทไทยรายย่อยคู่ค้าบริษัทจีนขนาดใหญ่(สวนกล้วยเชียงของ)	กลุ่มเกษตรกรไทยรายย่อย (สวนกล้วยห้วยเกี้ยง วิสาหกิจบ้านช้างไทยแลนด์)
การรับซื้อและการตลาด	เน้นการผลิตเพื่อส่งออกไปประเทศจีนขนส่งโดยรถตู้คอนเทนเนอร์ มีห้องเย็นเก็บผลผลิตเพื่อการขนส่ง มีลูกค้าเข้ามาสั่งซื้อภายในสวนในปริมาณมาก ทั้งชาวจีนและชาวไทย	เน้นการผลิตเพื่อส่งออกไปประเทศจีน โดยมีบริษัทคู่ค้าชัดเจน รวบรวมผลผลิตจากลูกไร่ขนส่งโดยรถตู้คอนเทนเนอร์ลำเลียงไปขายในจีนหลังจากตัดกล้วย	บริษัทแม่จะเข้าไปรับซื้อ หรือลูกไร่เก็บเกี่ยวแล้วนำมาส่งบริษัทแม่ เพื่อรวบรวมผลผลิตใส่ตู้คอนเทนเนอร์เพื่อขนส่งไปยังประเทศจีน
ระบบจัดการแรงงานและสวัสดิการ	ช่วง 2-3 ปี แรก มีทั้งรายวันและระบบจัดสรรที่ดินให้เกษตรกรรายครอบครัวละไม่เกิน 50 ไร่ หรือ 5,000 ต้น ดูแลต้นกล้วยภายหลังปรับเป็นระบบจ่ายรายวันและรายเดือน มีทั้งแรงงานชาติพันธุ์ต่างถิ่นและการใช้แรงงานในท้องถิ่น มีที่พักอาศัยภายในสวนกล้วย	จ้างแรงงานท้องถิ่น แบบรายวัน และแรงงานทักษะชาวจีนเมื่อต้องตัดกล้วย มีนักวิชาการเกษตรชาวจีนดูแลควบคุมมาตรฐาน	เกษตรกรดูแลสวนกล้วยเอง ในสวนที่มีขนาดใหญ่ใช้แรงงานท้องถิ่น
การให้ความรู้แก่เกษตรกร	หัวหน้าคนงานได้รับการอบรมเรื่องการปลูกกล้วยที่ประเทศจีน มีนักวิชาการมาให้คำแนะนำผ่านล่ามในช่วงแรก และหัวหน้าคนงานและผู้จัดการกำหนดภาระงานให้แก่คนงานในสวน	เจ้าของสวนร่วมกับนักเทคนิคชาวจีนเข้ามาสอนและควบคุมการผลิตในสวนอย่างใกล้ชิด	บริษัทแม่ให้การส่งเสริมดูแล ฝึกอบรม และให้คำแนะนำ

การเปรียบเทียบตามตารางด้านบนแสดงให้เห็นทั้งลักษณะร่วมและความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการผลิตซึ่งสามารถแจกแจงได้ดังนี้ คือ ลักษณะร่วมที่คล้ายกันในการทำสวนเกษตรเพื่อการส่งออกจำเป็นต้องใช้พื้นที่ปลูกขนาดใหญ่ สวนกล้วยในตำบลเม็ญรายใช้วิธีการเช่าที่จากเอกชนรายเดียวง่ายต่อการจัดการเบ็ดเสร็จ ซึ่งเป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มทุนบริษัทใหญ่อย่างโครงการของบริษัท CP ที่เน้นการใช้ที่ดินผืนใหญ่ของบริษัท ขณะที่การปลูกกล้วยหอมของเกษตรกรไทยกลุ่มปลูกกล้วยหอมในจังหวัดเพชรบุรี ปลูกในที่ดินของเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงกันและนำผลผลิตมารวมกัน คล้ายกับระบบลูกไร่ที่ใช้ในสวนกล้วยในจังหวัดพะเยาและอำเภอเชียงของ

นอกจากนี้ สวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชทั้งหมดใช้วิธีการปลูกด้วยต้นกล้าที่เพาะเนื้อเยื่อ ขณะที่สวนกล้วยจังหวัดเพชรบุรีใช้หน่อในการขยายพันธุ์เป็นหลัก ซึ่งทำให้เกษตรกรมีอิสรภาพในการคัดเลือกและเปลี่ยนชื่อขยายพันธุ์กันเอง ขณะที่การปลูกด้วยต้นกล้าเพาะเนื้อเยื่อเกษตรกรลูกไร่จะต้องซื้อจากบริษัทเท่านั้นซึ่งถือเป็นต้นทุนผูกมัดตั้งแต่เริ่มต้น ขณะที่ในช่วงการดูแล บำรุงต้นกล้วยทุกรูปแบบมีลักษณะเหมือนกันคือการกำกับมาตรฐาน ที่ต้องมีผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำเกษตรกรสม่ำเสมอ แต่ความแตกต่างสำคัญคือในเรื่องการใช้สารเคมี การส่งออกประเทศญี่ปุ่นมีความเคร่งครัดในการใช้สารเคมีมากที่การส่งออกตลาดจีนข้อกำหนดการใช้สารเคมีไม่ชัดเจนขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแต่ละสวน

ในส่วนของการการรับซื้อและส่งตลาดบริษัทใหญ่จะมีศักยภาพในการขนส่งด้วยตู้คอนเทนเนอร์ที่มีระบบทำความเย็น หรือมีระบบห้องเย็นเพื่อรักษาคุณภาพผลผลิต ซึ่งสามารถทำให้บริหารจัดการปริมาณสินค้าได้เบ็ดเสร็จ แต่บริษัทใหญ่ต้องแบกรับความเสี่ยงทั้งหมดเอง ส่วนระบบลูกไร่คล้ายกับสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรีที่ส่งออกประเทศญี่ปุ่น จะใช้วิธีรวบรวมผลผลิตให้ครบตามใบสั่งโดยใช้การขนส่งรวบรวมผลผลิตเพื่อให้ได้ตามยอดเช่นกัน แต่ระบบลูกไร่ในจังหวัดพะเยาและอำเภอเชียงของ ผู้รับซื้อรายย่อยจะไปทำสัญญาข้อตกลงกับบริษัทรับซื้อรายใหญ่ในจีนไว้ล่วงหน้า และจะพยายามหาลูกไร่ขยายเครือข่ายออกไปและคาดหวังว่าจะได้ผลผลิตให้ได้ตามข้อตกลง ซึ่งผู้รับซื้อรายย่อยและลูกไร่ต่างแบกรับความเสี่ยงในส่วนที่ต่างกัน เนื่องจากเป็นพืชใหม่ เกษตรกรลูกไร่ยังไม่มีประสบการณ์และความรู้มากแตกต่างจากระบบสหกรณ์ในจังหวัดเพชรบุรีที่ส่งออกกล้วยขายประเทศญี่ปุ่น บริษัทจะวางแผนรับซื้อสินค้าล่วงหน้าชัดเจน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการตลาด ซึ่งบริษัทในประเทศญี่ปุ่นที่รับซื้อและเกษตรกรมีประสบการณ์การผลิตร่วมกันมานาน และมีระบบจัดการผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานขายในประเทศได้

4.3 ประเมินรูปแบบการผลิตและความมั่นคงทางเกษตรกรรม

การประเมินกระบวนการผลิตของแต่ละรูปแบบและผลกระทบอย่างรอบด้านของสวนกล้วย มีความสำคัญต่อการวางแผนทางนโยบายในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และส่งเสริมการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืน ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงใช้เลือกใช้การวิเคราะห์ผ่านแนวคิดห่วงโซ่คุณค่ามาใช้ในการประเมินความมั่นคงทางเกษตร โดยกรอบคิดเรื่องห่วงโซ่คุณค่าที่ยั่งยืน หมายถึง การเพิ่มกิจกรรมการเพิ่มคุณค่าในการผลิตวัตถุดิบการเกษตรและเปลี่ยนให้กลายเป็นสินค้าเพื่อขายให้แก่ผู้บริโภค ในลักษณะที่สามารถสร้าง

กำไรตลอดทั้งกระบวนการ สร้างคุณค่าประโยชน์กับสังคม โดยที่ไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหมดไปอย่างถาวร โดยห่วงโซ่คุณค่าที่ยั่งยืนนี้ตั้งอยู่บนมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อ (กำไร คน และโลก) (Neven,2014)

อ้างอิงจากงานวิจัยเรื่องการประเมินความยั่งยืนของห่วงโซ่คุณค่าของกล้วยในอาร์บามินซ์ ประเทศเอธิโอเปีย บทความวิจัยดังกล่าวศึกษาความยั่งยืนของกระบวนการผลิตกล้วยในระดับท้องถิ่น ในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Gebre&Rik,2016) ซึ่งมีกระบวนการผลิตคล้ายคลึงกับกรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยจึงได้ปรับเอาเครื่องมือดังกล่าวมาใช้ในการประเมินความมั่นคงทางการเกษตรของรูปแบบการผลิตที่พบในงานวิจัย

ในมิติทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนในที่นี้หมายถึงการที่ผู้ผลิตได้รับผลกำไรทางการค้า ขณะที่ในมิติด้านสังคมความยั่งยืนหมายถึงสังคม ผลลัพธ์ที่เกิดจากการผลิตสินค้านั้นนำไปสู่การกระจายประโยชน์ต่อสังคม และในมิติด้านสิ่งแวดล้อมความยั่งยืนหมายถึงผู้กระทำการในห่วงโซ่คุณค่านั้นลดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และนำไปสู่การสร้างผลกระทบเชิงบวกด้วย ดังนั้น หากนำตัวชี้วัดภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าวมาใช้วิเคราะห์ในการวิจัยชิ้นนี้ เพื่อประเมินความยั่งยืนของการผลิตสินค้าเกษตรแบบสวนเกษตรซึ่งได้รับอิทธิพลจากนักลงทุนชาวจีนในพื้นที่ภาคเหนือ จะช่วยแสดงให้เห็นว่าหน่วยใดในห่วงโซ่เป็นผู้กระทำและเป็นผู้ได้รับผลกระทบ เพื่อค้นหาและจัดลำดับกลุ่มเป้าหมายให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาการเกษตรที่มั่นคงในบทยั่งยืน

ทั้งนี้ ประเด็นสำคัญที่ต้องระมัดระวังคือ ตัวชี้วัดด้านความมั่นคงและความยั่งยืนเป็นสิ่งที่ยากแก่การระบุและวัดค่าทันที เนื่องจากความมั่นคงและความยั่งยืนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต ขณะที่ตัวชี้วัดเป็นสิ่งที่ใช้ประเมินค่าจากสิ่งที่เกิดขึ้นปัจจุบัน (USAID,2012 ใน Gebre&Rik,2016) มิติทั้ง 3 ด้านที่กล่าวข้างต้นถูกแยกพิจารณาในเชิงทฤษฎี ขณะที่ในเชิงปฏิบัติมิติทั้ง 3 ด้านซ้อนทับกันอยู่อย่างแยกขาดไม่ได้ในกระบวนการประเมินความยั่งยืนโดยใช้แนวคิดห่วงโซ่คุณค่านี้ จำเป็นต้องจับคู่ตัวชี้วัดให้สอดคล้องเชื่อมโยงกับมิติทั้ง 3 ด้าน และสอดคล้องกับระดับของหน่วยที่ใช้ในการประเมิน งานวิจัยชิ้นนี้ได้อ้างอิงตัวชี้วัดจากแนวคิดดังกล่าว โดยได้ปรับ และกำหนดตัวชี้วัดความยั่งยืนที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

ตารางที่ 4 ตัวชี้วัดการเกษตรยั่งยืน ตามแนวคิดห่วงโซ่คุณค่า

มิติด้านเศรษฐกิจ	มิติด้านสังคม	มิติด้านสิ่งแวดล้อม
ผลกำไร	การมีงานทำ	มลภาวะทางอากาศ
การควบคุม/อำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ	สภาวะแวดล้อมการทำงาน	น้ำเสีย
การค้าที่เป็นธรรม	เงื่อนไข เพศ อายุ ชาติพันธุ์	การจัดการขยะ
นวัตกรรมเพิ่มมูลค่า	องค์ความรู้การผลิต	ความเสื่อมโทรมของดิน
	อำนาจต่อรองระหว่าง	ความหลากหลายทางชีวภาพ

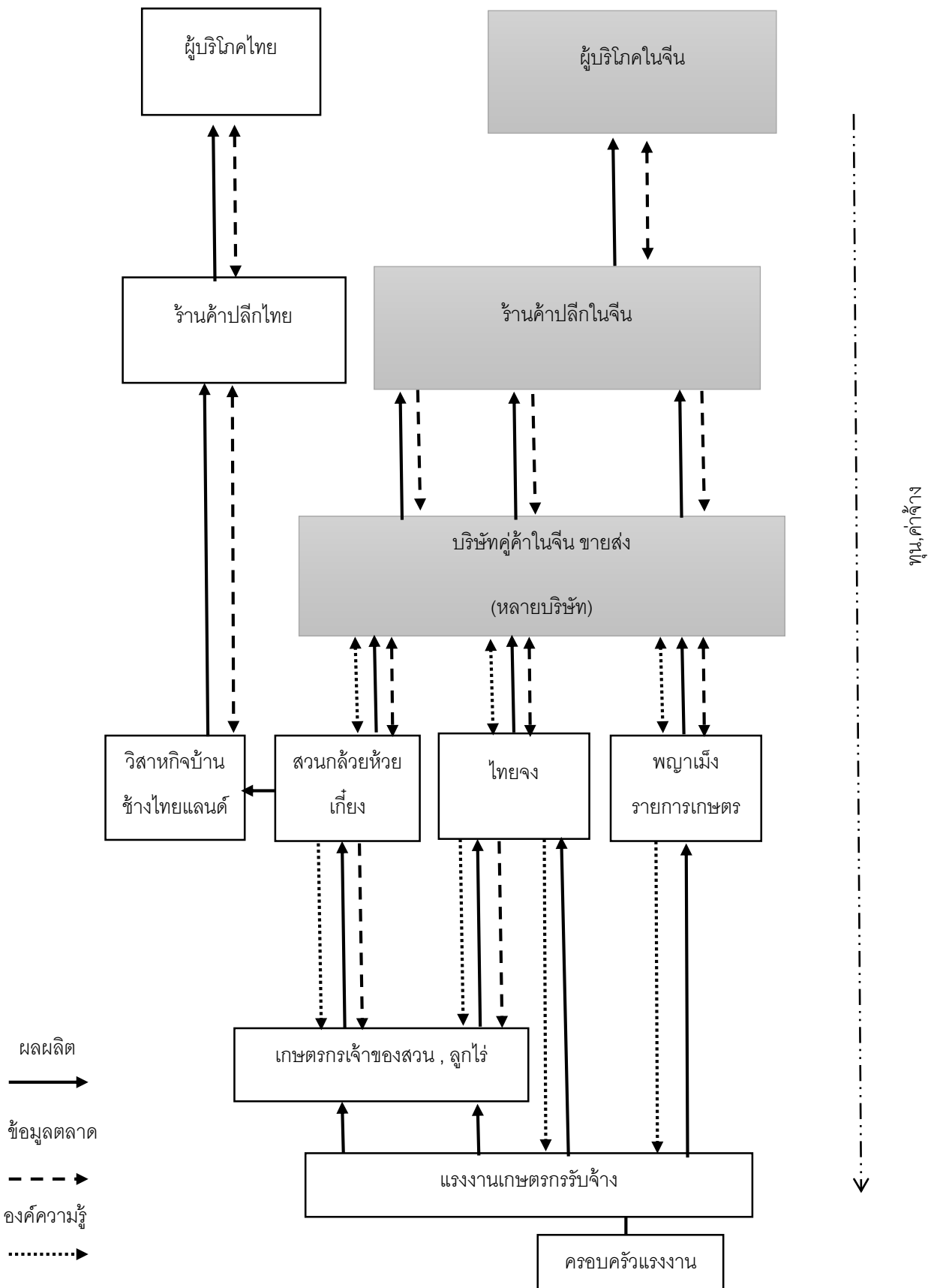
ผลิตภาพ ผลผลิตที่สูญเสีย/เสียหาย ความหลากหลายของตลาด ข้อมูลการตลาด ถนน การขนส่ง	เกษตรกรชาวสวน แรงงาน ความปลอดภัย และ สุขอนามัย ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มี ส่วนได้ส่วนเสียและชุมชน กรรมวิธีการทำสวน	
--	---	--

อ้างอิงจาก FAO (2014), and Moreno and Salgado (2012)

4.3.1 ห่วงโซ่คุณค่าสวนเกษตรกล้วยหอมเขียวส่งออกจีน

งานวิจัยชิ้นนี้ได้สร้างห่วงโซ่คุณค่าของสวนเกษตรที่เป็นกรณีศึกษา 4 รูปแบบ แบ่งเป็นสวนเกษตรแปลงใหญ่พญาเม็งราย ซึ่งดำเนินกิจการโดยนักลงทุนชาวจีนเป็นหลัก สวนเกษตรขนาดเล็กของชาวไทยซึ่งใช้ระบบลูกไร่ในการรวมผลผลิต และเป็นเครือข่ายกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านช้างไทยแลนด์ และสวนเกษตรขนาดเล็กที่มีบริษัทคู่ค้าจีนมากำกับดูแลในอำเภอเชียงของ ซึ่งห่วงโซ่คุณค่าจะแสดงให้เห็นเส้นทางการไหลของเงิน สินค้า ข้อมูลการตลาด และองค์ความรู้ ของทั้งสามรูปแบบ สะท้อนความสัมพันธ์ในแต่ละระดับ ตั้งแต่ แรงงานรับจ้าง เกษตรกรลูกไร่ผู้ผลิตกล้วยหอม ผู้รับซื้อรายย่อยชาวไทย บริษัทรับซื้อรายใหญ่ในจีน ร้านค้าปลีกในจีน ไปจนถึงผู้บริโภคในจีน ดังภาพด้านล่าง

แผนภาพ 11 ห่วงโซ่คุณค่าสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนด์ชในภาคเหนือ

เมื่อสร้างแผนภาพความสัมพันธ์ของหน่วยผู้ผลิตกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชขึ้นมาจากข้อมูลที่ได้รับจากเกษตรกรรายย่อยลูกไร่ เกษตรกรผู้รับซื้อ บริษัทรับซื้อ ผู้บริโภค หน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง องค์การภาคประชาชน กลุ่มเกษตรกรต่าง ๆ แผนผังดังกล่าวแสดงให้เห็นการไหลของทุน ข้อมูล ผลผลิต กล้วยและองค์ความรู้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละระดับ ตั้งแต่ขั้นตอนเริ่มต้นการผลิต แรงงานที่ใช้การบำรุงดูแลต้นกล้วย การเก็บเกี่ยว การขนส่งไปยังผู้รับซื้อ การกระจายไปยังผู้บริโภค โดยงานวิจัยชิ้นนี้แบ่งเส้นทางในการผลิตและจัดจำหน่ายหลักสองแบบ คือ เส้นทางสินค้าในรูปแบบของสวนกล้วยแปลงใหญ่ เริ่มต้นจากการจัดหาที่ดินเพื่อลงทุนปลูกโดยนายหน้าชาวไทยในพื้นที่ การนำเข้าทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อผลิตสินค้า การขนส่งไปจากหน่วย และจบลงที่ผู้บริโภคในประเทศจีน และเส้นทางสินค้าในการผลิตแบบลูกไร่ในจังหวัดพะเยาและเชียงใหม่ที่มีการที่คล้ายกัน เริ่มต้นจากนักลงทุนชาวไทย ขยายเครือข่ายการปลูกแบบลูกไร่ รวบรวมสินค้า ขยายภายในและต่างประเทศ แต่ต่างกันที่สวนกล้วยในเชียงใหม่มีบริษัทคู่ค้าจากจีนเข้ามากำกับดูแลร่วมตั้งแต่เริ่มต้น

ประเด็นที่สำคัญคือ งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าทิศทางการไหลของทุน ข้อมูลตลาด และองค์ความรู้ มีลักษณะการไหลแบบทั้งแนวดิ่ง แนวนอน สะท้อนความสัมพันธ์และอำนาจต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ เกษตรกรสวนกล้วยได้รับข้อมูลในระนาบเดียวกันก็คือข้อมูลความต้องการของตลาด และราคาสินค้าเมื่อเก็บเกี่ยวแล้ว โดยอาจติดต่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกันผ่านระบบสื่อสารออนไลน์ระหว่างเจ้าของสวน แต่ปริมาณส่งซื้อภาพรวมในแต่ละฤดูกาลเก็บเกี่ยว เงื่อนไขการทำสัญญาซื้อขายเป็นลายลักษณ์อักษร การประกันราคา เงื่อนไขการให้ราคา อำนาจการรับซื้อ การตรวจสอบคุณภาพไม่ถึงเกณฑ์ องค์ความรู้ เทคนิคการผลิต มีลักษณะการไหลทางเดียวในแนวดิ่งส่งผลให้ เอเยนต์หรือบริษัทรับซื้อรายย่อยในไทย และบริษัทรับซื้อในจีนมีอำนาจต่อรองมากกว่าตามลำดับ ซึ่งระบบการผลิตแบบลูกไร่โดยการเซ็นสัญญาผูกมัด ทำให้เจ้าอื่นไม่สามารถเข้ามาซื้อสินค้าได้ยกเว้นว่าจะเป็นสินค้าที่ตกเกรด และมีบางรายที่ไม่ได้ทำสัญญาชัดเจน ทำให้ไม่สามารถต่อรองราคาหรือช่วงระยะเวลาเก็บเกี่ยวที่แน่นอนกับบริษัทรับซื้อได้

ทั้งนี้ จุดเด่นในการปรับตัวที่เห็นได้ชัดคือเกษตรกรในจังหวัดพะเยาได้ทำการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจบางช้างไทยแลนด์ เพื่อให้สามารถทำตลาดภายในประเทศได้ดียิ่งขึ้น ขณะที่กลุ่มแรงงานเกษตรกรรับจ้างเป็นกลุ่มที่เข้าไม่ถึงข้อมูลใดๆ นอกจากได้รับค่าแรงและทักษะความรู้ตามลักษณะงาน ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากลุ่มแรงงานเกษตรเป็นกลุ่มที่ไร้อำนาจต่อรองและไม่สามารถหาข้อมูลในการวางแผนอนาคตตนเองรวมทั้งครอบครัวที่ติดตามมามากที่สุด ส่วนปลายทางผู้บริโภคนั้นมีจุดอ่อนในด้านการรับรู้ข้อมูล ความรู้ ที่มา คุณภาพความปลอดภัยของอาหารที่ตนบริโภค

4.3.2 ผลการประเมินความมั่นคงทางการเกษตรของสวนเกษตรอริทิลจีน

เมื่อนำเอาตัวชี้วัดในทั้งสามมิติมาเป็นเกณฑ์ในการประเมินความมั่นคงทางการเกษตร โดยเปรียบเทียบรูปแบบสวนเกษตรที่พบในงานวิจัยอันเป็นอริทิลจากทุนจีนในเขตภาคเหนือ ผลการประเมินเป็นดังนี้

1) มิติด้านเศรษฐกิจ

งานวิจัยชิ้นนี้เลือกประเมินความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจที่ผู้ลงทุนได้รับผลกำไรตอบแทน โดยเมื่อนำเอาตัวชี้วัดสำคัญมาพิจารณา สามารถแจกแจงรายละเอียดได้ดังนี้

ตัวชี้วัดด้านผลกำไรและส่วนแบ่งที่เป็นธรรม จากข้อมูลต้นทุนการผลิตในระบบลูกไร่ จะเห็นได้ว่าผู้ลงทุนและเกษตรกรเจ้าของสวนย่อมได้รับผลกำไรจากการประกอบกิจการแน่นอน หากแต่ขอบเขตของงานวิจัยชิ้นนี้มีข้อมูลไม่เพียงพอในการระบุสัดส่วนของกำไรที่ผู้ลงทุนสวนเกษตรขนาดใหญ่และนายหน้ารับซื้อได้รับ อย่างไรก็ตาม เมื่อทดลองนำราคาขายปลีกในประเทศจีน ณ ร้านสะดวกซื้อในกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 1 ก.พ. 62 มาพิจารณาสัดส่วนค่าตอบแทนแรงงานเกษตรกรรับจ้างดูแลสวนแต่ละขนาดพบว่าค่าแรงมีความแตกต่างกันตามลักษณะงาน

ข้อมูลที่ผู้วิจัยนำมาใช้และเทียบเคียงค่าตอบแทนของแรงงานดูแลสวนได้จากการสัมภาษณ์หัวหน้าแรงงานสวนขนาดใหญ่ และเจ้าของสวนขนาดเล็ก-กลาง ทั้งสองแห่งและใช้วิธีการเทียบเคียงจากผลผลิตรวมต่อไร่ประมาณ 8,000 ก.ก. คูณจำนวนไร่ หาดด้วยค่าจ้างแรงงาน ในรอบ 8 เดือน พบว่าแรงงานเกษตรกรในสวนขนาดเล็ก (ลูกไร่) ได้รับไม่เกินร้อยละ 3 ของราคาขายปลีก สำหรับค่าแรงงานดูแลสวนในเชิงของเจ้าของสวนให้ข้อมูลระบุว่า 1.5 บาทต่อ ก.ก. ขณะที่เกษตรกรแรงงานรับจ้างในสวนขนาดใหญ่จะได้ค่าตอบแทนแตกต่างกันไปตามทักษะ โดยในสวนกล้วยขนาดใหญ่ แรงงานบรรจุกล่องได้รับค่าแรง 10 บาท ต่อกล่อง (11 ก.ก.) แรงงานแบกกกล้วยได้รับ 8 บาท ต่อเครือ (40 ก.ก.) และแรงงานดูแลสวนได้รับ 9,000 บาทต่อเดือน ซึ่งแรงงานแบกกกล้วยถือเป็นกลุ่มที่ได้รับค่าตอบแทนต่ำที่สุด

ตารางที่ 5 แสดงส่วนแบ่งค่าตอบแทนการผลิตสวนกล้วยหอมเขียว⁵³

ผู้ผลิต/จำหน่าย		≈ ราคาขาย/ ค่าตอบแทน : กิโลกรัม	สัดส่วน 100%
ร้านค้าปลีกขาย		55	
บริษัทรับซื้อในจีน บริษัทรับซื้อรายย่อยไทย บริษัทขนส่ง ฯลฯ			
สวนขนาดเล็ก-กลาง (เฉลี่ยของ 80 ไร่)	แรงงานดูแลสวนกล้วย	1.5	2.7272
สวนขนาดเล็ก-กลาง (พะเยา 60 ไร่)		0.75	1.3636
สวนขนาดใหญ่ (พญาเม็งราย 2,700 ไร่)		0.5	0.91
	แรงงานบรรจุกล่อง	0.909090	1.65
	แรงงานแบกกล้วย	0.2	0.3636

เมื่อนำข้อมูลส่วนแบ่งค่าแรงของแรงงานสวนกล้วยหอมในไทย เปรียบเทียบกับแหล่งผลิตกล้วยหอมในภูมิภาคอเมริกาใต้ซึ่งเป็นแหล่งผลิตกล้วยหอมขนาดใหญ่ จะพบว่าแรงงานในสวนกล้วยไทยได้รับส่วนแบ่งต่ำกว่า ตัวอย่าง ประเทศคอซอวอได้รับส่วนแบ่ง 11% และเกษตรกรผู้ปลูกได้รับ 22% แต่เมื่อเปรียบเทียบกับราคากล้วยแบบ Fairtrade ประเทศโคลัมเบีย จะเห็นได้ชัดว่ามีสัดส่วนต่ำกว่ามาก โดยส่วนแบ่งของแรงงานได้รับ 18% และเกษตรกรผู้ปลูกได้รับ 21%⁵⁴

ขณะที่ เมื่อพิจารณา ตัวชี้วัดด้านกฎระเบียบภาครัฐด้านเศรษฐกิจ นโยบายส่งเสริมการค้าการลงทุนไทยจีน ภายใต้ความตกลงการค้าเสรี (FTA) อาเซียน-จีน ตั้งแต่วันที่ 1 ต.ค.2546 โดยประเทศคู่ค้าได้รับการยกเว้นภาษีนำเข้าผลไม้ ความตกลงดังกล่าวถือเป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมผู้ประกอบการในธุรกิจส่งออก และยังถือเป็นปัจจัยดึงดูดนักลงทุนชาวจีนด้วย อย่างไรก็ดี ตัวชี้วัดด้านอำนาจต่อรอง พบว่าบริษัทรับซื้อรายใหญ่ในจีนมีอำนาจในการต่อรองกับบริษัทรายย่อยในไทยและควบคุมราคาซื้อ โดยที่เกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองใดใด เนื่องจากตั้งแผนห่วงโซ่ที่แสดงด้านบน ข้อมูลการตลาด เทคนิคองค์ความรู้ กระจุกตัวอยู่ที่บริษัทผู้รับซื้อจีนรายใหญ่ ขณะที่บริษัทรายย่อยในไทยเข้าถึงข้อมูลบางส่วน เกษตรกรถูกไร้อำนาจทำได้เพียงผลิตเพื่อส่งขาย ขณะที่ ตัวชี้วัดด้านความหลากหลายของตลาด สะท้อนให้เห็นว่าการรวมตัวกันในรูปแบบวิสาหกิจบ้านช้างไทยแลนด์ ช่วยให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงตลาดและนำ

⁵³ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์หัวหน้าแรงงาน และเจ้าของสวนกล้วย มาคำนวณเปรียบเทียบเพื่อหาค่าสัดส่วนโดยประมาณ ทั้งนี้ อาจมีความคลาดเคลื่อนด้านต้นทุนอื่นๆ ที่แตกต่างในรายละเอียดของแต่ละสวน

⁵⁴ ดูเพิ่ม Who earns what from field to supermarket. Banana Link. www.banannalink.org เข้าถึงได้จาก <http://www.banannalink.org.uk/who-earns-what-from-field-to-supermarket>

สินค้าส่งขายร้านค้าปลีกได้ในกรณีที่บริษัทไม่รับซื้อเมื่อผลผลิตไม่ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ ขณะที่เกษตรกรเจ้าของสวนรายย่อยอื่นๆ ที่ไม่มีการรวมกลุ่มต้องแบกรับความเสี่ยงเอง

ภาพที่ 9 รูปถ่ายมือถือของนักเทคนิคชาวจีน กลุ่มสื่อสารของบริษัทบน Wechat (ผานิตดา, 2561)

ตัวชี้วัดด้านผลิตภาพ (productivity) อันหมายถึงการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตเพื่อให้ผลผลิตมีปริมาณเพิ่มขึ้นและมีมูลค่าสูงขึ้น เมื่อพิจารณาจากความเห็นของบริษัทรายย่อยที่รับซื้อ และนักเทคนิควิชาการชาวจีน พบว่าระบบปลูกไร่ยังมีปัญหาด้านคุณภาพส่งผลให้ได้ราคาต่ำและผู้รับซื้อมักจะประสบปัญหาปริมาณไม่เพียงพอส่งบริษัทในจีน ขณะที่สวนกล้วยแปลงใหญ่ในพญาเม็งรายมีกระบวนการบริหารจัดการผลผลิตส่งออกได้เต็มตู้คอนเทนเนอร์ และเพิ่มมูลค่าจากการจัดเก็บในห้องเย็นที่ดีกว่า ทั้งนี้ ในด้านของผลผลิตเสียหายหรือไม่ได้ตามมาตรฐานมีให้พบในทุกรูปแบบการผลิต แต่วิสาหกิจบ้านช้างไทยแลนด์มีตลาดในประเทศรองรับ

ตัวชี้วัดด้านนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่า พบว่ามีการนํากิจการเกษตร มาถ่ายทอดความรู้ อบรมหัวหน้าคนงานให้ไปศึกษาดูงาน มีระบบการจัดการในเชิงอุตสาหกรรม อาทิ การเพาะเนื้อเยื่อปรับปรุงสายพันธุ์ การทำรางลำเลียงเครื่องกลّยหลังจากใช้แรงงานแบก การใช้ระบบท่อน้ำ การขุดเจาะบาดาลกักเก็บน้ำ การทำห้องเย็นเพื่อเก็บรักษาคุณภาพผลผลิต การล้าง ตัดแต่ง บรรจุภัณฑ์ให้สวยงาม มีตราสินค้าเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการตลาด

รูปที่ 10 ภาพถ่ายห้องเย็นรักษาอุณหภูมิภายในสวนกล้วยห้วยเกียง (ผานิตดา,2561)

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า หากพิจารณาความหมายในมิติความยั่งยืนทางเศรษฐกิจแบบง่ายที่ผู้ผลิตได้รับผลกำไรทางการค้า จะเห็นได้ว่าสวนกล้วยทั้งสามรูปแบบสามารถสร้างผลกำไรให้แก่ผู้ประกอบการได้ เงื่อนไขสำคัญคือการนำเอาความรู้ เทคนิควิธีการผลิตที่ถูกต้องมาใช้และควบคุมสินค้าให้เป็นไปตามมาตรฐานส่งออก อย่างไรก็ดี ในความหมายเชิงลึกที่ให้ความสำคัญต่อการค้าที่เป็นธรรม พบว่ากลุ่มที่ได้รับส่วนแบ่งค่าตอบแทนกระจุกอยู่ที่กลุ่มผู้รับซื้อรายใหญ่ในประเทศจีน ขณะที่เกษตรกรถูกไว้ และแรงงานได้รับในสัดส่วนที่ต่ำกว่ามากและไร้อำนาจต่อรอง

2) มิติด้านสังคม

การประเมินความยั่งยืนด้านสังคมเป็นข้อมูลหลักที่งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญ ประเมินทานัยสำคัญของความยั่งยืนในมิติสังคมคือ ผลลัพธ์ที่เกิดจากการผลิตสินค้านั้นนำไปสู่การกระจายประโยชน์ต่อสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตัวชี้วัดด้านการมีงานทำ ชี้ให้เห็นว่าการเข้ามาลงทุนสวนเกษตรส่งผลให้เกิดการจ้างงานขึ้น ทั้งเกษตรกรเจ้าของสวน แรงงานท้องถิ่นและแรงงานรับจ้าง ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น โดยลักษณะการจ้างงานมีอย่างหลากหลายทั้งรายวัน รายเดือน การดูแลสวน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณา การบริหารจัดการแรงงานจะคล้ายระบบการทำงานแบบบริษัท ตัวอย่างคือกรณีของสวนกล้วยพญาเม็งรายและเชียงของ เน้นการจ่ายค่าตอบแทนสูงเพื่อดึงดูดแรงงาน ผู้ประกอบกิจการต้องการผลผลิตจำนวนมากแข่งกับเวลาที่ต้องส่งออกประเทศจีน จึงมีการจ้างแรงงานจำนวนมาก โดยกรณี ศีกษาสวนกล้วย อ.พญาเม็งราย ในช่วงเดือนกรกฎาคม 2561 มีคนงานประมาณ 180 คน มีทั้งลูกจ้างรายวัน และลูกจ้างประจำดูแลสวนกล้วย มีการตอกบัตรเพื่อนับชั่วโมงการทำงาน ตั้งแต่ 8.00 – 17.00 น. พักเบรคเวลา 10.00 น. และ 15.00 น. ประมาณ 15 นาที ส่วนใหญ่จะหยุดงานวันอาทิตย์ หรือ วันอื่นตามที่แรงงานสะดวก แต่จะกำหนดวันหยุดให้เดือนละ 4 วัน และมีการให้รายได้เพิ่มหากมีการทำล่วงเวลาหรือสามารถบรรจุกล่องกล้วยได้ครบเกินจำนวน 1,000 กล่องต่อวัน หรือกรณีที่งานเร่งจะมีการเพิ่มค่าจ้างพิเศษ เมื่อคำนวณแล้วอาจได้มากกว่าวันละ 300 บาท เช่นเดียวกับสวนกล้วยที่อำเภอเชียงของ มีการจ้างแรงงานชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่ โดยใช้ระบบการทำงานเริ่มงาน 8.00 น. และเลิกงาน 17.00 น. ผู้ประกอบการคาดหวังการทำงานที่ตรงเวลา การทำโอที การทุ่มเทให้กับการทำงานอย่างจริงจัง เพื่อให้ทันเวลาการส่งสินค้าในประเทศจีน

ตัวชี้วัดด้านเงื่อนไขแรงงาน โดยเฉพาะประเด็นที่มาของแรงงาน งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าในสวนกล้วยอำเภอเชียงของและอำเภอพญาเม็งราย ผู้ประกอบการมีแนวโน้มที่จะจ้างแรงงานที่มาจากพื้นที่อื่นเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานชาติพันธุ์ม้ง จากพื้นที่สูงในอำเภอใกล้เคียง รวมทั้ง การจ้างแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะสวนกล้วย อ.พญาเม็งราย มีสัดส่วนของแรงงานในพื้นที่ลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเริ่มกิจการ สอดคล้องกับข้อมูลความเห็นอย่างตรงไปตรงมาของนักวิชาการเกษตรจีน โดยได้กล่าวกับผู้วิจัยว่าการใช้แรงงานชาติพันธุ์จากพื้นที่สูง หรือแรงงานจากพื้นที่ห่างไกลจะช่วยลดต้นทุนการผลิตลงได้ โดยผู้ประกอบการคาดหวังจ้างแรงงานในวัยหนุ่มสาวและแรงงานจากต่างถิ่น สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตของผู้วิจัยที่พบว่าแรงงานท้องถิ่นที่ทำงานในสวนกล้วยมักจะอยู่ในช่วงวัย 40 – 50 ปี ขณะที่แรงงานในชาติพันธุ์ม้งมักจะมีอายุน้อยกว่า แรงงานเพศชายส่วนใหญ่เป็นแรงงานแบกหาม ขณะที่เพศหญิงส่วนใหญ่อยู่แผนกบรรจุภัณฑ์ นอกจากนี้ นักเทคนิคชาวจีนเห็นว่าช่วงเวลาการทำงานในไทยน้อยกว่าประเทศจีนถึง 4 ชั่วโมง เขาเห็นว่าแรงงานท้องถิ่นในประเทศไทยมักจะขาดงาน เริ่มงานช้า เลิกงานเร็ว ไม่มีทักษะ และไม่ทุ่มเทให้กับการทำงาน เมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานชาติพันธุ์ แรงงานข้ามชาติ แรงงานชาวจีน

ตัวชี้วัดด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน และ ตัวชี้วัดด้าน ความปลอดภัย สุขอนามัย ลักษณะงานสวนเกษตรแปลงใหญ่ สวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานคนเป็นหลัก ตั้งแต่การ

ปลูก ดูแล ใส่ปุ๋ย ตัดหญ้า พ่นยาฆ่าแมลง การตัดกล้วย การแบกเครือกล้วย แต่งหวี ล้าง บรรจุกล่อง ทุกกระบวนการจะต้องใช้แรงงานมนุษย์เป็นหลัก กลุ่มที่ได้รับผลกระทบสำคัญคือ แรงงานภายในสวนกล้วยทุกคนที่เสี่ยงต่อการได้รับสารเคมีหากไม่มีการป้องกันที่ถูกต้อง โดยเฉพาะกลุ่มดูแลแปลงกล้วย รวมทั้งแรงงานทุกคนที่ไม่ได้รับสวัสดิการ โดยเฉพาะแรงงานที่รับผิดชอบงานแบกกล้วย เพราะเมื่อพิจารณาจากลักษณะงานที่แตกต่างกันแล้ว จะพบว่าแรงงานกลุ่มที่รับผิดชอบแบกกล้วยจะเป็นงานแบกหามที่ไม่มีเทคโนโลยีหรือเครื่องทุ่นแรงช่วยมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับงานตัดแต่ง หรือบรรจุภัณฑ์ โดยกลุ่มแรงงานดังกล่าวย่อมมีความเสี่ยงในการได้รับบาดเจ็บจากลักษณะงานแบกหามเครือกล้วยที่มีน้ำหนักประมาณ 40-50 กิโลกรัม เพื่อนำมารวมในจุดคัดและตัดแต่งหวี ขณะที่แรงงานบรรจุภัณฑ์อาจจะมีลักษณะงานที่เบากว่า

นอกจากนี้การไม่มีสิทธิสวัสดิการรักษายาบาลทำให้แรงงานต้องรับความเสี่ยงด้านสุขภาพ โดยเฉพาะแรงงานประจำที่อาศัยอยู่ในที่พักคนงานภายในสวน รวมทั้งครอบครัวของแรงงาน

“ตอนที่ไปเยี่ยมในสวนกล้วยก็คือไปดูแลความเป็นอยู่ ชีวิตเขาเป็นยังไง ที่เข้าไปดูแล้วเป็นห่วง คือ ห้องกิน ห้องเล่น ห้องนอนห้องเดียวกัน พื้นที่นิดเดียว เป็นที่แคบๆ แออัด มันก็จะเป็นครอบครัว ล็อกห้องหนึ่งครอบครัว ที่เป็นเพิงออกมาข้างหน้านั้นก็คือที่ทำกับข้าว ตัดทีวี เขาก็จะมีเตียงของเขา มีห้องน้ำให้แต่ใช้ร่วมกัน” ครูน้อย (นามสมมุติ) กล่าว

ตัวชี้วัดด้านอำนาจต่อรอง ระหว่างเกษตรกร แรงงาน นายจ้าง เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของที่ตั้งและการจ้างงานจะพบว่า ในพื้นที่ห่างไกลและชนบทลักษณะอาชีพส่วนใหญ่คือการทำเกษตรกรรม และไม่มีตัวเลือกอื่นในการทำงานมากนัก การเลือกตั้งกิจการสวนเกษตรในพื้นที่ห่างไกลมีผลในการจำกัดอำนาจต่อรองของแรงงาน ทั้งค่าแรงและลักษณะงาน ซึ่งนายจ้างสามารถตัดทวงผลประโยชน์จากค่าแรงราคาถูก โดยเฉพาะการเลือกจ้างแรงงานต่างถิ่น แรงงานชาติพันธุ์ หรือ แรงงานข้ามชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอำนาจต่อรองต่ำกว่าเมื่อเทียบกับแรงงานท้องถิ่นที่มีบ้านและเครือญาติในพื้นที่ และแรงงานต่างถิ่นกลุ่มนี้จะต้องแบกรับความเสี่ยงจากการถูกกดค่าแรง ลักษณะงานที่อันตราย ไร้สวัสดิการการรักษายาบาล เสี่ยงต่อการถูกขูดรีดจากนายจ้างหรือแรงงานด้วยกันเอง รวมทั้ง การขูดรีดตนเองโดยสมัครใจจากระบบที่เน้นการเฉพาะการให้ค่าตอบแทนสูง แต่ไม่คำนึงถึงความปลอดภัยและสวัสดิภาพแรงงาน

งานวิจัยพบว่ากลุ่มผู้ได้รับผลกระทบสำคัญคือ แรงงานชาติพันธุ์ม้งจากต่างอำเภอ และแรงงานข้ามชาติ เนื่องจากกลุ่มแรงงานดังกล่าวเป็นกลุ่มเปราะบางที่มีอำนาจต่อรองต่ำ อาจทำงานในพื้นที่ห่างไกลถิ่นฐานบ้านเกิด เสี่ยงที่แรงงานต้องเผชิญหน้ากับการจ่ายมทำงานที่ไม่มีทางเลือก โดยจากการสัมภาษณ์แรงงานพบว่ามีความต้องการจ้างแรงงานชาติพันธุ์ม้งในการฟันสารเคมีเพราะไม่ต้องการสัมผัสสารเคมีโดยตรง

เมื่อพิจารณาประเด็นด้านอำนาจและความขัดแย้งของแรงงานในสวนกล้วย พบว่าจำนวนแรงงานภายในสวนกล้วยแปลงใหญ่อำเภอพญาเม็งรายประกอบด้วยแรงงานท้องถิ่น แรงงานต่างถิ่น และแรงงานชาติพันธุ์ ที่ผ่านมามีประเด็นความกดดันในการทำงาน อาทิ ระยะเวลาและการควบคุมการทำงานที่เข้มงวด การประท้วงเพื่อขอขึ้นค่าแรง แต่ไม่สามารถตกลงกันได้จนแรงงานที่ไม่พอใจได้ลาออก

ไปบางส่วน นอกจากนี้ ยังพบว่าแรงงานชาติพันธุ์ชาวม้งและแรงงานข้ามชาติจากเมียนมามีอุปสรรคในการสื่อสารด้านภาษาบ่อยครั้ง และมีแรงงานบางส่วนไม่พอใจหลักถูกเลิกจ้าง ทั้งนี้ พบว่ากลยุทธ์ในการต่อรองระหว่างคนงานและบริษัทมีทั้งลักษณะการประท้วง การเรียกร้องผ่านหัวหน้างาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การชูปชิปินทา และการรวมกลุ่มระหว่างแรงงานกันเอง

ตัวชี้วัดด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรลูกไร่หรือแรงงานเกษตรกรในสวนกล้วยกับผู้รับซื้อรายย่อยหรือเจ้าของสวน พบว่าพวกเขาไม่มีความสัมพันธ์ทางธุรกิจในระยะยาวต่อกัน เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนฐานของความเชื่อใจ แม้จะมีสัญญาแต่ผู้รับซื้อรายย่อยสามารถไม่รับซื้อผลผลิตและเจ้าของสวนสามารถเลิกจ้างแรงงานได้หากไม่เป็นไปตามเงื่อนไข ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่งที่เกษตรกรและแรงงานไร้อำนาจต่อรอง และไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลทางการตลาดได้ทั้งหมด ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับซื้อรายย่อยในไทยกับผู้รับซื้อรายใหญ่ในจีนมีความสัมพันธ์กันแบบแนวดิ่งและแนวนอน สามารถสื่อสาร แลกเปลี่ยน ต่อดอง ปริมาณกล้วยระหว่างกันได้

กล่าวโดยสรุปคือ แม้แรงงานทั้งหมดจะต้องแบกรับความเสี่ยงด้วยจากสภาวะแวดล้อมการทำงาน แต่เมื่อพิจารณาเงื่อนไข การเข้าถึงสิทธิ เครือข่ายทางสังคมแล้ว แรงงานชาติพันธุ์ม้งถือเป็นกลุ่มเปราะบางและมีอำนาจต่อรองต่ำที่สุด สวนเกษตรที่มุ่งเน้นการเอาตัวรอดเอาเปรียบแรงงาน หรือสร้างสภาวะแวดล้อมการทำงานที่ไม่ตระหนักถึงการมีสวัสดิภาพของแรงงาน ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าผลลัพธ์ที่เกิดจากการผลิตสินค้านั้น ไม่ได้มุ่งเน้นการกระจายประโยชน์ต่อชุมชน และไม่ได้ยึดหลักการจ้างงานอย่างมีศักดิ์ศรี

3) มิติด้านสิ่งแวดล้อม

ตัวชี้วัดด้านมลภาวะทางอากาศ ระบบการจัดการน้ำ ความเสื่อมโทรมของดิน การจัดการขยะ พบข้อห่วงกังวล และเป็นประเด็นเฝ้าระวังจากชุมชนในพื้นที่ โดยเฉพาะสวนกล้วยแปลงใหญ่พญาเม็งรายมีความขัดแย้งระหว่างสวนกล้วยกับชุมชนท้องถิ่น ช่วงปี 2559-2560 ประเด็นความขัดแย้งรุนแรงคือ ปัญหาการแย่งชิงน้ำอิงกับชุมชนท้ายน้ำ คือตำบลบ้านด้าในอำเภอขุนตาล และผลกระทบสารเคมีที่พบในแหล่งน้ำ จนเกิดการรวมตัวของชุมชนในตำบลบ้านด้าเพื่อเรียกร้องให้เกิดการแก้ไขปัญหา ซึ่งมีการรวมตัวของชาวบ้านและองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่และนำเสนอผ่านสื่อช่องทางต่างๆ คนในชุมชนเล่าว่า

ครูแพง (นามสมมุติ) โรงเรียนบ้านหนองเสาเล้าว่า

“ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นจะเกิดเรื่องน้ำ เท่าที่รู้แหละ เพราะว่าเขามาใช้แหล่งน้ำบ้านเรา เราไม่ได้ใช้แล้วเราจะเจอปัญหาน้ำเยอะมาก เขากักน้ำไว้ ไม่ให้แม่น้ำอิงไหลไปอยู่ด้านล่าง ข้างล่างคือเป็นโซนของเวียงห้วย ทางโน้นอีก 17 กม.นะ คือ เขาทำนาปรังแล้วคุณมากัน มาดันน้ำไว้ไม่ให้ผ่าน น้ำแม่อิงมันต้องไหลผ่านนะ เพราะคุณกั้นไว้เนอะ ท่อใหญ่ๆ ขึ้นมาเลย ไม่ให้น้ำมันขึ้นมา ทางโน้นก็เดือดร้อน ทาง

เวียงห้วยก็เดือดร้อนเพราะทำนาปรังกันทุกปี เป็นบ้านครูเอง ทางบ้านก็ทำเกษตรกันมากอยู่ ก็เดือดร้อนเรื่องน้ำอยู่ ที่มีปัญหากันมากคือน้ำอิ่งแห้ง พอมีปัญหาเขาก็เลยเจาะบาดาลแต่ก็ยังสู้บอยู่ เห็นท่อเหล็กใหญ่ๆ ขวางแม่น้ำอิ่ง ถ้าเวลามีคนมาตรวจเขาก็เอาออกซะ ไม่สามารถจัดการได้”⁵⁵

จนภายหลังมีการเจรจาทำข้อตกลงระหว่างสวนกล้วยและชุมชนในการจำกัดการใช้ น้ำ การขุดเจาะน้ำบาดาลใช้เอง รวมทั้ง การขอให้หน่วยงานท้องถิ่นมีการเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งด้านสิ่งแวดล้อม การปนเปื้อนคุณภาพน้ำและดิน รวมทั้ง การจัดการกล้วยที่ตกเกรด โดยสวนกล้วยพญาเม็งรายได้นำไปฝังกลบภายในสวนพร้อมกับเศษพลาสติกที่ห่อเครือกล้วย ขณะที่สวนกล้วยในพะเยาและเชียงใหม่ของมีขนาดแปลงที่เล็กกว่า และมีการปรับตัวด้านสิ่งแวดล้อมทั้งในแง่การส่งเสริมจุดขายเกษตรอินทรีย์และการมุ่งสู่การผลิตแบบ GAP

ตัวชี้วัดด้านความหลากหลายทางชีวภาพ เมื่อพิจารณาถึงผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตนานาชนิด นานาพันธุ์ในระบบนิเวศ พบว่าการขยายตัวของการปลูกกล้วยหอมคาเวนดิชในพื้นที่ภาคเหนือเป็นไปอย่างรวดเร็ว และกำลังสร้างความกังวลใจให้กับบางชุมชน โดยพบว่าในพื้นที่ตำบลหงษ์หิน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา กลุ่มชาวบ้านมีความกังวลว่านายทุนซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินแปลงใหญ่ในพื้นที่เกือบ 800 ไร่ จะตัดสินใจลงทุนปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชซึ่งอาจจะสร้างผลกระทบต่อชุมชน

ทั้งนี้ ที่ดินผืนดังกล่าวมีทั้งส่วนที่เป็นพื้นที่ปารกร้างและส่วนที่เป็นที่นาให้คนในชุมชนเช่าทำกิน เก็บค่าเช่าไร่ละประมาณ 1,800 บาทต่อปี โดยมีสัดส่วนพื้นที่รกร้างประมาณ 60% ของพื้นที่ทั้งหมด ที่ดินผืนดังกล่าวเป็นการเข้ามากว้านซื้อของนายทุนเมื่อ 20 ปีก่อนจากชาวบ้านซึ่งเป็นที่ดินที่ติดกับลำน้ำอิ่ง และใกล้กับเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชน มีพันธุ์ปลาท้องถิ่นหลายชนิด เป็นแหล่งอาหาร แหล่งอาชีพสำคัญและเป็นพื้นที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ คนในชุมชนเล่าว่าเมื่อประมาณ 2 ปีที่ผ่านมาเริ่มมีการเข้ามาทดลองปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชประมาณ 20-40 ไร่ ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้ลงทุนเป็นชาวไทยหรือมีการร่วมทุนกับนักลงทุนจีนหรือไม่ แต่ด้วยว่าที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนและมีขนาดผืนใหญ่ มีบางเส้นทางสัญจรที่ไม่สามารถเดินทางผ่านไปได้ และชาวบ้านและเครือข่ายสมาคมลำน้ำอิ่งมีความกังวลว่าหากจะมีการลงทุนปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชแปลงใหญ่ ที่อาจจะมีการใช้น้ำและสารเคมีอาจจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นายขาว (นามสมมุติ) กล่าวว่า

“ที่เขาลูกกล้วยอยู่หน้าฝายเลย เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา ส่งผลกระทบกับเราโดยตรง ที่เครือข่ายคุยกันเรื่องนี้ก็กังวลเรื่องน้ำ สารเคมี กลัวมันลงลำน้ำ อย่างเราไปในเวลาที่ลุ่มน้ำอิ่งนี้เราจะเห็นตลอดว่า เขาจะฉายภาพว่ามันอันตรายขนาดไหน มันใช้สารขนาดไหน กว่าจะแพ้ กว่าจะบรรจุ การเททิ้ง การเท การรด มันจะไปไหนถ้ามันไม่ทิ้งลง เพราะมันติดลำน้ำเรา แล้วที่หนึ่งคือมันก็มีผลทางสิ่งแวดล้อมกับปลา เด็กน้อยไปเล่นน้ำในหน้าแล้ง ซึ่งเราไปเห็นภาพนี้จากประเทศลาวที่เขาส่งมาให้ดู มันเป็นสารพิษเลย ปลาก็ตาย เด็กน้อยก็ลงเล่นน้ำไม่ได้ เป็นโรคทางผิวหนัง เป็นตุ่ม เป็นเปื่อย เป็นนั้นเป็นนี่

⁵⁵ สัมภาษณ์ครู โรงเรียนบ้านหนองเสา (10 พ.ย.2560)

ก็เลยกังวลว่าถ้ามันเกิดประสบความสำเร็จ มันสามารถขยายได้จริงๆ มันจะขนาดไหน แค่นี้ก็อาจจะไม่ถึงกับประเทศลาว แต่เรากลัวมันขยายพื้นที่ไปถึงพื้นที่ของนายทุนที่เขามีอยู่

ลำน้ำอิงไม่ใช่บ่อยๆ ไร่นะ ตอนนี้มีที่อยู่ที่อยู่ ซึ่งเขากำลังทดลองปลูก แต่ที่มีเยอะที่เขาขว้างซื้อ แต่มันไม่ใช่เขตเรา ก็ได้แค่สังเกตการณ์และรายงานสถานการณ์ว่าเขาไปถึงไหนแล้ว เวลาเราไปประชุมแบบนี้ มันงามไหม มันขยายไหม มันได้ขายไหม มันได้ทำอะไร มันได้สูบน้ำไหม ขยายให้ได้แบบนี้ แต่เราจะไปไว้วางใจไม่ได้ มันคนละเขต ตอนนี้อย่างไรที่เปลี่ยนแปลงหรือส่งผลกระทบมากนัก เพราะว่ามันยังไม่เจริญเติบโตเต็มที่ แต่ชาวบ้านที่หงส์หิน ที่เขาเป็นเขตพื้นที่รับผิดชอบ เขาจะไม่ค่อยเดือดร้อน เพราะว่าบ้านเขาก็อยู่ไกล มันเป็นทุ่งลงมาเนาะ เป็นที่ทำกินแล้วก็เป็นที่ของนายทุน แล้วเขาก็หากินกันอยู่ฝั่งโน้น ไม่ได้มาหากินทางฝั่งนี้ เขาก็เลยไม่ได้สังเกตเห็นปัญหาจุดนี้ว่ามันจะเกิดอะไรขึ้น แต่ของเรานี้มันเกิดโดยตรงเพราะติดลำน้ำ ติดหมู่บ้าน เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของเรา”⁵⁶

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาวิธีการจัดการลดผลกระทบในแง่ลบต่อสิ่งแวดล้อม พบว่าในกรณีสวนกล้วยพญาเม็งราย หน่วยงานเทศบาลท้องถิ่นเคยมีการติดต่อกับการส่งหนังสือสอบถามเกี่ยวกับการขอขุดเจาะบาดาล และเน้นการเจรจาพูดคุยซึ่งเป็นไปได้ช้า ชาวชุมชนให้ข้อมูลเกี่ยวกับความพยายามพูดคุยให้แก้ไขปัญหาลำน้ำอิงที่เกิดขึ้น พบว่า กรณีสวนกล้วยพญาเม็งรายได้มีการทำข้อตกลงกับชุมชนในประเด็นจัดสรรช่วงเวลาสูบน้ำ การปลูกหน่อไม้ทดแทนในพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ ซึ่งสามารถลดความขัดแย้งลงไปได้

ภาพลักษณ์ของนักลงทุนชาวจีนในกิจการสวนเกษตรแปลงใหญ่กล้วยหอมเขียวคาเวนดิช ส่วนใหญ่ถูกนำเสนอผ่านสื่อในแง่ลบ อันเนื่องมาจากนักลงทุนบางกลุ่มมีลักษณะการลงทุนที่ตักตวงเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลักและปล่อยผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสังคมทิ้งไว้ให้กับพื้นที่ โดยกรณีของประเทศลาวที่มีการเช่าที่ดินปลูกกล้วยขนาดใหญ่แต่ได้มีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น จนกระทบต่อสุขภาพของแรงงานและระบบนิเวศถูกนำเสนอออกไปในวงกว้าง ยิ่งตอกย้ำให้ภาพลักษณ์ของนักลงทุนจีนติดลบและสร้างความหวาดระแวงให้กับคนในชุมชน

พ่อหลวงปัญญาเล่าว่า

“ที่ลาวได้ยินว่าเขาไล่มานี้ ไม่มีที่ในลาวเลยมาทำของเรา เห็นข่าวในเฟส ในไลน์ เพราะเขาก็ปลูกอยู่ในลาว ถ้าลาวห้ามปลูกแล้วจีนข้ามมาเช่าที่บ้านเรา เราก็คงจะไม่ยอมแต่ก็ต้องอยู่ที่นายทุน คิดว่าถ้าให้เขาจริงก็จะวุ่นวาย ผลกระทบที่จะเกิดกับเรามันเยอะ จะลำบาก ถ้ามาเช่าที่ชาวบ้านคงไม่ให้ แต่ที่เขาเช่าได้นั้นเป็นของนายทุน”⁵⁷

นอกจากความกังวลและข้อมูลที่พบเกี่ยวกับการใช้สารเคมีในพื้นที่สวนกล้วยพญาเม็งรายแล้ว ในพื้นที่บ้านปางมดแดง จ.พะเยา ที่เริ่มมีนักธุรกิจเข้าไปซื้อที่ดินลงทุนปลูกกล้วยพันธุ์เดียวกับสวนกล้วย

⁵⁶ สัมภาษณ์ชาวชุมชน ตำบลหงษ์หิน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา (12 ธ.ค.2560)

⁵⁷ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหมู่ 3 ตำบลเม็งราย (27 พ.ค.2560)

พญาเม็งรายก็ทำให้ชาวบ้านที่นั่นเป็นกังวลในเรื่องนี้เช่นกัน โดยจากการสัมภาษณ์คุณสุตา (นามสมมุติ) เครือข่ายลุ่มน้ำอิง บ้านปางมดแดง อ.เชียงคำ จ.พะเยา กล่าวถึงข้อกังวลที่เครือข่ายห่วงใยกรณีสวนกล้วยที่เข้ามาในพื้นที่ชุมชนโดยเฉพาะกังวลเรื่องสารเคมีที่จะปนเปื้อนลงลำน้ำว่า

“ที่เครือข่ายคุยกันเรื่องนี้ก็กังวลเรื่องน้ำ สารเคมี กลัวมันลงลำน้ำ อย่างเราไปในเวทีลุ่มน้ำอิงนี้ เราจะเห็นตลอดว่า เขาจะฉายภาพว่ามันอันตรายขนาดไหน มันใช้สารขนาดไหน กว่าจะแพค กว่าจะบรรจุ การเททิ้ง การเท การรด มันจะไปไหนถ้ามันไม่ทิ้งลง เพราะมันติดลำน้ำเรา แล้วก็หนึ่งมันก็มีผลทางสิ่งแวดล้อมกับปลา เด็กน้อยไปเล่นน้ำในหน้าแล้ง ซึ่งเราไปเห็นภาพนี้จากประเทศลาวที่เขาส่งมาให้ดู มันเป็นสารพิษเลย ปลาก็ตาย เด็กน้อยก็ลงเล่นน้ำไม่ได้ เป็นโรคทางผิวหนัง เป็นตุ่ม เป็นเปื่อย เป็นนั้นเป็นนี้ ก็เลยกังวลว่าถ้ามันเกิดประสบความสำเร็จ มันสามารถขยายได้จริงๆ มันจะขนาดไหน แค่นี้ก็อาจจะไม่ถึงกับประเทศลาว แต่เรากลัวมันขยายพื้นที่ไปถึงพื้นที่ของนายทุนที่เขาได้อยู่ ลำน้ำอิงไม่ใช่แค่น้อยๆ ไรนะ”⁵⁸

แม้ในปัจจุบันจะยังไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นดังที่กังวลมากนัก เนื่องจากต้นกล้วยยังไม่เจริญเติบโตเต็มที่ แต่การที่สวนกล้วยอยู่ติดลำน้ำซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของหมู่บ้าน จึงทำให้เกิดความกังวลต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต คุณสุตาแสดงความเห็นว่า

“ที่เราอยู่เป็นเขตลุ่มน้ำอิงตอนกลาง ถ้าแถวเชียงของทางนั้นจะเป็นตอนปลาย ซึ่งถ้ากระทบกับตอนกลางก็จะไปกระทบตอนปลายด้วย ทางโน้นเขาก็กังวลเหมือนกันแถวบ้านต้า เขาก็เหมือนกัน มีเป็นระยะ แต่ไม่รู้ว่าจะเป็นเจ้าเดียวกันหรือเปล่า แถวบ้านก้านเลื่อน เครือข่ายทางโน้นก็มีเหมือนกัน คือเวลาเราไปประชุมเวทีลุ่มน้ำ เราก็คงไปคุยเรื่องปัญหาว่าตอนนี้ชุมชนเราเจอปัญหาเกี่ยวกับอะไร เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับลุ่มน้ำ กับพวกปากก็จะคุยเรื่องป่า พวกวังน้ำก็จะคุยเรื่องวังน้ำ ตอนนี้มันยังเป็นความกังวล เรายังไม่เห็นว่ามันจะเป็นสารพิษออกมาในลักษณะไหน แต่ว่าเราก็ต้องกังวลเพราะเราไปเห็นภาพมาจากที่อื่นแล้วว่ามันเกิดขึ้นจากตัวสวนกล้วยนี้ ซึ่งที่เขาก็ดิตสวนกล้วย มีถนนข้างสันเขื่อน แต่อันนี้คือที่สาธารณะนิดหน่อย แต่ที่เขาก็ดิตถนนเลย เวลาลำน้ำหลากมันก็จะหลากขึ้นมาทางนั้น ทางบ้านเราไม่ท่วมบ้านเราสูงแล้ว ท่วมที่เขา พื้นที่การเกษตรเราไปอีกทาง”

อย่างไรก็ดี ในแง่ของผู้ประกอบการจะพบว่าการปรับตัวเพื่อลดผลกระทบในแง่ลบ แม้ว่าจะเป็นไปได้ช้าอย่างกรณีสวนกล้วยพญาเม็งราย และในกรณีของสวนขนาดเล็กที่เชียงของเจ้าของสวนได้พูดคุยกับหัวหน้าชุมชนและเจ้าหน้าที่วิชาการเกษตร เพื่อตกลงเงื่อนไขการใช้น้ำและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้ประกอบการมีการปรับตัวและพยายามสื่อสารกับชุมชนมากขึ้น โดยผู้ประกอบการรายหนึ่งให้ข้อมูลว่า

“... คนเขียนข่าว ไปบอกว่าผมดูน้ำอิง ชาวบ้านก็รู้ท้อมันเท่านี้ คือผมดูในสระของหมู่บ้านที่เขาควบคุม สระนี้เรามีพันธสัญญา เอาท่อ 2 นิ้วไปดูด คือ ปกติเขาหาปลาได้ปีละ 4 คัน ผมเลยเอาเงินไหมแบ่ง 3 ส่วน ผมเอาส่วนหนึ่ง สองส่วนท่านหาปลา ผมให้ท่านปีละหมื่น ผมก็จ่ายเงินเขาเรียบร้อยแล้วนะ

⁵⁸ สัมภาษณ์ สมาชิก เครือข่ายลุ่มน้ำอิง บ้านปางมดแดง อ.เชียงคำ จ.พะเยา (12 ธ.ค.2560)

พร้อมทำฝ่ายให้ เขาก็แฮปปี้ ชาวบ้านในนั้น เขาก็มีงาน เขาก็แฮปปี้หมด แต่ข้าวออกไปนี้ผมไม่มีสิทธิที่จะ
คุยเลย” (เจ้าของสวนกล้วยห้วยเกียง)⁵⁹

กล่าวโดยสรุปคือ ภาพลักษณ์แง่ลบของสวนกล้วยจีนในลาวสร้างความหวาดระแวงต่อคนใน
ท้องถิ่น ซึ่งในช่วงเริ่มต้นของการทำสวนกล้วยแปลงใหญ่ในอำเภอพญาเม็งรายมีผลกระทบต่องาน
และทรัพยากรท้องถิ่นอย่างชัดเจนมากกว่าสวนกล้วยขนาดเล็ก โดยเฉพาะการแย่งชิงทรัพยากรน้ำใน
พื้นที่และความกังวลต่อการใช้สารเคมีที่เข้มข้นจนอาจเกิดการปนเปื้อนในดินและน้ำ เมื่อพิจารณาตาม
เงื่อนไขมิติความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมอันหมายถึงผู้กระทำการในห่วงโซ่คุณค่านั้นลดผลกระทบทางลบ
ต่องานและทรัพยากรธรรมชาติ และนำไปสู่การสร้างผลกระทบเชิงบวกด้วย จะเห็นได้ว่า
ผู้ประกอบการมีความพยายามในการปรับตัว สื่อสาร และมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อลดผลกระทบในแง่ลบ
แต่ยังไม่พบว่ามีการดำเนินการที่นำไปสู่การสร้างผลกระทบในเชิงบวก

ตารางที่ 6 แสดงผลการประเมินความมั่นคงทางการเกษตรของสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนต์

	ตัวชี้วัด	เหตุการณ์/กิจกรรม (Performance)	สวน กล้วย พญา เม็ง ราย	สวน กล้วย พะเยา	สวน กล้วย เขียง ของ
เศรษฐกิจ	ผลกำไร	กำไร/ผลตอบแทนจากการจำหน่าย/รับซื้อ	✓	✓	✓
	การควบคุม/อำนาจ ต่อรองทางเศรษฐกิจ	ได้ประโยชน์จากความตกลงการค้าเสรี ลด ภาษี (FTA) อาเซียน-จีน	✓	✓	✓
	การค้าที่เป็นธรรม	สิทธิในการร่วมกำหนดราคา เกษตรกร/แรงงาน – บริษัทรับซื้อไทย/จีน			
	อ ง ค ุ ม ร ู / นวัตกรรมเพิ่มมูลค่า	-การอบรม เทคนิค ถ่ายทอดความรู้	✓	✓	✓
		-บรรจุภัณฑ์ ดิดแบรนด์เพิ่มมูลค่า	✓	✓	✓
	ผลิตภาพ	-ผลผลิตเพียงพอส่งออก สม่าเสมอ	✓		
		-มีห้องเย็น รักษาคุณภาพผลผลิต	✓	✓	
	ผลผลิตเสียหาย	-ผลผลิตได้ตามมาตรฐาน ไม่มีปัญหาจาก การขนส่ง			
	ความหลากหลาย	-ช่องทางส่งขายภายในประเทศ		✓	✓

⁵⁹ บันทึกการประชุม เวทีประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียการปลูกพืชเศรษฐกิจใหม่ ณ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง เมื่อวันที่ 3
กุมภาพันธ์ 2561

	ของตลาด	-การรวมกลุ่มวิสาหกิจ		✓	
สังคม	การมีงานทำ	การจ้างงาน	✓	✓	✓
	เงื่อนไขแรงงาน (เพศ อายุ ชาติพันธุ์)	-ไม่มีการเลือกจ้างแรงงาน		✓	
		-ไม่ใช้แรงงานเด็ก	✓	✓	✓
	สภาวะแวดล้อมการ ทำงาน / ความ ปลอดภัย/สุขอนามัย/ สวัสดิการ	- มีเครื่องทุ่นแรง ไม่เน้นใช้แรงงานมนุษย์ เข้มข้น			
		- มีสวัสดิการรักษายาบาล			
		- มีห้องน้ำให้แรงงาน	✓	✓	✓
		- จัดที่พักแรงงานนอกสวนกล้วย			
	อำนาจต่อรอง เกษตรกร/แรงงาน/ บริษัท	-เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล/ ต่อรองราคาค่าจ้าง/ราคาผลิต			
		-มีการรวมกลุ่มองค์กรทางการเกษตรกร/ แรงงาน เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง		✓	
สิ่งแวดล้อม	ความสัมพันธ์ ผู้มี ส่วนได้/เสีย	-เกษตรกรเข้าถึงข้อมูลการตลาดในจีนได้			
		-มีการสื่อสารหารือกับชุมชน ก่อนดำเนิน กิจการ		✓	✓
	มลภาวะสิ่งแวดล้อม น้ำเสีย/ดินเสื่อม โทรม	-มีการจัดการระบบชลประทานที่ไม่กระทบ ชุมชน (ไม่มีการประท้วง ร้องเรียน)		✓	✓
		-มีระบบบำบัดน้ำเสีย ก่อนปล่อยทิ้ง			
	การจัดการขยะที่เป็น มิตรต่อสิ่งแวดล้อม	-มีการจัดการขยะ/กล้วยไม่ได้มาตรฐาน ที่ เหมาะสม			
	ความหลากหลาย ทาง ชีวภาพ	-มีการป้องกัน/ลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ		✓	✓

เมื่อนำเอารูปแบบกระบวนการผลิตของสวนกล้วยทั้ง 3 ระบบมาวิเคราะห์เชิงลึกถึงความแตกต่าง จะเห็นว่าแนวคิดการจัดการของสวนเกษตรแปลงใหญ่พญาเม็งรายมีตัวชี้วัดความยั่งยืนด้านกำไรชัดเจน กว่าสวนเล็ก ขณะที่ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ต่ำกว่าสวนเกษตรขนาดเล็กในจังหวัดพะเยาและเชียงใหม่ โดยสวนเกษตรแบบลูกไร่ชาวไทยและสวนเกษตรที่มีบริษัทจีนเข้ามาช่วยดูแลมีตัวชี้วัดความยั่งยืน ใกล้เคียงกัน แต่ในด้านของความหลากหลายของตลาด สวนเกษตรในจังหวัดพะเยามีการรวมตัวเป็นกลุ่ม วิสาหกิจเพื่อทำตลาดในประเทศ และจัดการผลผลิตที่ไม่ผ่านเกณฑ์การส่งออกนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มและ ขายปลีกในไทย การรวมกลุ่มดังกล่าวช่วยให้เกษตรกรรายย่อยไม่ต้องแบกรับความเสี่ยงเพียงลำพัง ใน มิติด้านสิ่งแวดล้อมสวนขนาดเล็กมีการปรับตัวได้ดีกว่าอย่างชัดเจน

สรุปท้ายบท

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวช่วยชี้ให้เห็นลักษณะการลงทุนสวนเกษตรอันเป็นผลจากอิทธิพลของนักลงทุนจีนซึ่งมีความแตกต่างกันในหลายระดับ การลงทุนสวนเกษตรแปลงใหญ่แม้ว่าจะส่งผลดีในมิติด้านเศรษฐกิจ การจัดการผลผลิต และผลกำไร แต่มีมิติด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมถือเป็นประเด็นท้าทายอย่างมาก เนื่องจากมีผลกระทบรุนแรงกว่ารูปแบบแปลงขนาดเล็ก ทั้งนี้ งานวิจัยพบว่าสวนเกษตรแปลงใหญ่มีศักยภาพในการปรับตัวตามข้อเรียกร้องของชุมชน และยินยอมปฏิบัติตามข้อตกลงหากมีการเจรจาเพื่อให้สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม การไม่เตรียมการป้องกันและไม่ต้องชดใช้ความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อม และการพยายามใช้แรงงานข้ามชาติหรือแรงงานชาติพันธุ์ซึ่งมีความเปราะบางทางสังคม แสดงให้เห็นว่าผลลัพธ์ที่เกิดจากการผลิตลักษณะดังกล่าว อาจเป็นผลดีต่อเจ้าของกิจการมากกว่าการกระจายประโยชน์ต่อสังคมในวงกว้าง และไม่นำไปสู่การสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ภาครัฐจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการขูดรีดแรงงานและทรัพยากรท้องถิ่น พร้อมทั้งปรับนโยบายเพื่อรับมือกับคลื่นการลงทุนที่จะเข้ามาในอนาคต ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดในบทถัดไป

บทที่ 5

สรุปความท้าทาย ทูنجิน สวนเกษตรย้ายที่ และทิศทางเชิงนโยบายเพื่อความมั่นคงทางการเกษตร

เนื้อหาในบทที่ 5 นี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอให้เห็นภาพรวมของปัญหาและความท้าทายอันเป็นผลกระทบจากทุนข้ามชาติด้านการเกษตร และการดำเนินกิจการสวนเกษตรย้าย แบ่งเป็นมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งชี้ให้เห็นโอกาสในการพัฒนาโยบายของประเทศไทยที่อาศัยประโยชน์เชิงบวกของนักลงทุนจีน และบริบทภายในประเทศจีน เพื่อยกระดับการเกษตรภาคเหนือให้เกิดความยั่งยืน โดยต่อยอดจากต้นทุนทางสังคม ความเข้มแข็งของภาคประชาชนในพื้นที่ และอำนาจภาครัฐผสมผสานกำลังในการรับมือการเข้ามาของทุนเกษตรจีนข้ามชาติอย่างทันที่และมีทิศทาง

5.1 มิติด้านเศรษฐกิจ

5.1.1 ฟุ้งฟิงการส่งออกจีนมากเกินไป เสี่ยงกระทบความมั่นคงทางการเกษตร ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2553 -2558) การส่งออกสินค้าเกษตรของไทยฟุ้งฟิงอยู่กับประเทศจีนค่อนข้างสูงแต่พบว่าช่วงปี พ.ศ. 2558-2559 ประเทศจีนได้นำเข้าสินค้าทางการเกษตรของไทยลดลงถึงร้อยละ -10.39 (ภาณุวรรณ จันทวรรณกุล และบงกช บุปผา, 2560) โดยในช่วงปี พ.ศ. 2557 – 2560 สินค้าเกษตรส่งออกสำคัญ 4 อันดับแรกที่ส่งออกไปประเทศจีนคือ ยางพารา ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง ผลไม้สดแช่เย็น/แช่แข็ง/แห้ง และข้าว แต่การนำเข้าสินค้าการเกษตรในภาพรวมลดลง มีเพียงเฉพาะรายการผลไม้สดแช่เย็น/แช่แข็ง/แห้ง ที่มีมูลค่าการส่งออกเพิ่มสูงขึ้น โดยมีอัตราการขยายตัวในปี 2560 สูงถึง 22.92% ส่วนมูลค่าการส่งออกกล้วยหอมสดส่งออกไปตลาดจีนเริ่มเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วช่วง ปี 2557 – 2560 โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2560 มีอัตราขยายตัวสูงถึง 48.82% (กรมศุลกากร, 2560)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาความมั่นคงด้านรายได้ของเกษตรกรในปี พ.ศ. 2557 – 2559 พบว่าเกษตรกรต้องเผชิญกับราคาสินค้าเกษตรที่ผันผวนขึ้นลง โดยเฉพาะราคาสินค้าเกษตรหลักอย่างข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง ที่มีราคาตกต่ำ ส่งผลให้เกษตรกรที่ปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าวมีรายได้ลดลง และอาจเป็นความเสี่ยงในระยะยาวหากราคาสินค้าดังกล่าวยังไม่เพิ่มขึ้น ข้อมูลภาพรวมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการทำเกษตรกรรมในลักษณะที่ต้องพึ่งพาการส่งออกผลผลิตปฐมภูมิอาจนำไปสู่ภาวะความเสี่ยงด้านความเป็นอยู่และรายได้ของเกษตรกร แม้ว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมารายได้หลักของครัวเรือนไทยไม่ได้มาจากการเกษตรแต่เป็นรายได้จากอาชีพนอกเกษตรกรรม แต่จากสถานการณ์ความไม่มั่นคงทางรายได้ดังกล่าว อาจส่งผลให้จำนวนหนี้สินระดับครัวเรือนภาคการเกษตรเพิ่มสูงขึ้นในอนาคตจนกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร (ภาณุวรรณ จันทวรรณกุล และบงกช บุปผา, 2560)

5.1.2 สินค้าเกษตรไทยเสี่ยงถูกผูกขาด ไร้อำนาจต่อรองในอนาคต

แม้ว่าการเข้ามาลงทุนของนักลงทุนจีนในภูมิภาคมีผลกระทบในแง่บวกที่ชัดเจนคือการเพิ่มจำนวนผลผลิตทางการเกษตร ด้วยการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาการเกษตรของนักลงทุนจีน ซึ่งจะช่วยยกระดับภูมิทัศน์ด้านเทคโนโลยีให้กับพืชชนิดต่างๆ ทำให้ปริมาณและราคาของผลผลิตการเกษตรมีเสถียรภาพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มีรายได้น้อยให้สามารถเข้าถึงสินค้าราคาถูก หรืออาจเป็นผลดีต่อเกษตรกรที่ราคาผลผลิตที่ไม่ผันผวนจนเกินไป รวมทั้ง การวิจัยที่มุ่งเพิ่มคุณค่าและสารอาหารในผลผลิตจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม มีประเด็นกังวลว่ากลุ่มธุรกิจการเกษตรของจีนจะเข้ามาใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและเน้นส่งสินค้าการเกษตรจำนวนมากกลับไปประเทศจีน จนอาจจะกระทบความมั่นคงทางอาหารภายในประเทศในระยะยาว (Luo, Donaldson and Zhang, 2011)

กรณีสวนกล้วยหอมคาเวนดิช แม้ว่าเกษตรกรจะได้ประโยชน์จากองค์ความรู้และกระบวนการผลิตทางการเกษตรที่ทันสมัย อย่างไรก็ตาม ผลผลิตกล้วยหอมคาเวนดิชที่แม้จะผลิตได้มาก แต่ยังไม่เป็นที่นิยมของตลาดท้องถิ่นในไทย ผลผลิตส่วนใหญ่จึงถูกส่งออก ซึ่งพบว่าผู้บริโภคในประเทศจีนได้บริโภคผลไม้เมืองร้อนในราคาที่ถูกลง อย่างไรก็ตาม ยังไม่สามารถยืนยันแน่ชัดว่าราคาผลไม้ในประเทศไทยถูกลงหรือมีทางเลือกที่หลากหลายมากขึ้นสำหรับผู้บริโภคหรือไม่ อีกทั้งจะมีผลดีต่อเกษตรกรรายย่อยในระยะยาวหรือไม่ ทั้งนี้ งานวิจัยเรื่อง “โครงการเชื่อมโยงสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์สู่ชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศเพื่อนบ้าน: กิจกรรมศึกษาผลกระทบกรณีผู้ประกอบการรับซื้อผลไม้ชาวต่างด้าว (ลัษชาต่างประเทศ) เข้ามาประกอบธุรกิจในแหล่งผลิตผลไม้ของไทย”⁶⁰ อัคร พิศาลวานิช ระบุว่าผลไม้ไทยเป็นที่นิยมในตลาดจีนมากและจีนเป็นตลาดส่งออกใหญ่ที่สุดของไทย ทำให้ปัจจุบันมีบริษัทนำเข้าของจีน “ลัษ” เข้ามาตั้งโรงคัดบรรจุผลไม้โดยตรงจากสวนในไทยและเข้ามากว้านซื้อผลไม้อย่างไม่เปิดเผยจำนวนมาก ซึ่งกลุ่มผู้ประกอบการชาวจีนมีเงินทุนมากกว่าลัษไทยจึงสามารถแข่งขันซื้อผลไม้ได้เพื่อส่งออกไปจีนมากกว่า และสามารถครอบงำตลาดการค้าผลไม้ของไทยได้ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ตลาดผลไม้ไทยมีความเสี่ยงที่จะถูกผูกขาดโดยมีกลุ่มนักลงทุนชาวจีนเป็นผู้กำหนดราคา

5.1.3 ระบบเกษตรพันธสัญญา และความเสี่ยงของเกษตรกรรายย่อย ในระบบการเกษตรแบบพันธสัญญา เมื่อนักลงทุนรายย่อยหรือเกษตรกรตัดสินใจลงทุนในการทำเกษตรลักษณะนี้ อาจได้รับผลประโยชน์ในแง่ของรายได้ที่เพิ่มขึ้น สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีการเกษตรที่ทันสมัย ได้ผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้น และราคาผลผลิตที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการยืนยันได้ว่ากลุ่มเกษตรกรและนักลงทุนรายย่อยเหล่านี้จะได้รับผลประโยชน์เทียบเท่ากับเกษตรกรหรือนักลงทุนรายใหญ่หรือไม่ โดยเฉพาะเงื่อนไขที่อาจไม่เป็นธรรม การแบกรับความเสี่ยงของผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐาน และการที่เกษตรกรรายย่อยมักไม่สามารถทำสัญญากับบริษัทใหญ่ได้โดยตรง แต่เป็นการเซ็นสัญญาผ่านตัวกลางหรือเอเยนต์ เช่นในกรณีของ สวนกล้วยห้วยเกียง วิสาหกิจบ้านช้างไทยแลนด์ และไทยจงเป็นต้น

⁶⁰ ดูเพิ่มใน รัฐบาลไทยผันเป็นศูนย์กลางผลไม้โลก นักวิชาการแนะแก้ปัญหา “ลัษจีน” ให้ได้ก่อน 5 กุมภาพันธ์ 2018 เข้าถึงได้จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-42941461>

นอกจากนี้ ช่วงของการเปลี่ยนผ่านจากการทำเกษตรกรรมเพื่อยังชีพหรือแปลงเกษตรขนาดเล็กไปสู่การทำเกษตรกรรมเพื่อการพาณิชย์นั้น เกษตรกรรายย่อยจำเป็นต้องแบกรับความเสี่ยงไว้อย่างหลายประการ อาทิ หากนักลงทุนถอนทุน ละทิ้งสัญญา หรือ ไม่รับซื้อผลผลิต เกษตรกรรายย่อยเหล่านี้ย่อมไม่สามารถระบายสินค้าหรือขายสินค้าเกษตรเหล่านี้ได้ทัน หรือสินค้าเกษตรเพื่อส่งออกเหล่านี้ไม่เป็นที่ต้องการของตลาดภายในประเทศ อีกทั้ง ลักษณะการจ้างงานมักจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับสวัสดิการของแรงงาน อาจจะทำให้ค่าจ้างต่ำ หรือ ไม่มีการชดเชยรายได้ หรือแม้แต่เกษตรกรรายย่อยที่ต้องการเข้าร่วมเกษตรแบบพันธสัญญาก็มักจะกู้ยืมเงินเพื่อมาลงทุน ทำให้ต้องเสี่ยงต่อหนี้สินและดอกเบี้ยต่าง ๆ

มีงานศึกษาเสนอว่า นักลงทุนชาวจีนหลีกเลี่ยงที่จะทำธุรกิจกับเกษตรกรรายย่อย เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายมากและค่อนข้างยุ่งยากในการดำเนินการ โดยเฉพาะการควบคุมคุณภาพผลผลิต (Key and Runsten, 1999) ยิ่งเป็นผลผลิตที่ต้องการคุณภาพสูง ประณีต ปริมาณการผลิตคงที่ กระบวนการผลิตและเทคนิคต้องได้รับการควบคุมอยู่เสมอ ดังนั้น การเลือกทำธุรกิจกับเกษตรกรรายใหญ่ จะช่วยลดความเสี่ยงลงได้ เนื่องจากเกษตรกรเหล่านี้มักจะมีประสบการณ์และมีทักษะในการผลิตดีกว่า

ทั้งนี้ ในงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่ากรณีของสวนกล้วยแปลงใหญ่ อำเภอพญาเม็งราย นักลงทุนชาวจีนควบคุมและดูแลผลผลิตเอง จึงสามารถควบคุมคุณภาพได้ง่ายกว่า สำหรับสวนกล้วยในอำเภอเชียงของ และสวนกล้วยในจังหวัดพะเยา ที่ถึงแม้ว่าจะมีนักวิชาการเข้ามาช่วยควบคุมดูแล แต่ปัญหาพื้นที่เพาะปลูกที่เล็กทำให้ต้องใช้วิธีเกษตรพันธสัญญาและรวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรรายย่อย จึงประสบปัญหาผลผลิตไม่มีคุณภาพ ขณะที่เกษตรกรรายย่อยก็ประสบปัญหาไม่สามารถขายผลผลิตได้เช่นกันและต้องแบกรับภาระหนี้สินการลงทุนไว้อย่าง

5.1.4 ทุนจีนคุมข้อมูลการตลาด เกษตรกรไทยเข้าถึงข้อมูลได้จำกัด แม้ว่าเกษตรกรรายย่อยจะสามารถเข้าถึงหรือทำสัญญากับนักลงทุนชาวจีนได้ แต่ว่าพวกเขาก็อาจต้องเผชิญกับอำนาจต่อรองที่ไม่เป็นธรรมในสัญญา และการเสี่ยงต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบ โดยเฉพาะการเข้าถึงข้อมูลการตลาดที่มักจะถูกควบคุมโดยกลุ่มนักลงทุน กรณี ในประเทศลาวในงานศึกษาที่ผ่านมากิจการยางพาราที่ลงทุนโดยชาวจีน เกษตรกรรายย่อยไม่มีช่องทางการตลาดอื่นนอกจากตลาดในประเทศจีน ส่งผลให้ไม่มีอำนาจในการต่อรอง ตัวอย่างของ กรณีในลาวมีอุปสรรคด้านภาษาในการเซ็นสัญญาเป็นภาษาจีน หรือภาษาไทย เมื่อเจ้าของที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่สูง อาจทำให้มีข้อจำกัดและเสี่ยงที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบได้ง่าย (Cohen, 2009)

กรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่าการลงทุนทำสวนกล้วยหอมคาเวนดิชซึ่งส่งออกตลาดจีนเป็นหลัก เมื่อเกษตรกรรายย่อยไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลการตลาดจีนได้ ยิ่งทำให้ง่ายต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบ เนื่องจากราคาซื้อขายถูกกำหนดจากปลายทางในประเทศจีน นอกจากนี้ การทำสวนเกษตรแปลงใหญ่ที่ชาวจีนเข้ามาลงทุนและส่งไปขายในประเทศจีน ทำให้เจ้าของสวนชาวจีนทราบต้นทุนการผลิตและราคาขายปลีกจากเครือข่ายตลาดในประเทศจีนทันทีผ่านเทคโนโลยีสื่อสาร ขณะที่เจ้าของสวนในระบบลูกไร่ไม่สามารถกำหนดราคาขายเองได้ ต้องอิงกับราคาตลาดประเทศจีนเป็นหลัก เสี่ยงที่จะถูกกดราคาและไม่มีอำนาจต่อรอง ส่งผลให้เจ้าของสวนชาวไทยต้องแบกรับความเสี่ยงเอง

อีกทั้ง การจัดการฤดูกาลเพาะปลูกและฤดูกาลเก็บเกี่ยวที่เหมาะสมเพื่อผลกำไรสูงสุดถือเป็นเงื่อนไขสำคัญ โดยกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชมีรอบตั้งแต่กระบวนการลงต้นกล้า ไว้หน่อ ใส่ปุ๋ย รอออกปลี เต็ดเกสร ออกผล แต่งหวี ฟันฮอร์โมน จนถึงเก็บเกี่ยวผลผลิต รวมประมาณ 7-8 เดือน ดังนั้นผู้ประกอบการจะให้ความสำคัญต่อรอบของการเก็บเกี่ยวที่ต้องจัดสรรให้ลงตัวเพื่อไม่ให้ผลผลิตในแต่ละพื้นที่ออกพร้อมกันจนล้นตลาด โดยสวนกล้วยในมณฑลกว่างตุง กว่างซี จะเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตตั้งแต่เดือน ธันวาคม มกราคม กุมภาพันธ์ มีนาคม ดังนั้นกล้วยหอมในตลาดจีนจะรับผลผลิตจากพื้นที่เพาะปลูกในประเทศเป็นหลัก ส่วนกล้วยหอมจากประเทศไทยจะต้องเก็บเกี่ยวและส่งออกในช่วงเดือน มิถุนายน กรกฎาคม สิงหาคม เพื่อให้สามารถส่งออกได้ราคาดี ดังนั้น จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาและสถานที่เพาะปลูกจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบสำคัญคือ เจ้าของสวนรายย่อยที่อาจจะต้องแบกรับความเสี่ยงด้านราคาหากไม่สามารถควบคุมให้ผลผลิตออกตามฤดูกาลที่เหมาะสมในการเก็บเกี่ยว

5.2 มิติด้านสังคม

5.2.1 ความหวาดกลัวของชุมชน และความกังวลต่อการเข้ามาลงทุนของต่างชาติที่ไร้ความรับผิดชอบต่อท้องถิ่น ประเด็นสำคัญที่น่าห่วงกังวล คือ การหวาดกลัวว่าคลื่นการเข้ามาลงทุนของนักลงทุนชาวจีนในการเกษตรพาณิชย์จะไม่ถูกควบคุมหรือได้รับการตรวจสอบ จนส่งผลลุกลามไปถึงความมั่นคงทางอาหารในภูมิภาคนี้ ทั้งการกังวลการรุกรานพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ การเปลี่ยนจากการทำเกษตรกรรมเพื่อบริโภคไปสู่พืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกจนกระทบความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งยิ่งจะซ้ำเติมสถานการณ์ที่เลวร้ายอยู่เดิมของประเทศในภูมิภาคนี้ให้ยิ่งแย่ลงไปอีก

การเกษตรกรรมเพื่อการพาณิชย์อย่างเข้มข้นในชนบท ต้องแลกด้วยความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับกรณีในพื้นที่สูงของประเทศจีน ลาว ไทย เมียนมาร์ และเวียดนาม ต่างเผชิญหน้ากับพืชเศรษฐกิจที่ขยายตัวเข้าไปอย่างรวดเร็วจนรุกรานเขตพื้นที่ป่า ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และทรัพยากรดินสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ การสูญเสียพันธุ์พืชบางชนิด รวมทั้ง ผลกระทบจากการทำการเกษตรแปลงใหญ่ของบริษัทที่แย่งชิงทรัพยากรกับคนท้องถิ่น เช่น ในประเทศกัมพูชา หมู่บ้านแห่งหนึ่งมีระบบการทำชลประทานการเกษตร แต่มีบริษัทสัญชาติจีน Wu Zhi Shan wfh กักเก็บน้ำไว้ใช้ในสวนเกษตรจนทำให้ชุมชนขาดแคลนน้ำ (World Rainforest Movement, 2005). ปัญหาสารเคมีจากสวนกล้วยแปลงใหญ่ในลาว ล้วนเป็นปัญหาที่นักลงทุนทิ้งไว้ให้กับท้องถิ่น จนสร้างความหวาดระแวง

ผลการศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ จึงสอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้น ที่สะท้อนว่า การลงทุนด้านการเกษตรของนักลงทุนชาวจีนบางกลุ่มที่ไร้ความรับผิดชอบต่อท้องถิ่น กำลังซ้ำเติมปัญหาเดิมของประเทศที่การทำงานของรัฐบาลอ่อนแอ และไม่มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังอย่างประเทศไทย กลุ่มคนยากจน ผู้มีรายได้น้อย เกษตรกรรายย่อย กลุ่มแรงงานชาติพันธุ์ที่ยากจน กำลังเป็นกลุ่มเปราะบางที่เสี่ยงต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบมากที่สุด (Luo, Donaldson and Zhang, 2011)

5.2.2 หน่วยงานท้องถิ่นขาดความพร้อมในการรับมือกับทุนข้ามชาติ ปัญหาการขาดขีดความสามารถแบบสมัครใจและจำยอมในกลุ่มแรงงานชาติพันธุ์ม้ง สะท้อนข้อจำกัดของทางเลือกในการประกอบอาชีพและช่องทางหารายได้ ปัญหาในการเข้าถึงสิทธิการรักษาพยาบาลของแรงงานที่ไม่มีสัญชาติไทยซ้ำเติมปัญหาสวัสดิภาพแรงงาน การตัดทวงผลประโยชน์จากผู้ประกอบการจีนบางรายทั้งในแง่การใช้ประโยชน์จากแรงงานราคาถูกในไทยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ การตั้งทรัพยากรและการไม่คำนึงถึงผลเสียของสิ่งแวดล้อม จนนำมาสู่การตีตราเหมารวมและหวาดระแวงในวงกว้าง อีกทั้งการเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อมของภาครัฐในท้องถิ่นยังไม่มีศักยภาพเพียงพอในการเฝ้าระวัง ป้องกัน มีเพียงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าหรือหาทางแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้ว เช่น ในกรณีของสวนกล้วยพญาเม็งราย การแย่งชิงน้ำ การทำลายพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นแหล่งอาหารชุมชน สะท้อนการทำงานแบบตั้งรับตามสถานการณ์แต่ไม่มีแผนระยะยาวป้องกันหรือรองรับ

ลักษณะสำคัญของทุนจีนที่พบคือการพยายามหาช่องทางเชื่อมต่อกับหน่วยงานรัฐ เครือข่ายกลุ่มนักธุรกิจ นักการเมืองท้องถิ่น ในประเทศปลายทาง อาศัยช่องทางผ่านรูปแบบความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลจีน รัฐบาลกับกลุ่มเอกชน อาทิ สมาคมนักธุรกิจ หอการค้า ไปจนถึงเอกชนด้วยตนเอง งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า การเข้ามาลงทุนด้านสวดยกล้วยหอมคาเวนดิชในพญาเม็งราย ผู้ประกอบการได้พยายามสร้างความร่วมมือและมีกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นในช่วงแรกของการเข้ามาดำเนินกิจการ อย่างไรก็ดี ทั้งทิศทางการทำงานของหน่วยงานท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาท อาทิ ที่ว่าการอำเภอ พญาเม็งราย เทศบาลตำบลเม็งราย เกษตรอำเภอเม็งราย โรงพยาบาลพญาเม็งราย รพ.สต. เม็งราย มักเป็นไปตามนโยบายของผู้นำ โดยในช่วงปี 2558 – 2560 สวนกล้วยคาเวนดิชได้รับการสนับสนุนค่อนข้างมากจากหน่วยงานท้องถิ่น อย่างไรก็ดี ช่วงเปลี่ยนผ่านภายหลังปลายปี 2560 – ปัจจุบัน หน่วยงานท้องถิ่นกับสวนกล้วยมีกิจกรรมร่วมกันน้อยลง

ประเด็นท้าทายคือ หน่วยงานท้องถิ่นในชายแดนหรือพื้นที่ชนบท เช่น ที่ว่าการอำเภอ เทศบาล สำนักงานการเกษตร รพ.สต. รวมทั้งโรงเรียน ล้วนเป็นหน่วยหน้าสำคัญที่เผชิญกับทุนจีนโดยตรง การไหลบ่าเข้ามาของทุนจีนในพื้นที่ชายแดนและชนบท เป็นปรากฏการณ์ใหม่สำหรับหน่วยงานและชุมชน หน่วยงานท้องถิ่นเหล่านี้ยังไม่สามารถปรับตัวรับมือได้ทันทั่วทั้งที่ ทั้งในแง่ของกฎหมาย องค์ความรู้ เทคโนโลยีในการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม หากไม่เร่งเสริมศักยภาพและปล่อยให้ท้องถิ่นรับมือเพียงลำพังจะนำมาสู่ปัญหาระยะยาวได้

5.2.3 การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรมจากการลงทุนสวนเกษตรแปลงใหญ่ การลงทุนด้านการเกษตรของนักลงทุนจีน ยังมีข้อวิพากษ์วิจารณ์หลายประการ โดยเฉพาะประเด็นโต้แย้งในการได้รับผลประโยชน์ของผู้มีรายได้น้อยและยากจน เพราะผู้ได้รับผลประโยชน์จากประเทศกำลังพัฒนาเหล่านี้ส่วนใหญ่จะตกอยู่ที่กลุ่มชนชั้นราชการ นักธุรกิจที่ร่ำรวย และมีอิทธิพลในประเทศปลายทาง การลงทุนของนักลงทุนเหล่านี้มักจะมุ่งเป้าไปที่วัตถุดิบ และทรัพยากรของประเทศปลายทางเหล่านี้ เพื่อที่จะเป็นฐานทรัพยากรเพื่อผลิตสินค้าส่งกลับไปยังประเทศต้นทาง ซึ่งขณะเดียวกันก็เป็นการขูดรีดทรัพยากรและแรงงานราคาถูกของประเทศปลายทางไปพร้อมกัน ด้วยการส่งออกสินค้าราคาแพงผลิตโดยประเทศที่

ยากจน ไปขายยังประเทศที่ร่ำรวยกว่า สร้างกำไรให้ผู้ลงทุนและผลประโยชน์แก่กลุ่มข้าราชการในประเทศปลายทาง แต่ทั้งความยากลำบากไว้กับแรงงานและประชาชนส่วนใหญ่ กรณีศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ สะท้อนให้เห็นสัดส่วนค่าแรงของแรงงาน และส่วนแบ่งของเกษตรกรรายย่อยที่ถือว่าน้อยมากเมื่อนำมาเทียบเคียงกับประเทศอื่นในบริบทใกล้เคียงกัน

นอกจากนี้ การลงทุนด้านการเกษตรเกี่ยวข้องโดยตรงกับการครอบครองที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ การเวนคืนที่ดินถือเป็นประเด็นสำคัญในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนารวมทั้งประเทศไทย เนื่องจากสิทธิการถือครองที่ดินเหล่านี้ยังมีบางส่วนที่คลุมเครืออยู่มาก มีข้อมูลจากงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิ ความถูกต้องในการถือครองที่ดินยังเกี่ยวพันกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ใกล้กับเขตป่าไม้ ที่บางส่วนไม่มีเอกสารยืนยันสิทธิตามกฎหมาย เมื่อต้องเผชิญหน้ากับการบุกเข้ามาลงทุน หรือ การเข้ามาเช่าที่ดินของนักลงทุนชาวจีน กลุ่มเจ้าของที่ดินเหล่านี้ย่อมเสียเปรียบในการต่อรองราคา กรณีดังกล่าวเกิดขึ้นในประเทศกัมพูชากับนักลงทุนชาวจีนและอาจนำไปสู่การสูญเสียที่ดินให้กับบริษัทในอนาคต(เพ็งอ้ง, 2011)

แม้ว่า กรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ยังไม่พบปัญหาด้านสิทธิการครอบครองที่ดินโดยตรงเนื่องจาก กรณีสวนกล้วยแปลงใหญ่ในอำเภอพญาเม็งรายเจ้าของที่ดินมีเอกสารครบถ้วน อย่างไรก็ตาม การเก็บข้อมูลและแผนที่จากภาพถ่ายดาวเทียม พบว่าในพื้นที่การเกษตรบนเขาใกล้พื้นที่ป่าในอำเภอพญาเม็งราย มีการทำแปลงเกษตรและปลูกพืชเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นในช่วงระยะเวลา 10 ปี ที่ผ่านมา อาทิ ยางพารา มะม่วง ลำไย ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ และพบว่ามีมีการเข้ามาเช่าซื้อและการพยายามเข้ามาขอลงทุนทำสวนมะม่วงของนักลงทุนชาวจีนในตำบลแม่เปา ซึ่งอาจจะเป็นประเด็นเฝ้าระวังในอนาคต

5.2.4 ขาดการมีส่วนร่วมภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน ในการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับปัญหาที่ดินเพื่อการเกษตรที่ซ่อนอยู่คือ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการอนุมัติสัมปทานที่ดินเพื่อการเกษตร การศึกษาและประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม ที่ควรต้องดำเนินการอย่างโปร่งใส รวมทั้งการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการวางแผน กิจกรรมเหล่านี้ควรเป็นกระบวนการที่ต้องมีขึ้นก่อนการทำสวนเกษตรแปลงใหญ่ เพื่อป้องกันการดำเนินการที่หลีกเลี่ยงข้อกฎหมาย หรือการใช้อำนาจในทางมิชอบ อันมีตัวอย่าง ในกรณีการทำสวนยางพาราในประเทศลาว ที่มีสัญญาการเช่ากับบริษัทจีนจนกลายเป็นเครื่องมือให้รัฐบาลใช้กำลังเข้ามาบังคับ ช่มชู้ ประชาชนท้องถิ่นที่ต่อต้านให้ยินยอม สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มผู้เปราะบางหรือสิทธิของประชาชนต่อที่ดินตนเองนั้น สามารถถูกพรากไปได้ง่ายภายใต้รัฐที่อ่อนแอทั้งในระดับชาติหรือระดับรัฐท้องถิ่น กรณีสวนกล้วยแปลงใหญ่ใน อำเภอพญาเม็งราย สะท้อนให้เห็นปัญหาสำคัญคือ การขาดการวางแผนการใช้ที่ดินในระดับมหภาคที่ต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมและเศรษฐกิจของท้องถิ่น ตลอดจนพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับฐานทรัพยากรที่อยู่อย่างจำกัดเพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น

5.2.5 ละเลยเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน เน้นการถ่ายทอดความรู้การฝึกฝนทักษะแรงงานเฉพาะกลุ่ม ผลผลิตต้องได้ปริมาณตามคำสั่งซื้อและต้องได้มาตรฐานเป็นเป้าหมายสำคัญของ

กิจการสวนกล้วย การทำสวนเกษตรแปลงใหญ่จึงมีการใช้ความรู้และเทคโนโลยีด้านการเกษตรเข้ามาช่วยในการผลิต ตั้งแต่การการคัดเลือกและเพาะเนื้อเยื่อ การควบคุมปัจจัยการผลิต ตั้งแต่ การปรับสภาพที่ดินให้เหมาะสมกับการปลูกกล้วย การจัดระยะหลุมให้ต้นกล้วยและใบกล้วยห่างกัน การขุดสระเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ให้เพียงพอ การใส่ปุ๋ยตามระยะเวลาที่กำหนด การกำจัดวัชพืชและศัตรูพืชโดยสารเคมี การพ่น “ฮอร์โมน” การมีระบบจัดการและสื่อสารรอบระยะการตัดกล้วยด้วยสีของเชือกฟาง ระบบการนับจำนวนค่าแรงการตัดกล้วยและการแบกกล้วย ดังนั้น บริษัทจะมีการฝึกอบรมทักษะแรงงาน โดยเฉพาะแรงงานที่ต้องอยู่ในตำแหน่งหัวหน้าคนงาน แรงงานฝ่ายบรรจุภัณฑ์ เพราะความผิดพลาดจะมีผลกระทบต่อคุณภาพผลผลิตและราคา โดยพบว่าในช่วงเวลาเร่งรีบบริษัทต้องใช้แรงงานทักษะชาวจีนมาทำหน้าที่บรรจุภัณฑ์ เนื่องจากสามารถทำได้รวดเร็ว ถูกต้อง ลดความเสี่ยงที่ผลผลิตจะเสียหาย ขณะที่งานดูแลแปลงกล้วยและงานแบกกล้วยจะใช้แรงงานที่มีทักษะต่ำลงมา แต่จะมีการดูแลควบคุมโดยนักวิชาการจีนหรือหัวหน้าคนงาน

อย่างไรก็ดี ข้อสังเกตคือ แม้ว่าจะมีการถ่ายทอดทักษะและความรู้ให้แก่แรงงาน แต่ก็เป็นการถ่ายทอดให้แก่แรงงานบางกลุ่มเท่านั้น เช่น หัวหน้างาน แรงงานดูแลสวนบางส่วน แรงงานบรรจุภัณฑ์ ขณะที่แรงงานบางส่วนเพียงทำตามคำสั่ง และไม่ทราบแน่ชัดว่าสารเคมีที่ใช้คืออะไร และไม่ทราบว่าต้องป้องกันตนเองอย่างไร หรือไม่ตระหนักเกี่ยวกับอันตรายของสารเคมี อันมีสาเหตุมาจากอุปสรรคด้านภาษาในการสื่อสารและตัวสารเคมีบางชนิดที่ไม่ใช่ภาษาไทย ดังนั้น กลุ่มแรงงานที่ต้องสัมผัสกับสารเคมีโดยตรงจึงเป็นกลุ่มเสี่ยงมากที่สุด และต้องแบกรับการรักษาพยาบาลเองหากไม่ใช่นักท่องเที่ยวที่สามารใช้สิทธิการรักษาได้

5.2.6 ปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานท้องถิ่นและชุมชน การล้อมรั้วปิดทางเข้าออก มีเวรยามเฝ้าจุดเข้าออกเพียงทางเดียว ขุดคลองน้ำรอบสวนกล้วยเพื่อกำหนดอาณาเขตชัดเจนและป้องกันทรัพย์สิน (ต้นกล้วย) จากคนภายนอก สะท้อนให้เห็นความหวั่นเหินของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการและชุมชน แม้ผู้ประกอบการจะมีสิทธิโดยชอบธรรมในการกำหนดอาณาเขตในที่ดินของตน แต่พบว่ามีเสียงสะท้อนและทัศนคติของชุมชนใกล้เคียงเป็นไปในแง่ลบจากการปิดกั้นที่ดินที่ส่งผลกระทบต่อเส้นสัญจรทางสาธารณะ การแย่งชิงน้ำกับชุมชน โดยจากการสัมภาษณ์ชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานท้องถิ่นพบว่า หากเปรียบเทียบการดำเนินกิจการสวนเกษตรแปลงใหญ่ซึ่งมีเจ้าของเป็นคนไทยจะมีทัศนคติในแง่บวกมากกว่า โดยมองว่าสามารถสื่อสารกับเจ้าของที่ดิน หรือผู้ดำเนินการได้โดยตรงหากมีปัญหาหรือข้อเรียกร้อง ไม่จำเป็นต้องผ่านตัวกลางที่มีความซับซ้อน และสามารถเข้าถึงเจ้าของได้

ทั้งนี้ กรณีของสวนกล้วยในอำเภอพญาเม็งราย เนื่องจากมีการเปลี่ยนผู้จัดการ หัวหน้าคนงาน และแรงงานภายในสวนกล้วยที่ตำบลเม็งรายบ่อยครั้ง การปฏิสัมพันธ์และความใกล้ชิดของสวนกล้วยกับหน่วยงานท้องถิ่น และชุมชนรอบข้างในอำเภอพญาเม็งรายจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ไม่สม่ำเสมอสลับไปมา แต่โดยภาพรวมคือไม่ได้มีความใกล้ชิดมากนัก ทัศนคติของคนในชุมชนรอบข้างผสมผสานทั้งในแง่ลบ หวาดระแวง และในแง่บวกที่มองว่าเป็นแหล่งรายได้ใกล้ชิดชุมชน

สำหรับสวนกล้วยในพื้นที่อำเภอเชียงของได้รับการต่อต้านจากชุมชนในช่วงแรก เนื่องจากความหวาดระแวงเกี่ยวกับสารเคมี อย่างไรก็ดี เจ้าของกิจการได้มีการสื่อสารกับผู้นำชุมชนเป็นระยะและมีการเข้าไปพูดคุยกับเกษตรอำเภอเชียงของเป็นระยะ ขณะที่สวนกล้วยในจังหวัดพะเยา ยังไม่พบว่ามีปัญหา กับชุมชน มีเพียงบางพื้นที่ที่ใกล้กับแหล่งพันธุ์ปลาของชุมชนที่มีการเฝ้าระวังจากองค์กรภาคประชาชน อย่างใกล้ชิดในอำเภอห้วยหิน จังหวัดพะเยา

5.3 มิติด้านสิ่งแวดล้อม

5.3.1 มุ่งดำเนินกิจการบนที่ดินขนาดใหญ่ และมีที่ตั้งของสวนเกษตรอยู่ในพื้นที่ห่างไกล
การดำเนินกิจการสวนกล้วยแปลงใหญ่ขยายพื้นที่เพาะปลูกลงมาจากประเทศจีนตอนใต้เข้ามาในประเทศ แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจัยสำคัญคือ สภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมในการเพาะปลูก ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะแหล่งน้ำที่ถือเป็นทรัพยากรจำเป็น การเข้ามาทำกิจการสวนเกษตรแปลงใหญ่พบในประเทศเมียนมาร์ ลาว กัมพูชา รวมทั้งประเทศไทย โดยเป็นแปลงที่ดินขนาดใหญ่และที่ตั้งของสวนเกษตรส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำและค่อนข้างอยู่ห่างไกลในพื้นที่ชนบท ตัวอย่างสำคัญคือ สวนกล้วยขนาดใหญ่ในพื้นที่อำเภอห้วยทราย บ่อแก้ว ประเทศ สปป.ลาว สวนกล้วยมีขนาดมากกว่า 1,000 ไร่ขึ้นไป ตั้งอยู่ห่างไกลในบริเวณพื้นที่ชายแดน หุบเขา โดยนักลงทุนจะเข้าไปบุกเบิก ปรับพื้นที่เพื่อให้เหมาะสมกับการปลูกกล้วย ขุดบ่อน้ำและลงทุนทำถนนเพื่อความสะดวกในการขนส่ง

ทั้งนี้ ในกรณีของประเทศไทยในพื้นที่ภาคเหนือ งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าสวนกล้วยทั้งในลักษณะของแปลงใหญ่และปลูกไร่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำอิง แต่แปลงสวนกล้วยมีขนาดใหญ่มากกว่า 1,000 ไร่ พบในพื้นที่ ต.เม็งราย อ.พญาเม็งราย โดยจะอาศัยทรัพยากรน้ำจากแม่น้ำอิงเป็นหลัก และใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานของประเทศไทย คือ ถนนและไฟฟ้า ที่เข้าถึงได้ง่าย สะดวกต่อการขนส่ง

5.3.2 กระบวนการทำให้เป็นมาตรฐานเดียวลดความหลากหลายของการบริโภคผลไม้
สวนเกษตรแปลงใหญ่มีความเข้มงวดในการควบคุมผลผลิตให้เป็นไปตามมาตรฐาน เน้นการขายรูปลักษณะผลผลิตที่สวยงาม เปลือกสวย สะอาด ขนาดเหมาะสมในการบรรจุกล่อง มีบรรจุภัณฑ์ที่น่าเชื่อถือ ดังนั้น กระบวนการผลิตจึงมีการ ชั่ง ตวง วัด ที่เป็นมาตรฐานตายตัว โดยข้อมูลจากสวนกล้วย อำเภอพญาเม็งราย พบว่ากล้วยหอมที่ส่งออกจะต้องมีลักษณะของเปลือกที่สวยงาม ขนาดผลและจำนวนผลต่อหวีพอดีกับการบรรจุกล่อง โดยประมาณ 3 หวีต่อกล่อง น้ำหนักกล่องประมาณ 11 กิโลกรัม ใน 1 ตู้คอนเทนเนอร์จะบรรจุได้ 22,007 กล่อง หรือประมาณ 20 ตัน โดยจะเก็บรักษาไว้ในอุณหภูมิ 14-15 องศา ซึ่งกระบวนการผลิตในสวนอื่นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ข้อสังเกตคือ กระบวนการทำให้เป็นมาตรฐานเดียวกันของสินค้าเกษตรส่งออก จะให้ความสำคัญที่รูปลักษณะภายนอกของสินค้า ขณะที่ผลผลิตที่มีรูปร่างไม่เป็นไปตามมาตรฐาน เช่นใหญ่เกินไป หรือเล็กเกินไป หรือมีผิวไม่สวยงามจะถูกคัดทิ้ง แม้ว่าจะยังเป็นผลผลิตที่ทานได้ก็ตาม

กลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรง คือ เกษตรกรเจ้าของสวนและผู้ประกอบการรายย่อย ที่อาจไม่มีประสบการณ์ ความรู้ และเงินทุน เพียงพอในการควบคุมสินค้าให้ได้มาตรฐานผู้รับซื้อ จนอาจจะต้องแบกรับความเสี่ยงไว้เองหากสินค้าไม่ได้มาตรฐาน หรือถูกตีกลับ นอกจากนี้ ผลผลิตที่ถูกคัดทิ้งหากไม่มีการกำจัดที่ถูกวิธีย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและชุมชนใกล้เคียง

5.3.3 ทรัพยากรท้องถิ่นถูกคุกคามและปัญหาสิ่งแวดล้อมสะสม การดำเนินกิจการสวนเกษตรที่มีการใช้สารเคมีเข้มข้น ย่อมส่งผลกระทบต่อทรัพยากรและระบบนิเวศท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การแข่งขันทรัพยากรระหว่างผู้ประกอบการนักลงทุนข้ามชาติกับชุมชน และการใช้สารเคมีอันตรายในกระบวนการผลิตเป็นการซ้ำเติมปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำของท้องถิ่น กรณีสวนเกษตรพญาเม็งรายดำเนินการในลักษณะแปลงใหญ่ มีผลกระทบรุนแรงในวงกว้างและยากต่อการควบคุมเห็นได้ชัดในการดำเนินกิจการช่วงแรก รวมทั้ง ยังคงมีความกังวลเกี่ยวกับการปนเปื้อนและสะสมของสารพิษในที่ดินการเกษตรดังกล่าว โดยเฉพาะหากเจ้าของกิจการมุ่งเน้นการสร้างผลกำไรเป็นหลัก อาศัยจุดอ่อนของประเทศปลายทางที่มีกฎระเบียบอ่อนแอ ตักตวงทรัพยากรโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชน ต้นทุนการผลิตราคาถูกอาจถูกซ่อนไว้ด้วยต้นทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ที่นักลงทุนยังไม่ต้องจ่ายในปัจจุบัน แต่เป็นภาระราคาแพงที่ทิ้งให้ท้องถิ่นต้องจ่ายในอนาคต

5.4 โอกาสของภาคเหนือ การดึงดูดนักลงทุนที่มีคุณภาพ

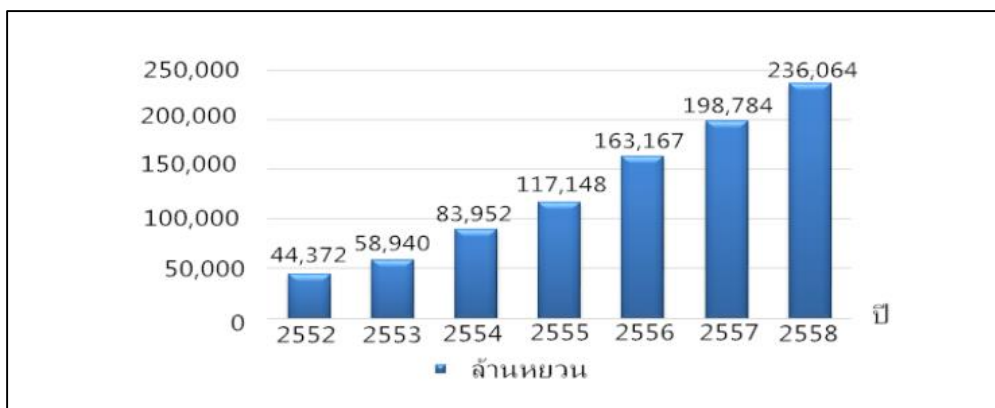
ในบทที่ 2 ได้ทบทวนสถานการณ์ความมั่นคงทางด้านอาหารภายในประเทศจีน ปัจจัยผลักดันและนโยบายสำคัญของประเทศจีนที่ส่งเสริมให้เกิดการเคลื่อนย้ายของทุน จะเห็นได้ว่าปัจจัยดึงดูดสำคัญให้เกิดการลงทุนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทยคือ กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาเหล่านี้มีที่ดินราคาถูกจำนวนมาก ท่อดินการเกษตรยังอุดมสมบูรณ์ บางพื้นที่ยังไม่ผ่านการทำเกษตรกรรม อัตราค่าเช่าราคาถูกและตั้งอยู่ใกล้กับชายแดนประเทศจีน

จะเห็นได้ว่าปัจจุบันการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตรของจีนมีความก้าวหน้าและทันสมัยมาก การจำกัดพื้นที่การเกษตรทำให้จีนเร่งพัฒนานวัตกรรม เมล็ดพันธุ์ และผลผลิตทางการเกษตรในรูปแบบต่างๆ ให้เพิ่มจำนวนมากขึ้นภายในพื้นที่จำกัด การก้าวออกมาลงทุนภายนอกประเทศย่อมหมายถึงการนำเอาความรู้ด้านการเกษตรมาเผยแพร่ด้วย จึงถือเป็นโอกาสของเกษตรกรไทยที่จะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้วิทยาการระหว่างกัน

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเข้าไปลงทุนด้านต่าง ๆ ในแอฟริกา เสนอว่าความแตกต่างที่สำคัญระหว่างจีนและประเทศตะวันตกในโครงการพัฒนาระดับปฏิบัติการคือ เมื่อนักเทคนิค วิศวกร แรงงานชาวจีนทำงานร่วมกับแรงงานท้องถิ่น พวกเขาถ่ายทอดความรู้ด้วยการลงมือทำให้เห็นเป็นตัวอย่างและใช้รูปแบบทำงานไปพร้อมกัน ไม่เน้นการอบรมในห้องเรียนแต่เน้นการลงมือปฏิบัติด้วยกัน สอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า นักเทคนิคชาวจีนที่ถูกส่งมาเพื่อสอนและควบคุมดูแลคุณภาพในสวนกล้วย นอกจากออกคำสั่งแล้วพวกเขาก็พร้อมที่จะลงมือทำให้ดูและแก้ปัญหาหน้างานพร้อมกับแรงงานทันที และพบว่าหัวหน้าคนงานชาวไทยที่เคยทำงานในสวนกล้วยพญาเม็งราย ได้กลายเป็นแรงงานทักษะที่มีความเชี่ยวชาญออกไปทำงานกับสวนกล้วยอื่นๆ

นอกจากนี้ การย้ายเกษตรกรชนบทเข้าสู่เมืองของจีนทำให้เกิดการเปลี่ยนบทบาท มีจำนวนผู้บริโภคทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น อีกทั้ง การขยายตัวทางเศรษฐกิจภายในประเทศจีนทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เพิ่มกำลังซื้อของผู้บริโภคชนชั้นกลางที่ใส่ใจสุขภาพ อันถือเป็นโอกาสของเกษตรกรไทยในการรุกตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัย อ้างอิงจากเอกสารสำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ นครเจิ้งตู แสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคชาวจีนมีแนวโน้มการบริโภคที่เน้นการรักษาสุขภาพ และมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้มีความต้องการสินค้าสุขภาพเพิ่มสูงขึ้น โดยระหว่างปี 2552-2558 ขนาดตลาดสินค้าสุขภาพเติบโตอย่างรวดเร็ว ดังแสดงในแผนภาพด้านล่าง

**แผนภาพ 12 กราฟแท่งแสดงการเติบโตของมูลค่าสินค้าสุขภาพในประเทศจีน
ช่วงปี 2552 – 2558 (ล้านบาท)**

ที่มา สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ นครเจิ้งตู ⁶¹

5.5 ทิศทางเชิงนโยบาย และแนวทางต่อยอดจากกฎหมายและกลไกที่มีอยู่เดิม

5.5.1 เสริมศักยภาพหน่วยงานท้องถิ่น เพิ่มบทบาทภาคประชาชนในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบ ประเมินสถานการณ์ และสร้างอำนาจต่อรองกับทุนข้ามชาติ รัฐควรมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบบริษัทเกษตรที่เข้ามาลงทุนในท้องถิ่นและบังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนการสร้างโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและเผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณะ งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าสื่อมวลชนมีบทบาทในการเสริมกำลังท้องถิ่นในการเฝ้าระวังผลกระทบเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การขาดศักยภาพของภาครัฐในการบังคับใช้กฎหมาย หรือความไม่โปร่งใสต่างๆ หรือ การออกกฎระเบียบ นโยบายทางเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อนักลงทุนข้ามชาติมากเกินไปย่อมส่งผลเสียโดยตรงต่อทรัพยากรของชุมชน ดังนั้น ควรเร่งเสริมศักยภาพหน่วยงานระดับท้องถิ่น ทั้งด้านความรู้และอุปกรณ์เครื่องมือ โดยเฉพาะ

⁶¹ ดูข้อมูลเพิ่มเติมใน 2015 年我国保健品行业市场规模已达到2360.64亿元 2016, November 16
เข้าถึงได้จาก <https://d.qianzhan.com/xnews/detail/541/161116-809f7405.html>

ความรู้ด้านกฎหมายการลงทุนระหว่างประเทศ อุปกรณ์เทคโนโลยี เครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ตลอดจนใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในพื้นที่ ทำงานร่วมกับภาคประชาชน โดยควรเพิ่มบทบาทภาคประชาชนในการเสริมพลังกลุ่มเกษตรกรและภาคประชาชนในการเฝ้าระวังตรวจสอบปกป้องทรัพยากรท้องถิ่น ส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรแรงงาน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองและทวงสิทธิแรงงาน

สำหรับกลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มแรงงานที่ยากจน เกินกว่าจะสามารถเข้าร่วมการทำธุรกิจแบบเกษตรพันธสัญญา พวกเขาเหล่านี้มักจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับลักษณะของลูกจ้าง และแรงงานในสวนเกษตร อย่างไรก็ดี ประเด็นด้านสวัสดิการที่ไม่เพียงพอ เงื่อนไขการทำงานที่ไม่เป็นธรรม เป็นประเด็นที่พบในงานศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ เช่นเดียวกับงานศึกษาชิ้นอื่นในกรณีกิจการไม้สักในกัมพูชา ที่แรงงานต้องเผชิญกับชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน การไม่มีที่พักที่เหมาะสม การเจ็บป่วยจากการไม่ได้รับน้ำสะอาด หรือกลุ่มคนที่เจ็บป่วยจนไม่สามารถทำงานได้ หรือ ทำได้ช้ามักจะถูกไล่ออก และการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน (World Rainforest Movement, 2005).

ทั้งนี้ มีงานวิจัยหลายชิ้นมี ข้อเสนอว่า ภาคประชาชนสามารถเข้ามามีบทบาทในการปกป้องผลประโยชน์ของเกษตรกรรายย่อย (Runsten and Key, 1996) โดยกลุ่มเกษตรกรรายย่อยสามารถจัดตั้งและรวมตัวเป็นสมาคม หรือกลุ่มผู้ผลิต เพื่อให้สมาชิกเกษตรกร สามารถเข้าถึงข้อมูลการตลาดได้ง่ายยิ่งขึ้น รวมทั้ง การเข้าถึงแหล่งเงินทุน เทคโนโลยี และการฝึกอบรม ซึ่งจะช่วยให้ลดการพึ่งพิงบริษัทเกษตรขนาดใหญ่ได้ และหากกลุ่มเหล่านี้มีความเข้มแข็งก็จะสามารถสร้างอำนาจต่อรองในสัญญากับนักลงทุนได้ (Sartorius and Kirsten, 2007) ทั้งนี้ การจะรวมกลุ่มได้ย่อมต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ องค์กรระหว่างประเทศ หรือ องค์กรภาคประชาชนเข้ามาสนับสนุน โดยเฉพาะการสนับสนุนของภาครัฐ โดยปราศจาก อคติ หรือ การสงสัยในการทำงาน จนไม่สามารถสร้างบรรยากาศในการทำงานอย่างสร้างสรรค์ร่วมกันได้ สำหรับกรณีศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ อาจสนับสนุน การรวมกลุ่มของแรงงานสวนกล้วย หรือ เกษตรกรรายย่อยในสวนกล้วย เป็นต้น

ตัวอย่างกลไกปัจจุบันที่เกี่ยวข้องที่ภาครัฐสามารถดำเนินการสนับสนุนในพื้นที่ได้ทันที ประกอบด้วย

สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ภายใต้โครงการอนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง เป็นองค์กรภาคประชาชนที่ทำงานเป็นเครือข่ายมีสมาชิกในพื้นที่ลุ่มน้ำอิงตั้งแต่ตอนบนถึงตอนล่าง โดยมีคนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันทำงานวางแผน จัดการ การได้รับประโยชน์จากการจัดทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงอย่างเป็นรูปธรรม มีการประชุมเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ จัดเวที และนำเสนอข้อเรียกร้องที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรของชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการยื่นเรื่องต่ออนุกรรมการสิทธิมนุษยชน ประเด็นการดำเนินเนินการส่วนกล้วยหอมเขียว ในพื้นที่ลุ่มน้ำอิง เป็นองค์กรภาคประชาชนที่หน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นควรมีการทำงานหนุนเสริมซึ่งกันและกัน เพื่อให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างรอบด้าน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มี “สภาองค์กรชุมชนตำบล” เป็นกลไกการเชื่อมโยงองค์กรชุมชน ภาคีพัฒนาต่างๆ ในท้องถิ่น ทั้งภาครัฐ เอกชน

สถาบันการศึกษา ในการบูรณาการงานพัฒนาพื้นที่จัดการตนเองของชุมชน ซึ่งถือเป็นการดำเนินงานของภาครัฐที่สามารถต่อยอดในการขับเคลื่อนด้านการเกษตรในพื้นที่ได้โดยพัฒนาขยายจากโครงการที่มีอยู่เดิม

5.5.2 นำหลักการบวกต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ จะเห็นได้ว่าการผลิตแบบสวนเกษตรย่อย มีลักษณะการผลิตที่ผลักต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมให้กับสังคมในประเทศปลายทางเป็นผู้แบกรับ แนวคิดต้นทุนสิ่งแวดล้อมมีหลักคิดคือ ธรรมชาติเป็นต้นทุนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงหากเกิดการรั่วไหลจากกระบวนการผลิตหรือการมีอยู่ของกิจการในพื้นที่ ต้นทุนสิ่งแวดล้อม หมายถึงความเสียหาย 4 ลักษณะ ได้แก่ (1) ความเสียหายต่อสุขภาพมนุษย์ (2) ความเสียหายต่อสวัสดิการของมนุษย์ (3) ความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ (4) ความเสียหายต่อระบบนิเวศ โดยปัจจัยการผลิตที่สร้างผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน คือ พลังงานในการผลิตและการขนส่ง สารพิษ อาทิ ปุ๋ย สารเคมีฆ่าศัตรูพืช ทรัพยากร อาทิ น้ำ ดิน แร่ธาตุในดิน และขยะ แต่กรณีศึกษาในงานวิจัยพบว่าผู้ประกอบการไม่ได้นำต้นทุนดังกล่าวมาบวกรวมเป็นต้นทุนการผลิต มีเพียงการคิดคำนวณต้นทุนและผลกำไรของผู้ประกอบการเท่านั้น (นวลนดา สงวนวงศ์ทอง, 2555: 8)

ดังนั้น ควรนำหลักคิดต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมมาปรับใช้ ในการดำเนินกิจการสวนเกษตรที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรง ตัวอย่างของการใช้นโยบายการคลังเพื่อป้องกันปัญหามลพิษคือ การกำหนดเก็บค่าธรรมเนียมหรือภาษีสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ในการดูแลสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ประสบหรืออยู่ในภาวะเสี่ยงโดยตรง (เพ็ญอ้าง: 134) โดยพิจารณากำหนดสัดส่วนตามขนาดของกิจการและพื้นที่ เพื่อกระตุ้นให้ผู้ประกอบการหาวิธีป้องกันและแก้ไขมลพิษ ซึ่งจะช่วยคัดกรองผู้ประกอบการที่ไร้ความรับผิดชอบให้ลดลง นอกจากนี้ ควรนำมาตรการเชิงบวกทางการคลังมาใช้คือการลดหย่อนภาษีแก่สวนเกษตรที่ผลิตด้วยกรรมวิธีปลอดภัย มีการนำเทคโนโลยี นวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมาใช้ เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการผลิตเกษตรปลอดภัยในวงกว้าง และดึงดูดทุนเกษตรข้ามชาติที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อมให้เข้ามาลงทุน รวมทั้งส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตรปลอดภัยในประเทศให้เติบโต

5.5.3 มีมาตรการดูแลระบบการจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมทุกระดับ โดยต่อยอดจากกลไกเดิมในพื้นที่

เนื่องจากพื้นที่ภาคเหนือมีแหล่งทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งเชื่อมโยงกับพื้นที่ชุ่มน้ำและระบบนิเวศอื่นๆ การดำเนินกิจการสวนเกษตรควรคำนึงถึงการจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกันทั้งด้านปริมาณและคุณภาพเพื่อการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนในระยะยาว มากกว่าการแก้ไขปัญหาระยะสั้นตามฤดูกาล รวมทั้งการแบ่งปันพื้นที่สาธารณะเพื่อใช้ร่วมกันของชุมชนกับผู้ประกอบการ โดยเสนอให้มีการจัดทำธรรมนูญระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งในการขับเคลื่อนการพัฒนาโดยสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมภายใต้ พรบ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ร่วมกับเครือข่ายสมัชชาสุขภาพ อันเป็นการต่อยอดจากกลไกเดิมในพื้นที่ โดยมีหลักการสำคัญคือ

- 1) ธรรมนูญการทรัพยากรน้ำ โดยให้ความสำคัญในการจัดการน้ำทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ
- 2) ธรรมนูญสิ่งแวดล้อม จากการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเป็นกติการ่วมกันทั้งระหว่างนักลงทุนจากภายนอกและคนในชุมชนในการแบ่งปันการใช้ประโยชน์ การปกป้อง ดูแล ควบคุมผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นร่วมกัน
- 3) ธรรมนูญสุขภาพ เพื่อเป็นกติกาในการปกป้อง ดูแล สุขภาพของทุกคนในพื้นที่

5.5.4 ปกป้อง ดูแล สวัสดิภาพของแรงงาน ครอบครัวแรงงาน และสุขภาพของชุมชน

ควรมีการตรวจสอบผลกระทบและสารตกค้างในพื้นที่ทำเกษตรแปลงใหญ่อย่างละเอียด จริงจัง และสม่ำเสมอ โดยสนับสนุนเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงแก่หน่วยงานท้องถิ่น เนื่องจากการตรวจสอบเคมีที่ผ่านมาเป็นเพียงผลจากการตรวจเบื้องต้นเท่านั้น ด้วยข้อจำกัดของชุดตรวจสอบเคมีที่มีราคาสูงมาก อย่างไรก็ตาม ความวิตกกังวลและข้อโต้แย้งยังคงมีอยู่ในชุมชน ดังนั้น การเข้ามาทำธุรกิจของผู้ประกอบการจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อส่วนร่วมและต้องมีการกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ประกอบการเปิดเผยข้อมูลสารเคมี และดูแลสวัสดิภาพแรงงานร่วมกับภาครัฐ ตลอดจนมีการสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่สม่ำเสมอ

ควรมีมาตรการป้องกันการขูดรีดแรงงานทั้งระหว่างนายจ้างและแรงงานด้วยตนเอง และการสนับสนุนการจ้างงานแรงงานท้องถิ่นเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในพื้นที่ ทั้งนี้ จากข้อมูลสวนกล้วยในอำเภอฟนบุรีมีแรงงานต่างถิ่นและแรงงานชาติพันธุ์จำนวนมากเดินทางเข้ามาในพื้นที่ ซึ่งบางส่วนเป็นคนต่างถิ่น เมื่อไม่มีเครือข่ายทางสังคม จึงเสี่ยงที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบทั้งทางด้านค่าแรงและสิทธิสวัสดิการ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องด้านแรงงานควรประชาสัมพันธ์ช่องทางการสื่อสารร้องเรียนแก่แรงงานในสวนอย่างทั่วถึง รวมทั้งสนับสนุนการรวมกลุ่มของแรงงานเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง และกำหนดสัดส่วนการจ้างงานแรงงานข้ามชาติที่มีสัญชาติเดียวกับเจ้าของกิจการ เพื่อให้เกิดการจ้างงานท้องถิ่นที่หลากหลาย และควรกำหนดมาตรฐานค่าตอบแทนแรงงานที่สะท้อนค่าครองชีพและเป็นธรรม

ประเด็นด้านคุณภาพชีวิตของครอบครัวแรงงานเป็นประเด็นสำคัญ เนื่องจากสวนเกษตรแปลงใหญ่จะมีรูปแบบการใช้แรงงานในลักษณะของการอยู่ประจำ อาศัยอยู่ภายในสวนกล้วย ซึ่งคนงานจะพาครอบครัวเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยกัน ควรมีการกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ประกอบการดูแลจัดการเกี่ยวกับคุณภาพของที่พัก ความสะอาด ความปลอดภัย ตลอดจนความต่อเนื่องของบุตรหลานในการได้รับการศึกษาและการดูแลสุขภาพ

แรงงานข้ามชาติและแรงงานชาติพันธุ์มักประสบปัญหาสิทธิรักษาพยาบาลและค่ารักษาพยาบาล ดังนั้น ควรปรับปรุงระบบสิทธิการรักษาพยาบาลให้มีความยืดหยุ่น เหมาะสมกับสถานการณ์การ

เคลื่อนย้ายแรง รวมทั้ง สิทธิการรักษาพยาบาลของแรงงานและบุตรที่มีการเคลื่อนย้ายบ่อยครั้ง ควรมีแนวทางการจัดการที่ยืดหยุ่น เอื้อประโยชน์ และอำนวยความสะดวกให้กับแรงงาน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการเคลื่อนย้ายแรงงานของประเทศในปัจจุบัน นอกจากนี้ ควรมีการขึ้นทะเบียนแรงงานและจัดทำประวัติสถานะทางสุขภาพ เพื่อประโยชน์ในการป้องกันโรคระบาด โรคอุบัติซ้ำ และการติดตามรักษาอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องคือ พระราชบัญญัติประกันสังคม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2558 มาตรา 40 กำหนดให้สิทธิประโยชน์กับแรงงานนอกระบบ เช่น กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า เกษตรกร และพนักงานอิสระต่างๆ อายุ 15-60 เลือกสิทธิประโยชน์ตามความคุ้มครอง และพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 เพื่อคุ้มครองแรงงานนอกระบบ ได้แก่ กฎกระทรวงว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานในงานเกษตรกรรม พ.ศ. 2547 ทั้งนี้ การคุ้มครองดังกล่าวให้สิทธิสำหรับผู้มีบัตรประชาชนไทยเท่านั้น มีขั้นตอนและเงื่อนไขยุ่งยาก ควรมีการปรับปรุงเงื่อนไขให้สอดคล้องกับลักษณะการทำงานของแรงงานข้ามชาติ ลดขั้นตอนที่ยุ่งยาก (วิชัย โสสุวรรณจินดา, 2561)

สำหรับแรงงานข้ามชาติ มีกลไกสำคัญคือ กองทุนผู้ประกันตนแรงงานข้ามชาติ โดยกระทรวงสาธารณสุขดำเนินการด้านการประกันสุขภาพแรงงานข้ามชาติ ครอบคลุมครอบคลุมแรงงาน ทั้งระยะสั้น 3 เดือน 6 เดือน 1 ปี และ 12 ปี ภายใต้กองทุนประกันคนต่างด้าว ในระดับจังหวัดมีสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบหลัก โดยจะขายบัตรประกันสุขภาพให้แก่แรงงานข้ามชาติ แต่แรงงานข้ามชาติต้องเข้ารับการตรวจเฉพาะหน่วยงานที่ขึ้นทะเบียนไว้เท่านั้น ทั้งนี้ควรเปลี่ยนให้ระบบมีความยืดหยุ่นเนื่องจากแรงงานข้ามชาติมีการย้ายถิ่นฐานอยู่ตลอด และ ระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (บัตรทอง) หากใช้บริการข้ามเขตต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง ดังนั้นส่วนที่ควรคุ้มครองเพิ่มเติมการให้ข้อมูลการเข้าถึงระบบประกันสุขภาพเชิงรุก และอำนวยความสะดวกแก่แรงงานในการเปลี่ยนสิทธิการรักษาให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสถานการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงาน

5.5.5 ส่งเสริมการผลิตตามมาตรฐานความปลอดภัยของสินค้าเกษตร ควบคุมการควบคุมตรวจสอบอย่างจริงจัง เน้นแข่งขันด้านคุณภาพอาหารปลอดภัยในตลาดจีน

แม้ว่าการผลิตสินค้าเกษตรในระบบอุตสาหกรรมจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีได้ แต่ในระยะยาวปฏิเสธไม่ได้ว่าสารตกค้างและอันตรายต่างๆ จากสารเคมีจะส่งผลเสียต่อระบบนิเวศและสุขภาพ ดังนั้น ควรใช้มาตรการเชิงสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการลดใช้สารเคมีเพื่อป้องกันปัญหาในระยะยาว ไปพร้อมกับการควบคุมมาตรฐานความปลอดภัยของสินค้าเกษตรอย่างจริงจังให้ครบทั้งวงจร ตั้งแต่การควบคุมการนำเข้า ชนิดของสารเคมี ปริมาณ การเปิดเผยข้อมูลของสารอันตราย โดยเฉพาะเมื่อเป็นภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ควรให้มีการแปลหรือติดฉลากให้ชัดเจน บังคับใช้เกณฑ์ค่ามาตรฐานระดับสารเคมีที่ใช้ในการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว และสินค้าในการส่งออกอย่างจริงจัง ไปจนถึงการจัดการกับขยะอันเกิดจากสารเคมีเหล่านั้น เนื่องจากผลผลิตที่ส่งออกจะได้รับการตีตราว่าเป็นสินค้า

นำเข้าที่ผลิตจากประเทศไทย ซึ่งการปล่อยปลละเลเยหรือหากมีการสวมสัญชาติสินค้าในอนาคตอาจส่งผลเสียต่อภาพรวม

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า การประเมินสารตกเคมีตกค้างในกรณีสวนกล้วยหอมพญาเม็งราย ผลการประเมินที่ระบุได้เพียงว่าเป็นมีสารเคมีตกค้างเช่นเดียวกับที่พบในที่ดินเกษตรแปลงอื่นในอำเภอ สะท้อนว่าการทำเกษตรปนเปื้อนสารเคมีของชุมชนเป็นประเด็นที่ต้องเร่งแก้ไข เพื่อความปลอดภัยของชุมชนเอง และในอีกแง่หนึ่ง การยกระดับการผลิตการเกษตรที่ปลอดภัยภายในประเทศ จะช่วยป้องกันไม่ให้ผู้ประกอบการที่ละเลยผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นำมาใช้เป็นข้ออ้างเพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบได้ ดังนั้น การส่งเสริมเกษตรปลอดภัยในประเทศอย่างจริงจัง จะช่วยป้องกันความปลอดภัยของเกษตรกรไทย ผู้บริโภคไทย ชุมชน ไปจนถึงการสร้างเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคต่างประเทศ และสามารถพัฒนาต่อยอดให้พื้นที่เกษตรในไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารที่ปลอดภัย ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ประเทศที่ถูกดักดวงทรัพยากรและต้องแบกรับสารพิษในระยะยาว

ดังนั้น ควรควบคุมการนำเข้าและยกเลิกการอนุญาตให้ใช้สารพิษอันตรายร้ายแรง และมุ่งเน้นการแข่งขันด้านความปลอดภัยของสินค้าเกษตร เนื่องจากปัจจุบันผู้บริโภคชาวจีนให้ความสนใจด้านความปลอดภัยของอาหารเป็นมากขึ้น อันเป็นผลมาจากมีการตีแผ่กระบวนการผลิตอาหารปลอม และอาหารที่ปนเปื้อนสารอันตรายภายในจีน ผู้บริโภคชาวจีนจึงหันมานิยมอาหารนำเข้าจากต่างประเทศ โดยไทยถือเป็นหนึ่งในประเทศที่ได้รับความเชื่อมั่น อีกทั้งปัจจุบันผู้บริโภคชาวจีนมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น การเติบโตของเมือง การเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลางทำให้มีกำลังซื้อมากขึ้น ดังนั้นจึงถือเป็นโอกาสในการแข่งขันด้านคุณภาพ (โกสินทร์ บุญยวัฒน์โนภาส, 2014)

5.5.6 ส่งเสริมการพัฒนาการผลิตไปสู่ระบบเกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) และการกระจายองค์ความรู้ด้านการเกษตรอย่างทั่วถึง การเข้ามาของการทำสวนเกษตรแปลงใหญ่ ถือเป็นการนำเอาความรู้และเทคโนโลยีการผลิตรูปแบบใหม่เข้ามาในชุมชน แต่ส่วนใหญ่แรงงานชาวจีนจะเป็นผู้ควบคุม ออกแบบโปรแกรม ซึ่งเป็นลักษณะแรงงานที่ใช้ทักษะ ความเชี่ยวชาญ ขณะที่แรงงานชาวไทยรับผิดชอบลักษณะงานที่เน้นการใช้แรงงานเป็นหลัก ดังนั้น จึงควรสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้ และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ การขยายตัวของสวนกล้วยซึ่งกำลังกลายเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่มีลักษณะการผลิตเชิงอุตสาหกรรมที่มีการนำเอาองค์ความรู้ เทคโนโลยี ระบบการผลิตรูปแบบใหม่เข้ามา ดังนั้น เพื่อให้เกษตรกรที่มีความสนใจได้รับข้อมูลอย่างรอบด้าน จึงควรมีการประมวลความรู้พื้นฐานในการประกอบกิจการสวนกล้วยอย่างเป็นระบบ

พิจารณานำแนวคิดของเกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) ซึ่งให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการ การบำรุงดูแล การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ โดยการทำเกษตรแม่นยำคือการให้น้ำ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ในปริมาณที่ถูกต้อง ณ เวลาที่ถูกต้องเพื่อประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งเป็นหลักการจัดการการเพาะปลูกเพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความละเอียดสูง หัวใจสำคัญของเกษตรแม่นยำคือข้อมูลภายในแปลงเพาะปลูกและสภาพแวดล้อมภายนอกแปลง อาทิ ข้อมูลดิน แหล่งน้ำ สภาพอากาศ องค์

ความรู้ที่เกี่ยวกับการเจริญเติบโตของพืช ทั้งนี้ หลักการสำคัญในการดูแลแปลงคือ การจัดการพื้นที่ในแปลงจะต้องมีความหลากหลาย แตกต่างกันไป แม้จะปลูกพืชชนิดเดียวกัน โดยจะต้องเก็บข้อมูลและนำมาแปรผลเป็นค่าคะแนนอย่างละเอียด นำไปสู่การวางแผน และควบคุมให้การดูแลพืชชนิดนั้นเป็นไปอย่างแม่นยำ เช่น การแปลงผลเพื่อออกคำสั่งให้เครื่องจักรกลหรือระบบการให้น้ำ ปุ๋ย ตามปริมาณที่ได้คำนวณแล้ว ซึ่งจะสามารถช่วยทุ่นแรงงานและมีความแม่นยำกว่าการควบคุมด้วยมนุษย์⁶²

การผลิตรูปแบบดังกล่าวจะช่วยลดปัจจัยการผลิต และช่วยเพิ่มผลิตผลต่อพื้นที่ให้มากขึ้น เทคโนโลยีขั้นพื้นฐานที่ใช้ในการผลิตรูปแบบเกษตรแม่นยำ เช่น ชุดตรวจดินแบบพกพา เทคโนโลยีปุ๋ยสั่งตัด การใช้ระบบพิกัด GPS ควบคุมรถไถพรวน การพ่นปุ๋ย การควบคุมรถเก็บเกี่ยวอัตโนมัติ การติดอุปกรณ์เสริมสัมผัสกับตัวอย่างดิน เช่น เซอร์ตรวจวัดสภาพพืช มอนิเตอร์แสดงผล ฯลฯ เพื่อช่วยสร้างแผนที่สภาพภายในแปลงให้แก่เกษตรกรทราบความแตกต่างของพืชและวางแผนเพาะปลูกต่อไป ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการทำสวนเกษตรแบบยั่งยืนที่นำไปสู่การสร้างกำไร สร้างคุณค่าสังคม และดูแลสิ่งแวดล้อมสามารถดำเนินการได้ด้วยการนำเอาองค์ความรู้และเทคโนโลยีเข้ามาปรับใช้ เพื่อยกระดับการผลิตที่เน้นความแม่นยำบนฐานของข้อมูล

ดังนั้น จึงควรนำเอาองค์ความรู้จากรูปแบบระบบการผลิตที่เกิดจากการปรับตัวของเกษตรกรในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ร่วมกับการทำเกษตรแบบแม่นยำ เพื่อชี้ให้เห็นถึงการใช้ปัจจัยการผลิตและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้ชัดเจน รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเป็นการส่งเสริมการทำเกษตรแปลงใหญ่เพื่อการส่งออกที่ให้ความสำคัญกับสวัสดิการแรงงาน การแบ่งปันผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและดูแลสิ่งแวดล้อมกับท้องถิ่น เพื่อการทำเกษตรที่มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

5.5.7 สนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลด้านการตลาดอย่างเท่าเทียม และส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และศักยภาพของเกษตรกร การทำเกษตรแปลงใหญ่ต้องมีการบริหารจัดการที่รอบด้าน โดยเฉพาะการปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชจะต้องมีการใช้ทรัพยากรน้ำมากและมีการลงทุนค่อนข้างสูง ดังนั้น แนวทางการสนับสนุนควรมีความหลากหลายเหมาะสมกับทุกระดับใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดย่อย

การผลิตสวนเกษตรแปลงใหญ่ระบบอุตสาหกรรมที่ต้องการปริมาณสูง ควรมุ่งเน้นการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันกับชุมชนและการควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อม การบำบัดน้ำเสียและขยะ ซึ่งควรมีทั้งมาตรการควบคุมและการส่งเสริมเพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถดำเนินการตามเงื่อนไขได้

กิจการขนาดกลางและรายย่อยอาจมีการส่งเสริมที่หลากหลาย อาทิ ทุน ความรู้ ข้อมูลตลาดภายในและภายนอกประเทศ เทคโนโลยี ตลอดจนวิเคราะห์ความเป็นได้ในการปลูกแบบผสมผสาน

⁶² ดูเพิ่มใน รายงานการคาดการณ์นวัตกรรมอุตสาหกรรม (Industrial Innovation Outlook). ศูนย์ข้อมูลและการคาดการณ์เทคโนโลยี สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ (สวทน.) กระทรวงวิทยาศาสตร์ เข้าถึงได้จาก http://stiic.sti.or.th/wp-content/uploads/2018/01/IIO_precision-farming_10.pdf

ขณะที่กลุ่มลูกไร่ที่ต้องลงทุน ซื้อม้าพันธุ์เนื้อเยื่อซึ่งมีต้นทุนสูง และต้องแบกรับภาระความเสี่ยงจากผลผลิตที่ตกเอง ควรหาแนวทางหรือหลักประกันช่วยเหลือทั้งในแง่ของการตลาด การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า การส่งเสริมให้สามารถเข้าถึงแหล่งทุนที่น่าเชื่อถือ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองราคาผลผลิต หรือแปรรูปผลิตภัณฑ์

5.5.8 สร้างกลไกให้บริษัทใหญ่ข้ามชาติร่วมรับความเสี่ยง และควรมีองค์กรกลางเพื่อกำกับดูแลระบบการผลิตแบบมีพันธสัญญา งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าการขยายตัวสวนเกษตรของและอิทธิพลของทุนจีน มีทั้งรูปแบบที่นักลงทุนเข้ามาทำกิจการเองและการทำสวนเกษตรของชาวไทยเพื่อส่งออกโดยใช้ระบบลูกไร่ กรณีการขยายแบบสวนแปลงใหญ่เป็นไปได้ซ้ำในพื้นที่ภาคเหนือ เนื่องจากนักลงทุนจีนมักต้องการที่ดินผืนใหญ่ติดต่อกัน ขณะที่ระบบลูกไร่สามารถขยายตัวได้เร็วกว่ามาก ซึ่งพบว่าระบบลูกไร่เป็นการผลิตแบบมีพันธสัญญาแบบมีลายลักษณ์อักษร กรณีไม่ทำตามสามารถเอาผิดหรือเรียกร้องค่าชดเชยจากคู่สัญญาได้ อย่างไรก็ตาม การกำหนดราคาเป็นไปในแนวตั้ง เกษตรกรรายย่อยไม่มีอำนาจต่อรอง อีกทั้งหากมีกรณีผลผลิตเสียหาย ภัยธรรมชาติ หรือข้อพิพาทระหว่างกัน บริษัทรับซื้อรายย่อยภายในประเทศ และเกษตรกรต่างต้องแบกรับความเสียหายไว้เอง ขณะที่บริษัทรับซื้อรายใหญ่ในจีนไม่ต้องรับผิดชอบ

ดังนั้น จึงควรมีองค์กรภาครัฐที่มีบทบาทในการกำหนดเงื่อนไข ให้คำแนะนำ เปิดรับเรื่องร้องเรียน และเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยปัญหา หากมีการยกเลิกสัญญากลางคัน ตลอดจนกำหนดมาตรการ หรือเงินสำรองชดเชย ข้อเสนอการตั้งองค์กรกลางด้านเกษตรพันธสัญญา สอดคล้องกับข้อเสนอของงานวิจัยเรื่อง ผลตอบแทน ความเสี่ยง และผลกระทบต่อเศรษฐกิจสังคมของเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา ของเบญจพรณ เอกะสิงห์และคณะ

นอกจากนี้ เพื่อให้ทุนจีนด้านการเกษตรข้ามชาติเป็นการลงทุนที่ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์กับท้องถิ่น งานวิจัยชิ้นนี้ขอเสนอให้พิจารณาการสร้างระบบแหล่งทุนอันมีที่มาจากบริษัทใหญ่ในไทยหรือบริษัทใหญ่ข้ามชาติที่ได้รับประโยชน์จากการผลิตสินค้าการเกษตรดังกล่าวเป็นผู้ลงขันร่วมจ่าย เช่น การกำหนดเงื่อนไขให้บริษัทใหญ่ต้องจ่ายค่าต้นทุนสิ่งแวดล้อมให้แก่ท้องถิ่น และนำเงินดังกล่าวมาแบ่งเป็นค่าชดเชยให้แก่เกษตรกรรายย่อย ผู้รับซื้อรายย่อย ชดเชยให้แก่ชุมชนที่ต้องแบกรับความเสี่ยงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และดำเนินกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาในเกิดการผลิตรายการเกษตรที่ปลอดภัย

ทั้งนี้ ปัจจุบันมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องคือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ.2560 มีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขความไม่สมดุล ของระบบเกษตรพันธสัญญาที่ไม่เป็นธรรมครอบคลุมผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตร สหกรณ์การเกษตร/กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจ ซึ่งเป็นกรอบในการแก้ปัญหาในระบบเกษตรพันธสัญญา ในการกำหนดคณะกรรมการกำกับดูแล ขึ้นทะเบียนผู้ประกอบการ และกำหนดมาตรฐานสัญญา และกลไกบังคับตามสัญญา โดยประเด็นสำคัญคือการนำเอากฎหมายมาปฏิบัติในการกำหนดมาตรฐานสัญญาตาม พ.ร.บ. ซึ่งจำเป็นต้องมีองค์กรทำหน้าที่จัดทำฐานข้อมูลฝั่งธุรกิจและเกษตรกร การมีกลไกส่งเสริมทั้งฝั่งผู้ผลิต เกษตรกร ผู้บริโภค การมีแนวทางกำหนด/จูงใจ ให้ผู้ประกอบการธุรกิจร่วมรับผิดชอบสิ่งแวดล้อม

5.5.9 สนับสนุนให้มีกลไกในการร่วมกันวางแผนการใช้ที่ดินการเกษตรที่สอดคล้องกับทรัพยากรในพื้นที่ และมีการป้องกันฟื้นฟูผลกระทบจากสวนเกษตรแปลงใหญ่

ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและดูแลสิ่งแวดล้อม ระหว่าง รัฐ เอกชน ภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่น เพื่อการทำเกษตรที่มั่นคงและยั่งยืน โดยเปิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ประกอบการ ชุมชน องค์กรต่างๆ เพื่อสื่อสาร สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน และกระตุ้นให้ผู้ประกอบการตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ไม่ใช่ผู้มาดักตวงผลประโยชน์ โดยสนับสนุนการสร้างข้อตกลง วางมาตรการป้องกัน ร่วมกันจากทุกภาคส่วน

ในกรณีสวนเกษตรแปลงใหญ่ที่มีแนวโน้มจะสร้างผลกระทบสูง ควรพิจารณาให้มีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมก่อนการดำเนินการ รวมทั้ง พิจารณาเงื่อนไขการลงทุน ที่ต้องมี การวางมัดจำ หรือ สัญญาในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมหลังการยกเลิกกิจการ มาตรการดังกล่าวควรทำควบคู่กับมาตรการเชิงสร้างสรรค์ เพื่อกระตุ้นให้ผู้ประกอบการร่วมแก้ปัญหาในพื้นที่ และดำเนินการที่มีการแบ่งปันผลประโยชน์กับสังคมอย่างยั่งยืน

จะเห็นได้ว่า การออกแบบนโยบายและการนำมาตรการต่างๆ มาใช้ ควรเน้นการผสมผสานเครื่องมือทางนโยบายที่หลากหลายในการจัดการปัญหา ทั้งนโยบายการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในสังคมซึ่งเป็นนโยบายเชิงบวก ควบคู่ไปกับการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังต่อเจ้าของกิจการที่สร้างผลกระทบเชิงลบอย่างรุนแรง เพื่อกระตุ้นให้ผู้มาลงทุนด้านการเกษตรแสวงหาแนวทางในการลดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ ข้อควรระวังคือ ต้องไม่พยายามเอนเอียงไปในการใช้นโยบายการดึงดูดที่เน้นเฉพาะผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ การลดราคา หรือ กีดกันให้ต่ำเพื่อดึงดูดนักลงทุน จนละเลยผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะงานวิจัยชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าราคาสินค้าเกษตรราคาดุ๊กนั้น แลกมาด้วยต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมและสังคมที่ต้องมีผู้จ่ายเสมอ

ตารางที่ 7 สรุปช่วงเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินนโยบาย

ช่วง ระยะเวลา	ข้อเสนอเชิงนโยบาย
ก่อน ดำเนิน กิจการ สวน เกษตร	- นำหลักการบวกต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ - มีมาตรการการดูแลระบบการจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม โดยต่อยอดจากกลไกเดิมในพื้นที่ - สร้างกลไกให้บริษัทใหญ่ข้ามชาติร่วมรับความเสี่ยง และควรมีองค์กรกลางเพื่อกำกับดูแลระบบการผลิตแบบมีพันธสัญญา - สนับสนุนให้มีกลไกในการร่วมกันวางแผนการใช้ที่ดินการเกษตรที่สอดคล้องกับทรัพยากรในพื้นที่ และมีการป้องกัน/ฟื้นฟูผลกระทบจากสวนเกษตรแปลงใหญ่
ระหว่าง ดำเนิน กิจการ สวน เกษตร	- เสริมศักยภาพหน่วยงานท้องถิ่น เพิ่มบทบาทภาคประชาชนในการเฝ้าระวังตรวจสอบ ประเมินสถานการณ์ และสร้างอำนาจต่อรองกับทุนข้ามชาติ - ปกป้อง ดูแลสวัสดิภาพของแรงงาน ครอบครัวแรงงาน และสุขภาพของชุมชน - ส่งเสริมการผลิตตามมาตรฐานความปลอดภัยของสินค้าเกษตร ควบคุมการควบคุมตรวจสอบอย่างจริงจัง เน้นแข่งขันด้านคุณภาพอาหารปลอดภัยในตลาดจีนและต่างประเทศ - ส่งเสริมการพัฒนาการผลิตไปสู่ระบบเกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) - สนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลด้านการตลาดอย่างเท่าเทียม และส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และศักยภาพของเกษตรกร
หลัง ดำเนิน กิจการ สวน เกษตร	- สนับสนุนให้มีกลไกในการร่วมกัน ฟื้นฟูผลกระทบจากสวนเกษตรแปลงใหญ่

ตารางที่ 8 สรุปทิศทางเชิงนโยบายและกลุ่มเป้าหมายสำคัญ

ผลกระทบและประเด็นท้าทาย	ข้อเสนอทิศทางการนโยบาย	กลุ่มเป้าหมาย
หน่วยงานท้องถิ่นปรับตัวไม่ทัน ขาดศักยภาพรับมือทุนข้ามชาติ	ส่งเสริมศักยภาพหน่วยงานท้องถิ่นให้เข้มแข็ง มีศักยภาพ รับมือทุนข้ามชาติ -ความรู้ด้านกฎหมาย/กฎระเบียบ การค้า การลงทุนกิจการลงทุน ข้ามต่างชาติ -เครื่องมือ องค์ความรู้ ด้านการตรวจสอบ เฝ้าระวังสิ่งแวดล้อมที่มี คุณภาพ -ส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม เฝ้า ระวัง ตรวจสอบ ประเมินผล ความยั่งยืนของสวนเกษตรอย่าง สม่ำเสมอ	หน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่ องค์กรภาคประชาสังคม, NGOs
การขยายตัวของรูปแบบการลงทุน แบบเกษตรพันธสัญญา เกษตรกร แบกรับความเสี่ยง เข้าไม่ถึงข้อมูล	ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ และศักยภาพของเกษตรกร - การผลิตเพื่ออุตสาหกรรมที่ต้องการปริมาณสูงต้องมุ่งเน้นการ บริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันกับชุมชนและการควบคุมดูแล สิ่งแวดล้อม การบำบัดน้ำเสียและขยะ ซึ่งควรมีทั้งมาตรการควบคุม และการส่งเสริมเพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถดำเนินการตาม เงื่อนไขได้ -กิจการขนาดกลางและรายย่อยอาจมีการส่งเสริมที่หลากหลาย ด้าน การเข้าถึงแหล่งทุนที่น่าเชื่อถือ การส่งเสริมความรู้ด้านการเกษตร	ผู้รับซื้อรายใหญ่ ผู้รับซื้อรายย่อย เกษตรกรรายย่อย ผู้ลงทุนข้ามชาติ

ผลกระทบและประเด็นท้าทาย	ข้อเสนอทิศทางการนโยบาย	กลุ่มเป้าหมาย
	เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตสมัย ข้อมูลการตลาดต่างประเทศและในประเทศ การแปรรูปผลิต การจัดการความเสี่ยงจากการผลิตที่ไม่ได้มาตรฐาน	
ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร สิ่งแวดล้อมของชุมชน	มีมาตรการดูแลระบบการจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม ทุกระดับ - สนับสนุนกลไกการจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกันทั้งด้านปริมาณและคุณภาพเพื่อการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนในระยะยาว มากกว่าการแก้ไขปัญหาระยะสั้นตามฤดูกาล - การบังคับกฎหมายการใช้พื้นที่สาธารณะอย่างจริงจัง เพื่อแบ่งปันการใช้ที่ดินร่วมกันของชุมชนกับผู้ประกอบการ - การใช้กลไกเดิมที่มีอยู่ในระดับท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน คือ ธรรมนูญระดับท้องถิ่น แบ่งเป็น - ธรรมนูญการทรัพยากรน้ำ โดยแบ่งให้ความสำคัญในการจัดการน้ำทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ - ธรรมนูญสิ่งแวดล้อม จากการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเป็นกติการ่วมกันทั้งระหว่างนักลงทุนจากภายนอกและคนในชุมชนในการแบ่งปันการใช้ประโยชน์ การปกป้อง ดูแล ควบคุมผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นร่วมกัน - ธรรมนูญสุขภาพ เพื่อเป็นกติกาในการปกป้อง ดูแล สุขภาพของทุกคนในพื้นที่	องค์กรภาคประชาชนในท้องถิ่น องค์กรส่วนท้องถิ่น เครือข่ายภาคประชาชน เครือข่ายสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

ผลกระทบและประเด็นท้าทาย	ข้อเสนอทิศทางการเชิงนโยบาย	กลุ่มเป้าหมาย
	- นำหลักการบวกต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้	
อันตรายจากสารเคมีในกระบวนการผลิตต่อแรงงาน การรั่วไหลลงสู่แหล่งน้ำและดิน อันตรายจากสารเคมีตกค้างสู่ผู้บริโภค	บังคับใช้มาตรฐานความปลอดภัยของสินค้าเกษตรและการควบคุมตรวจสอบอย่างจริงจัง เน้นแข่งขันด้านคุณภาพอาหารปลอดภัยในตลาดจีนและต่างประเทศ - ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการลดใช้สารเคมีเพื่อป้องกันปัญหาในระยะยาว ด้วยมาตรการที่หลากหลาย - ควบคุมมาตรฐานความปลอดภัยของสินค้าเกษตรอย่างจริงจังให้ครบทั้งวงจร ตั้งแต่การควบคุมการนำเข้า ชนิดของสารเคมี ปริมาณการเปิดเผยข้อมูลของสารอันตราย โดยเฉพาะเมื่อเป็นภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ควรให้มีการแปลหรือตีความให้ชัดเจน - บังคับใช้เกณฑ์ค่ามาตรฐานระดับสารเคมีที่ใช้ในการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว และสินค้าในการส่งออกอย่างจริงจัง - ให้ความรู้และสนับสนุนการจัดการกับขยะอันเกิดจากสารเคมีเหล่านั้น - เฝ้าระวังการตีตราว่าเป็นสินค้านำเข้าที่ผลิตจากประเทศไทย ซึ่งการปล่อยปละละเลยหรือหากมีการสวมสัญชาติสินค้าในอนาคตอาจส่งผลเสียต่อภาพรวม	ผู้ประกอบการ องค์กรภาคประชาชน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบและประเด็นท้าทาย	ข้อเสนอทิศทางการนโยบาย	กลุ่มเป้าหมาย
การขุดรื้อแรงงาน ขาดสวัสดิการและความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการสุขภาพ	ส่งเสริมการสร้างกลไกในการปกป้อง ดูแล สวัสดิภาพของแรงงาน ครอบครัวแรงงาน และสุขภาพของชุมชน - ควรมีการตรวจสอบผลกระทบและสารตกค้างในพื้นที่ทำเกษตรแปลงใหญ่อย่างละเอียด จริงจัง และสม่ำเสมอ - สนับสนุนชุดตรวจสารเคมีที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสูงแก่หน่วยงานท้องถิ่น - ควรกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ประกอบการเปิดเผยข้อมูลสารเคมี และกำกับให้มีการการดูแลสวัสดิภาพแรงงานร่วมกับภาครัฐ ตลอดจนมีการสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่สม่ำเสมอ - มีการสื่อสารช่องทางการร้องเรียน หากมีการขุดรื้อแรงงานทั้งระหว่างนายจ้างและแรงงานด้วยกันเอง - การสนับสนุนการจ้างงานแรงงานท้องถิ่นเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในพื้นที่ - ปรับปรุงระบบสิทธิรักษาพยาบาลที่ยืดหยุ่น เหมาะสมกับสถานการณ์จริง ทั้งสิทธิของแรงงานและบุตรที่มีการเคลื่อนย้ายบ่อยครั้ง ควรมีแนวทางการจัดการที่ยืดหยุ่น เอื้อประโยชน์ และอำนวยความสะดวกให้กับแรงงาน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการเคลื่อนย้ายแรงงานของประเทศในปัจจุบัน - ชื่นชมและยกย่องแรงงานและจัดทำประวัติสถานะทางสุขภาพ เพื่อประโยชน์ในการป้องกันโรคระบาด โรคอุบัติซ้ำ และการติดตามรักษาอย่างต่อเนื่อง	แรงงานทุกระดับ ครอบครัวแรงงานเกษตรกร ผู้ประกอบการ กระทรวงแรงงาน กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ผลกระทบและประเด็นท้าทาย	ข้อเสนอทิศทางการนโยบาย	กลุ่มเป้าหมาย
	- กำหนดสัดส่วนในการจ้างงานท้องถิ่นที่สะท้อนค่าครองชีพ และเป็นธรรม - กำหนดและบังคับใช้ มาตรการดูแลคุณภาพชีวิตและที่อยู่อาศัยของแรงงาน ควรมีการกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ประกอบการดูแลจัดการเกี่ยวกับคุณภาพของที่พัก ห้องน้ำสะอาด ความปลอดภัย การเข้าถึงน้ำดื่มและน้ำใช้ที่สะอาด หรือ การกำหนดให้ที่พักแรงงานอยู่นอกสวนเกษตร เพื่อป้องกันการทุจริตหรือการจัดที่พักที่ไม่ได้มาตรฐาน ยากต่อการตรวจสอบ	
การลงทุนด้านการเกษตรที่ไม่เป็นธรรม	ส่งเสริมการพัฒนาการผลิตไปสู่ระบบเกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) และการทำเกษตรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม - กระจายความรู้และเทคโนโลยีการผลิตรูปแบบใหม่ สนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกันระหว่างแรงงานจีน แรงงานท้องถิ่น แรงงานข้ามชาติ แรงงานชาติพันธุ์ - ประมวลความรู้พื้นฐานในการประกอบกิจการสวนกล้วยอย่างเป็นระบบ โดยใช้แนวคิดของเกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) ให้มีความสำคัญกับการบริหารจัดการ การบำรุงดูแล การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ - พัฒนาต่อยอดเป็นการส่งเสริมการทำเกษตรส่งออกเพื่อการส่งออก ที่ให้ความสำคัญกับสวัสดิการแรงงาน การแบ่งปันผลประโยชน์	แรงงานในสวนเกษตร เกษตรกรรายย่อย

ผลกระทบและประเด็นท้าทาย	ข้อเสนอทิศทางการนโยบาย	กลุ่มเป้าหมาย
ขาดการวางแผนการใช้ที่ดิน การเกษตรเพื่อป้องกันผลกระทบ และการฟื้นฟูที่ดินหลังกิจการสวน เกษตร	สนับสนุนให้มีกลไกในการร่วมกันวางแผนการใช้ที่ดิน การเกษตรที่สอดคล้องกับทรัพยากรในพื้นที่ และมีการ ป้องกัน/ฟื้นฟูผลกระทบจากสวนเกษตรแปลงใหญ่ -สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและดูแล สิ่งแวดล้อม ระหว่าง รัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น เพื่อการทำ เกษตรที่มั่นคงและยั่งยืน -วางมาตรการป้องกัน ให้มีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและ สังคมก่อนการดำเนินกิจการ -พิจารณาเงื่อนไขการลงทุน ที่ต้องมีการวางมัดจำ หรือ สัญญาใน การฟื้นฟูสภาพแวดล้อม หลังการยกเลิกกิจการ - นำเอาเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาช่วยในการจัดการเพื่อ สนับสนุนให้ผู้ประกอบการชดเชยการใช้ทรัพยากรที่ชุมชนเคยเป็น เจ้าของในรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ การจ่ายค่าชดเชยการใช้ ทรัพยากร	ผู้ประกอบการ ชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น องค์กรภาคประชาสังคม

สรุปท้ายบท

ตลาดส่งออกสินค้าเกษตรประเภทผลไม้สดส่งออกไปยังประเทศจีนกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว สะท้อนความต้องการของตลาดผู้บริโภคชาวจีนที่มีจำนวนมหาศาล พืชเศรษฐกิจกล้วยหอมเขียวคาเวนิชที่กำลังเติบโตทั้งโดยผู้ลงทุนชาวจีนและผู้ประกอบการชาวไทยล้วนเป็นการผลิตในเชิงพาณิชย์เพื่อส่งออกในปริมาณมาก ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าสวนเกษตรกำลังสร้างผลกระทบทั้งแง่บวกและลบต่อพื้นที่ ทั้งนี้ประเด็นที่ได้กล่าวข้างต้นเป็นการสังเคราะห์รวบรวมข้อเสนอจากพื้นที่ผนวกกับสถานการณ์ปัจจุบันและเครื่องมือทางนโยบายที่มีอยู่ในปัจจุบันทั้งมายกร่างข้อเสนอเชิงนโยบาย โดยใช้กรณีศึกษาการปลูกกล้วยหอมเขียวเพื่อส่งออก โดยแนวทางในการแบ่งปันผลประโยชน์กับทุนข้ามชาติอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน ตั้งแต่ความเข้าใจศักยภาพของพื้นที่ให้รอบด้านทั้งด้านทรัพยากร ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เกษตรกรผู้ปลูกที่มีหลายระดับ รวมทั้งการใช้เครื่องมือเดิมคือธรรมนูญท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากร การดูแลสวัสดิการแรงงานป้องกันการขูดรีดอย่างไม่เป็นธรรม ตลอดจนการตลาดและการดูแลมาตรฐานความปลอดภัยของสินค้าเกษตร ซึ่งระบบเกษตรแม่นยำเป็นทางเลือกรูปธรรมหนึ่งที่สามารถส่งเสริมได้ทันที นอกจากนี้ ควรนำนโยบายทางการคลังมาปรับใช้ทั้งในเชิงสร้างสรรค์และควบคุม อาทิ การบวกต้นทุนสิ่งแวดล้อม การให้ผู้ได้รับผลประโยชน์จ่ายค่าชดเชย เพื่อให้การดำเนินกิจการสวนเกษตรทุนจีนข้ามชาติ เป็นการลงทุนที่แบ่งปันผลประโยชน์ให้กับท้องถิ่นและเกษตรกรในภาคเหนืออย่างยั่งยืน

บทสรุป

ในแง่หนึ่ง การออกมาลงทุนภาคการเกษตรในต่างประเทศของจีนผ่านโครงการพัฒนาความร่วมมือต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นความพยายามในสร้างและรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศจีนกับกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือด้านเกษตรกรรมแก่หลายประเทศอาจช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่ประเทศจีนในสายตาประชาคมโลก และยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแผ่อิทธิพล กรุยทางให้รัฐบาลจีนก้าวขึ้นมาเป็นบนตำแหน่งสำคัญบนเวทีนานาชาติ แรงผลักดันทางการทูตและความร่วมมือระหว่างประเทศคือจักรกลใหญ่สำคัญ ทำหน้าที่ผลิตความร่วมมือที่เป็นนามธรรมทางนโยบาย บุกเบิกทางให้ภาคเอกชนน้อยใหญ่ก้าวออกมาลงทุนภายนอกประเทศ ส่วนโครงการความช่วยเหลือและการเติบโตของบริษัทการเกษตรภาคเอกชนจีนทั่วโลกนั้น คือผลลัพธ์รูปธรรมที่ชัดเจนภายใต้การแผ่อิทธิพลนี้

น่าสังเกตว่า ประเทศปลายทางที่นักลงทุนจีนเข้าไปลงทุนหลายประเทศ ยังคงมีพื้นที่เพาะปลูกกว้างขวาง ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ แต่ผลิตภาพทางการเกษตรต่ำ เมื่อการลงทุนภายในประเทศมีศักยภาพไม่เพียงพอ รัฐบาลของประเทศเหล่านั้นย่อมต้องการดึงดูดทุนจากต่างชาติ มุมมองของรัฐบาลจีนและนักลงทุนจีน เห็นว่าการเข้ามาลงทุนคือการช่วยสนับสนุนเทคโนโลยีและองค์ความรู้ อันจะส่งผลดีต่อประเทศปลายทาง ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ ยกระดับคุณภาพชีวิตผู้คน ดังนั้น ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทยจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการลงทุนด้านการเกษตรจากทั้งรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น และนักลงทุนเอกชนชาวจีน

รายงานวิจัยฉบับนี้ อธิบายผลกระทบสำคัญจากการลงทุนสวนเกษตรย้ายที่ของทุนจีน ในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยย้่าว่ารัฐบาลท้องถิ่นในประเทศปลายทางจะต้องเข้ามาพัวพันกับปัญหาหลายด้าน และหน่วยงานเหล่านี้กำลังเผชิญหน้ากับนักลงทุนข้ามชาติอย่างไร้ทิศทาง อาทิ ปัญหาสิทธิการครอบครองที่ดิน ความเป็นอยู่ของเกษตรกรท้องถิ่น ความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพแรงงาน ความเสี่ยงของแรงงานชาติพันธุ์ท้องถิ่นและแรงงานข้ามชาติ ความกังวลด้านสารเคมีของชุมชน และความเสี่ยงของชุมชนที่ต้องแบกรับภาระปัญหาสิ่งแวดล้อมหลังการทำกิจการสวนเกษตร อำนาจตัดสินใจที่ไม่เพียงพอ องค์ความรู้ที่จำกัด เครื่องมือที่ไม่พร้อม และการขาดประสบการณ์เมื่อต้องรับมือกับนักลงทุนข้ามชาติ ปัญหาใหม่เหล่านี้กำลังซ้ำเติมปัญหาความมั่นคงด้านการเกษตรในพื้นที่อันมีอยู่เดิม ทำให้สถานการณ์ปัญหาปัจจุบัน มีความซับซ้อนและยากเกินจะแก้ด้วยนโยบายหรือมาตรการใดมาตรการเดียว

ประเด็นสำคัญอีกด้านคือ ทุนจีนด้านเกษตรเหล่านี้มียุทธวิธีที่หลากหลายในการทำธุรกิจ อาศัยความคล่องตัวของบริษัทเอกชนขนาดกลาง-ขนาดเล็ก นักลงทุนจึงสามารถปรับตัวได้รวดเร็วทันต่อบริบทของประเทศปลายทาง การสร้างความน่าเชื่อถือผ่านหน่วยงานภาครัฐ บริษัทเอกชนขนาดใหญ่ กลุ่มนักธุรกิจและนักการเมืองท้องถิ่น อีกทั้งการรุกเข้ามาศึกษา ทำความเข้าใจระบบการผลิตทั้งห่วงโซ่พร้อมกับการปรับปรุงแบบการลงทุนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของประเทศปลายทางอย่างฉับไว

จนสามารถดำเนินธุรกิจการเกษตรได้ครบวงจร สิ่งเหล่านี้คือลักษณะสำคัญที่ช่วยให้ทุนจีนในธุรกิจสวนเกษตรขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ดี หลายข้อค้นพบในงานวิจัยระดับพื้นที่นี้สอดคล้องกับคำวิพากษ์วิจารณ์ของนักวิชาการและงานวิจัยหลายชิ้นที่มองว่าการลงทุนของจีนคือการเข้ามาตักตวงผลประโยชน์ทางทรัพยากร โดยเฉพาะการลงทุนในพื้นที่ขนาดใหญ่ มักจะกระทบต่อเกษตรกรรายย่อย และสร้างความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารของท้องถิ่น การเข้ามาทำสวนเกษตรอย่างเข้มข้นกระทบต่อด้านสิทธิมนุษยชนในหลายพื้นที่ดังเช่นตัวอย่างสวนกล้วยในประเทศลาว ก็ได้สร้างความวิตกกังวลข้ามฝั่งมายังไทย จนเกิดความตื่นตัวทั้งในด้านสื่อสารมวลชน องค์กรภาคประชาชนและนักวิชาการ แม้ว่าสถานการณ์การขยายตัวของสวนเกษตรในภาคเหนือของประเทศไทย จะไม่ใช่ลักษณะของการได้พื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อทำสวนเกษตร แต่การเพิ่มขึ้นของสวนเกษตรรายย่อยที่กำลังกระจุกกระจายในวงกว้าง ถือเป็นความเสี่ยงอีกรูปแบบหนึ่งที่ต้องเฝ้าระวังเช่นกัน

ท่ามกลางกระแสการไหลบ่าของทุนจีนเหล่านี้ จำเป็นต้องยอมรับว่าการเข้ามาลงทุนจากจีนได้นำเอาเทคโนโลยี การจัดการเกษตรสมัยใหม่เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยเช่นกัน ซึ่งถือเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์การพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีการเกษตรจากประเทศกำลังพัฒนาที่ใกล้เคียงกับบริบทของประเทศไทย เกิดการสร้างงานให้แก่ท้องถิ่น และหากมีการรับมืออย่างเท่าทันย่อมสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดการเกษตรของประเทศปลายทางได้

การเข้ามาลงทุนของจีนจึงถือเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายแก่ประเทศไทย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องเร่งปรับตัวรับมือกับทุนจีนบางส่วนที่ไร้ความรับผิดชอบ มุ่งเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ แรงงานราคาถูก และอาศัยระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อลดต้นทุนการผลิต ระบบราชการและระบบบริหารจัดการภาครัฐที่อ่อนแอของประเทศไทย จะทำให้บริษัทเหล่านั้นสามารถหาทำไรได้จากการหลบเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือหลีกเลี่ยงกฎหมาย ละเลยต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมและสร้างผลกระทบเชิงลบต่อสังคมท้องถิ่น อันเป็นลักษณะการลงทุนที่ไม่แบ่งปันและไม่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น การผสานกำลังจากหลายภาคส่วน รัฐ เอกชน ประชาชน ทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่น เร็วรู้สถานการณ์ เพิ่มกลไกและแนวทางรับมือที่หลากหลาย ยืดหยุ่น และปรับตัวอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นทิศทางสำคัญเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ภาคการเกษตรของไทย และป้องกันการลงทุนแบบสวนเกษตรย่ำแย่ที่ซึ่งอาจจะละทิ้งปัญหาไว้ให้กับชุมชนท้องถิ่นในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กฤษณะ สุกันตพงศ์. (2554). “จงออกไป!” กว้างซีท่องคาถาดันวิสาหกิจให้ไปลงทุนในต่างประเทศ. ศูนย์ข้อมูลเพื่อธุรกิจไทยในจีน ณ นครหนานหนิง”. เข้าถึงได้จาก http://www.thaiembbeij.org/thaibizchina/th/china-economic-business/result.php?SECTION_ID=462&ID=8438
- กว้างซีซี ‘1 ระเบียบ 2 ท่า’ ตัวหนุญยุทธศาสตร์ One Belt One Road. ศูนย์ข้อมูลธุรกิจไทยในจีน. เข้าถึงได้จาก <https://www.thaibizchina.com>
- โกสินทร์ บุญยวัฒน์. (2014). ศูนย์ข้อมูลธุรกิจไทยจีน. ศูนย์ข้อมูลธุรกิจไทยในจีน ณ นครคุนหมิง เข้าถึงได้จาก <https://www.thaibizchina.com/>
- จามะรี เชียงทอง. (2554). จากมาร์กซิสม์ถึงเสรีนิยมใหม่ : การสร้างชนบทลาวในโลกสมัยใหม่และการพัฒนาในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ. เชียงใหม่. ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- จามะรี เชียงทอง. (2556). รัฐ ทูต พ่อค้าชายแดน เกษตรกร และข้าวโพดข้ามพรมแดน. เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). แนวคิดเรื่อง การพัฒนาอย่างยั่งยืน วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา. มหาวิทยาลัยเกริก.
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก. (2549). “นักสังคมศาสตร์บนถนนสายสิ่งแวดล้อม: จากนิเวศวิทยาวัฒนธรรม สู่ นิเวศวิทยาการเมือง และนิเวศวิทยาแห่งการปลดปล่อย”. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บก.). อยู่ชายขอบ มองลดความรู้ (345-368). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ธวัช มหิตพงษ์. (2557). “ก้าวออกไป” วิสาหกิจเสฉวนยกพลบุกอาเซียน แสวงหาโอกาสทางการค้า. ศูนย์ข้อมูลเพื่อธุรกิจไทยในจีน. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaibiz.net/th/news/15658/99/>
- นวนลดา สงวนวงศ์ทอง. (2555). การศึกษาต้นทุนสิ่งแวดล้อมสำหรับการประเมินคุณค่าของการพัฒนาอุตสาหกรรมไทย. (วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สาขาพัฒนาและการจัดการสิ่งแวดล้อม
- แนวปฏิบัติที่ดีด้านการป้องกันและลดมลพิษอุตสาหกรรมน้ำยางข้น. (2548). งานวิจัย. สำนักงานจัดการคุณภาพน้ำ กรมควบคุมมลพิษ.

- เบญจมาศ ศิลาอ้อย และฉลองชัย แบบประเสริฐ. (2556) “งานวิจัยการอนุรักษ์พันธุ์กล้วยในประเศไทย พ.ศ. 2522-2526. IBPGR/FAO. เข้าถึงได้จาก <https://web.ku.ac.th/nk40/banjamass.htm>
- ภาณุวรรณ จันทวรรณกร และบงกช บุปผา. (2560).อนาคตทิศทางการวิจัยพืชเศรษฐกิจของไทย ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา อ้อย โครงการวิจัยแนวทางในการวางกลยุทธ์งานวิจัยสินค้าเกษตรส่งออก 4 อันดับของไทยสู่การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและศักยภาพการแข่งขันของประเทศ. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ : เชียงใหม่
- ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2547). นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพ และสิทธิชุมชน. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ และอรุณญา ศิริผล. (2556). ยางพาราในลุ่มน้ำโขง: การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นในลาว กัมพูชา และไทย. เชียงใหม่: วนิตการพิมพ์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2557). มังกรหลากสี: การขยายอิทธิพลเหนือดินแดนและพันธกิจเผยแผ่อารยธรรมใน อุษาคเนย์. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิเชียร แท่นธรรมโรจน์.(2557) “ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA) กับการส่งออกกล้วยหอมของสหกรณ์การเกษตรไทย”.สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ.
- วิชัย โสสุรณจินดา. (2561). มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองแรงงานนอกระบบ. วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น. *Law and Local Society Journal*, Vol.2(1) (มกราคม – มิถุนายน 2561)
- ศศิวิมล แสงผล. (2555) “การจัดการทรัพยากรพันธุกรรมกล้วยในประเทศไทยอย่างยั่งยืน”. สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ศิวพล ละอองสกุล. (2558). ยุทธศาสตร์ของจีนต่ออาเซียนตอนบน. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2(1) สืบค้นจาก <http://psreview.soc.ku.ac.th/>
- สฤณี อาชวานันทกุล (แปล). (2553). *ทุนนิยมสร้างสรรค์*. สำนักพิมพ์โอเพ่นเวิร์ด.
- หลิน อี้ฟู. (2560). *เศรษฐกิจจีน: ปริศนา ความท้าทาย และอนาคต*. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส์พับลิชชิง เฮาส์.
- หลี่ เหวิน เลียง (Li Renliang). (2016). นโยบายพัฒนาเกษตรกรรม เกษตรกร และชนบทที่ทันสมัยของจีน. *Journal of Mekong Societies*, 12(1), 95-114. Doi:10.14456/jms.2016.6
- อาร์ม ตั้งนิรันดร. (2561). *China 5.0: สี่จีนผิง เศรษฐกิจยุคใหม่ และแผนการใหญ่ AI*. กรุงเทพฯ: บুদ্ধเศป.

อรัญญา ศิริผล. (2556). ผู้ค้าขายแดนลุ่มน้ำโขง : เปิดเบื้องหลังการอพยพของคนจีนรุ่นใหม่เข้าสู่
ชายแดนลุ่มน้ำโขง. เชียงใหม่. ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หนังสือพิมพ์

ดึง 6 ประเทศซื้อลำไยภาคเหนือ 560 ล. พร้อมรุกตลาดออนไลน์จีน.(18 กรกฎาคม 2560). *ประชาชาติ
ธุรกิจ*. เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/local-economy/news-19208>

ท่าเรือชินโจว “ทางเลือกใหม่”ของผู้ประกอบการส่งออก (ไทย). ค้นที่ <https://www.thaibizchina.com>
ค้นเมื่อ ธันวาคม 2561

ทุนจีนจับมือเอกชนไทยทุ่มพันล้านตั้งโรงงานขนยางพาราส่งจีน. (20 เม.ย.2554), (สืบค้น 2555, 21
มีนาคม). ผู้จัดการ เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9540000048802>

ธุรกิจสวนส้มภาคเหนือส่อสูญพันธุ์ แหล่งพื้นที่ปลูกธรรมชาติหนีไปลงทุนจีน. (26 สิงหาคม 2008)
ประชาชาติธุรกิจ. เข้าถึงได้จาก <http://ftawatch.org/node/14859>

นิตานาด กังวาลวงศ์. ทุนจีนฮุบล้งรับซื้อลำไย.(14 มีนาคม 2560). *คมชัดลึก*. เข้าถึงได้จาก
<http://www.komchadluek.net/news/economic/264867>

ลาวเปิดตัวเลขสวนกล้วยจีนอีก 31,000 ไร่. (29 สิงหาคม 2559). *ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิ
พลเมือง* ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. เข้าถึงได้จาก
<https://www.tcijthai.com/news/2016/29/current/6382>

“ส่งเสริมปลูกกล้วยหอมเขียว 6 หมื่นไร่...ซีพีจับมือโกล รับซื้อคืน ส่งออก 100%”.(2560). (5 สิงหาคม
2017). *เกษตรก้าวไกล*. เข้าถึงได้จาก <https://www.kasetkaoklai.com/home/2017/08/ส่งเสริมปลูกกล้วยหอมเขียว/>

ยูENNานก็มา...เส้นทางมุ่งลงใต้ “ท่าเรือชินโจว-นครคุนหมิง” เปิดให้บริการแล้ว. ค้นที่
<https://www.thaibizchina.com>

ยูENNานดัน “เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน” หวังเชื่อมตลาดเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้
(1). ค้นที่ <https://www.thaibizchina.com>

ลู่ทางสินค้าเกษตรไทยเจาะจีนตอนใน ต้องที่นี้ “กว่างซี”. ค้นที่ <https://www.thaibizchina.com>

เอกสารราชการ

- กระทรวงวิทยาศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ (สวทน) ศูนย์ข้อมูลและการคาดการณ์เทคโนโลยี. (2561). รายงานการคาดการณ์นวัตกรรมอุตสาหกรรม (*Industrial Innovation Outlook*). เข้าถึงได้จาก http://stiic.sti.or.th/wp-content/uploads/2018/01/IIO_precision-farming_10.pdf
- กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2561). ธุรกิจเด่นประจำเดือน เข้าถึงได้จาก https://www.dbd.go.th/download/document_file/Statistic/2561/T26/T26_201801.pdf
- กรมพัฒนาธุรกิจการค้า (2561). ธุรกิจเด่นประจำเดือน เข้าถึงได้จาก https://www.dbd.go.th/download/document_file/Statistic/2561/T26/T26_201806.pdf
- ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เข้าถึงได้จาก <https://www.moac.go.th/news-files-401391791126>
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน กองความร่วมมือการลงทุนระหว่างประเทศ. (2560). รายงานภาวะการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ฉบับรายปี 2560. เข้าถึงได้จาก https://www.boei.go.th/upload/content/Foreign%20Investment%20Report%202017_5b7a3c1d2a86a.pdf

ภาษาอังกฤษ

- Arnaud Dubus. (2016, February 10). The true cost of Laos' banana plantation. *Southeast Asia Globe*. Retrieved from <http://sea-globe.com/laos-banana-plantations/>
- Benjamin Dosu Jnr. (2016). Environmental Policy Institute, School of science and Environment, Grenfell Campus Memorial University of Newfoundland : Corner Brook, Newfoundland and Labrador
- Borras, S. M., C. Kay, S. Gómez, and Wilkinson, J. (2012). Land grabbing and global capitalist accumulation: key features in Latin America. *Canadian Journal of Development Studies/Revue canadienne d'études du développement* Vol. 33, Iss. 4, 2012
- Burger, A. (1994), *The Agriculture of the World*, Avebury, Aldershot.
- Brautigam, D. (2009). *The Dragon's Gift: The Real Story of China In Africa*. United State: Oxford University Press.
- Chan, K. and S.C. Chiang. (1994). *Stepping Out: The Making of Chinese Entrepreneurs*. Singapore: Simon and Schuster.

- Chen, J. (2007). Rapid urbanization in China: A real challenge to soil protection and food security. *CATENA*, 69(1), 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.catena.2006.04.019>
- Chiang, Bien and Cheng, Jean Chih-yin. (2015). Changing Landscape and Changing Ethnoscape in Laos PDR: On PRC's Participation in the Great Mekong Subregion, pp85-116, in Yos Santasombat (ed.). *Impact of China's Rise on the Mekong Region*. Palgrave Macmillan Publisher.
- Chinese Banana Plantation Lose Their Appeal in Laos as Pollution Concerns Grow. (2016, April 14). *RFA Radio Free Asia*. Retrieved from <http://www.rfa.org/english/news/laos/chinese-banana-plantations-04142016151133.html>
- Castillo, L. E., Ruepert, C., and Solis, E. (2000), 'Pesticide residues in the aquatic environment of banana plantation areas in the North Atlantic Zone of Costa Rica', *Environmental Toxicology and Chemistry*, Vol 19, pp 1942–1950.
- Courtenay, P. (1980), *Plantation Agriculture*, 2 ed, Bell & Hyman, London
- Cohen, Paul T. (2009), "The Post-opium Scenario and Rubber in Northern Laos: Alternative Western and Chinese Models of Development", *International Journal of Drug Policy*, Vol. 20, No. 5, pp. 424-430.
- Duggan, N., & Naarajärvi, T. (2015). China in Global Food Security Governance. *Journal of Contemporary China*, 24(95), 943–960. <https://doi.org/10.1080/10670564.2015.1013381>
- Escobar, Arturo. (1995). *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton: Princeton University Press.
- Escobar, A. (1996). Constructing nature; elements for a poststructural political ecology, in Peet, Richard, Watts, Michael. *Liberation ecologies: environment, development, social movements*, London: Routledge.
- Evans, J. (1992), *Plantation Forestry in the Tropics*, 2 ed, Clarendon Press, Oxford.
- Evans, Grant, Christopher Hutton and Khun Eng Kuah (eds.). (2000). *Where China Meets Southeast Asia: Social and Cultural Change in the Border Region*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Maureen Jorand , Antronio Manganella, Samia Rizoug, Samuel Pommeret. (2012). *Investments, land and resource grabbing: preventing human rights violations: CCFD-Terre Solidaire*.

- Food and Agriculture Organization for United Nations (2014). "Sustainability Assessment of food and Agriculture (SAFA) system". Guidelines Version 3. FAO, Rome, Italy. Available at <http://www.fao.org/3/a-i3957e.pdf>.
- Goldthorpe, C. C. (1987), 'A definition and typology of plantation agriculture', *Singapore Journal of Tropical Geography*, Vol 8, No 1, pp 26–43.
- Girma Gezimu Gebre and Eweg Rik. (2016). Sustainability Assessment of Banana Value Chain: The Case of Arba Minch, Ethiopia. *Journal of Agribusiness* 34, 2 (Fall 2016), Agricultural Economic Association of Georgia.
- Gooch, Elizabeth and Fred Gale. China's Foreign Agriculture Investments, EIB-192, U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service, April 2018.
- Huggins, Christopher David. (2014). "'Control Grabbing' And Small-Scale Agricultural Intensification: Emerging Patterns of State-Facilitated 'Agricultural Investment' In Rwanda". *The Journal of Peasant Studies* 41.3: 365-384.
- Hartemink, A. (2005). Plantation Agriculture in the Tropics. *Outlook On Agriculture*, 34(1), 11-21. Doi: 10.5367/000000005329515
- Henderson, J., and Osborne, D. J. (2000), 'The oil palm in all our lives: how this came about', *Endeavour*, Vol 24, pp 63–68.
- Jalani, B. S. (1998), 'Oil palm research and development in Malaysia: progress and trends', *The Planter (Kuala Lumpur)*, Vol 74, pp 73–92
- Jiang, X., Chen, Y., & Wang, L. (2018). Can China's Agricultural FDI in Developing Countries Achieve a Win-Win Goal?—Enlightenment from the Literature. *Sustainability*, 11(1), 41. Doi: 10.3390/su11010041
- Kalb, D. and G. Halmai, (eds.). (2012). *Headlines of Nation, Subtexts of Class: Working-Class Populism and the Return of the Repressed in Neoliberal Europe*. New York and Oxford: Berghahn Books.
- Krall, S. (2015). *What is sustainable agriculture?* [Ebook]. Bonn and Eschborn, Germany: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Retrieved from <https://www.giz.de/fachexpertise/downloads/giz2015-en-what-is-sustain-agric.pdf>
- Key, Nigel and David Runsten (1999), "Contract Farming, Smallholders, and Rural Development in Latin America: The Organization of Agroprocessing Firms and the Scale of Outgrower Production", *World Development*, Vol. 27, No. 2, pp. 381-401.

- LUO, Phoebe Mingxuan, DONALDSON, John A., & ZHANG, Qian Forrest.(2011). The Transformation of China's Agriculture System and its Impact on Southeast Asia. *International Journal of China Studies*, 2(2), 289-310. Retrieved from https://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=2343&context=soss_research
- Maureen Jorand , Antronio Manganella, Samia Rizoug, Samuel Pommeret. (2012). Investments, land and resource grabbing: preventing human rights violations : CCFD-Terre Solidaire.
- Mohan, G., & Tan-Mullins, M. (2009). Chinese Migrants in Africa as New Agents of Development? An Analytical Framework. *The European Journal Of Development Research*, 21(4), 588-605. Doi: 10.1057/ejdr.2009.22
- Nyiri, Pal. (2002). 'From Class Enemies to Patriots: Overseas Chinese and Emigration Policy and Discourse in the People's Republic of China' in Nyiri, P. and I. Saveliev, (eds.) *Globalizing Chinese Migration: Trends in Europe and Asia*. Aldershot ; Burlington VT : Ashgate.
- Nyiri, Pal and Igor Saveliev (eds.). (2003). *Globalizing Chinese Migration: Trends in Europe and Asia (Research in Migration and Ethnic Relations)* Ashgate Pub Ltd (January)
- Neve, D. (2014). "Developing Sustainable Food Value Chain : Guiding Principle". United Nations Food and Agriculture Organization, Rome, Italy. Available at <http://www.fao.org/3/a-i3953e.pdf>.
- Moreno, C.A.P and O. Salgado. (2012). "Sustainability indicators along the coffee value chain: Acompartive study between Mexican and Colombian retail" Available at <https://www.pomsmeetings.org/confpapers/043/043-0095.pdf>.
- McBeath, J., & McBeath, J. (2009). Environmental Stressors and Food Security in China. *Journal of Chinese Political Science*, 14(1), 49–80. <https://doi.org/10.1007/s11366-008-9036-4>
- PORIM (1994), Environmental Impacts of Oil Palm Plantations in Malaysia, Palm Oil Research Institute of Malaysia, Malaysia.
- Pushparajah, E. (1998), 'The oil palm – a very environmental friendly crop', *The Planter (Kuala Lumpur)*, Vol 74, pp 63–72.
- Qureshi, A. M. (2011). Is China a Threat to Global Food Security? Three Decades of Reform, and Challenges of the 21st Century. *Harvard Asia Quarterly*, 13(4), 46–52. Retrieved from

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=78294644&site=eheho-live>

- Sawyer, J. (1993), *Plantations in the Tropics*. Environmental Concerns, IUCN/UNEP/WWF, Gland.
- Sartorius, Kurt and Johann Kirsten (2007), "A Framework to Facilitate Institutional Arrangements for Smallholder Supply in Developing Countries: An Agribusiness Perspective", *Food Policy*, Vol. 32, pp. 640–655.
- Siu, H., & McGovern, M. (2017). China–Africa Encounters: Historical Legacies and Contemporary Realities. *Annual Review Of Anthropology*, 46(1), 337-355. Doi: 10.1146/annurev-anthro-102116-041531
- Thomas, N. (2013). Going out: China's food security from Southeast Asia. *Pacific Review*, 26(5), 531–562. <https://doi.org/10.1080/09512748.2013.842313>
- Tun, Khine. (2015). China-Myanmar: Toward a More Balanced and Better Neighborhood., pp 167-194, in Yos Santasombat (ed.). 2015. *Impact of China's Rise on the Mekong Region*. Palgrave Macmillan Publisher.
- U.S. Agency for International Development. (2012). A Note on Indicators of Sustainability for Value Chain Project. Washington, D.C. Available at https://www.microlinks.org/sites/microlinks/files/resource/files/Indicators_of_Sustainability.pdf
- Wang, J. J., & Yau, S. (2018). Case studies on transport infrastructure projects in belt and road initiative: An actor network theory perspective. *Journal of Transport Geography*, 71, 213-223. DOI: 10.1016/j.jtrangeo.2018.01.007
- World Rainforest Movement (2009), "Rural Livelihoods Made Vulnerable as Rubber Investments Take Over Land in Laos"
- Yeh E. T. & Wharton. E. (2016). Going West and Going Out: discourses, migrants, and models in Chinese development. *Eurasian Geography and Economics*, 57(3), 286-315, DOI: 10.1080/15387216.2016.1235982
- Yos Santasombat.(2003). *Biodiversity, Local Knowledge and Sustainable Development*. Chiang Mai: Regional Center for Social and Sustainable Development (RCSD.), Chinagmai University.

Yos Santasombat. Rent Capitalism and Shifting Plantations in the Mekong Borderlands. A Challenge of Chinese Economic Influence in Southeast Asia. Chiang Mai University.

Yos Santasombat. (2017). *Shifting Plantations in the Mekong Borderlands: A Challenge of Chinese Economic Influence in Southeast Asia*. Presentation, ISEAS Yusof Ishak Institute.

Yos Santasombat (ed.). (2015). *Impact of China's Rise on the Mekong Region*. Palgrave Macmillan Publisher.

Zhuang, G. (2000). 'Policies of the Chinese Government Toward Overseas Chinese Since 1978.' In *The Asia-Pacific World and China: Human Development*. China Area Studies. No. 10. Tokyo: Ministry of Education, Science, Sports and Culture, Scientific Research in Priority Areas, 113, Structural Changes in Contemporary China.

Zhang Y. and others. (2017). Virtual water trade of agricultural products: A new perspective to explore the Belt and Road. *Science of the Total Environment*, 662(663), 988-996, DOI: 10.1016/j.scitotenv.2017.11.351

ภาษาจีน

(吉翔). (2014). “中科院副主席陈章良：中国农业走出去要学日本韩国 (Chinese Academy of Science Vice President, Chen Liang: What Chinese Agriculture Can Learn from Japan and Korea).” *中国经济周刊* (China Economic Weekly), December 9.

艾建安，熊瑞权，董丽萍，等 2015 年广东香蕉产业发展形势与对策建议 [J] (สถานการณ์การผลิตกล้วยในกวางตุ้ง ข้อวิเคราะห์ และคำแนะนำ). *广东农业科学*，2016，43 (4) : 11-15

2015 年我国保健品行业市场规模已达到 2360.64 亿元 (สถานการณ์ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ปี 2015). *前瞻数据库*. 2016, November 16 เข้าถึงได้จาก <https://d.qianzhan.com/xnews/detail/541/161116-809f7405.html>

ภาคผนวก

รายชื่อผู้เข้าร่วม งานประชุมรับฟังความคิดเห็นเพื่อเสนอ (ร่าง) นโยบายสาธารณะ เรื่อง“ผลกระทบของ
การลงทุนในภาคเกษตรต่อชุมชนท้องถิ่น” เมื่อ วันเสาร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2561 ณ ห้องประชุมชั้น 4
ศูนย์วิจัยนวัตกรรมการสังคมเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง/สังกัด
1	คุณประสารณ์ เปื้องวิหาธร	สวนกล้วยห้วยเกียง อำเภอจุน พะเยา
2	คุณชำนาญ บัวแดง	ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกล้วยบ้านช้าง
3	พ.จ.ณัฐวุฒิ สักล่อ	เลขากลุ่มวิสาหกิจชุมชนกล้วยบ้านช้าง
4	คุณถาวร เผ่าเครื่อง	
5	คุณเลิศชัย ดอนชัย	เกษตรอำเภอพญาเม็งราย
6	คุณประสาน วงศ์สะอาด	ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีตำบลเม็งราย
7	คุณพิชฌฏศพงษ์ ศุภรัตน์ขามรรค	คณะกรรมการสภาประชาชน ลุ่มน้ำอิง (ผู้ประสานงาน)
8	คุณไกรทอง เจ้าน้อย	ผู้ประสานโครงการอนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง
9	คุณวีระ ชนะบุรณ์	ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนป่าดงริมกก
10	คุณกัลยา ชนะบุรณ์	เกษตรกรกลุ่มวิสาหกิจชุมชนป่าดงริมกก
11	นายสมเกียรติ เชื้อนเชียงสา	นายกสมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต
12	นายแพทย์สมหมาย เอี้ยวประดิษฐ์	คลินิกอายุรกรรมเชียงใหม่
13	นายวิวัฒน์ กณะบุตร	คณะทำงานสมัชชาสุขภาพจังหวัด บริษัท ประชารัฐเชียงใหม่
14	ศ.ดร.ยศ สันตสมบัติ	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
15	ผศ.ดร.อรัญญา ศิริผล	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
16	อ.พฤษัย ยิมมันตะศิริ	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
17	คุณพลไวรธรณ ศรีศฤงคาร	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
18	คุณสาธิตา เชื้อนคำ	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
19	อ.ผานิตดา ไสยรส	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
20	คุณราณี อุปรา	ผู้ช่วยวิจัย โครงการฯ
21	คุณวิษณุ ดวงบัน	ผู้ช่วยวิจัย โครงการฯ

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง/สังกัด
22	คุณพิศณุกรณ์ ดีแก้ว	สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต
23	คุณสืบสกุล กิณากร	มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง Ab- PIRC
24	คุณเสถียร ฉันทะ	มรภ. ชร.
25	คุณวัชร นึกไฉน	ผช.วิจัย อ.ปฐมพงศ์
26	คุณพรเทพ อินทะชัย	ประธานหอการค้าจังหวัดเชียงราย
27	คุณณัฐกร รนทาน	นักศึกษา
28	คุณกฤษณพล รัตนมณีบรรพต	คณะกรรมการประชาชน
29	คุณอรศรา เหล็กคำ	สนว.นิติศาสตร์ มฟล.
30	คุณปิยนันท์ จิตติแจ้ง	ไทยรัฐ เชียงราย
31	คุณปฐมพงศ์ มโนหาญ	สำนักวิชานวัตกรรมสังคม

เอกสารถอดเทป งานประชุมรับฟังความคิดเห็นเพื่อเสนอ (ร่าง) นโยบายสาธารณะ เรื่อง “ผลกระทบของการลงทุนในภาคเกษตรต่อชุมชนท้องถิ่น” เมื่อ วันเสาร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2561 ณ ห้องประชุมชั้น 4 ศูนย์วิจัยนวัตกรรมสังคมเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

อ.ปฐมพงษ์- เบื้องต้น มีอะไรบ้างเกี่ยวกับการข้ามชาติของทุนจีนที่ลงในภาคการเกษตร ในท้องถิ่น แล้วตอนนี้เราจะมีผู้ร่วมงานหลายท่านที่กำลังเดินทางมา เราอาจจะรอสักพักหนึ่งเพื่อให้ทุกท่านจะได้รับฟังข้อเสนอของ อ.ผานิตดา อ.ยศ อย่างครบถ้วน แล้วก็ร่วมกันนำเสนอข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อโครงการวิจัยนี้ รอสักพักหนึ่ง..มีสัญญาณว่าให้เริ่มเลย

กระผม ปฐมพงษ์ มโนหาญ ก็จะเป็นผู้ดำเนินรายการในวันนี้ อันดับแรกก็เรียนเชิญ รองศ.ศรีพร รักษาการ คณบดี สำนักวิชาการนวัตกรรมได้กล่าวเปิด

รองศ.ศรีพร- ยินดีต้อนรับทุกท่านสู่สำนักวิชาการนวัตกรรมสังคมฯ ในวันนี้ ขอขอบคุณอ.ยศที่มากเปิดการประชุมที่นี้ งานประชุมรับฟังความคิดเห็นเพื่อเสนอร่างนโยบายสาธารณะเรื่องผลกระทบของการลงทุนภาคเกษตรต่อชุมชนท้องถิ่น สิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญคือ เราว่าการลงทุนในท้องถิ่นเป็นเรื่องสำคัญเพื่อที่จะพัฒนาพื้นที่ไปข้างหน้าเพื่อให้พวกเรามีความเป็นอยู่ในชีวิตที่ดี แต่คำถามไม่แน่ใจว่าจะอยู่ที่ว่าการลงทุนหรือไม่เท่ากับว่าจะลงทุนอย่างไร นอกจากนั้นก็คือ เมื่อลงทุนไปแล้วจะกระจายผลประโยชน์จากการลงทุนนั้นอย่างไรจึงจะทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้รับผลประโยชน์จากการลงทุนอันนั้น อาจจะไม่ถึงกับเท่าเทียม แต่อย่างน้อยต้องมีความเป็นธรรมตามต้นทุนที่แต่ละฝ่ายได้ลงทุนไป สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือว่า บางครั้งในเวลาที่เรารับผลกระทบไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลเสียจากการลงทุน เราอาจจะรู้แต่เราไม่ได้พูดให้กับสังคมได้เข้าใจ ถ้าเราไม่ได้พูด ถ้าเราไม่ได้ส่งสัญญาณเพื่อที่จะบอกว่าตกลงแล้ว เราได้รับผลดีแล้วเราควรได้รับการสนับสนุนอย่างไรเพิ่มขึ้น อันนี้เราได้รับผลกระทบแล้วเราควรจะได้รับการเยียวยาอย่างไร ไม่มีใครสามารถที่จะปกป้องสิทธิของเราได้ ถ้าเราไม่ทำนะคะ เพราะฉะนั้นกระบวนการในวันนี้ นับว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก เพื่อที่เราจะได้ช่วยกันคิด ระดมความเห็นว่าจะอะไรคือสิ่งที่ดีแล้วเราต้องการการสนับสนุนอะไรคือสิ่งที่เป็นปัญหา และเราต้องการการดูแล แล้วใครจะเป็นคนที่ดูแลเรา นอกจากตัวเราเองแล้ว มีหน่วยงาน มีส่วนอื่นๆ ในสังคมที่ควรจะได้รับรู้สิ่งเหล่านี้แล้วมาช่วยกันในการดูแล เพราะแน่นอนเราเป็นส่วนหนึ่งของประเทศนี้ ในเวลาเดียวกันเราเป็นส่วนหนึ่งของภาพรวมใหญ่ของพื้นที่ในภาคเหนือ เราเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่ใหญ่ของพื้นที่ของโลก ผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับเราเท่านั้น แต่เกิดกับพื้นที่และผู้คนที่ยาวกว่านั้น เราสามารถเป็นตัวอย่างของคนอื่นได้ด้วย ฉะนั้น กระบวนการระดมความคิดเห็นไม่ยากให้เป็นเพียงแค่ว่า เราก็นำความคิดเห็น แล้วหลังจากเสนอแล้วมันทำอะไรต่อไม่ได้ คือเชื่อว่าท่านอาจารย์ศลงพาพวกเราไปไกลจนถึงที่สุดก็คือว่า จากความเห็นที่เราได้วันนี้ สรุปแล้วหลังจากนั้นเราเสนอต่อไป แล้วคาดหวังว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดใดบ้าง ก็ยินดีมาก ยินดีต้อนรับทุกท่านในวันนี้ เชื่อว่าการระดมสมองในวันนี้จะพาเราไปสู่สิ่งที่เราตั้งใจเอาไว้ ขอขอบคุณะ

อ.ยศ- งานที่เราทำ เราทำเรื่องจีนอย่างต่อเนื่องมาเกือบสิบปีที่ผ่านมา ประเด็นที่เราสนใจก็คือ ผลกระทบของทุนจีนที่เข้ามาในลุ่มน้ำโขง เราทำในพม่า-ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม และแม้กระทั่งในจีนตอนใต้เราก็ทำ เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าจีนกำลังเป็นมหาอำนาจใหม่ และทำอย่างไรที่เราจะอยู่ร่วมกับการขยายอิทธิพลของจีนให้ได้ อันนี้เป็นโจทย์ใหญ่ที่คิดว่า เป็นสิ่งที่เราอยากจะค้นพบ ในช่วงปีที่ผ่านมามีเราได้ให้ความสนใจกับการขยายตัวของทางท่องเที่ยว แล้วภาคเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตภาคเหนือตอนบนโดยเน้นที่เชียงใหม่กับเชียงราย แล้วเรารู้ว่านักท่องเที่ยวจีนก็เข้ามาเยอะ นักลงทุนจีนก็เข้ามาเยอะ ในภาคเกษตรเราก็เห็นตัวอย่างที่ลาวมาแล้วว่าจีนเข้าไปสร้างผลกระทบมากมายแค่ไหน จนกระทั่งลาวก็ส่งระบอบคอนเซ็ปชั่น สัมปทานเกี่ยวกับการเช่าที่ดินเพื่อปลูกกล้วยในหลายๆแขวงของลาว แต่เรายังเห็นอีกว่าในภาคเหนือตอนบนหลายพื้นที่ ไม่ใช่เฉพาะที่พญาเม็งราย ยังมีอีกหลายอำเภอ

แล้วก็อาจจะไปอีกหลายจังหวัดด้วยซ้ำไปว่าจะมีนักลงทุนจีนเข้าไป แม้กระทั่งนักลงทุนไทยก็เริ่มให้ความสนใจที่จะมาร่วมทุนกับจีนด้วย เราไม่ได้บอกว่าการลงทุนของจีนดีหรือไม่ดี แต่เราอยากจะทราบว่า...และอยากรู้ว่าความเห็นจากทุกๆ ท่านที่เราเชิญมาในวันนี้ว่าจากมุมมองของท่านได้เห็นผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบอย่างไร เพราะว่าเราจำเป็นต้องประมวลความเห็นจากทุกๆ ด้าน เพื่อนำเสนอความคิดเห็นเหล่านี้ไปสู่สิ่งที่เราเรียกว่านโยบายสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การบอกกล่าวที่เราเห็นอย่างไร คนในพื้นที่เห็นอย่างไร การพูดกับหน่วยงานราชการไม่ว่าจะกระทรวงต่างประเทศ กระทรวงเกษตร เราเชิญอาจารย์พฤษชัยซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรมาในวันนี้เพื่อให้เห็นและตอบคำถามหลายอย่างที่เราหลายท่านอาจจะกังวลใจด้วย ฉะนั้น ผมอยากจะให้เวทีนี้เป็นเวทีซึ่งเราคุยกันแบบกัลยาณมิตร ไม่ได้กล่าวโทษใครทั้งนั้น แต่แสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา เราพร้อมจะรับฟังทุกความเห็นแล้วก็จะประมวลให้นำหนักกับทุกความเห็นเท่าๆ กัน

อ.ปฐมพงษ์- ขอบพระคุณอ.ยศที่อธิบายเป้าหมายในภาพรวมว่าโครงการนี้จะนำไปสู่อะไร ก็คือเราจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างที่เอื้อประโยชน์ให้กับบางส่วน หลังจากนั้นก็จะเป็นการนำเสนอข้อเสนอการวิจัยและข้อค้นพบเบื้องต้นของ อ.ผานิตดา ไสยรส คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อ.ผานิตดา- ตอนนี้อยู่ในประเด็นนี้ ซึ่งเราก็เก็บระยะเวลาเกือบปีที่ได้ลงพื้นที่และเก็บข้อมูล วันนี้เลยขออนุญาตนำเสนอสิ่งที่เราค้นพบเบื้องต้นซึ่งเราไม่แน่ใจว่าจะผิดก็ได้ซึ่งได้เชิญท่านมาวันนี้ก็จะได้นำเสนอว่ามีอะไรผิด-ถูก ก่อนอื่นขอเสนอภาพรวมว่าโครงการเรามีวัตถุประสงค์อะไร ต้องการที่จะทำอะไร สั้นๆ คือที่ผ่านมาเรามีพืชเศรษฐกิจหลายตัวในภาคเหนือที่เข้ามาซึ่งในช่วงไม่ถึง 20 ปีที่ผ่านมา เราพบว่านักลงทุนกลุ่มใหม่ที่เข้ามามีนักลงทุนจากจีนที่เข้ามาลงทุนในภาคเศรษฐกิจการเกษตรซึ่งเป็นลักษณะของกิจการเกษตรเชิงเดี่ยวใหญ่ๆ เช่น สวนยางพาราหรือว่าสวนผลไม้อื่นๆ ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ก็จะศึกษาว่าการลงทุนลักษณะนี้มันส่งผลกระทบต่ออย่างไรบ้างในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม สังคม หรือว่ากลุ่มเกษตรกรเองในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบอย่างไรทั้งในแง่ดีและแง่ลบ พอเราศึกษาแล้ว ความมุ่งหมายก็อย่างที่อาจารย์ได้เรียนคือจะนำผลทั้งหมดไปประมวลเพื่อนำไปเป็นข้อเสนอในทางนโยบายต่อไปหรือว่าแนวทางแก้ไขปัญหาก็คือหากว่ามีปัญหา ก็ในฐานะของนักวิชาการก็อยากทำงานเพื่อรับใช้สังคมเหมือนกัน

คำถามวิจัยสรุปง่ายๆ คือ เราต้องการลงไปในพื้นที่แล้วหาว่าเกิดอะไรขึ้นในพื้นที่จากการลงทุนในลักษณะนี้ เราต้องการที่จะค้นว่ามันมีโอกาสแล้วก็มีผลกระทบอะไรบ้าง หลังจากนั้นเราก็ต้องการที่จะศึกษาว่าถ้าเกิดเหตุการณ์ลักษณะการลงทุนแบบนี้แล้ว ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเกษตรกร นักลงทุนชาวจีนหรือว่าคนในชุมชนเอง จะปรับตัวอย่างไร โดยพื้นฐาน กรอบแนวคิดที่เราจะมองเรื่องนี้ก็คือว่า เราจะอยู่ เราจะพัฒนาเรื่องการเกษตรเชิงเดี่ยวแบบนี้หรือว่าการลงทุนลักษณะนี้จะแบ่งปันผลประโยชน์อย่างไรร่วมกัน แล้วก็จะสามารถดูแลทรัพยากร สิ่งแวดล้อมของพื้นที่ในระยะยาวได้อย่างไร

ที่จริงแล้วเรื่องของเกษตรแปลงใหญ่ที่เราพบที่เราสงสัยมากก็คือการปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิช ซึ่งเคยที่เราลงไปในพื้นที่ก็คือที่ ต.เม็ญราย อ.พญาเม็ญราย จริงๆ แล้วต้องให้ภาพรวมว่าการปลูกกล้วยหอมสด ไม่ใช่เรื่องใหม่คือบ้านเราก็มีการปลูกกล้วยหอมเพื่อการส่งออกเพื่อการค้ามานาน แต่ในที่นี้ขอชวนให้เห็นภาพกว้างๆ (ดูกราฟ) คือตลาดส่งออกสดที่เราส่งไปจีนเพื่อเปรียบเทียบกับญี่ปุ่น อันนี้คือให้เห็นภาพว่าระยะเวลาที่ผ่านมาเราส่งทั้งจีนและญี่ปุ่นในช่วงระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา กราฟเส้นสีแดงก็คือ ส่งไปจีนพุ่งสูงขึ้นเป็นอัตราที่กว้างมาก อันนี้มันก็สะท้อนถึงดีมานด์ที่เพิ่มขึ้นแล้วก็การส่งออก ซึ่งก็น่าสนใจมากกว่าทำไมช่วงระยะเวลาหนึ่งปีมันถึงมีมูลค่าการส่งออกสูงขนาดนี้ ซึ่งก็เป็นช่วงเวลาที่เราลงไปในพื้นที่ที่อ.พญาเม็ญราย ภาพนี้ก็ขอขอบคุณคุณหมอสมาหมายเพื่อจะได้เห็นภาพขนาดใหญ่ว่าตั้งอยู่ที่ไหน สวนกล้วยนี้ตั้งอยู่ถนนเส้นทางพญาเม็ญรายเทิง-ขุนตาล ซึ่งเป็นถนนที่มีการคมนาคมสะดวกห่างจากชายแดน พรหมแดนด่านสะพาน... (ไม่ชัด) พัฒนามา 17 กม. ซึ่งถ้าเราเห็นในภาพนี้ก็จะเห็นว่าใกล้ๆ กับตัว

ของสวนกล้วยก็จะมีลำน้ำอิงที่ใกล้ๆ กับสวนกล้วย แล้วก็จะมีลำห้วยสาธารณะก็คือลำห้วยร่องคั่วะ ที่นี้ให้ดูเร็วๆ ว่าบริเวณใกล้เคียง มีชุมชนอะไรบ้างที่เราอยากจะลงไปสำรวจก็จะมีชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงอย่างเช่น บ้านหนองเสา บ้านสันป่าสัก ซึ่งถ้าเราสังเกตบ้านสันป่าสักจะอยู่บริเวณ....สีชมพูก็คือสวนกล้วย ก็จะอยู่ต้นน้ำ แต่ทำให้น้ำที่เป็นเส้นสีฟ้าๆ นี้ก็จะเป็นลำน้ำอิง ซึ่งก็จะมีบ้านต้า ต.บ้านต้า ขุนตาล ก็จะอยู่บริเวณท้ายน้ำ และประเด็นที่เราเจอและสรุปมาก็คือ

ลักษณะการดำเนินงานของสวนกล้วยในที่ดิน ตอนแรกมีการจดทะเบียนเป็นห้างหุ้นส่วนบริษัททางตำอิ่นเตอร์เนชั่นแนลช่วงประมาณปี ก.พ. 2558 แต่ว่าภายหลังมีการปิดกิจการไปแล้วการเปลี่ยนชื่อเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัดพญาเม็งรายการเกษตร ประมาณมิ.ย. 2559 สถานจดทะเบียนก็คือสถานที่ตั้งปัจจุบัน ต.เม็งราย อ.พญาเม็งราย พันธุ์กล้วยจะเป็นลักษณะของเขี้ยวคาเวนดิช เพาะเนื้อเยื่อ โดยได้รับคำแนะนำทั้งจากจีนและนักวิชาการไทย กระบวนการผลิตทั้งหมดทั้งเพาะพันธุ์ ดูแล บำรุง เก็บเกี่ยว ขนส่งก็จะเป็นลักษณะการจ้างแรงงาน ผู้ประกอบการเป็นผู้ลงทุนทั้งหมดการรับซื้อส่วนใหญ่จะขายจีน ส่งออกจีนเป็นหลัก จะมีรถตู้ คอนเทนเนอร์ ห้องเย็น เพื่อเก็บรักษาผลการผลิตแล้วก็ขายให้จีนในปริมาณมาก ขายจีนเป็นหลัก ส่วนระบบการจัดการแรงงาน ก็จะมีทั้งแรงงานรายวัน และคนดูแลสวน คนดูแลสวนก็จะเป็นลักษณะการจัดสรรที่ดินให้ อาจจะเป็นลักษณะของคู่สามีภรรยา หรือว่าครอบครัว คนหนึ่งจะดูแลประมาณ 2,500 ต้น ส่วนแรงงานก็จะมีทั้งแรงงานในชุมชนแล้วก็แรงงานชาติพันธุ์เข้ามาทำงาน ส่วนการถ่ายทอดความรู้จะเป็นลักษณะหัวหน้าคนงานที่ได้รับการอบรมแล้วก็มีการวิชาการจีนมาให้คำแนะนำในการทำงาน

สรุปประเด็นข้อค้นพบ

จะเห็นได้ว่าพืชเศรษฐกิจใหม่มีผลในชุมชนในเรื่องของการสร้างรายได้และอาชีพให้กับคนในชุมชนเอง รวมถึงการสร้างรายได้ให้กับเจ้าของที่ดินที่ได้ให้เช่าที่ดินกับนักลงทุนจีน ส่วนการสร้างรายได้ให้กับลูกจ้างหรือแรงงานก็เริ่มมีการจ้างเป็นค่าแรงรายวัน มีค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาท/วัน หรือเป็นลักษณะของค่าดูแลกล้วย ซึ่งอาจจะต่ำกว่านี้ก็ได้ตามเงื่อนไขที่กำหนดจะเป็นลักษณะของคุณภาพของกล้วย นอกจากนี้ก็จะเห็นว่ามันเป็นระบบเทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่ที่เข้ามา อย่างไรก็ตามจะมีกล้วยหอมเขี้ยวคาเวนดิชที่ไม่ใช่กล้วยหอมชาวจีนที่เราค้นพบก็มี เริ่มมีการขยายตัวออกไปในพื้นที่อื่นนอกจากพญาเม็งราย ก็เป็นลักษณะของการปลูกแบบระบบลูกไร่ เพราะว่ามีโอกาสในการที่จะส่งออกไปต่างประเทศได้มากแล้วก็พบว่าเริ่มมีการขยายตัวออกไป มีลักษณะของการเป็นระบบที่มีการอบรม ถ่ายทอดความรู้ มีการรับซื้อ มีการประกันราคา ในระบบลูกไร่กล้วยหอมเขี้ยวคาเวนดิชที่เราพบ ที่พบนอกเหนือตรงนั้นก็จะมีการเอาเอชียงของที่มีโอกาสได้ไปพบแต่ยังไม่ได้พูดคุยกับเจ้าของสวน เป็นเพียงการพบเห็นทางสายตา เชิงประจักษ์ที่เราขับรถผ่านแล้วได้เจอ เป็นพันธุ์รุ่งอรุณ ถ้ามีโอกาสคงจะไปขอพูดคุย เป็นกล้วยคาเวนดิชที่พบทางเขี้ยวของ ส่วนที่สวนกล้วยห้วยเกียง เจ้าของสวนก็สละเวลามานี้ด้วย ก็เป็นการปลูกกล้วยหอมเขี้ยวคาเวนดิชในลักษณะอินทรีย์ กล้วยอินทรีย์ส่งออก ที่หงส์หินพะเยานี้เราก็เจอเหมือนกันแต่ยังไม่ได้มีโอกาสพูดคุยกับชุมชน ก็เริ่มมีการขยายตัวไป และจากการค้นคว้าข้อมูลเอกสารมือสองก็จะพบว่ามีทั้งกลุ่มทุนใหญ่ที่กำลังจะหันมาลงทุนในกล้วยหอมคาเวนดิชอย่างซีพีก็มี อย่างโครเอเชียเอง หรือมีอาจารย์ผ่องแผ้วให้คำแนะนำเรื่องการปลูกกล้วยหอมเขี้ยวคาเวนดิช ซึ่งก็จะเห็นว่าการตลาดกล้วยหอมเขี้ยวคาเวนดิชกำลังได้รับการสนับสนุนมากๆ อีกด้วย

ประเด็นแรกที่เราค้นพบ เราสนใจเรื่องของผู้ถือครองที่ดินอย่างพญาเม็งราย เจ้าของที่ดินตอนแรกเป็นเจ้าของสวนส้มขนาดใหญ่ แรกๆ ก็ให้เกษตรกรรายย่อยเช่าที่ดินทำกิน แล้วพอช่วงระยะหนึ่งก็มีนายทุนจีนเข้ามา ก็ได้ให้นายทุนจีนเช่าทำสวนกล้วย ส่วนในเคสของจังหวัดพะเยาที่เราเจอเจ้าของที่ดินก็เป็นทั้งเจ้าของที่ดินเอง ให้เช่า แล้วก็เปลี่ยนมาปลูกเอง เปลี่ยนพืชจากข้าวมาเป็นกล้วย หรือมีทั้งในกรณีที่เป็นเจ้าของที่ดินเดิมกลายมาเป็นรายย่อย ถูกนายทุนบริษัทใหญ่ซื้อที่ดินเป็นผืนใหญ่แล้วบริษัทก็ซื้อแล้วปล่อยให้รายย่อยเช่า แล้วพอมีคนใหม่เข้ามา ก็อาจจะมีโอกาสที่จะให้บริษัทลงทุน

ประเด็นที่พบที่พญาเม็งราย ประเด็นแรกคือ การเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ คือด้วยความเป็นพื้นที่ของเอกชนก็ จะมีการล้อมรั้วและกันเขตที่ชัดเจน ซึ่งเท่าที่เราพูดคุยกับชุมชน มันส่งผลต่อการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ คือชาวบ้าน อาจจะได้รับผลกระทบจากการใช้ที่เคยสัญจรเดิม ใช้ไม่ได้แล้ว ต้องออกไปหาแหล่งอาหารที่ไกลขึ้น เพราะว่าพื้นที่ตรง นั้นเคยเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์และเคยเป็นแหล่งอาหาร ซึ่งเท่าที่มีโอกาสได้พูดคุยกับชุมชนที่ทางพะเยา ต.หงส์หิน ก็มี ลักษณะเหมือนกับว่ากังวลเกี่ยวกับพื้นที่ป่า จะใช้พื้นที่สาธารณะเดิมไม่ได้ อีกประเด็นหนึ่งก็คือความกังวลเรื่องของ สารเคมีซึ่งก็ยังไม่ได้มีการโจมตีหรือพันธะว่าอันตรายหรืออย่างไร แต่เราพบว่ายังมีความกังวลเกิดขึ้นซึ่งความกังวลนี้ เกิดขึ้นชัดเจนประมาณปี 2559 ซึ่งชุมชนก็ได้พูดคุยกับทางภาครัฐ ทางอำเภอก็ได้มีการตรวจคัดกรองเพื่อสร้างความ กระจางในพื้นที่ ซึ่งการตรวจก็เป็นความร่วมมือของหลายภาคส่วนทั้งรพ. ทั้งสถาบันวิจัย ตรวจทั้งในดินและก็สุขภาพ แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลตรวจจะออกมาแล้วแต่ก็ยังมีความกังวลและความคลุมเครือหลายอย่างที่ไม่สามารถทำให้ ความกังวลใจหมดไปได้ เราก็พบว่าความกังวลมันก็ยังคงมีอยู่

อีกประเด็นก็คือ เรื่องความเสี่ยงของแรงงานอย่างที่เราเรียนว่ามีทั้งแรงงานในชุมชนและแรงงานชาติพันธุ์ที่เป็น แรงงานต่างถิ่นมาจากที่อื่น อันนี้ที่เราไปพูดคุยกับทั้งตัวสถานพยาบาลที่มารักษา หรือว่าใกล้มีแรงงานเข้ามารักษา ก็ พูดถึงว่ามันก็จะมีบางสิ่งเกี่ยวกับแรงงานที่สัมผัสสารเคมีโดยตรง อาจจะเป็นทั้งพฤติกรรมของแรงงานเองที่อาจจะไม่ เข้าใจหรือว่าไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมี ทำให้เกิดอันตรายแก่ตัวเอง หรือรวมไปถึงประเด็นอื่นอย่างเช่น ประเด็นค่าแรงที่อาจจะมีความไม่เหมือนกันระหว่างแรงงานที่กลุ่มหนึ่งที่ทำงานลักษณะนี้อาจจะได้ค่าแรงที่น้อยกว่าอีก กลุ่มหนึ่ง หรือว่าพูดถึงค่าชดเชยในเวลาที่ต้องออกจากงาน นอกจากนั้นก็จะมีประเด็นเรื่องของแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามา ระบบบัตรทองก็ไม่สามารถที่จะใช้สิทธิสุขภาพได้ จากการพูดคุยก็คือเขาอาจจะมารักษาตอนแรก แต่ว่าด้วยความที่เรา ต้องจ่ายทำให้เขาเลือกที่จะไม่มาในครั้งต่อไปซึ่งอันนี้มันก็จะมีความเสี่ยง นอกจากนั้นก็ทางรพ.ก็พูดคุย ทราบว่ามีความ เป็นห่วงเรื่องของสุขภาพ การคัดกรองเพราะว่าเวลาที่มีแรงงานต่างถิ่นเข้ามาทำให้มีการเข้าใจว่าเขามีสถานะสุขภาพ อย่างไร ไม่มีการขึ้นทะเบียนสุขภาพ มันจะเป็นการยากต่อการป้องกันและควบคุมโรคในอนาคต อันนี้ก็จะรวมถึงบุตร หลานของแรงงานที่เข้ามาด้วยพบว่าที่ตรงนั้นก็จะมีโรงเรียนซึ่งเขาก็ต้องตามพ่อแม่มา ซึ่งพอมีการย้ายงานบ่อยๆ มันก็ จะขาดความต่อเนื่องของการศึกษาของบุตรหลาน

อีกประเด็นหนึ่ง ทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม อย่างที่ทราบก็จะมีข่าวเรื่องของปัญหาน้ำก่อนหน้านี คือใน พื้นที่ที่มีทั้งน้ำผิวดิน น้ำบาดาล น้ำธรรมชาติ ซึ่งเป็นทรัพยากรในพื้นที่แต่ว่าปัญหาที่พบในที่เคยมีข่าวก็คือ บ้านดำ ขุนตาล แต่อันนั้นก็ก่อนหน้านี เราต้องยอมรับว่าเป็นลักษณะของตามฤดูกาล ในฤดูที่มีน้ำมันก็จะไม่มีปัญหาเหล่านี้ ส่วนการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นเราพบว่าในสวนกล้วยก็มีการใช้น้ำเยอะ แต่มันก็มีทั้งน้ำที่ใช้กับการล้างกล้วยซึ่ง เป็นน้ำอีกแบบซึ่งอันนี้ก็จะต้องการการบำบัดที่ถูกวิธีก่อนที่จะปล่อย รวมถึงกล้วยที่มีการตกเกรดมันก็มีปริมาณมาก ซึ่งไม่สามารถที่จะส่งขายได้ ก็จะอยู่ในสวน รวมถึงเศษพลาสติกที่ใช้หุ้มกล้วย อันนี้ก็จะปัญหาขยะที่อาจจะ ถ้าไม่มีการจัดการที่ถูกต้องอาจจะสร้างผลกระทบต่อพื้นที่ได้ (ให้ดูภาพสายน้ำที่อยู่ใกล้สวนกล้วย)

ประเด็นสุดท้ายเป็นเรื่องของความกังวลต่อการขยายตัวอย่างที่เราเรียนให้ทราบว่ามันมีการขยายตัวในหลาย พื้นที่ซึ่งการขยายตัวของ มีแนวโน้มว่าจะปลูกกล้วยคาเวนดิชมันก็ใกล้กับบริเวณน้ำอิง ดินน้ำอิง เพราะฉะนั้นคนใน ชุมชนก็มีความกังวลอาจจะเป็นแค่ภาพ อาจจะได้ยินข่าว ภาพข่าวมา ก็มีความกังวลว่าหากมีการใช้สารเคมีมันจะเป็น อันตรายต่อแหล่งอาหารของชุมชน อย่างพันธุ์ปลา อันนี้ก็เห็นภาพให้เห็น ก็ถามจากชุมชน ถ้าผิดพลาดประการใดก็ สามารถให้คำชี้แนะได้ คือ ชุมชนบอกว่ามีการปลูก สีสชมพูที่เขาจะเริ่มปลูกกล้วยหอมเขียวคาเวนดิช แต่ว่าที่นั่นมันเป็น ที่แปลงใหญ่มากซึ่งปลูกใกล้กับแหล่งน้ำ ชุมชนก็เลยกังวลว่าในเมื่อเป็นที่เอกชน ชุมชนจะไม่สามารถต่อรองได้ถ้าเขาจะลง มือจริงๆ อันนี้ถ้าหากว่าผู้เข้าร่วมมีข้อมูลอาจจะให้คำแนะนำเราได้ว่าถูกผิดประการใด

ส่วนประเด็นสุดท้าย เราพบว่าจากการขยายตัวของระบบปลูกไร่ เกษตรกรที่เป็นรายย่อยจะต้องมีการแบกรับภาระ เพราะทุนค่อนข้างสูง การลงทุนก็ต้องมีการปรับที่ดิน มีระบบน้ำ กล้าพันธุ์ แล้วก็การเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งการเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นปัจจัยสำคัญเพราะว่าอาจจะไม่ได้มาตรฐาน เพราะฉะนั้นก็จะมีผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานซึ่งถ้าไม่สามารถที่จะระบายได้ก็เสี่ยงที่จะต้องรับภาระเอง นอกจากนั้นก็พบว่าในส่วนของกล้วยหอมทองถิ่นซึ่งอันนี้เราไม่แน่ใจว่าจะมีผลกระทบไหมเพราะที่เราทราบก็คือตลาดภายในประเทศไม่ได้นิยมรสชาติของกล้วยหอมเขียว แต่อย่างไรก็ตามจะมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาในนี้อาจจะให้ข้อมูลเหล่านี้เพิ่มเติม

สุดท้ายก็จะเห็นว่ามีทั้งโอกาสและความเสี่ยง วันนี้ก็อาจจะขออนุญาตว่าในเมื่อมันมีทั้งโอกาสและความเสี่ยงแบบนี้แล้ว เราขอเสนอมาตรการสัก 2-3 มาตรการ เป็นข้อเสนอแนะคร่าวๆ เพื่อที่จะให้ผู้เข้าร่วมได้ให้ความเห็นว่ามันเหมาะสมหรือไม่ มันเป็นร่างข้อเสนอจากพื้นที่ที่เราถามว่าถ้าหากว่าจะเสนอแนะอะไรขึ้นมาอยากจะให้ทำอะไร อย่างเช่น อันแรกการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวในแปลงขนาดใหญ่ ชนิดใดที่มันเหมาะสมกับพื้นที่ เป็นลักษณะการใช้พืชที่ใช้น้ำน้อย หรือน้ำมาก ควรที่จะเป็นลักษณะไหน การจัดการทรัพยากรน้ำผิวดินและน้ำใต้ดินที่อยู่ในพื้นที่ที่จะทำร่วมกันอย่างไร มาตรการการดูแลระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม หากมีการลงทุนในเกษตรแปลงใหญ่ขนาดนี้ จะมีการควบคุมดูแล เช่น ระบบการบำบัดน้ำเสีย หรือว่าการสนับสนุนองค์ความรู้ นอกจากการควบคุมแล้วจะสนับสนุนเครื่องมือองค์ความรู้อะไร

นอกจากนี้แล้วการจัดการกับกล้วยตกรกที่ส่งออกไปไม่ได้ ขยะที่เกิดจากผลผลิต พลาสติก และอุปกรณ์อื่นๆ ในการเกษตรจะทำอย่างไร สองข้อสุดท้าย มาตรการความปลอดภัยทางอาหารและสินค้าเกษตร จะพูดถึงว่าหลักเกณฑ์การนำเข้าสารเคมีจะตกลงกัน หรือว่ามันมีเกณฑ์มาตรฐานอะไรที่มันเป็นมาตรฐานที่ปลอดภัย สุดท้ายคือ มาตรการปกป้องดูแลสวัสดิภาพแรงงานไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การดูแลสุขภาพเพื่อส่งเสริมป้องกันโรคระบาดในอนาคต การถ่ายทอดองค์ความรู้ ก็ต้องมีการเกษตรใหม่ซึ่งก็ได้ประโยชน์ แต่ว่าระดับถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ แล้วพูดถึงค่าแรงที่เป็นค่าชดเชย สวัสดิการที่เจ็บป่วย หรือว่าบัตรทอง คนต่างถิ่นที่เขามา เบื้องต้นก็ขออนุญาตนำเสนอเพียงเท่านี้เพื่อให้เห็นภาพรวมเพื่อเราจะได้พูดคุยกันต่อไป ขอขอบคุณ

อ.ปฐมพงษ์- อย่างที่ อ.ผานิตดาได้อธิบายมาทั้งหมด เราจะเห็นว่าสวนกล้วยที่พญาเม็งรายมันคือปรากฏการณ์ทางสังคมในรูปแบบหนึ่งก็คือจากที่เราเห็นว่าอยู่ๆ จากกล้วยหอมเมื่อก่อนถ้าเราไปคันดู สถิติของสำนักงานการเกษตร จะเห็นว่าหลังปี 56-57 บัญชีกล้วยหอมทองมันหายไป ก็คือไม่มีการเก็บอีกเลยจนมาถึงปี 59 มันก็ไม่ได้เห็น ประเด็นนี้ก็ถือว่าอยู่ๆ กล้วยหอมมันก็หายไปจากความสนใจในการผลิตภาคเกษตร แล้วมันก็กลับมาอีกในรูปแบบของกล้วยหอมเพื่อการส่งออกก็คือกล้วยหอมจินอย่างที่เราอาจารย์ได้นำเสนอไป แล้วเราไปดูว่าสถิติการส่งออกมันก็สูงขึ้นมาก แสดงว่าตลาดจีนมีความต้องการกล้วยหอมอย่างมากแล้วก็พยายามเร่งหาพื้นที่ปลูกเพื่อขับพหุติมาตรฐานที่มันขยายตัวโดยเฉพาะในอนุภาคลุ่มน้ำโขง อย่างเช่นที่ลาวแล้วก็เข้ามาไทยที่พญาเม็งราย ดังนั้น ประเด็นที่น่าสนใจก็คือถ้าเรามองในมิติประวัติศาสตร์ ก็คือพื้นที่พญาเม็งรายมันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แล้วภาคเกษตรไทยเองที่ผ่านมามีเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทำไมถึงตอบรับกับการผลิตในรูปแบบนี้ในเชิงของคอนเทคฟาร์มมิ่ง อาจจะเป็นเพราะว่าที่ผ่านมามีภาคเกษตรเองไม่สามารถประกันราคาได้หรือเปล่า จนนำไปถึงการประกันรายได้ของเกษตรกรที่ทำการผลิตสินค้าเกษตรตัวนั้นๆ ด้วยหรือเปล่า การกระโดดเข้าร่วมเกษตรแบบแปลงใหญ่ลักษณะนี้จึงเกิดขึ้น หรือ อันนี้ผมตั้งคำถามเองจากที่ฟังของอาจารย์มาก็ก็คือว่า การรวบรวมพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อปลูกเกษตรแบบปลูกกล้วยในพญาเม็งรายมันอาจจะเกิดขึ้นบนฐานที่ว่าเกษตรกรไม่ใช่ว่าความหวังของคนในพื้นที่อีกต่อไป การขายที่ การปล่อยที่ หรือว่าการปล่อยให้เช่า แล้วสามารถรวบรวมเป็นแปลงใหญ่ได้ มันจึงเกิดขึ้นหรือเปล่า แล้วอาจารย์ผานิตดาแนะนำให้เสนอไปถึงประเด็นลูกโซ่ก็คือการปลูกกล้วยบนพื้นที่ขนาดใหญ่ต้องใช้แรงงานจำนวนมากซึ่งก็มีแรงงานข้ามชาติด้วยเหมือนกันที่เข้ามา อันนี้ก็อาจจะสะท้อนให้เห็นว่าแรงงานในพื้นที่ที่ยินดีจะทำในภาคเกษตรมันมีน้อยลงหรือเปล่า แล้วมันก็ยังนำไปสู่เรื่องการรักษาพยาบาลเพราะว่าการผลิตกล้วยนี้ใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น รวมไปถึงประเด็นที่สารเคมีปนเปื้อนในดิน ในน้ำ

เพราะว่าพื้นที่สวนกล้วยมันอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำอิง แล้วก็จะมีการลงที่ต่อมาจากน้ำอิงอีกทีหนึ่ง ซึ่งมีชาวบ้านหลายกลุ่มมากที่ใช้ประโยชน์จากน้ำตรงนี้ทั้งหัวน้ำท้ายน้ำ จนไปถึงการนำเสนอว่าเราจะนำเสนอเชิงนโยบายยังไงเกี่ยวกับระบบการนี้ เช่น ภาคเกษตรอาจจะมีการจัดรับในอนาคต เช่น อันนี้ผมมองเองนะ เพราะว่ามันเกี่ยวข้องกับหน่วยงานในหลายหน่วยงาน อย่างเรื่องขยะหลังการผลิต เช่น อาจจะเป็นหน่วยงานเทศบาลเข้ามาร่วม เคมืออาจจะเป็นสาธารณสุข แรงงานก็เป็นพวกแรงงานจังหวัด และอีกหน่วยงานหนึ่งซึ่งผมคิดว่าสำคัญมากเช่น พาณิชยจังหวัด เพราะก่อนหน้านี้มันมีประเด็นเรื่องการเข้ามาในลักษณะนี้มันเป็นการทำธุรกรรมอำพรางหรือเปล่า หรือว่าพวกนมมีหรือเปล่า ซึ่งทางฝ่ายพาณิชยจังหวัดเองก็ได้ฟรีเซ็นต์แล้วว่าไม่ใช่ เพราะว่า DSI ก็มาตรวจสอบแล้วปรากฏว่าไม่พบ แต่ว่าเบื่องล็กเบื่องหลังเป็นยังงั้นก็ต้องมาสืบหากันอีกที แล้วก็การขยายตัวถึงเกษตรแบบระบบปลูกไว้ในระบบการผลิตลักษณะนี้ซึ่งมันเป็นคอนเทรคฟาร์มก็จริง มันมีการรับประกันราคาก็จริง แต่ว่ากระบวนการผลิตทั้งหมดมันถูกผลัดความเสี่ยงไปให้เกษตรกรผู้ผลิตเอง จะเป็นเกษตรกรรายย่อยในระบบนี้อีกทีหนึ่ง ประเด็นนี้ เกษตรกรในระบบการผลิตในลักษณะนี้จะได้รับความคุ้มครองยังงั้น จะมีการประกันความเสี่ยงยังงั้นนอกจากราคาและรายได้ เช่น สุขภาพ เป็นต้น ประเด็นนี้ผมคิดว่าน่าจะครบถ้วนสำหรับการอธิบายของ อ.ผาณิตดา ตอนนี้มีผู้เข้าร่วมจากหลายภาคส่วนทั้งภาคหอการค้าเอง ภาคธุรกิจ แล้วก็ภาควิชาการ แล้วก็มือองค์กรพัฒนาเอกชน ที่เฝ้าติดตามเรื่องนี้มาตลอดตั้งแต่มีประเด็น แล้วก็ตัวแทนจากสำนักข่าวไทยรัฐที่ติดตามเรื่องนี้ตั้งแต่เรื่องนี้เป็นประเด็น เรียนเชิญให้ความเห็นในประเด็นที่เราต้องคุยกันก่อนคือพัฒนาการของภาคเกษตรที่ตอบรับการผลิการเกษตรแปลงใหญ่ลักษณะนี้ที่มีการทำลักษณะแบบคอนแทรคฟาร์ม แล้วก็มีการรับประกันราคา ประเด็นนี้สะท้อนอะไรและกำลังจะนำไปสู่อะไร ผมคิดว่าภาคที่จะตอบคำถามแล้วให้ความคิดเห็นกับประเด็นนี้ได้คือภาคเอกชน ผมขอเรียนเชิญคุณพรเทพ จากหอการค้าเป็นผู้ให้ความคิดเห็นก่อน

คุณพรเทพ- ในเรื่องของคอนแทรค

อ.ยศ- อาจจะเป็นภาพรวมก็ได้เนาะครับ เพราะว่ากล้วยก็มีศักยภาพในแง่ของการตลาด โอกาสทางเศรษฐกิจในขณะเดียวกันก็มีความเสี่ยงทางเศรษฐกิจด้วย ผมคิดว่ามันมีสองด้านพร้อมกัน

คุณพรเทพ- เอาที่การเข้ามาของทุนเงินก่อนเนาะครับ ก็คือว่าในการรุกคืบเข้ามานี้มันเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านแหล่งทุนเพราะว่า 1 หยวน = 5 บาท เอามา 1 ล้านมาได้ที 5 ล้าน ก็คือ ความได้เปรียบในความแตกต่างของมูลค่าของเงินที่เข้ามา แล้วรูปแบบการจัดการธุรกิจก็เป็นลักษณะของการจัดการแบบที่ ลักษณะที่เป็นพัฒนาการที่ดีขึ้น ประกอบกับในด้านของความสัมฤทธิ์ผลของการทำธุรกรรมหรือการทำเกษตรด้วยเกษตรกรของบ้านเรามีพัฒนาการที่ดีกว่าเกษตรกรหรือทุนของนายทุน ทุนทางด้านเทคโนโลยี ทุนทางด้านการศึกษา มันเปรียบเทียบกับตัวเลขเพื่อนบ้านแล้ว การย้ายทุนจากตรงนี้ไปอีกทีหนึ่ง การสัมฤทธิ์ผลของการลงทุนมีความแตกต่างกันชัดเจนทางด้านฟราสตรัคเจอร์ที่ดีกว่า ทางด้านสาธารณสุขก็ดีกว่า ทางด้านของมาตรการการตรวจควบคุมก็ดีกว่า ในแง่ของนักลงทุนก็มองศักยภาพของพื้นที่ที่มีความชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับในอนุภาคจีพีเอส หรือเปรียบเทียบกับลาว พม่า แล้วก็กัมพูชา ในด้านฐานประชากร เรามีมืองค์ความรู้มากกว่า สถาบันการศึกษาเรารองรับมากกว่า ลักษณะของรูปแบบผลผลิตก็ดี แต่ว่ามันมีความได้เปรียบในแง่ของการลงทุน และการนำเข้า-ส่งออก ทำเรือ รถไฟ การขนส่งทางด้านเกษตรกรรม เมื่อเปรียบเทียบกับในเชิงพื้นที่ในจีเอ็มเอสแล้วของเราโอเค ที่นี้ก็ต้องเป็นโมเดลละ อาจจะเดิมที่ได้จากลาวมาในเรื่องของสัมปทานระยะยาวแต่เมื่อมาลงทุนแล้ว ในเรื่องของแรงงานด้านการเกษตรประกอบกับการที่คำนวณปริมาณประชากร ถ้าเกิดลาวก็น้อยกว่า ทักษะของพม่าก็น้อยกว่าเรา ของบ้านเรามีทั้งเกษตรและเทคโนโลยี มีสถาบันการศึกษารองรับ แล้วก็คุยในเรื่องของธุรกิจที่ค่อนข้างจะชัดเจน แล้วเมื่อนำเข้าและส่งออกตามกระบวนการในการชีวิตหรือการตรวจสอบพวกสารพิษตกค้าง สถาบัน ห้องเลปอะไรพวกนี้มันค่อนข้างจะลงตัว เข้มของการลงทุนก็เลยเบนมาทางด้านนี้...ที่นี้ก็เหลือรูปแบบของการลงทุนว่าในด้านของเกษตรกรเองคือความเดิมของเราก็ขยายผลยาวเลยนะ ของเราติดกับดักของความจน เกิดจากเราไม่สามารถจัดการน้ำได้ จัดการสมดุลน้ำได้ ด้วยคลองของเราพอฤดูแล้งก็บอกว่าห้ามปลูกเพราะว่าปริมาณน้ำน้อย พอฤดูฝนน้ำก็พัดพังโดยที่มีปัญหาที่สุดก็คือของภาคเหนือ ทาง

ภาคใต้ ภาคตะวันออก ความมั่นคงทางด้านรายได้ของเกษตรกรจะดีกว่าเพราะว่าหนึ่ง ถ้าเกิดมีเรื่อนำเรออกทะเล พบ ต้นทุนของน้ำมันก็เพียงแค่ลงอวน ลงอะไรแล้วก็จับไป จับปลามากก็แปรรูปเป็นผลผลิตทางด้านการประมงที่ทั้งแห้งและสด และถ้าเกิดมีพื้นที่ติดชายหาดก็สามารถทำเรื่องท่องเที่ยว การท่องเที่ยวตามชายหาดก็เล่นน้ำได้ทั้งกลางวัน บ่าย เย็น แล้วก็ขึ้นมาข้างบนก็มีพืชอุตสาหกรรมได้ในเรื่องของยางพารา ปาล์มน้ำมัน ผลผลิตทางด้านพวกไม้ผล เงาะทุเรียน มังคุด ซึ่งภาคตะวันออกกับภาคใต้ เกษตรกรรอดพ้น ทำได้ทั้งการท่องเที่ยว ความมั่นคง และเกษตรอุตสาหกรรม แต่พอมาทางด้านภาคเหนือจะขึ้นมาเนี่ย จะทำเรื่องท่องเที่ยวก็ต้องตอนฤดูหนาวเท่านั้น พอหลังจากนั้นก็ไม่มี พอเกษตรน้ำฝน ที่นี้โครงการของรัฐต่างๆ ที่เออลงมา ความที่ได้เปรียบเสียเปรียบก็คือเกษตรกรเสียเปรียบแต่เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ทั้งขึ้นทั้งรอง เกิดภัยแล้งก็มีเงินภัยแล้งสนับสนุน เกิดน้ำท่วมก็มีเงินน้ำท่วมมาสนับสนุน อันนี้คือฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ค่อนข้างอยู่เฉยๆ ได้ทั้งขึ้นทั้งรองไม่ต้องทำอะไร แต่ของเราเกษตรกรเมื่อคำนวณต่อเวลาแล้ว เกษตรกรภาคเหนือกับภาคใต้ ภาคตะวันออก ดูกันยาวๆ ทำธุรกรรมต่อเวลา น้ำท่วม นาล่ม ภัยแล้งเกิดขึ้นตลอดเวลา แต่ทางโน้นรายได้เสถียมนั่นคง จึงเกิดการเคลื่อนย้ายของเกษตรกรภาคใต้ขึ้นมาปลูกยางพาราข้างบน แล้วเกิดเงินกองทุนของสวนยางพาราขึ้นมา กับเกษตรกรของเรา เราจะเสียพื้นที่ส่วนหนึ่งของพื้นที่ภาคเหนือเสียพื้นที่ให้กับเกษตรกรภาคใต้ อีกส่วนหนึ่งเสียพื้นที่ให้กับจีน แต่จีนลักษณะคือทนแรงเสียดทานไม่ได้ในเรื่องของเงิน พอเกิดโครงการเรื่องโลจิสติก เรื่องศูนย์เปลี่ยนถ่ายข้อมูล ศูนย์เปลี่ยนถ่ายสินค้า เกิดบายพาสเลียงมา พบว่าเงินที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของพญาเม็งราย เชียงของ แดงๆ เส้นเวียงชัย ก็คือเส้นเงินเวนคืนที่ดิน จะมีคนรวยขึ้นมาหนึ่ง ที่สองก็คือเกิดจากการกว้านซื้อที่ดิน ก็อย่างที่อาจารย์ตั้งไว้ก็คือเกิดความไม่มั่นคงทางด้านอาชีพ ทางด้านการเกษตรเพราะว่า กู้เข้าไปมา ทับหนี้เกษตรกร กู้แล้วแล้งแล้วซ้ำ พบว่าเชียงใหม่มีพื้นที่เกษตรกรรม 30% ของพื้นที่เกษตรกรรม เชียงรายมี 19% ของพื้นที่เกษตรกรรม โดยที่ตัวของพื้นที่เกษตรกรรมของเรากับเชียงใหม่เท่ากัน ขนาดพื้นที่เรากับเขาคือเราใหญ่กว่า แต่พอเทียบเปอร์เซ็นต์ของลำพูน ลำพูน 20% ของชลประทาน ก็คือ ทางนี้พอเกิดเรื่องของการที่ดินเวนคืน ทุนใหญ่เข้ามาคืบหน้าอะไรเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษหรืออะไรก็ตาม ก็เกิดการเปลี่ยนมือเกษตรกร เปลี่ยนไปเรื่อยๆ ก็เกิดมีการกว้านซื้อ กลุ่มทุนใหญ่ของข้างมาซื้อ ซีพีมาซื้อ สิงห์มาซื้อ

ถ้าเกิดดูให้ดีก็คือไปดูสารบบของที่ดินว่าจริงๆ เปอร์เซนต์การถือครองของที่ดินของเกษตรกรในพื้นที่ ที่จะกุมมีอำนาจในการต่อรองได้เนี่ย ตอนนี้เหลืออยู่ที่เท่าไร? ไปเช็ค นอกจากข้อมูลทางด้านนี้แล้ว ข้อมูลทางด้านเกษตรแล้ว ให้เช็คพื้นที่การถือครอง ก็จะพบว่าความมั่นคงทางด้านอาชีพของเกษตรกรเกิดจากการขายที่ดินแล้วไปรับจ้างต่อเนื้อต่อไป พอเปลี่ยนมือปุ๊บก็บุกที่ดินใหม่ พอที่ดินใหม่ ต้นทุนการผลิตก็ต้องปรับปรุงดิน พอปรับปรุงดินปุ๊บ มวลรวมของการทำการเกษตรในภาคเหนือหรืออะไรก็ตาม เราปรับปรุงดินปุ๊บ เราจะเอาพืชเศรษฐกิจส่งออกหรืออะไรก็ตามแต่เทียบในเส้นละติจูดเดียวกัน เวียดนาม ไทย พม่า สกขนาดพื้นที่เท่ากัน น้ำ ที่เรื่องการจัดการน้ำนั้นของพม่าดีเพราะพม่าดีมีสาละวิน แต่ไหลลงมาจากหิมาลัย ก็คือมีกอนน้ำแข็งกอนหนึ่งวางไว้แล้วก็ไหลลงมาเรื่อยๆ แต่ของเราถ้าเกิดเราจะสู้กับเขา เรามีปิง-วัง-ยม-น่าน ป่าปิงเป็นไง ป่าวังเป็นไง ป่าน่านเป็นไง ป่าน้ำยมเป็นไง รวมมาเป็นสายเลือดเจ้าพระยาขึ้นใหญ่ พอจะต่อสู้กับเวียดนามในแนวเส้นเดียวกัน ประชากรเท่ากัน เวียดนามรับมรสุมจากฟิลิปปินส์เข้ามาประมาณ 50 รูป/ปี ตลอดแนว เวียดนามรับน้ำมาเสร็จก็เหลือเขมร ลาว ก็ไปที่ภาคอีสานโดยเชิงพื้นที่ ดังนั้น เราต้องจัดการในเรื่อง ถ้าจะให้เกษตรกรรอด เราต้องจัดการเรื่องสมดุลน้ำ เราจะต้องทำการจัดการ บูรณาการณเรื่องน้ำ เอาน้ำที่ไหลออกจากนอกประเทศกลับเข้ามาในประเทศ จัดการกับส่วนที่พร่องน้ำ ก็คือทางด้านของชลประทานจัดการที่สาละวิน เอาของเขาเดิมเขื่อนภูมิพล ของเราต้องเอา กก-อิง เข้ามาเติม น่าน ก็จะลงที่เขื่อนสิริกิติ์ ก็ทำสมดุลน้ำเขื่อนพ่อ-เขื่อนแม่ เอาเข้าไปที่เจ้าพระยา เกิดสมดุลน้ำปุ๊บ เขื่อนไม่ต้องทำ ขยายคลองชล ณ ปัจจุบันคุยกับกรมทรัพยากรน้ำ ถามว่าสตอคน้ำอยู่ที่เท่าไรไม่ทราบ ทราบแต่ที่ของเขื่อน คลองน้ำ แต่ถามว่าทุกวันนี้น้ำมันตื้นลงเพราะภูเขาเราเตี้ยลง เตี้ยลงเพราะว่าเกิดอิฐชั้น ก็คือ มีการใช้พื้นที่เกษตรกรรมด้านบน พอเกิดการพรวนหน้าดิน ขาวโพล ปาล์มน้ำมัน หรืออะไรก็ตามแต่ที่ปลูกมา การชะล้าง 1 ลบ.เมตรต่อ 10 กิโลกรัม อันนี้คืองานวิจัยของผมนะ ตอนผมทำปริญญาตรีแล้ว ก็ประมาณ 20 ปี ตอนนี้น้ำน่าจะได้อีก 30 กิโลกรัม คือ ทุกครั้งที่ตูด ภูเขาบ้านเราเตี้ยลง อ่างเก็บน้ำเราตื้นลง ฉะนั้น การชะ

ล้างและการไหลที่ว่าคลองก็จะตื่นสะสม อายุเขื่อนสั้น หมายถึงเกิดอย่างที่สองอย่างแรกอะไรพวกนี้เพราะว่ามันตื่นระดับน้ำธรรมชาติมีเท่าเดิม แต่มันพอไหลมาเต็มบับ ภายภาพเราเปลี่ยน ฉะนั้นในการเกิดตามโครงสร้างเกษตรกรรม เราจะต้องดูพื้นที่แล้วก็ขยายคลอง คันคลอง 2 ด้าน ด้านหนึ่งใหญ่ ด้านหนึ่งเล็ก แล้วก็คลองย่อยก็ต้องขยายขึ้น พอขยายคลองย่อยขึ้น พื้นที่ชุ่มน้ำเกิด ก็ไม่ต้องทำเขื่อน นี่คือการจัดการสมดุลน้ำ โดยปัจจุบันนี้กรมชลประทานประตูน้ำที่น้ำอิงเพราะว่าจะดันน้ำขึ้นมาให้กลับมาน้ำอิง

ในด้านเดียวกันของเชียงราย เมืองที่เราเติบโต เราต้องจัดการในเรื่องน้ำสำรอง กับพื้นที่ชุ่มน้ำ เชียงรายกำลังโตไปทางด้านเวียงชัย ฉะนั้น อ่างหนองหลวงก็เป็นพื้นที่ที่ดันน้ำเก็บขึ้นมาไว้แล้วก็น้ำอิง แล้วก็ดันเข้าไป คือตัวที่ต้องจัดการสมดุลน้ำคือ ถ้าแล้งเกษตรกรก็จะเสียตรงนี้ ผมก็เลยขอขยายความต่อนิดนึงว่าเลยยื่นเรื่องให้ กรม.แก้ไขในโครงการนี้ในเรื่องบักลอค ในเรื่องของการจัดการสมดุลน้ำ โดยใช้โครงการที่ศึกษาในเรื่องของ กก-อิง-น่าน ที่ทำให้ประมาณสิบกว่าปีที่แล้วก็เก็บเอามาทบทวนใหม่ เพื่อเอื้อเรื่องจัดการสมดุลน้ำให้ได้ แล้วเอาพื้นที่ชุ่มน้ำคืออ่างเก็บน้ำทั้งหมดเป็นโรดแมปในการทำโดยแก้ไขปัญหาที่ของเกษตรกรคือ ทำพื้นที่ของอ่างเก็บน้ำเนี่ย ชุดแล้วก็ขยายโดยจัดการสมดุลน้ำของเชียงราย น้ำกก ฝนธรรมชาติลงมาประมาณสี่พันล้านลบ.เมตร แต่เก็บได้ 700 ล้านลบ.เมตร ที่เหลือผลิตทิ้ง พอผลิตทิ้งคอนโทรลไม่ได้ ถึงตอนแล้งก็แล้ง ถึงตอนท่วมก็ท่วม ทำให้อายุหรือความชำนาญของเกษตรกรจะน้อยกว่าที่อื่น พออายุสั้น ความมั่นคงทางด้านรายได้หรือการกำหนดพืชเศรษฐกิจก็ไม่ชัดเจน อย่างลำพูนมีหอม กระเทียม ลำไย ลำไยออกได้ตลอด แต่ของบ้านเราการเกษตรยังไม่ได้เท่า...ทำให้เป็นตัวอ่อนล้า เลยทำให้ช้ากว่า...แถวพญาเม็งรายเต็มไปหมดเลยไปถึงเชียงคำ พื้นที่ทางเชียงแสน เบียร์ช้างก็เก็บไว้

ตรงนี้ผมก็เลยเสนอโมเดลว่า ถ้าในพื้นที่ ในอ่างเก็บน้ำอย่างของเชียงรายเอง อันนี้คือเป็นโมเดลต้นแบบของหนองหลวง คือ ทำให้เกิดการเพาะพันธุ์ปลาหายากเข้าไปโดยใช้โป๊ะลอย เหนือโป๊ะขึ้นไปจะเป็นโซลาร์เซลล์ ก็จะเกิดความมั่นคงทางด้านพลังงานและอาหาร แล้วก็สร้างการท่องเที่ยวทางพื้นที่รายรอบ ป้องกันการบุกรุกของเกษตรกรกล้า แล้วก็พื้นที่ที่เป็นสวนเอามาเป็นแพชชีนมา ทำให้เป็นการเกษตรแบบบริมเล ทำให้เกิดการท่องเที่ยวแบบไฮโดรโปนิคพัฒนาอาชีพขึ้นมา ทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านรายได้ เบื้องต้นขยายภาพเท่านี้ก่อน

อ.ปฐมพงษ์- ก็ได้ขยายประเด็นว่าในอนาคตเราจะจัดการยังไงให้ภาคเกษตรมีความยั่งยืน เกี่ยวกับเรื่องประเด็นการจัดการน้ำ ที่น่าสนใจคือการขยายตัวของการข้ามชาติอย่างธุรกิจจีนซึ่งมันเป็นผลต่อเนื่องมาจากการขยายตัวของกล้วยขนาดใหญ่พร้อมกันด้วย คำถามต่อเนื่องที่เกิดขึ้นก็คือ ประเด็นกล้วยท้องถิ่นตอนนั้นมันเกิดผลกระทบอะไรหลังจากมันเกิดปฏิบัติการสวนกล้วยจีนขึ้นมา ในที่นี้มีภาคเกษตรที่ผลิต

อ.ผานิตดา- ในที่นี้มีหลายส่วน อาจจะขอให้แนะนำสั้นๆ ว่ามาจากส่วนไหนกันบ้าง

ผู้เข้าร่วมแนะนำตัว

อ.ปฐมพงษ์- จากที่ท่านประธานหอการค้าได้อธิบายความเป็นมาเป็นไปของกระบวนการเกิดสวนกล้วยจีนขนาดใหญ่ในพื้นที่พญาเม็งราย และอ.ผานิตดาได้เสนอตอนท้ายว่าศักยภาพที่เหมาะสมของพื้นที่ควรจะพัฒนาไปในรูปแบบใด เชิญเจ้าของสวนอธิบายประเด็นนี้ ศักยภาพในการพัฒนา การปลูกกล้วยในพื้นที่

อ.ผานิตดา- ที่เป็นกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชที่เราทำอยู่ ถ้าเป็นเจ้าของสวนมองว่าศักยภาพของพื้นที่เรามีความเหมาะสมที่จะปลูกพืชชนิดนี้หรือเปล่า อย่างไร

คุณอาหย่ง สวนกล้วยห้วยเกียง- ชื่อนี้ก็เป็นปัญหาสำหรับการมาปลูกกล้วยเหมือนกันครับก็คือ ผมเป็นจีนรุ่นที่ 3 ที่มีเชื้อสายมาจากชาวเถา ตอนนี้อยู่พวยไปอยู่ เซินเจิ้น ญาติพี่น้องก็ให้ความร่วมมือค่อนข้างดี มีการซื้อผลผลิตคือทุนเป็นทุนของเรา แล้วซื้อเวลาเราไปเช่าพื้นที่ เกษตรกรหรือใครๆ ที่ได้ยินชื่อก็จะเพี้ยนเป็นว่ามาแล้ว จินมาเช่าแล้ว

ผมก็เคยคิดอยู่ว่าทำไมถึงมาตั้งชื่อว่าอาหย่ง เป็นปัญหาตรงนี้หนึ่ง เป็นคนไทย เกิดที่ไทย สัญชาติตอนนี้ก็เป็นไทย ก็คือผมก็เคยทำอยู่ที่ขุนตาล ได้รับผลกระทบจากพญาเม็งรายเหมือนว่าเราโดนตีร่างแหมาบ้างแล้วสื่อก็ออกไปก็ไม่ได้ลงไปในพื้นที่จริง แล้วก็สื่อก็ออกไปในทางที่ค่อนข้างผิด โดยที่เราไม่มีโอกาสที่จะตอบโต้ ก็คือสื่อก็ออกไปว่าผมไปตูดน้ำจากน้ำอิง ในความเป็นจริงด้วยภูมิประเทศจุดที่ผมไปเข้าจากน้ำอิงมันค่อนข้างไกลโดยที่ว่าผมตูดน้ำจากสระ เป็นสระของหมู่บ้าน ปกติหมู่บ้านนั้นเขาจะหาปลาได้ประมาณปีละ 4-5 พันบาทโดยที่เราทำการตกลงกับชาวบ้านว่าเรายอมจ่ายให้หนึ่งหมื่นบาทแต่คุณก็ยังหาปลาได้ปกติ แต่น้ำในหน้าแล้งเราขอแบ่งเป็น 1 ส่วนของเรา อีก 2 ส่วนเป็นของเขาที่เขาจะหาปลากัน เราก็ตกลงกันด้วยดี เราก็อธิบายประมาณนี้ว่าครั้ง นี้น้ำหนึ่งตูดน้ำจากสระเพื่อมารดกล้ออ่อน แล้วเราก็มีบาดาลที่กลุ่มเกษตรกรเขาเคยเจาะไว้ก่อนหน้านั้นแล้ว เราก็จะใช้ตรงนั้นต่อ แต่ด้วยเหตุผลแล้วก็การวางแผนงานของเรา คือเราคิดว่าเอาไฟฟ้าจากอีกฝั่งของแม่น้ำอิงข้ามมาตรงจุดที่เราอยู่แต่พอทางปฏิบัติมันค่อนข้างยาก แล้วถ้าดึงไฟฟ้าสามเฟสจากในหมู่บ้านเข้ามาสวนสองกิโลแต่เราต้องใช้เงินกิโลละล้าน เราก็เลยถอย ประจวบเหมาะกับสถานการณ์ของพญาเม็งราย เราก็เลยถอยจากตรงนั้นแล้วเราก็กลับมาที่บ้านเราก็คือเรามาพัฒนา เราอยากให้เกษตรกรหรือว่าพี่น้องเกษตรกรทุกท่านที่ทำพืชเศรษฐกิจตัวเดิมอยู่ไม่มีช่องทางหรือว่าราคา ผมก็ถามย้อนกลับว่าทางเราก็อมีการประกันราคาให้แล้วก็คิดค่าใช้จ่ายให้เกษตรกรกลับไปคิดว่าคุ้มค่าไหม เป็นผลว่าเกษตรกรก็พอใจ ดีกว่าที่ปลูกข้าว มัน อ้อย ผมย้อนกลับว่ามันมีประกันราคาไหม เวลาเก็บเกี่ยวท่านก็ต้องเก็บเกี่ยว เวลาไปขายท่านก็ต้องลากไปขายเอง พอไปถึงเขาให้ 3 บาท 5 บาท 7 บาท 10 บาท ท่านก็ต้องรับสภาพตามนั้น แต่ของกลุ่มเรา เราทำในเป็นเกษตรปลอดภัย ผมคิดอยู่เสมอว่าสักวันหนึ่ง ตรงนี้ต้องย้อนกลับมาหาเรา ฉะนั้นที่สวนกล้วยห้วยเกียง เรื่องพื้นที่อยู่ประมาณ 60 ไร่ เราพยายามใช้แรงงานจากหลายๆ หมู่บ้านเข้ามาทำเพื่อเป็นเกาะป้องกันตัวเรา เราไม่ได้ใช้ยาสารเคมีที่เอาไปพ่นกำจัดวัชพืช เราพยายามจะจ้างคนหลายๆ หมู่บ้านให้มาอยู่กับเราแล้วก็ให้รู้ที่เราทำอะไร เราใช้คนถางหญ้า ดายหญ้า เราไม่ใช้เคมีในการพ่นเพื่อกำจัดวัชพืช เราใช้ปุ๋ยเคมีไหม เราใช้ แต่ถ้าเราเปรียบเทียบกับปลูกข้าว เราใช้น้อยกว่า 10 วัน เราใส่ 1 กำมือหลวมๆ ก็ถือว่าไม่มาก ส่วนมากเราใช้ปุ๋ยซีโก เอามาตากแดด ฆ่าเชื้อไปในตัว เพราะซีโกมันไม่แห้งจริง อีกสองสามปีมันพื้นตัวแน่นอน แล้วตอนนี้เราก็อพัฒนาไปถึงตอนเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแลนด์มาร์คของอำเภอไปในตัว แล้วผลผลิตปีแรกๆ ที่ออกมาก็ไม่ต้องสู้ คือไม่ได้ขาย ต้องแจกจ่าย ทำไม่ได้ขาย เพราะว่าผลผลิตออกมาน้อย ไม่พอตัว ไม่เต็มตู้ ส่งไปค่าจัดส่งก็ไม่คุ้มค่า มีผู้ใหญ่แนะนำผมว่าเอาไปแจกจ่าย ผมก็เชื่อว่าร้อยละ 60-70% ที่กินคาเวนดิชก็มีความคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลงความคิดของรสชาติมากขึ้น กล้วยหอมเราผมไม่ได้ไปแอนตี้นะ คือ คนไทยติดเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม ฉะนั้นรสชาติของเรามันจะหวานน้อยกว่า น้ำตาลน้อยกว่า แต่ให้พลังงานเยอะกว่า การให้พลังงานเยอะกว่านี้ท่านสังเกตดู เวล่านักเทนนิสตีแบบหนึ่งกลางสนามบ๊ิงๆ พอเบรคไปนั่งพักข้างทาง สังเกตเขาจะล้วงกล้วยมา 1 ผลแล้วก็ทาน แม้กระทั่งสุนัขของแมนยูก็ยังปลอกกล้วยให้พนักงานพาเขาทาน ในกล้วยตัวนี้มันมีพลังงานที่ค่อนข้างสูงแล้วก็สามารถเพิ่มพลังงานให้ตัวนักกีฬาผู้บริโภคร่างกายเองทันที ถ้าเราเปรียบเทียบกับเหมือนเราดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง มันก็เพิ่มพลังงานให้เราทันที

ฉะนั้นความต้องการของตลาด ผมมองค่อนข้างสูง ทุกวันนี้ที่ผมมา ผมไม่ได้จับการเกษตร ผมไม่ได้เป็นคนะเกษตรอะไร ใดๆ ทั้งสิ้น ผมมาต่อยอดด้วยการที่ว่าผมไปเป็นลูกจ้างของจีนในประเทศลาว ผมก็ใช้ระยะเวลาอยู่ที่จีน ที่ลาว ค่อนข้างหลายปี เกือบสิบปี เดินไปขายอุปกรณ์สื่อสาร แล้วก็ค่อยๆ ซึมซับเข้าไปในระบบสวนกล้วย แล้วผมก็รู้ว่าอนาคตที่ลาวมันมีแปลงดีและไม่ดี เราต้องมองส่วนดี แปลงที่ใช้สารเคมีเยอะมันก็มี แต่โชคคิของผมที่ไปอยู่แปลงที่ทำเกษตรปลอดภัย ไม่ใช่ยาฆ่าหญ้าแมแต่ยาพ่นและกำจัดวัชพืช ผมก็นำความรู้ตรงนี้ เทคนิคเหล่านี้ก็กลับมาใช้ที่บ้านเรา แล้วมาต่อยอด ณ วันนี้ สินค้าของเรา ผมเป็นคนี่ เมื่อก่อนผมไม่ค่อยชอบโพสต์เฟสบุค แต่ 4-5 เดือนหลัง ผมมีเหตุผลที่ต้องออกมาโพสต์ เพราะฉะนั้นบางอย่างผมก็ไม่ได้สื่อให้ทุกท่าน ให้เกษตรกรรู้ แม้กระทั่งตอนนี้สินค้าเราวางขายในซูเปอร์มาร์เกตบิกซี โลตัส เราก็อไม่ได้ไปแสดงตัวให้เด่นขึ้นมา แต่เราขายแล้วให้เกษตรกรอยู่ได้ก็โอเค

ปัญหาก็มีอยู่บ้าง มีคนส่งเสริมหลายท่านไปส่งเสริมเสร็จแล้วไม่ไปซื้อ บางท่านส่งเสริมผลผลิตที่ค้างมา หรือคนที่ขายพื้นที่ เขาก็เก็บเอาไว้ อันไหนที่ไม่ดีไม่งามเขาก็โยนให้เรา ของเราก็จะทำอีกแนวหนึ่งก็คือว่า เราทำในกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนเป็นวิสาหกิจชุมชนบ้านช้างไทยแลนด์ ก็คือทำควบคู่กับวิสาหกิจชุมชนบ้านช้างของพะเยา เพราะอยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน เราก็จะเจอกันอยู่ ช่วยเหลือกันอยู่ เราก็ยังให้ความรู้เรื่องวิชาการในด้านต่างๆ ก็มีเพื่อนที่เป็นคนจีนเข้ามาคอยแนะนำ คอยให้วิชาการ คอยติดตามดูเราอยู่เสมอ ตลาดที่สำคัญและช่องทางที่ผมนึกว่าเกษตรกรสามารถนำพืชเศรษฐกิจตัวใหม่นำพาชีวิตเราไปในทางที่ดีขึ้น คือตลาดมันสดเจเนอ ชองทางมันมหาศาล เพียงแต่ว่าเกษตรกรจะเข้าไปหาช่องทางไหน เข้าไปเจอใคร ไปเจอตลาดที่แท้จริงไหม ทุกวันนี้ถามก่อนว่าตลาดอันนั้นอันนี้ ผมอยากให้ท่านไปรับออเดอร์มาแล้วมาส่งให้ผมวันละ 5 ตู้ออนเทอร์เนต แต่ถ้ามันน้อยเกินไปทำให้ผมวันละ 20 ตู้ออนเทอร์เนต ผมจะยินดีมาก ๆ ปี 62 ผมไม่มีส่งตามแผน ที่ผมไปโมดูลไว้ ผมเจอ 18 ล้าน เพราะฉะนั้นทุกวันนี้ผมเร่งกระจ่ายการผลิต กระจ่ายการปลูกไปในจังหวัดต่างๆ ให้มากขึ้น และเข้าถึงเกษตรกรมากขึ้น ทุกวันนี้ในจังหวัดของเราผมแทบจะไม่ได้กลับบ้านเลย แม้กระทั่งท่านที่มาร่วมของกลุ่มบ้านช้างแทบจะไม่ได้เจอหน้าผมเอง เพราะว่าผมต้องออกบรรยายฟรีเซ็นต์ ล่าสุดเมื่อคืนที่ผ่านมาเวลาประมาณ 1 ทุ่ม ถึง 4 ทุ่มกว่าๆ ผมก็มีโอกาสที่เป็นเกียรติอันสูงสุด ผมก็ถือว่าในชีวิตผม ผมเป็นเกียรติของผมแล้วที่ผมได้รับเชิญไปที่อิมแพค ไปร่วมดินเนอร์ และร่วมพบปะนักธุรกิจอินเดีย แล้วก็เป็นผู้ของอินเดีย แล้วพรุ่งนี้ก็จะมาต่อที่ราชภัฏ เป็นเรื่องการให้การสนับสนุนของการแปรรูป

ณ วันนี้ เราแปรรูปไปถึงการทำข้าวเกรียบกล้วย เราต่อยอดไปทำไอศกรีม กล้วยที่เราวางขายตามซูเปอร์มาเก็ต เราขายบางจุดมันไม่หมด มันอม ไม่เป็นไร เรากลับมา เราไม่เป็นบริษัทใหญ่ที่เราไม่ไปแปรรูปเป็นขนมมันนั้นกลับมาแล้วขนมหมดอายุ ทำเป็นอาหารสัตว์ ฉะนั้นของผมพอมันอมสุก ผมก็กลับมาส่งฟีดแข็งทั้งเปลือก ผมรับซื้อโกละ 60 บาท เราเอาไปทำสครับ ผลเราเอาไปแช่ฟีดแข็งแล้วเราส่งเบเกอร์ เป็นเบเกอร์ชื่อดังของเชียงใหม่ ก็ส่งอยู่ เรามีโรงบ่มกล้วยก่อนข้างใหญ่อยู่ที่เชียงใหม่อยู่ 2 ตู้อยู่พะเยาเราบ่น้อย ตอนนั้นเราไม่มีเงิน เราใช้บ้านพัก รือบ้านพักออกทำโรง ตอนนั้นทางผู้จัดและดร.ก็ได้ไปเยี่ยมชมอยู่ เราก็ได้แปลงสภาพตรงนั้นไป

สิ่งสุดท้ายก็คือ ถ้ามองว่าพืชตัวนี้เป็นพืชเศรษฐกิจที่มันสร้างรายได้ ผมยืนยันว่ามันเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ เพียงแต่เราต้องเข้าใจวิธีการปลูก การดูแล การรักษาให้มันได้มาตรฐาน บางครั้งปลูกไปแล้วไม่ใส่ใจ ปลอ่ยให้น้ำพำนน้ำฝนคอยรดน้ำให้ท่านอย่างนี้ มันไม่เหมือนกล้วยน้ำว้า ฉะนั้นก่อนปลูกผมก็จะให้ 5 ข้อก่อนที่ท่านจะปลูก

1. พื้นที่ท่านจะปลูกน้ำท่วมไหม ถ้ามันสุ่มเสี่ยงน้ำท่วมแต่ท่านยัง दौरानที่จะปลูก ท่านสามารถทำขอบล้อมไม่ให้ น้ำท่วมแล้วสามารถหลุดออกทันทุ่งที่ใหม่ ถ้าทำไม่ได้อย่าปลูกเพราะพืชตัวนี้ชอบน้ำมาก ๆ แต่ไม่ชอบน้ำท่วมขัง พืชตัวนี้ชอบแดดร้อน ไม่ชอบอากาศหนาว
2. มีแหล่งน้ำธรรมชาติเยอะไหม ห้วย หนอง คลอง บึง สระ บ่อที่ท่านมีอยู่ มีน้ำมาเติมเต็มไหม ผันน้ำจากคลองชลประทานมาได้ไหม ดูดน้ำจากบาดาลมาเติมเต็มได้ไหม ถ้าไม่มีอย่าปลูก
3. มีไฟฟ้าไหม ถ้าไม่มีไฟฟ้ามีพลังงานทดแทนไหม มีโซลาร์เซลล์ไหม มีหั่วรถไถเดินตามเพื่อเอามาปั่นมอเตอร์ปั๊มให้มันทำงาน หรือถ้าอยู่เขตทางสุพรรณ หรือว่าทางปทุมไร่เรือขับแล้วพ่นน้ำ ท่านมีเหล่านี้ไหม ถ้าท่านไม่มี ท่านอย่าปลูก
4. ท่านมีถนนหนทางเข้าออกสะดวกไหม ถ้าไม่มีท่านทำถนนขึ้นมาได้ไหม ถ้าท่านทำไม่ได้ก็อย่าปลูก
5. เป็นสิ่งที่ผมให้ความสำคัญมากที่สุด คือ ก่อนที่ท่านจะมาปลูก ท่านมีใจไหม ถ้าท่านไม่มีใจ ปลูกแล้วปลอ่ยทิ้งปลอ่ยขว้าง อย่าปลูกเลยดีกว่า แต่ถ้าท่านปลูกตามกระแส ตามแฟชั่น เห็นเขาปลูกแล้วร่ำรวย ท่านไปอยู่สวนผมก่อนไหมสัก 3 วัน 5 วัน 7 วัน ท่านลองไปทำงานดูก่อนว่าชีวิตในการปลูกกล้วยมันแบบนั้น ท่านรับได้ไหม ถ้าท่านรับได้ ท่านปลูกเถอะครับ มันไม่มีทางจนหรอกครับ ปลูกกล้วยดีกว่าปลูกพืชเศรษฐกิจตัวอื่น ปลูกไปได้ราคาเท่าไรก็ยังไม่รู้

เพราะฉะนั้น 5 ข้อนี้นี้เป็นกฎที่ผมตั้งขึ้นมา เป็นกฎที่ผมคิดว่ามันมีความสำคัญต่อการที่จะตัดสินใจในการปลูกกล้วย แล้วอีกอย่างถามว่าคาเวนดิชกล้วยหอมทองของไทยใหม่ ผมว่าไม่น่าครับ เพราะส่วนมากคนไทยก็กินกล้วยหอมอยู่แล้ว แต่กล้วยหอมทองไทยมันไม่สามารถต่อยอดไปต่างประเทศได้ แต่ถ้าไปได้มันมีข้อจำกัดของเรื่องการขนส่ง เพราะเปลือกเขาบาง ฉะนั้นต้องนั่งเครื่องบินอย่างเดียว แต่คาเวนดิชเปลือกเขาหนา มันสามารถนำพาลงเรือก็ได้ อย่างเมื่อคืนผมปิดไปอีกหนึ่งตู้ก็ลงเรือไป เราทำงานเร่งกับเวลา จะตรุษจีนแล้วต้องรีบส่งให้ถึงก่อนวันที่ 10 ถ้าหลังวันที่ 10 ไม่มีใครทำงาน 15 ตรุษจีนปิดยาว ฉะนั้นเราต้องรีบเร่งตรงนี้ ฉะนั้นก็ถ้ามีอะไรเหลือขาดตรงนี้ก็เอาไว้ที่หลังนะครับ

อ.ปฐมพงษ์- เราลองมาฟังทางฝั่งของเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมทองไทยกันบ้างว่ามีประสบการณ์อย่างไรในประเด็นนี้

คุณวิระ- เป็นประธานกลุ่มวิสาหกิจป่าตึงริมกกกล้วยหอมนะครับ บางท่านอาจจะไม่ทราบว่ายูตรงไหนของจ.เชียงราย ชุมชนป่าตึงริมกกก็อยู่ข้างแม่น้ำกกแต่อยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงราย ไม่ได้อยู่นอกพื้นที่ ถ้าท่านข้ามสะพานข้าวพญาเม็งรายมาจะเจอบ้านใหม่ แล้วเลยเวียงใหม่มาก็จะเป็นชุมชนป่าตึงริมกกอยู่ตรงไฟแดง พื้นที่การปลูกของกล้วยหอมจะมีอยู่ประมาณ 130 ไร่ ไม่มากเพราะเป็นพื้นที่ของเกษตรกรโดยตรง บางคนอาจจะมีพื้นที่สักไร่เหลือจากการทำนา เป็นที่ตอนก็สามารถปลูกกล้วยหอมได้ บางคนอาจจะมี 5 ไร่ปลูกกล้วยหอมหมดก็มี แต่คนที่ปลูกมากที่สุดจะมีประมาณ 16 ไร่ สมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนป่าตึงริมกกจะมีอยู่ 21 ราย ผมเรียนให้ทราบว่าพื้นที่การปลูกมี 130 ไร่นี้ ถามว่ามากไหม ไม่มาก แต่สามารถที่จะผลิตกล้วยส่งขายในตลาดเชียงรายได้เพราะว่ามันเป็นกล้วยหอมพันธุ์ไทย กล้วยหอมที่ผมปลูกมีอยู่ 2 สายพันธุ์ สายพันธุ์พื้นเมืองกับสายพันธุ์ท้ายางเพชรบุรี สายพันธุ์ท้ายางเพชรบุรีนี่ก็คือพันธุ์ไต้หวัน เป็นพันธุ์เดียวกันกับของปทุม แต่ที่โดดเด่นของชุมชนป่าตึงริมกกที่ปลูกนี่ก็คือ สายพันธุ์พื้นเมือง แต่สายพันธุ์พื้นเมืองจำนวนหัวและจำนวนต่อหัวจะมีลูกไม่มาก ไม่เกิน 12-14 ลูกต่อหัว เครือหนึ่งก็จะมีไม่เกิน 5 หัว ไม่เหมือนกับของสายพันธุ์ท้ายาง เพชรบุรี จะมี 7-8 หัว อันนั้นถือว่าเป็นกล้วยที่มีขนาดเครือใหญ่ สามารถที่จะขายได้ราคา แต่ความโดดเด่นของกล้วยหอมพันธุ์พื้นเมือง ชุมชนป่าตึงริมกกที่ปลูกนี้มันจะเด่นในด้านรสชาติกับความหอมและความหวาน อันนี้โดดเด่นบ้าง ถ้าท่านได้ผ่านไปทางถนนกาสะลอง ท่านจะเห็นชาวบ้านได้ตั้งแผงขายกล้วยหอมตามข้างถนนกาสะลอง มีอยู่ประมาณ 18-19 คน เพราะว่าเป็นพี่น้องเกษตรกรที่ได้นำผลผลิตออกมาขายโดยตรง ผมจะไม่กล่าวถึงของที่บ้านของสวนห้วยเกียงที่ได้อธิบายไป อันนั้นอีกส่วนหนึ่งของทางห้วยเกียง แต่ส่วนของผมมันจะเป็นการโดดเด่นแล้วก็การตลาดในพื้นที่ รายได้เข้าสู่ชุมชนแต่ละปีมันไม่มากนักครับ ประมาณไม่เกิน 10 ล้านบาท ในพื้นที่ 130 ไร่ ถามว่าเยอะไหม เยอะ ในความคิดของผม 10 ล้านนี่เยอะมาก เพราะว่าเกษตรกรเป็นเกษตรกรที่อยู่กับท้องไร่ท้องนา อยู่กับสวนมาโดยตรง ไม่ใช่เกษตรกรแปลงใหญ่ จำนวน 21 รายที่ทำกล้วยหอมนี้เฉลี่ยออกมาได้คนละไม่เกิน 10 ไร่ 5 ไร่ ประมาณนั้น

อีกอย่างส่วนที่เกษตรกรทำอยู่ไม่ได้มีผลกระทบด้านการตลาดกับของคาเวนดิชนะครับ คาเวนดิชเขาทำเกษตรแปลงใหญ่ เขาสามารถที่จะส่งผลผลิตออกต่างประเทศได้จำนวนมากมายมหาศาล แต่ส่วนของชุมชนป่าตึงริมกกที่ผลิตกล้วยหอมขึ้นมา มันจะเป็นแค่ขายในหมู่บ้านแล้วก็ส่งที่ในตลาดอำเภอเมืองเชียงราย จะมีที่แม่สายแล้วก็เชียงแสน อาจจะไปบ้าง เพราะว่ากล้วยหอมของไทยมันถูกปากคนไทยทั้งรสชาติและความหวาน ความหอม อันนี้คือจุดเด่นของกล้วยหอมทองไทย และส่วนที่เกษตรกรปลูกอยู่ปัจจุบันนี้ ถามว่าใช้ยาฆ่าหญ้าไหม ส่วนมาก 80% จะไม่ได้ใช้ เพราะทำแต่ละคนปลูกไม่มาก สามารถที่จำกัดหญ้า กำจัดศัตรูพืชได้ ยิ่งยาฆ่าแมลงจะไม่ได้ใช้เลย ทำเป็นเกษตรอินทรีย์ 80% อีก 20% มีบ้าง อันนี้ยอมรับจริงๆ เราพูดจริงๆ แบบเปิดอกเลย ถามว่าทุกพื้นที่ใช้ไหม ใช้ครับ ทั่วประเทศมีการใช้ยาฆ่าหญ้า สารกำจัดวัชพืชหมด แต่สวนกล้วยหอมที่ผมทำจริงๆ ผมจะเน้น เวลาที่มีการประชุมจะมี 2-3 เดือน/ครั้งกับสมาชิกในกลุ่ม แล้วเชิญวิชาการจากเกษตรอำเภอเมืองเชียงรายเข้ามาควบคุมดูแลให้ความรู้ นักวิชาการก็เข้ามา เราสามารถที่จะยอมรับในด้านนี้กับวิชาการ แล้วอีกส่วนหนึ่งที่เกษตรกรทำอยู่จริงๆ ทำเป็นครอบครัว ไม่ได้จ้างแรงงาน คนหนึ่ง อย่างผมคนเดียวสามารถผลิตกล้วยหอมได้ 10 ไร่สบายเลย โดยที่ไม่ต้องจ่ายเลย

แต่สามีกรรยายก็ทำได้แล้ว ถามว่ารายได้เยอะไหมต่อไร่ เป็นเงินที่มากมายแต่ไม่ถึงกับเยอะมาก ขึ้นต่ำสุดรายได้ถ้าดูแลจริงๆ ก็ปลูกเหมือนกันกับคาเวนดิช จำนวนต้นต่อไร่ ปลูกได้ 400 ต้นต่อ 1 ไร่ ผมเลยคุยกับเกษตรกรว่าคุณไม่ต้องตั้งความหวังมาก ผมบอกว่าเอาเครื่องร่อนยาทาพอ ถ้าได้เครื่องร่อนก็ถือว่าเป็นผลพลอยได้ แต่ถ้าเครื่องร่อนก็ถือว่าอะไรหนึ่งมี 400 ก็ตกอยู่ 40,000 บาท ถ้าทำนาจริงๆ ไร่หนึ่งได้เท่าไรครับ 5,000 บาทไม่เกิน ผมตีให้สูงสุดไม่เกิน 8,000 บาท หักค่าใช้จ่ายเหลือไม่ถึง 5,000 แต่การปลูกกล้วยหอมไร่หนึ่งได้ 40,000 บาท หักค่าปุ๋ย ค่าไม้ ค่าอะไรไม่มาก ค่าไม้ไม่มาก สมมติ 400 ต้นไม่ได้ค่าทุกต้น ค่าบริเวณด้านนอก ตรงกลางนี้อาจจะไม่ได้ค่า เราป้องกันเขตรอบนอก เวลาเจอลม เจอพายุมันจะหัก แต่เราก็ก้าวสวนรอบนอกแต่ไม่ได้ค่าถึง 400 ต้น ถามว่าถ้าอย่างผมปลูก 10 ไร่จะได้เงินเท่าไร มันก็หลายแสนอยู่ แล้วชาวบ้านที่ปลูก ความพอใจอยู่ที่การขายและกำหนดราคาเอง กำหนดราคาไม่ได้ผ่านพ่อค้าคนกลาง เราไม่ได้ขายให้เขา ผมได้กล้วยมา 1 หวี ผมตัดมาเครื่องหนึ่งมี 5 หวี ผมสามารถที่จะกำหนดได้เลยครับหวีแรกผมขายเท่าไร ผมขาย 70 หวีที่สองผมขาย 60 50 40 30 เรียงตามลำดับความสวยงาม รูปร่างและทรง แล้วก็น้ำหนักของหวี บางหวีอาจจะถึง 3 กิโล เราอาจจะขายถึง 70 บาทได้ หวีสุดท้ายอาจจะสักประมาณกิโล กิโลครึ่งเราก็ตาย 30 25 สามารถที่คุยกับเกษตรกรจริงๆ อยู่ได้ไหม อยู่ได้ อย่างที่เขาบอกว่าปุ๋ยมันใช้ไม่มาก มันไม่เหมือนนาข้าว ระบบน้ำของผมไม่มีระบบชลประทาน ไม่มีระบบน้ำมาจากธรรมชาติ ผมใช้น้ำบาดาล สิบสองวันสองคืน สี่วันสี่คืนไม่มีแห้ง ระบบน้ำบาดาล ถามว่าน้ำบาดาลดีไหม แต่บางคนอาจจะไม่ทราบ น้ำบาดาลในเมื่อเราสูบน้ำจากพื้นดิน มันมีอะไรไหม ไม่มี เป็นน้ำเฉยๆ ไม่เหมือนน้ำมาจากธรรมชาติที่มันจะมีปุ๋ย มีออกซิเจน มีทุกอย่างที่มาจากน้ำธรรมชาติ แล้วน้ำบาดาลนี้สูงขึ้นมาลดกลายเป็นกรด แล้วเรานำมารดกล้วยมันสามารถที่จะทำให้ดินชุ่มชื้นแล้วเรามาเสริมด้วยปุ๋ยเคมี บางคนก็หมกซี้ก็อย่างที่เขาบอกว่าหมกซี้ก็เอาไปใส่ได้ แต่ถ้าซี้ก็เฉยๆ ไปใส่ไม่ได้อาจจะทำให้กล้วยตายได้ เพราะมันเค็มจัด แล้วน้ำบาดาลที่สูงขึ้นมานั้นจะต้องไปทำลายหน้าดิน เพราะว่าน้ำบาดาลมันเป็นกรด มันต้องไปทำลายหน้าดิน ปีหนึ่งหน้าดินจะเสื่อมคุณภาพไปประมาณหนึ่งเซ็น เราต้องเอาปุ๋ยที่ปรับสภาพดินเข้ามาช่วย อันนี้คือที่ผมให้ความรู้กับเกษตรกรในชุมชน ทุกคนจะมีความคิดตรงกัน

เมื่อก่อนนี้ดินในพื้นที่ชุมชนป่าดงริมนกนั้นมันเป็นสภาพดินที่ดี แต่ตอนนั้นดินเริ่มจะเสื่อมคุณภาพลงไป แต่อีกส่วนหนึ่งที่ผมจะเรียนให้ทราบคือ พื้นที่การปลูกกล้วยหอมของชุมชนป่าดงริมนกเริ่มจะลดลง ไม่มีเพิ่มเพราะมันอยู่ในเขตเทศบาล เขาก็ขายที่กัน เพราะอยู่ใกล้พื้นที่ความเจริญ

อ.ปฐมพงษ์- ขอบคุณคุณวีระมาก กำลังจะถามพอดีว่าระบบการจัดการน้ำกล้วยพันธุ์พื้นเมือง กล้วยหอมไทยมีระบบอย่างไร คุณวีระก็ตอบให้เลยว่าใช้ระบบน้ำบาดาล สูบน้ำมาจากใต้ดิน อันนี้คือ ระบบของเกษตรกรรายย่อยที่รวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนแล้วก็ปลูกกล้วยพันธุ์พื้นเมือง แล้วมีระบบประกันราคาอะไรไหม? ทางกลุ่มได้มีการรวมกลุ่มต่อรองราคาแบบ...

คุณวีระ- ไม่มีครับ ผมบอกว่าการที่จะรวมกลุ่มจัดตั้งและกำหนดราคาไปเลยนี้ไม่ได้ ผมเลยบอกให้เกษตรกรกำหนดราคาเอง เราวมกลุ่มกันจริงแต่เราไม่ได้บอกให้เกษตรกรกำหนดราคาไว้แน่นอน

อ.ปฐมพงษ์- อันนี้คือในส่วนของเกษตรกรรายย่อย เรามาดูในส่วนของคุณไร่ พันธุ์เขียวคาเวนดิชบ้าง จากกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มบ้านช้างจังหวัดพะเยาว่ามีประสบการณ์ในการเพาะปลูกอย่างไร รวมถึงเรื่องการจัดการน้ำ เรียนเชิญตัวแทนกลุ่มบ้านช้างปลูกกล้วยหอมเขียว

คุณณัฐวุฒิ- ผมเป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกล้วยบ้านช้าง จ.พะเยา ตัวเองก็ทำสวนกล้วยคาเวนดิชด้วย ก็อยากจะแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกกล้วยคาเวนดิชให้ทุกท่านได้ทราบว่า การปลูกกล้วยคาเวนดิชอย่างที่อาหย่งพูด ถ้าพูดถึงความต้องการของตลาดและของผู้ที่ไม่เคยกินกล้วยคาเวนดิช พอเขาทดลองกินแล้วก็ชมว่ากินง่าย ย่อยง่าย กว่ากล้วยน้ำว้า เพราะกล้วยน้ำว้าเวลากินมันจะเหนียวเป็นก้อนแต่ถ้าเป็นคาเวนดิช จะกินแล้ว

เหมือนอยู่ วันนี้ไม่ได้เอากล้วยมาด้วย ปกติถ้ากลุ่มไปงานเกษตรหรือประชุมอะไร กลุ่มก็จะเอากล้วยไปให้ชิมด้วย วันนี้ก็ มันไกลนะ 80 กว่าโล เดินทางมาจากจันทบุรี สำหรับปัญหาที่ประสบ กล้วยคาเวนดิชเป็นกล้วยที่ชอบน้ำแต่ไม่ชอบน้ำท่วม เผอิญสวนผมเดิมที่ก็ทำนาข้าวมาก่อนเปลี่ยนมาเป็นกล้วยก็เจอน้ำท่วมไปหลายครั้งเหมือนกันก็ต้องสูบน้ำออกให้ทัน แล้วพื้นที่ผมเป็นดินเหนียวด้วยก็ค่อนข้างจะลำบากพอสมควร ก็ปรับปรุงดินอยู่ตลอด ตอนนี้ก็เริ่มให้ผลผลิต อีกสักสิบกว่าวันก็น่าจะเริ่มเก็บผลผลิตชุดแรกได้ สำหรับปัจจัยสำคัญเรื่องราคา เพราะว่าถ้าเป็นเกษตรกรที่เพิ่งจะเริ่มปลูกจริง ๆ ต้นทุนค่อนข้างจะสูงพอสมควร เพราะว่าเฉพาะกล้วยพันธุ์เป็นกล้วยพันธุ์เฉพาะเนื้อเยื่อกล้วยละ 35 บาท แล้วก็ถ้าทำเยอะ ๆ ต้องมีระบบน้ำ เป็นระบบน้ำหยด น้ำพุ ก็มีอุปกรณ์ มีระบบไฟฟ้าที่เข้ามา แล้วก็เรื่องการให้ปุ๋ย การดูแล ค่อนข้างจะเยอะ แต่ถ้าจะส่งเสริมให้เกษตรกรบ้านเราได้ลืมตาอ้าปากได้จริง ๆ ในความคิดของผม เพราะผมทำไปค่อนข้างเยอะพอสมควรก็ลงทุนไปหลายแสนแล้วครับ 15 ไร่หลายแสนเลย ถ้าเราจะส่งเสริมให้เกษตรกรจริง ๆ ทางที่ดีที่สุดก็ไม่เกิน 2 ไร่ ในความคิดเห็นของผมคือ ไม่ต้องใช้แรงงาน ระบบน้ำหยด น้ำพุก็ไม่ต้องใช้ เพียงแค่ขอให้เกษตรกรมีสระน้ำเป็นของตัวเองก็เพียงพอสำหรับพื้นที่สองไร่ก็ประมาณ 600 ต้น แต่ถ้าเราทำเยอะ ๆ นี่ดูแลค่อนข้างลำบาก เราต้องใช้แรงงานเยอะ และทางออกของเราก็คือกล้วยเป็นพืชล้มลุก เติบโตอายุเขาก็อยู่ได้ประมาณ 3-4 ปี ตอนนั้นผมก็เน้นเรื่องการทำเกษตรผสมผสาน ผมก็จะลงพืชตัวอื่นที่ปลูกครั้งเดียวแล้วเก็บผลได้ระยะยาว เช่น ผักหวาน โกโก้ มะขามเปรี้ยว ผมก็ลงไผ่ผสมผสานเพื่อรองรับไว้ ให้กล้วยหมดอายุ 3 ปี ผลผลิตที่ผมปลูกมันก็จะสอดคล้องพอดี ถ้าจะส่งเสริมเกษตรกรก็อย่างที่ผมแนะนำไม่ต้องปลูกเยอะ สักไร่สองไร่ก็โอเค ดีกว่าทำนาเยอะ เดี๋ยวจะให้ท่านประธานศูนย์ตอบนะครับ

คุณชำนาญ- ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกล้วยบ้านช้าง วันนี้อยู่สักยี่สิบปีเป็นอย่างยิ่งที่ได้มาฟังข้อเสนอแนะจากที่ได้ฟัง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนของพะเยาที่ได้รวมตัวมา ดังที่เลขาของกลุ่มได้เรียนไปว่าพยายามส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกคนละไร่สองไร่ เนื่องจากที่พะเยาซึ่งเป็นพื้นที่ชนบท พื้นที่เกษตรส่วนใหญ่ก็จะปลูกข้าว จากข้าวระยะเวลาปีสองปีราคาต่ำต่ำ พอที่มีส่งเสริมทางของอาหย่งที่สวนกล้วยห้วยเกียง เข้ามาส่งเสริมให้ความรู้กลุ่มเกษตรกรเพื่อเป็นทางเลือกทางออกที่ดีนอกจากเราปลูกข้าวแล้ว เราจะทำยังไงบ้างที่ลดพื้นที่ ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาปรังตามนโยบายของรัฐบาลก็กระจบเหมาะว่า พืชเศรษฐกิจตัวใหม่เข้ามา ทางกลุ่มก็พยายามรวบรวมโดยคำแนะนำของท่านผู้ใหญ่ท่านหนึ่งซึ่งไม่สามารถที่จะเอ่ยนามได้ เพื่อที่ว่าทำยังไงเรื่องปากท้องของชาวบ้าน กล้วยก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งซึ่งทางกลุ่มก็ได้รวมตัวจากพี่น้องเกษตรกรคนละไร่สองไร่ บางคนไม่ถึงไร่ ก็ปลูกประมาณสัก 2 งาน ก็รวมตัวเพื่อที่จะหารายได้เสริมจากอาชีพทำนา ตอนนี้ทางกลุ่มเพิ่งรวมตัวกันได้ประมาณเกือบปี ตอนนี้ผลผลิตเริ่มทยอยออก ในกลุ่มวิสาหกิจตอนนี้ก็มีหลาย ๆ หน่วยงาน ทั้งเกษตรอำเภอ ส่วนราชการทุกภาคส่วนเข้ามาช่วยเหลือ อยู่ที่ว่าความเข้มแข็งของกลุ่ม

อันนี้สภาพปัญหาดังที่ทางเลขาได้กล่าวไปแล้วว่าควรส่งเสริมในกลุ่มของพี่น้องเกษตรกร ควรส่งเสริมตามกำลัง ต้องดูศักยภาพของตัวเอง บางครั้งถ้าไปลงทุนเยอะ งบประมาณเราไม่เพียงพอ ค่าแรงค่าอะไรอีกที่จะตามมาตามที่ทางอาหย่งได้บอกรายการที่จะปลูกกล้วยมีหลายอย่าง เราควรเตรียมความพร้อม แม้แต่เตรียมดิน เตรียมน้ำ ทุกๆ อย่าง อันนี้ก็เป็นอีกบทเรียนหนึ่งที่ทางกลุ่มได้ประสบครั้งแรก บางคนปลูกไม่ศึกษา เข้าไปปลูกก็ปลูก ลงทุนเยอะ แล้วก็เจอปัญหา แต่ตอนนี้ทางผมก็พยายามจะรวบรวม ก็ยังมีพี่เลี้ยงที่สวนกล้วยห้วยเกียงเข้าไปติดตามให้คำแนะนำอยู่ตลอด ก็คงจะนำเสนอแค่นี้ก่อน

อ.ปฐมพงษ์- จากกลุ่มบ้านช้าง จ.พะเยา เป็นลูกไร่สวนกล้วยคาเวนดิช แล้วเรามีประเด็นที่น่าสนใจต่อคือ ประเด็นการใช้หนี้ เราไม่รู้ว่าพื้นที่เกษตรแปลงใหญ่ในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะปลูกในบริเวณลุ่มน้ำอิง แล้วที่นี้เราก็คงอยากจะรู้ว่าสถานการณ์การทำเกษตรลักษณะนี้มีผลอย่างไร หรือว่ามีประเด็นอะไรที่น่าสนใจ ผมคิดว่าคนที่จะตอบปัญหาประเด็นนี้ได้ น่าจะเป็นคณะกรรมการสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เรียนเชิญครับ

คุณสมเกียรติ- ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำซึ่งอาจจะไม่ค่อยข้องเกี่ยวกับด้านการเกษตรสักเท่าไรแต่ถ้าเป็นการสนับสนุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ แล้วก็ทำงานในพื้นที่ต้นน้ำภาคเหนือและลุ่มน้ำโขงซึ่งเป็นพื้นที่ในจังหวัดเชียงราย อยากจะขอใช้เวลาสักนิดนึงเล่าถึงสถานการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำสาขา คือ ณ ปัจจุบันก็ถือว่าพื้นที่ในลุ่มน้ำอิงและลุ่มน้ำโขง มีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่ต้นน้ำ-กลางน้ำ-ปลายน้ำ และแม่น้ำโขงเอง ระบบนิเวศน์โดยรวมก็เกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะถูกพัฒนาในพื้นที่ตำบล แต่ว่าเราอาจจะไม่พูดถึงในรายละเอียด ระบบนิเวศน์โดยรวมของแม่น้ำโขงที่เปลี่ยนไปก็ทำให้ปริมาณพันธุ์สัตว์น้ำที่อยู่ในพื้นที่แม่น้ำโขง และที่จะขึ้นมาวางไข่ในลุ่มน้ำสาขาก็ลดปริมาณลงทั้งชนิดและปริมาณ ในพื้นที่จ.เชียงรายเคยมีการสำรวจพื้นที่พันธุ์สัตว์น้ำไว้ทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำโขง น้ำกก น้ำอิง เมื่อประมาณยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมามีพบว่ามีพื้นที่พันธุ์สัตว์น้ำ 500 ชนิด ที่ลุ่มน้ำโขง น้ำกก อิง โขง มีพันธุ์สัตว์น้ำอยู่ประมาณ 200 ชนิด อันนี้เมื่อยี่สิบปีที่ผ่านมามี แต่ว่า ณ ปัจจุบันนี้ ที่เราสำรวจล่าสุดเมื่อ 4-5 ปีที่ผ่านมาลดลงเป็นจำนวนมาก เหลือปลาอยู่ในแม่น้ำโขงที่พบประมาณ 86 ชนิด แล้วก็ 12 ชนิดที่อยู่ในสถานภาพใกล้จะสูญพันธุ์ และมีบางชนิดที่เป็นปลาต่างถิ่นที่อพยพเข้ามา อันนี้คือสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม

พื้นที่ป่าต้นน้ำเราก็รวบรวมว่าทั้งพื้นที่ป่าต้นน้ำ ต้นน้ำสาขาของแม่น้ำอิง แม่น้ำกก และแม่น้ำสาขา ของแม่น้ำโขง ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำก็เกี่ยวข้องกับเรื่องของพืชเศรษฐกิจ แต่ว่าก่อนหน้านั้นเชื่อมโยงมาจากการสัมปทานป่าในพื้นที่ภาคเหนือมาหลายยุคแล้ว หลักๆ เป็นเรื่องของเกษตรแปลงใหญ่หรือว่าเกษตรเชิงเศรษฐกิจ ทั้งอันดับหนึ่งตอนนี้คือ ข้าวโพด ที่ทำให้ตอนนี้ป่าต้นน้ำลดลง อันดับที่สองก็น่าจะเกี่ยวข้องกับการขยายพื้นที่ของสวนยางพาราที่เพิ่มขึ้น อันนี้ก็เป็นปัญหาหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะไปกล่าวหาหรือว่ากล่าวโทษในเรื่องของการดำเนินการภาคเกษตร แต่ว่าอันนี้คือเรื่องของสถานการณ์ปัจจุบันที่กำลังเกิดขึ้นนะครับ

มาถึงเรื่องกล้วยที่ปลูกที่อำเภอพญาเม็งรายก็คือ ก่อนหน้านี้เราเองก็ยังไม่รู้ เพียงแต่ว่ามีชุมชนที่อยู่ในลุ่มน้ำอิงเขาก็พูดถึงแต่ก็เคยเห็นการปลูกกล้วยในลาวและเกิดทราบปัญหาอยู่ว่ามันมีแปลงขนาดใหญ่และมันมีผลกระทบที่เกิดขึ้น แต่ว่าพอมาที่ฝั่งไทย มาที่พญาเม็งราย ชาวบ้านใน ต.ต้า ก็เล่าให้ฟังว่า ยังไม่รู้ละ เมื่อประมาณปี 2558 นำในฝ่ายที่แม่น้ำอิงมันแห้งลง เขาก็สงสัยว่าทำไมน้ำมันแห้งเพราะทุกปีเวลาทำฝ่ายที่เทศบาลตำบลต้าก็จะมีการใช้จากแม่น้ำอิง ทางผู้นำหมู่บ้านเขาก็เดินสำรวจก็ไปเจอท่อพญานาคที่สูบน้ำจากแม่น้ำอิงเอาไปพักในบ่อในแปลงสวนกล้วยแล้วหลังจากนั้นทางชุมชนเขาก็ทำเรื่อง หนังสือสอบถามมาทางจังหวัด ทางศูนย์ดำรงธรรมแล้วก็ให้หนังสือไปถึงสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อให้ความช่วยเหลือว่ามันเกิดอะไรขึ้น

ในความคิดส่วนตัวของผมคิดว่า การสนับสนุนให้ภาคเกษตรกรรมมีรายได้ มีตลาด และมีพืชที่ควรส่งเสริมทำให้เกษตรกรรมมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นเรื่องหลักการที่สอดคล้องกับเรื่องของการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพียงแต่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมันอาจจะจะเป็นข้อสงสัย หรือว่ามันจะต้องมีข้อพิสูจน์ มันอาจจะต้องมีการหาทางออกในการที่จะต้องช่วยกันยังไง ก็ไม่ได้ปฏิเสธว่าเกษตรแปลงใหญ่มันมีผลกระทบ มันจะเกิดอะไรขึ้น เพียงแต่ถ้ามันจะเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรรมมีรายได้ มันก็ต้องมีมาตรการในการป้องกันด้านอื่นๆ ที่มันจะเกิดขึ้น เพราะว่าการคำนวณการใช้น้ำ คือผมไม่ใช่นักคณิตศาสตร์แต่ว่าพอมีผู้เชี่ยวชาญ ไปช่วยคิดคำนวณว่าในพื้นที่ปลูกกล้วย 400-500 ต้นต่อหนึ่งไร่ กล้วย 1 ต้นใช้น้ำประมาณ 17 ลิตร แต่ว่าถ้าปลูก 400-500 ก็ปลูกไป แต่ว่าที่ลองคำนวณในแปลง 2,750 ไร่ ปลูก 500 ต้น ปรากฏว่าจะต้องใช้น้ำ 13 ล้านลิตรต่อวัน อันนี้คือข้อมูลที่ลองสำรวจกันดู อันนี้ก็คือว่าเป็นความห่วงใยของชุมชนที่อยู่รอบๆ ว่าถ้ามีการใช้น้ำในปริมาณที่มาก แล้วมันจะมีผลกระทบต่อชุมชนข้างเคียงหรือเปล่า อันนี้ก็เป็นสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่ได้ไปเรียนรู้ เป็นเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้น

โดยสรุปแล้วถ้าหากมีการส่งเสริมให้เกษตรกรรมมีการผลิต และมีตลาดรองรับที่ชัดเจน เห็นด้วย ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่ดีที่จะต้องส่งเสริมให้เกษตรกร จีนี่ถือว่าเป็นตลาดใหญ่ ถ้าเกษตรกรในลุ่มน้ำมีโอกาสดำเนินการผลิตผลผลิตทางการ

เกษตรที่มีตลาดที่มั่นคง มันก็จะทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น เพราะว่าที่ผ่านมาเราปลูกข้าว เราปลูกข้าวโพด ตั้งแต่เล็กจนโต ผมเป็นคนลุ่มน้ำ คนท้องถิ่น ผมไม่เคยเห็นเกษตรกรจะล้มตาอาปากได้ แล้วรัฐบาลก็ไม่ค่อยเห็นความสำคัญในเรื่องของผลผลิตทางการเกษตรของท้องถิ่นเท่าไรนัก แต่ว่าในอนาคตถ้าเราค้าขายกับจีน ถ้าเกิดว่ามีความสำคัญในเรื่องของผลผลิตทางการเกษตรที่จะส่งไปทางจีนซึ่งเป็นตลาดที่ใหญ่ มันก็น่าจะเป็นเรื่องที่ดีของเกษตรของภาคเหนือ เพียงแต่อาจจะต้องมาช่วยดูเรื่องของกระบวนการผลิตว่ามันจะต้องไม่มีผลกระทบต่อเช่น อย่างที่เราเห็น หนึ่งการใช้ที่ดินแปลงใหญ่ บางทีมันไปกระทบต่อพื้นที่สาธารณะต่อชุมชนที่เคยใช้ประโยชน์ทำมาหากินอยู่ ทางเข้าทางออกหรือแหล่งน้ำธรรมชาติที่เคยหาปู หาปลา ก็ไม่สามารถจะไปประกอบชีวิตประจำวันได้ อันนี้ก็เลยอยากให้ไม่มีผลกระทบในลักษณะนี้ มันเหมือนกับวิถีชีวิตดั้งเดิมเขาถูกเปลี่ยนแปลงโดยที่ไม่ได้เหมือนเคย อันที่สองเรื่องความห่วงใยก็เป็นเรื่องของการใช้น้ำนี้แหละว่าในอนาคตถ้ามันเป็นรายย่อยอย่างที่เราทำมันก็จะไม่เป็นผลกระทบในภาพรวม อันนี้ก็จะเป็นทางออกอันหนึ่งที่เป็นข้อเสนอ ผมคิดว่าเป็นทางออกอันหนึ่งที่น่าสนใจ แต่ว่าถ้าเป็นผืนใหญ่ กระบวนการผลิตก็อาจจะต้องมาช่วยกันดู หน่วยงานต่างๆ อาจจะต้องมาช่วยกันดูเรื่องของกระบวนการผลิตและการใช้น้ำในอนาคต คิดว่าในอนาคตภาคเหนือก็จะมีปัญหาเรื่องน้ำค่อนข้างเยอะ หนึ่งเรื่องของการใช้ที่ดินที่จะต้องไม่กระทบต่อพื้นที่สาธารณะของคนท้องถิ่น สองเรื่องของปริมาณการใช้น้ำ เราจะมีทางออกกันยังไร สามเรื่องที่จะต้องพิสูจน์ว่าเรื่องของการใช้สารเคมีที่มีการพบในพื้นที่พญาเม็งรายที่ส่งตัวอย่างไปตรวจสอบก็พบว่ามีสารเคมีประมาณ 6-7 ชนิดแล้วก็พบสารเคมีที่อยู่ในดิน และสารเคมีที่ใช้สำหรับกล้วยที่เวลาจะเอากล้วยใส่กล่องแล้วเขาจะเอาไปซูปก็จะมีสารเคมีอยู่ ผมก็ไม่ได้เชี่ยวชาญในเรื่องเคมี แต่ว่ามีการตรวจสอบพบว่ามีสารเคมีอยู่ ซึ่งเป็นแรกที่พบโดยสรุปแล้วไม่อยู่ในชั้นอันตราย แต่ว่าถ้าระยะเวลาผ่านไป 3 ปี 5 ปี 10 ปี มันอาจจะจะเป็นปัญหาอยู่ อันนี้ก็จะต้องมีช่องทางที่จะต้องป้องกัน หรือมีทางออกว่าเราจะมีกล้วยที่...คือถ้าไม่ใช้ก็ โดยข้อเท็จจริงพืชเกษตรมีการใช้อยู่ แต่ว่ามันจะลดลงได้ยังไง หรือว่ามันอาจจะมีกล้วยที่ทางห้วยเกียงเขาส่งเสริมแล้วปลูกของอินทรีย์อะไรแบบนี้ น่าจะเป็นทิศทางที่สาธารณะหรือใครทั่วไปจะไม่มีข้อสงสัย แต่ว่าก็ย้ำว่าอยากเห็นเกษตรกรของภาคเหนือมีรายได้จากภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นและมีการค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านที่ทำให้คนบ้านเรามีรายได้ที่เพิ่มขึ้น อันนี้ก็อยากจะเห็นอยู่ แต่ว่าด้วยความที่เป็นนักสิ่งแวดล้อมก็มีความเป็นห่วงในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม ขอบคุณครับ

พิศยศพงษ์ คุรุปรัชญาลักษณ์ ตัวแทนสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง: แม่น้ำอิงมีประวัติความเป็นมาค่อนข้างจะยาวนาน ยกตัวอย่างเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในพงศดารภาคหนึ่ง แต่เดี๋ยวนี้แม่น้ำอิงไม่ได้ไหลอิสระเหมือนเดิมแล้ว รวมทั้งมีปัญหามาจากการพัฒนาในพื้นที่ เกิดจากนโยบาย เกิดการขยายเมือง ทุกวันนี้ลำน้ำอิงมีต้นน้ำมาจากพะเยา อ.แม่ใจ ไหลออกมา 12 สาย เข้าไปสู่กว๊านพะเยา ปีที่ผ่านมาพะเยาแห้งเพราะพวกเราเปลี่ยนเส้นทางน้ำ น้ำไม่ไหลปกติเหมือนเดิม แม่น้ำอิงถูกพัฒนากลายเป็นคลอง เริ่มมีปัญหากระทบ เกิดจากแม่น้ำที่มีปัญหาระบบนิเวศที่มีความเชื่อมโยงวิถีวัฒนธรรมกลายเป็นคลอง ถูกปัญหาต่างๆ ทั้งพัฒนาจากคนในพื้นที่และนโยบายได้เข้ามาในพื้นที่ตั้งแต่ปีงตอนล่างจนถึงอ.เทิง อ.เชียงของ ก็จะเห็นว่าเกิดนโยบายในเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษก็ดี การมาขอใช้พื้นที่สน.ซึ่งทำเป็นพื้นที่ป่าชุ่มน้ำอย่างเมื่อวานที่ผ่านมา พื้นที่ป่าชุ่มน้ำเปรียบดังมดลูกของแม่น้ำอิงเลย ซึ่งเป็นความมั่นคงทางด้านอาหารของคนในชุมชนที่เขาอยู่ประมาณระยะความยาวของแม่น้ำอิงประมาณ 260 กม. โดยประมาณ เดียวนี้ความมั่นคงทางด้านอาหาร แม้ที่เคยหล่อเลี้ยงลูกหลานของคนลุ่มน้ำอิงได้เกิดปัญหาและผลกระทบ ไม่มีการมาคุยกัน ต่างฝ่ายก็พัฒนา ในตัวชุมชนตัวของสภาประชาชนเองก็เกิดมาจากปัญหาของคนในชุมชน ที่อยากจะเข้ามาแก้ปัญหาในเรื่องชุมชน เกิดสร้างแรงจูงใจในเรื่องของการอนุรักษ์ พัฒนาต่อยอดต้นน้ำ กลางน้ำ เอามาคุยกันทั้งพะเยาไปจนถึงเชียงของ เอามาคุยว่าเราจะสื่อสารยังไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ สถานการณ์ทางด้านนโยบายตอนนี้เราก็พูดถึงเกษตรแปลงใหญ่ในลุ่มน้ำอิงตอนนี้ที่พบก็คือ ที่ผ่านมาในเดือน ต.ค. ก็จะเห็นว่า มีแปลงสวนกล้วยตรงข้ามกับบ้านปางมดแดงซึ่งมีประตูน้ำอยู่ ในที่ติดแม่น้ำอิง ก็มีพื้นที่อยู่ประมาณ 800 ไร่ ซึ่งก็เห็นว่าในตัวกล้วยมันก็ไม่ใช่แปลงเล็กๆ มันก็มาใช้น้ำอยู่พื้นที่แม่น้ำอิง ตอนนี้อยู่เหมือนฝ่ายฤดูน้ำหลากเข้ามา มันก็กระทบกับคนในชุมชนด้วยในเรื่องกล้วย หน้าแล้งก็มีการแย่งชิงน้ำ อย่างที่พี่สมเกียรติว่า 1 ต้นเฉลี่ยใช้น้ำต่อ 1 วัน 7 ลิตร อย่างที่พี่เขาบอกว่า 1 ไร่ นั้น เราคิดไปถึง 400-500

ตัน อย่างที่ว่าไร่ละ 300 ตัน วันหนึ่งก็ใช้ปริมาณน้ำค่อนข้างจะเยอะ อย่างพญาเม็งราย 2,700 ไร่ ก็ถือว่าแปดแสนตัน วันหนึ่งจะต้องใช้น้ำเท่าไร แล้วก็ตอนนี้มีบ้านใหม่ทำเจริญ ต.สถาน ศรีดอนชัย ที่มีเขตติดต่อกัน มีพื้นที่ติดกับป่าของบ้านตอง ก็ปลูกตรงนั้นอีกประมาณ 80 ไร่ สิ่งเหล่านี้ ต้นน้ำ-กลางน้ำ-ปลายน้ำ สารเคมี ผมก็ไม่รู้เหมือนกันว่ากล้วยนี้มันเป็นกล้วยที่เกิดจากการต่อพันธุกรรม ที่ผ่านมาก็เห็นว่าทำไมมันไม่เหมือนกล้วยธรรมชาติ กล้วยธรรมชาติเราไม่จำเป็นต้องใช้น้ำมาก เราก็ปลูกทั้ง ปลูกขว้าง ปลูกให้มันอยู่แล้วคลุมหน้าดิน รักษาหน้าดิน แต่อันนี้ทำไม่ต้องรดน้ำเฉลี่ยวันละ 1.7 ลิตร แล้วปริมาณน้ำของน้ำอิงนี้มันไม่มีวันไหลอิสระเลย อย่างปีที่ผ่านมาน้ำอิงตอนกลาง ประตูน้ำแต่ละที่ๆ มันเกิดน้ำท่วม อีกฝั่งก็ทำนาข้าว อีกคนหนึ่งก็อยากจะเกี่ยวข้าว จะปล่อยน้ำก็ได้ เกิดปัญหาทะเลาะกัน เพราะระบบนิเวศน์ไม่เหมือนเดิม เส้นทางน้ำไหลไม่อิสระ ที่ผ่านมาก็ไม่รู้เหมือนกันว่าเขาคิดยังไงกับเรื่องแม่น้ำ คิดแต่ปริมาณเขาไม่ได้คิดว่า คุณค่าในเศรษฐศาสตร์ของฐานทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มแม่น้ำ ในวิถีวัฒนธรรมมันจะยังอยู่ โดยที่แค่ปริมาณอย่างเดียวในการพัฒนา การหลุดล้นสองคลองก็ถือว่าธรรมชาติทำให้เกิดความยั่งยืน เกิดการมีส่วนร่วมหลายสิ่งหลายอย่างเมื่อวานดูอย่างที่บ้านเรื่องจัดวันพื้นที่ชุ่มน้ำ ยากมากที่หน่วยงานภาครัฐที่เขาจะมารวม แม้แต่ชุมชนท้องถิ่น ท้องถิ่น หนังสือ การเข้าถึง แหล่งตรงนี้ทำไม การอยู่ร่วมสองคลอง หรือว่าธรรมชาติหรือว่า เราคุยถึงการพัฒนายั่งยืน เราก็ไม่ได้คิดว่า เขาก็อยากจะมาคุย มาแนวว่า ชุมชนเขาก็อยากอย่างนี้แล้วก็มาพบกันครึ่งทางได้ไหม เดินในทิศทางเดียวกัน ในปัญหาในเรื่องของน้ำอิงก็อาจจะแค่นี้ก่อนครับ

คุณไกรทอง เห่งน้อย ผู้ประสานงานโครงการอนุรักษ์แม่น้ำอิง ศูนย์วนศาสตร์ชุมชน : น้ำอิงมีคนทำงานมาเกือบยี่สิบกว่าปีเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อม เราคิดว่าสถานการณ์มันเริ่มขึ้นเรื่อยๆ สถานการณ์ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไร ยังคงเดิมแต่มันค่อนข้างที่จะชัดเจนขึ้นในหลายๆ ปีที่ผ่านมา โดยนโยบายก็เป็นส่วนหนึ่ง โดยที่มีคณะทำงานติดตามสถานการณ์ในพื้นที่แล้วก็เห็นปรากฏการณ์ เห็นอะไรเกิดขึ้นในพื้นที่ค่อนข้างเยอะ ทั้งดีบ้างแล้วก็คิดว่าเป็นสิ่งที่ทำลายแล้วก็สิ่งที่ล้มเหลวออกมาที่ค่อนข้างเยอะ แล้วก็ลุ่มน้ำอิงเป็นพื้นที่แม่น้ำเล็กๆ แต่ว่าเป็นพื้นที่ในการแย่งชิงเรื่องนโยบายค่อนข้างสูงมาก เพราะว่าเป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อเรื่องถนน R3A ด้วย เศรษฐกิจพิเศษด้วย แล้วก็พื้นที่เชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคลุ่มน้ำโขง คือประเด็นเรื่องพืชเศรษฐกิจที่เข้ามามันไม่ใช่แค่สวนกล้วย แต่มันมีตัวยางพาราที่เข้ามาก่อนหน้านี้ที่สร้างผลกระทบเหมือนกัน แต่ท่านประธานหอการค้าว่าพอทางใต้เขามองว่าพื้นที่ภาคเหนือมีศักยภาพก็เกิดการโยกย้ายทุนเข้ามา แม้กระทั่งเงินที่เข้ามาจับการลงทุนในพื้นที่ การส่งออกผ่านระบบโลจิสติกส์ในพื้นที่ที่มีเรือ อย่างเชียงรายไม่ใช่แค่ตัวกล้วย มีสับปะรดด้วย ตอนนี้ถ้าเห็นที่นางแลเราส่งออกสับปะรดวันหนึ่งก็เทเลอร์ เยอะมาก จากระยะเริ่มต้นที่เขามาต่อกัน เมื่อก่อน เมื่อปีที่แล้ว ราคาขึ้นสูงมาก ทุกวันนี้เหลือโลละ 5 บาท 10 บาท เมื่อก่อนโลละ 20-30 บาท เพราะว่าส่งไปจีนแล้วก็ดีกลับ คุณภาพยังไม่ได้ ตอนนี้ปรากฏการณ์พืชเศรษฐกิจที่มาปลูกในแถบพื้นที่ลุ่มแม่น้ำภาคเหนือของเชียงรายเยอะมาก

ประเด็นสวนกล้วย กลับมาที่ว่าผมว่ามันสร้างปัญหาตรงที่ว่า ไม่ได้ว่าไม่สนับสนุน สนับสนุนในกรณีที่มีการจัดการที่ดีอย่างกรณีของบ้านช้างวิสาห์ก็แล้วกันดูแลเกษตรกรรายย่อยรายแปลงแล้วให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการที่จะตรวจสอบ มอนิเตอร์ไปในตัวด้วย แต่ปัญหาที่มันเกิดขึ้นที่ผ่านมาก็คือ เวลาเข้ามาแล้วมันไม่รู้เข้ามาเป็นกระบวนการอะไร เข้ามาแล้วใช้ทรัพยากรร่วมกับชุมชนที่เขาอยู่ดั้งเดิม มันเป็นปัญหาใหญ่ ซึ่งมันไม่ใช่แค่การแย่งน้ำ แต่มันคือความขัดแย้งในเชิงความเป็นเจ้าของทรัพยากร คือตอนนี้อย่างสภาพูตว่ามันมีหลายที่เพิ่มขึ้นเป็นดาวกระจายตอนนี้พอมีปัญหาที่พญาเม็งราย เขาก็ไปที่อื่นต่อ ไปที่จุนที่เชียงคำ แล้วก็กระโดดไปทำเจริญ คือมันมีบ๊ยะ ขึ้นหลายๆ ที่ ซึ่งพอสถานการณ์สวนกล้วยที่ประเทศลาวยุติสัมปทาน เกิดผลกระทบเรื่องใช้สารเคมีนาน ซึ่งคนเขาติดตามข่าวจากสื่อหลายทาง บ้างก็ติดตามเรื่องนี้มาตลอดแล้วนำเสนอว่าผลกระทบจากสวนกล้วยจีนคาเวนดิชมาตลอดที่ลาว แล้วพอดีสำนักงานกงสุลที่ลาว อยู่ห้วยทรายด้วย เขาก็ชัดเจนเลยคนที่ลาวเขาไม่เอาสวนกล้วย เพราะมองว่าผลกระทบเขาหนักใหญ่มาก แต่เรื่องคนมีเงินมีรายได้ แต่ว่าขณะเดียวกันการจัดการสวนกล้วยที่มีสารเคมีหนักในพื้นที่มันส่งผลกระทบกับสุขภาพของชุมชนที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เลย แล้วก็เรื่องความหลากหลายของชีวภาพที่ลุ่มน้ำซึ่งใช้พื้นที่ลุ่มน้ำธรรมชาติใน

การที่จะทำสวนกล้วย คือถ้าจัดการในพื้นที่ลุ่มน้ำส่วนตัว ชุมชนเขาไม่ได้ไปประท้วง ไม่ได้ไปคัดค้าน เพราะไม่ได้ไปแย่งชิงน้ำเขา 2,700 ไร่คือเจ้าเดียว แต่ชาวบ้านมีนารวมกันไม่ถึงพันไร่ ใช้น้ำร่วมกันทั้งตำบล แต่นายทุนคนเดียวใช้น้ำแปลงใหญ่คนเดียวแต่ใช้น้ำชุมชน มันเป็นปัญหาใหญ่ที่ตอนนี้เกิดขึ้นที่ปางมดแดง แต่ว่าเขตอ.จุน ต.หงส์หิน ซึ่งเทศบาลก็ไม่สามารถที่จะเข้ามาควบคุมได้ แต่มาใช้น้ำร่วมกับชาวบ้านฝ่งอ.เชียงคำ จ.พะเยา ซึ่งมีขบเขตอำนาจการปกครองที่ไม่สามารถจัดการทางนี้ได้ อันนี้ก็อาจจะถามเรื่องส่วนของเทศบาลท้องถิ่นว่าบทบาทท้องถิ่นเข้ามาดูแลเรื่องนี้ คือการขออนุญาตด้วยนะ ชุมชนเขาก็ถามว่าในกระบวนการขออนุญาตเข้ามาดำเนินการ มีการประชาคมไหม มีการทำประชาคมเพื่อให้มันเกิดความโปร่งใสไหม ซึ่งจากที่ผมทำงานมา ผมลงพื้นที่ ผมรู้สึกมีความขัดแย้งสูงมาก ผมเดินเข้าไปสวนกล้วยที่หงส์หิน ผมก็โดนเขาไล่ออกมา ซึ่งผมไม่ได้ทำอะไร พาชาวบ้านเข้าไป พานักวิจัยเข้าไปเพื่อจะมองด้วยความเป็นจริง

(เสียงแทรกจากผู้เข้าร่วมท่านอื่น): ขออนุญาตเพิ่มเติมแก้ไข พอดีที่สวนกล้วยอยู่ อ.เชียงคำ เป็นอบต.อ่างทอง ไม่ใช่หงส์หินนะครับ คนละอำเภอครับ ตำบลอ่างทองครับ

คุณไกรทอง: ตรงที่เป็นฝ่ายประตุนั้นนะครับ อาจจะทำความเข้าใจสวนกล้วยด้วยเพราะว่าไม่เคยได้คุยกับเจ้าของ แต่ชาวบ้านเขารู้สึกว่ามีการใช้น้ำร่วมกันกับชุมชน ผมมองว่าก่อนจะเกิดความขัดแย้งอาจจะต้องรีบคุยกันหลายส่วน ทั้งนายทุนด้วย ทั้งชุมชนด้วยว่าการเข้าพื้นที่ในการทำสวนกล้วย ซึ่งมันก็ไปเข้าพื้นที่เอกชนนะ ชุมชนก็เลยไม่สามารถทำอะไรได้ แต่ผลกระทบที่มันเกิดขึ้นก็อย่างบางพื้นที่เป็นพื้นที่วังปลา เป็นที่อนุรักษ์พันธุ์ปลาของชาวบ้านซึ่งเขาดูแลมาหลายสิบปี ถ้ามีการใช้น้ำร่วมกัน สองมันมีกระทบอาจจะช่วงน้ำท่วมที่ควบคุมสารเคมีไม่ได้ที่ใช้นะครับ อาจจะต่อให้ลงมามีผลกระทบ อันนี้เป็นข้อระแวง ข้อระวังที่อย่าคิดว่ามันจะนำไปสู่การไม่สอดคล้องกัน แต่ถ้าข้อเสนอของ จริง ๆ แล้วก็มองว่าทำไมเราไม่ส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยด้วย แบ่งเป็นแปลง 10 ไร่ 20 ไร่ อย่างที่หลายๆ ส่วนกำลังทำ ผมคิดว่าตรงนั้นเหมาะสมมากๆ การที่จะลดทอนความขัดแย้งลงมาได้ มันก็จะทำให้ทิศทางการส่งเสริมเรื่องเกษตรแปลงใหญ่หรือเกษตรสวนกล้วยเป็นทิศทางที่ดีขึ้น ยิ่งถ้าเดินหน้าไปแปลงใหญ่เรื่อยๆ นี่ ความขัดแย้งก็เพิ่มสูงขึ้น อันนี้แน่นอนปฏิเสธไม่ได้ ถ้ายังงี้ คือผมคิดว่าการกระจายรายได้ให้เกษตรกรรายย่อย สองควบคุมคุณภาพด้วย เรื่องกระบวนการอินทรีย์ ลดสารเคมีที่มันรุนแรงขึ้น อย่างท่านประธานวิสาหกิจบ้านช้างที่ว่าเราต้องพยายามส่งเสริมแล้วใช้ชุมชนเข้ามาเป็นเกาะกำบัง ให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน กิจการ แล้วก็กระจายรายได้ให้เขา อันนั้นน่าจะเหมาะสมมากๆ กับการส่งเสริมตัวนี้ คิดว่าถ้ายังไม่มียข้อเสนอแก้ไขตัวนั้นมันจะเพิ่มความขัดแย้งในลุ่มน้ำขึ้นเรื่อยๆ ในฐานะที่คนทำงานก็มองเห็นปัญหา แล้วก็ในฐานะชุมชนที่เขาอยู่ข้างๆ เขารู้สึกกระแงที่จะอยู่ร่วมกับเกษตรแปลงใหญ่ที่ยังไม่มีความชัดเจนในด้านนี้ออกมา

อ.ปฐมพงษ์: ขอบคุนมากที่ทั้งประเด็นไว้ให้เราไปต่อได้ ประเด็นที่เราจะพูดถึงก็เชื่อมต่อกับที่คุณไกรทองได้เสนอมา ประเด็นเรื่องความขัดแย้งต่างๆ ก็คือ มาตรการดูแลระบบจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งมันก็รวมถึงอำนาจการบริหารจัดการขององค์กรสงเคราะห์ท้องถิ่นด้วย เช่น เทศบาล ในประเด็นนี้ผมคิดว่าเทศบาลตำบลเม้งราย อ.พญาเม็งราย น่าจะไขและอธิบายได้กระจ่างมากขึ้นว่าตอนนี้สถานการณ์เป็นยังไง และมาตรการต่อไปในอนาคตจะเป็นยังไง เรียนเชิญรองนายกเทศมนตรีตำบลเม้งรายให้ความเห็นในประเด็นนี้

เทศบาล.ต.เม้งราย: วันนี้ท่านรองไม่มา ผมที่ปรึกษานายก นายประภาส วงศ์สะอาด มาแทน ผมเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในสวนกล้วยทั้งเป็นส่วนของทบ.และของประชาชนที่ร่วมกัน มันมีทั้งสองด้านทั้งผลเสียและผลดี แต่ความคิดส่วนตัวของผมจะผิดหรือถูกก็ไม่ว่า ผมมองแล้วว่ามันจะเสียมากกว่า แต่ตัวนี้ก็ได้ขัดขวางสวนกล้วยนะครับ ก็ดีใจด้วยที่ชุมชนพี่น้องของผมมีงานทำ มีรายได้ประจำวันด้วย ผลดีของมันก็คือพวกเรามีงานทำจากสวนกล้วยเป็นรายวัน บางคนที่ได้นำไปปลูกที่บ้าน ได้นำมาขายร่วมกับทางสวนกล้วย ผู้ใหญ่ก็ส่วนดีมาก แต่ผลเสียผลกระทบที่มองเห็นที่ผ่านมาในระยะสองสามปี พอดีน้ำคลองที่ผ่านสวนกล้วยเมื่อก่อนสองสามปี ถ้าเป็นหน้าฝนใหม่ฟ้าใหม่ ปลายมันจะขึ้นมาจาก

โขง จะมาอิง และต่อมามาวางไข่จนชุมชนทั้งหมู่บ้านต้องแบบว่าถ้าเป็นหน้าปลาไข่นี้ เราอย่าไปวางกับยานะ ให้ปลา ขึ้นมาวางไข่ มันจะมีทั้งปลาเคล้า ปลา..โฮ ปลาไรเยอะเยอะ แต่ปรากฏว่าปีที่ผ่านมานี้ชัดเจนมาก จะเป็นเรื่องสารเคมี หรือเรื่องวิว ถึงแม้เราจะไปตกๆ ก็ไม่มีปลาที่มากครับ ตามห้วยหนองคลองบึงที่มีปากล้วย สมัยก่อนชาวบ้านไม่ต้องไป หาที่อื่น เยอะแยะมาก แต่ปีนี้ปรากฏว่าแม้กระทั่งปู แม้กระทั่งปูดินยังไม่อยู่ จะไม่อยู่ในคลองตัวนั้นอีกแล้ว ในหนองตัว นั้นไม่มีเลย ก็เมื่อสองสามเดือนก่อน ทางมหาลัย เราก็ก็นำปูงานกับหัวหน้าเกษตร เราไปกันประมาณร้อยกว่าคน ตัวนี้มี ผลมากกับเรื่องน้ำ กับเรื่องสัตว์ แต่ว่าเราไปคุ้ยแล้วเราจะทำยังไงให้มันอยู่ได้ทั้งสวนกล้วย ทั้งชุมชนที่ไม่มีปัญหา ทั้ง เรื่องน้ำ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องสัตว์ และที่ทำมาหากินครับ

อ.ปฐมพงษ์- ประเด็นทั้งสวนกล้วยต่างๆ มันก็เกี่ยวข้องกับหน่วยงานราชการในพื้นที่ด้วย นอกจากการจัดการทรัพยากรด้านการใช้น้ำ ใช้น้ำต่างๆ ประเด็นต่อไปคิดว่าคนที่จะนำเสนอได้ดีคือตัวแทนจากหน่วยงานเกษตร อำเภอพญาเม็งรายได้มาแชร์ประสบการณ์ให้เรา

คุณเลิศชัย ดอนชัย เกษตรอำเภอพญาเม็งราย: เรื่องของกล้วยหอมที่อำเภอพญาเม็งรายก็เหมือนกับที่ หลายๆ ท่านได้นำเสนอและอาจารย์ได้สรุปที่ผ่านมานั้นคือข้อมูลในอดีต เป็นข้อมูลที่มีรายละเอียดเป็นจริงตามที่ได้ นำเสนอไป แต่พอหลังๆ สวนของพญาเม็งรายก็เริ่มมีปัญหา แต่ได้มีการขยายพื้นที่ออกไปทางพะเยาแล้วก็ทำได้ดี ควบคุมในเรื่องสิ่งแวดล้อม การใช้น้ำอะไรได้ดีกว่าทางพญาเม็งราย ในความต่างของสองพื้นที่เท่าที่ฟังจากทางพะเยา ทางพะเยาเป็นเกษตรกรรายย่อย แต่ทางพญาเม็งรายเป็นบริษัทที่ให้เกษตรกรมาทำในแปลงของบริษัท การจัดการ ต่างกันแน่นอน แต่วันนี้ทางคณะอาจารย์ก็คงจะเน้นทั้งสองจังหวัดใช้ใหม่ในโครงการนี้ แต่ผมจะขออนุญาตนำเรียน เฉพาะในส่วนของพญาเม็งรายซึ่งได้สัมผัสและมีข้อมูลในส่วนนี้ หลายท่านได้คุยว่าการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ความหมายกว้างๆ ก็คือว่า รวมกันทำเพื่อร่วมกันผลิตเพื่อร่วมกันขาย ร่วมกันใช้ปัจจัยการผลิต

ในการทำการเกษตรก็ต้องมองเป็นต้นๆ ที่ทางพะเยาบอกว่าเงื่อนไขที่จะปลูกกล้วยต้องดูดิน ดูน้ำ ถ้าพื้นที่ ไหนมีความเหมาะสมถึงจะเสี่ยงที่จะไปลงทุน ถ้าพื้นที่ไม่เหมาะสมอย่าเสี่ยงจะประสบกับการขาดทุน อันนี้เป็นหลักการ ทั่วๆ ไป ในฐานะของหน่วยงานก็จะให้ข้อมูลกับเกษตรกรอย่างนี้ แต่วันนี้มีหน่วยงานหลากหลายที่ให้ข้อมูลไป โดยเฉพาะทางด้านอนุรักษ์ก็พยายามมองว่าทำแล้วอย่าให้กระทบกับสิ่งแวดล้อม แต่ถ้าผู้ผลิตก็มองว่าจะใช้ทรัพยากร อย่างไม่รู้เพื่อเป็นการลดต้นทุนในการทำการเกษตรให้ได้กำไร ตรงนี้ก็เป็นที่ต้องคุยกันต่อไปว่าจะทำขนาดนี้ต้องใช้ น้ำ ขนาดไหน ผู้ประกอบการต้องมาลงทุนขนาดไหน ต้องคุยกันแล้ว ฝากไปทางคณะอาจารย์ว่าเรื่องนี้น่าจะแก้ไขในเรื่อง ของนโยบายของรัฐด้วยว่าถ้าอย่างกล้วยหอมพญาเม็งรายจะใช้น้ำที่เป็นน้ำธรรมชาติได้มากน้อยแค่ไหน ตรงนี้แหละที่ พญาเม็งรายคุยกันหลายรอบ มีคณะกรรมการระดับอำเภอ ถ้ามีปัญหาก็เรียกคณะทำงานมาคุยกัน หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องก็มีทั้งพาณิชย์ สาธารณสุข ท้องถิ่น หลายๆ หน่วยมาคุยกันแต่ก็ข้อสรุปไม่ได้จบในตรงนั้น เพียงแต่แก้ไข ปัญหาในช่วงนั้น ถ้าในระยะยาวฝากว่าแนวทางในการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่นี้จะมีได้ไหม แต่ถ้าส่วนของ สำนักงานเกษตร เราส่งเสริมอยู่แล้วการรวมกันปลูก รวมกันซื้อ รวมกันขาย เป็นเรื่องที่ดี เป็นเรื่องที่จะลดต้นทุน โดยเฉพาะการเกษตรที่ทำแบบครบวงจร ผลิตเอง แปรรูปเอง ส่งขายเองได้ ก็ถือว่าเกษตรกรประสบความสำเร็จ

เท่าที่ทางท้องถิ่นว่าสภาพแวดล้อมมันเปลี่ยนไป ตอนนี้ดูแล้วตัวแทนของพญาเม็งรายไม่มา ตรงนี้แหละน่าจะ มาคุยระหว่างตัวแทนของบริษัทพญาเม็งรายกับผู้ที่ดูแลในส่วนของการราชการ ในส่วนของอนุรักษ์ ต้องคุยว่าจะเดินต่อกัน ได้ไหม ถ้า.....(หน้าแล้งรุนแรงอย่างนี้? - ไม่แน่ใจ ฟังไม่ชัด) ปัญหา ก็จะเกิดอย่างนี้อีก ฝากไว้ว่าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งหลายถ้ามีช่องทางหรือแนวทางที่จะช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้ก็ให้ข้อเสนอแนะแล้วก็หาแนวทางแก้ไข

อ.ปฐมพงษ์- การผลิตกล้วยที่เราได้นำเรียนไปแล้ว คือมันมีการใช้ทั้งสารเคมี ซึ่งไปใช้กับเกษตรแปลงใหญ่ มันย่อมมีผลกระทบต่อสุขภาพของแรงงานในพื้นที่ ในสวนอยู่แล้ว ในประเด็นนี้เราก็ตั้งไว้ว่าอยากได้ยืนยันความเห็นจาก คณะทำงานด้านสุขภาพจากประจักษ์รัฐเชียงราย คุณวิวัฒน์ คิดเห็นยังงี้

คุณวิวัฒน์- จริงๆ ผมคิดว่ากรณีที่พญาเม็งราย ต้องขอบคุณที่มันทำให้เกิดบทเรียนกับชุมชน กับภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพราะว่าถ้าไม่มีกรณีนี้ ตัวนี้มันอาจจะรุกรามขยายไปมากมาย จากเหตุการณ์ของพญาเม็งรายที่มันเกิดขึ้น อย่างที่ท่านจากทางห้วยเกียงบอก ถึงแม้ว่าสื่อเขาอ้างว่ามันไม่ตรงกับข้อเท็จจริง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือความตระหนักและความตระหนักของคนในพื้นที่ ผมคิดว่ากรณีอย่างนี้ ต่อไปมันจะเกิดขึ้นยาก เพราะมันมีตัวอย่างที่พญาเม็งรายให้เห็น แต่อย่างไรก็ตามที่เราเห็นชัดๆ ก็คือ กรณีที่เกิดขึ้นมันเป็นเรื่องของเกษตรแปลงใหญ่ที่มันไม่ใช่เป็นการจัดการรวม มันเป็นเกษตรแปลงใหญ่ที่เป็นของกลุ่มทุนซึ่งมีการบริหารจัดการแบบเบ็ดเสร็จ ถ้าไรก็ต้องมาก่อน เรื่องผลกระทบกับผู้คนรอบข้างอาจจะเป็นสิ่งที่ไม่ได้เอามาพูดถึง อันหนึ่งซึ่งผมคิดว่าเราเลยกันมากก็คือ จริงๆ รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ชัด ก็คือว่า การอันใดที่มันจะกระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ของพี่น้องประชาชน มันต้องมีการทำประชาคม ต้องมีการถาม ต้องมีการพูดคุย ที่ผ่านมามีหลายเรื่องตั้งแต่เรื่องของพญาเม็งรายก็เหมือนกัน มันก็ไม่ได้ผ่านกระบวนการนั้น ผมไม่เชื่อว่าเรื่องอย่างนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัด ไปอำเภอ เกษตรอำเภอ หรือแม้กระทั่งท้องถิ่นที่ดูแลอยู่กับเทศบาล จะไม่รับทราบข้อมูล เราไปรับทราบตอนมันสร้างผลกระทบกับชาวบ้านแล้ว ซึ่งจริงๆ แล้วมันไม่น่าจะเกิดขึ้น

อันหนึ่งที่ผมอยากจะให้ข้อมูลก็คือว่า มันมีข้อมูลตัวหนึ่งที่มีการจัดเก็บผลการตรวจเลือดของเกษตรกรกับพี่น้องใกล้เคียงในพื้นที่ว่ามันไม่มีผลกระทบ ตรงนี้มันมีกรณีตัวอย่างเกิดขึ้นถ้าท่านจำได้ กรณีแม่เกาะเหมือนกัน มีนักวิจัยซึ่งจ้างโดยบริษัทออกมาชี้แจงว่ามันไม่มีผลกระทบกับมลพิษรอบๆ โรงไฟฟ้าแม่เกาะ แต่ตอนนี้ปรากฏว่าโรงไฟฟ้าต้องจ่ายเป็นพันล้านเพื่อจะชดเชยให้กับผู้ได้รับผลกระทบเหล่านั้น กรณีเหมืองทองที่พิจิตรเหมือนกัน ต้องใช้การตรวจสอบพิษในร่างกายถึง 3 คณะ คณะแรกคือบริษัทเป็นคนจ้าง ปรากฏว่าไม่มีผลกระทบ คณะที่สองคือรพ.รามยา แล้วก็สุดท้ายเป็นคณะของหมอพรทิพย์ ถึงนำไปสู่การสั่งปิดโรงงานซึ่งกำลังฟ้องร้องกันอยู่ในปัจจุบัน อันนี้เป็นตัวอย่างอันหนึ่งซึ่งผมคิดว่าเรื่องของการตรวจสอบพิษในร่างกายมันคงต้องทำหลายๆ องค์การเพื่อยืนยันกัน ซึ่งตรงนี้ผมคิดว่าในกระบวนการของสมัชชาสุขภาพ เราก็คงให้ความสำคัญเรื่องนี้ อันหนึ่งที่เรายกมาทำอยู่ก็คือ เรื่องของการผลักดันให้แต่ละชุมชนมีธรรมนูญสุขภาพของตนเองในพื้นที่ ตรงนี้จะเป็นเครื่องมือของพี่น้องประชาชนที่จะบอกว่าเรื่องไหนที่ชุมชนควรจะทำ เรื่องไหนที่ชุมชนไม่ควรทำ กรณีฟาร์มหมูที่แม่จัน ที่อ.พาน หลายท่านคงติดตามข่าว ตรงนี้ก็เห็นชัดเลยว่าการให้อำนาจกับท้องถิ่นโดยไม่ผ่านกระบวนการพูดคุยกับพี่น้องประชาชน มันทำให้เกิดปัญหาพิพาทกัน ท้องถิ่นมีอำนาจที่จะอนุญาต ในขณะที่ชุมชนเขาก็ไม่เห็นด้วย แล้วตอนนี้ก็ขัดแย้งกันอยู่ เพราะฉะนั้นเรื่องที่ผมคิดว่าถ้าเรามีธรรมนูญสุขภาพ มีกลุ่ม มีองค์กรซึ่งเป็นข้อตกลงในชุมชนร่วมกันว่าเรื่องไหนที่มันส่งผลกระทบกับวิถีชีวิตของพี่น้องประชาชน มันควรจะไปถามพี่น้องประชาชนก่อน มันก็คงจะแก้ได้ แล้วเห็นด้วยกับหลายท่านที่ว่าการส่งเสริมอาชีพอื่นๆ นอกจากการทำนามันเป็นเรื่องที่ควรส่งเสริม สวนกล้วยนี้ก็เหมือนกันที่ป่าตอง ริมกก เขาก็ทำให้เห็นแล้วว่าเกษตรกรรายย่อยก็สามารถทำในเรื่องเกษตรทางเลือกอื่นๆ ประสบผลสำเร็จได้ ก็อยากจะให้ทำ เพียงแต่ว่าต้องมีการดูแล หลายๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสิ่งแวดล้อม เรื่องของการจัดการน้ำ เพราะว่าทุกคนมันใช้ทรัพยากรโดยร่วมกันหมด น้ำอิงมันมีข้อดีข้อด้อยก็คือว่า ตลิ่งมันสูง ผมเคยทำงานในพื้นที่นี้เป็นสิบปี หน้าฝนน้ำจะท่วมทุกปี ท่วมเยอะด้วย แต่พอหน้าแล้งน้ำก็จะลงไปเหลืออยู่กันลำน้ำนิดเดียวจนชุมชนหลายแห่ง ที่บ้านดงกั๊ต น้ำแพร่กั๊ต หลายที่ เขาจะเอากะสอบทรายมาวางเพื่อจะกันน้ำไว้ ที่นี้ถ้ามันมีการเอาไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่นนอกจากที่พี่น้องประชาชนเขาเอาไปใช้มันก็จะเกิดปัญหา

ระบบบ้านเรามันแปลกอย่างหนึ่ง ถ้าท่านสังเกต ส่วนราชการเวลาพูดถึงปริมาณและการกักเก็บน้ำของเขื่อน เขาจะพูดถึงปริมาณและการกักเก็บน้ำตอนสร้างเขื่อน แต่ว่าอย่างที่ท่านประธานหอการค้าได้พูด มันมีตะกอนที่มันทับถมกันมาถึงสิบๆ ปี ปริมาณกักเก็บน้ำมันก็ต้องลดลง หลายเขื่อนในต่างประเทศ ในยุโรป เขาไม่ใช้งานแล้วเพราะมัน

เป็นเชื่อนที่มันเต็ม คือเวลากักเก็บน้ำมันไม่มีแล้ว มันมีแต่ตะกอน แต่บ้านเราเวลาคำนวณในเรื่องของการกักเก็บน้ำที่มาชี้แจงกับประชาชนก็ยังใช้ปริมาตรในการกักเก็บตอนสร้างใหม่ ๆ ซึ่งผมว่าอันนี้มันเป็นข้อมูลที่ผิดพลาด มันทำให้การวางแผนการจัดการน้ำผิดพลาด

อ.ปฐมพงษ์- นอกจากประเด็นต่างๆ ที่เราเห็นมาทั้งการจัดการ ทั้งสุขภาพ อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจและคิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยชิ้นนี้ก็คือ ประเด็นการสื่อสารปัญหาเหล่านี้ออกไปสู่สังคมว่ามีวิธีการ มีวิธีการอธิบายกระบวนการเหล่านี้ยังไง ผมคิดว่า คนที่ทำงานด้านนี้มาตลอดมี 2 ท่าน คือ นายแพทย์สมหมาย ท่านเป็นผู้ที่ใช้โดรนในการถ่ายภาพ ภาพเหล่านี้ตั้งแต่ประเด็นสวนกล้วยจนถึงเรื่องการระเบิดแก่งในลุ่มน้ำโขง อีกท่านหนึ่งคือ พี่อ้อย นักข่าวจากสำนักข่าวไทยรัฐซึ่งติดตามประเด็นเหล่านี้อยู่เสมอมาว่าท่านมีความคิดเห็นยังไงเกี่ยวกับภาพเหล่านี้ที่ช้อออกไปเรียนเชิญนายแพทย์สมหมายก่อนครับ

นายแพทย์สมหมาย: จริงๆ แล้วผมเป็นแพทย์ ดูเผินๆ แล้วไม่น่าจะมาเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ในสถานการณ์แบบนี้ แต่มันมีเหตุสำคัญ 2 เรื่องที่เข้ามาเกี่ยวข้องก็คือ ด้วยอาชีพหนึ่งเป็นผู้ที่รักษาคนป่วย ผมบังเอิญได้เจอผู้ป่วยลาวที่เขาทำงานที่สวนกล้วยเงินในลาว ก็เลยมีจุดที่จุดความรู้สึกตัวเองขึ้นมาเป็นประเด็นหนึ่งที่ทำให้สนใจเรื่องนี้ อีกเรื่องหนึ่งคือตัวเองเป็นคนชอบถ่ายภาพและบันทึกภาพมามุมสูงมาประมาณ 3-4 ปี และใช้ภาพมามุมสูงในการสื่อสารหลายๆ เรื่องที่เป็นส่วนของสังคม สองเรื่องนี้มันก็เลยมาโยงกันในช่วงที่สัปดาห์เดือนก่อน จริงๆ น่าจะเกือบปี ผมเจอคนไข้ลาวทั้งครอบครัวเลยมารักษาที่คลินิกด้วยอาการของโรคผิวหนังซึ่งตอนแรกก็ไม่ได้คิดถึงเรื่องสวนกล้วยอะไร แต่บังเอิญเขาเล่าให้ฟัง คนไข้เขาก็เล่าว่าเขาไปทำงานกันทั้งครอบครัวแล้วอาการเขาก็เหมือนกันทั้งบ้านเลย แล้วเขาก็คิดของเขาเองว่ามันน่าจะเป็นสิ่งที่เขาทำ อันนี้ไม่ได้เกี่ยวกับของไทยนะ เป็นสวนกล้วยในลาวที่เงินเขามาลงทุน ขนาดใหญ่มาก ใหญ่กว่าในไทยเราเยอะเลย แล้วผมก็เพิ่งไปถ่ายโดรน 3 วันที่แล้ว พื้นที่ยังเท่าเดิมที่ตรงข้ามอำเภอเวียงแก่นที่บ้านห้วยลึกเวียงแก่น พอเราเห็นแบบนั้นเราก็เลยรู้สึก มันคือโรคผิวหนังจริงๆ แล้วมันน่าจะมีสาเหตุทั้งเป็นโรคปกติที่คนทั่วไปเขาก็เป็นโรคผิวหนังได้ และอีกอันหนึ่งก็คือเนื่องจากคำพูดของคนป่วยซึ่งทางการแพทย์เราให้น้ำหนักเพราะสิ่งที่เขาประสบพบเจอเขามีสิทธิที่จะคิดได้ว่ามันเกี่ยวไหม ซึ่งเขาก็ให้ข้อมูลมาว่าเขาเองก็สงสัยว่าเขาจะเป็นแบบนี้แล้วก็เล่าว่ามีคนอื่นด้วย แต่ว่าคนอื่นไม่ได้มารักษานะครับ หมายถึงตัวเขาเองมา ตอนแรกผมเองไม่ได้เก็บภาพ ไม่ได้บันทึกภาพไว้เพราะว่าเราไม่ได้ขออนุญาตเขา แต่มันเป็นข้อมูลที่ทำให้เรา...ที่นี้ผมก็เลยเริ่ม ก็เลยถามเขาว่าสวนกล้วยมันอยู่ตรงไหน เขาบอกอยู่ทางเวียงแก่น ใกล้ๆ ห้วยลึก ผมก็เลยไปบินโดรนสำรวจคร่าวๆ ตอนนั้นเห็นครั้งแรกผมตกใจ คือถ้าคนบินโดรนเราจะเห็นอะไรที่เราไม่เคยเห็น มันยิ่งกว่านกมองเห็นอีก เพราะว่าโดรนมันเห็นได้พื้นที่เป็นพันไร่ในภาพเดียวสามารถทำได้ ในตามปกติเราไว้ในมุมกว้างแค่ไหนทำไม่ได้ ตอนผมไปถึงครั้งแรกผมอยู่ฝั่งน้ำโขงฝั่งไทยแล้วมองไปฝั่งตรงข้าม ฝั่งลาว ใกล้ๆ เลย ผมนึกภาพว่ามันเป็นป่าหญ้าหรือไม่ก็เป็นสวนยาง สวนผลไม้ ดูไม่ออกว่าเป็นสวนกล้วย จนกระทั่งบินโดรนแล้วก็ข้ามฝั่งไปปั๊บ เห็นครั้งแรกตะลึงเลยว่ามันกล้วยหรือว่าอะไร ก็เลยบินต่ำลงๆ จนเห็นว่ามันเป็นกล้วยจริงๆ ตอนนั้นก็เลยเป็นการโผล่มาในเฟซบุ๊กจากการที่เรา...จริงๆ ต้องบอกตรงๆ ว่าผมไม่ได้ไปหาเรื่องใคร ไม่ได้เอามาเป็นจุดที่จะเป็นผลลบ คือผมทำหน้าที่ในลักษณะของคนที่ชอบสื่อสารและก็ให้เห็นมุมมองที่แตกต่างจากคนปกติในสังคม ซึ่งการที่จะตีความเป็นอย่างหนึ่งก็แล้วแต่ว่าใครได้รับผลกระทบด้านไหน หรือเป็นผลบวกลบด้านไหน ตัวผมเองจะบอกว่าผมอยู่ตรงกลางในทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี สิ่งแวดล้อม แม้แต่การโผล่ ปกติผมจะไม่เขียนอะไรที่เชิงทำร้ายใคร หรือไปใส่ร้ายใคร แต่ว่าเราจะชี้ให้เห็นมุมมองรวมทั้งความสวยงามจากเบื้องบนที่มองลงมาข้างล่าง แล้วก็ให้เขาเห็นจินตนาการขอบเขตว่าข้างล่างมันมีอะไรยังไง

พอมีเรื่องนี้ออกไปตอนนั้นก็ได้รับความสนใจระดับหนึ่ง เพราะผมเชื่อว่าไม่มีใครเคยเห็นตรงนั้น แม้แต่คนที่อาศัยอยู่ที่นั่นเขาก็ไม่เห็น ที่นี้พอผมเห็นตอนนั้นพื้นที่มันค่อนข้างใหญ่ แล้วโดยคอมมอนเซนส์คนเรา การทำเกษตรกรรม น้ำ มันเป็นเรื่องใหญ่ แล้วการปลูกพืชอะไรก็ตามไม่ใช่แค่กล้วย แหล่งน้ำมันเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการตัดสินใจที่เราจะปลูกหรือจะทำเกษตรกรรมอะไรก็ตาม ในความรู้สึกผม ผมก็โยก ต้องบอกก่อนว่าในความรู้สึกผมนะ

ครับ ความจริงจะเป็นยังไงก็ 모르 ผมก็โยนมาว่าผมมีคนป่วยมาหาผม ผมก็มองผลกระทบ อันนั้นคือแค่คนที่อยู่ตรงนั้น เขาได้รับผลกระทบ แต่ผมมองใหญ่กว่านั้นในทางสังคม สิ่งแวดล้อม คือ แล้วน้ำที่เป็นผลพวงจากการทำเกษตรกรรม ซึ่งผมเองก็ไม่ได้บอกว่ามันเป็นสารเคมี คือทุกอย่างมันใช้หลายอย่างแต่สุดท้ายถ้ามันอยู่ในน้ำ มันจะต้องลงไปอยู่ในแหล่งน้ำของสาธารณะซึ่งมันไม่ใช่สารที่มีปัญหาอะไร มันก็เป็นการไหลเวียนปกติที่มีมาตั้งนานของแม่น้ำธรรมชาติ แต่ผมมองว่าการเกษตรแบบนี้...อันนี้ผมขออนุญาตบอกทุกท่านว่าผมไม่ได้มีความรู้เรื่องเคมี เรื่องการทำเกษตรกรรม แต่ว่าจะใช้สารอะไรแต่คิดในฐานะของคนทั่วไปที่วิเคราะห์จากสิ่งที่เห็นว่ามันเป็นไปได้ไหม หรือว่ามันจะเป็นอย่างนี้หรือไม่ใช่ออย่างนี้ก็ได้ อันนี้ต้องให้ทุกท่านไปวิเคราะห์ต่อกันเอง อันนี้ผมแค่เป็นคนกลางถ่ายทอดจากสิ่งที่ผมเห็น ที่ในตอนนั้นก็เลยเกิดความรู้สึกว่ามัน...มัน...แต่ในความรู้สึกเล็กๆ ผมยอมรับว่าผมก็คิดนะ ผมคิดเล็กๆ เหมือนกัน คือ ต้องบอกว่าผมเจอคนป่วยของผม ไม่ใช่ว่าผมไม่เจอคนป่วย ฉะนั้นอันนี้คือจุดเริ่มเท่านั้นเอง ที่ผมตัดสินใจไปบินโดรนไปดูเพราะผมอยากรู้ว่ามันเป็นสวนกล้วยจริงไหมที่เขาพูดมา ที่เขาเล่าให้ผมฟังเฉยๆ หรือจริงๆ มันคือของจริง ก็ไปเห็นกับตา อันนั้นคือจุดเริ่ม ที่มาที่ทางคณะก็มาขอข้อมูลจากผม ก็เป็นเหตุที่ทำให้ผมได้มาร่วมคุยกับทุกท่าน แลกเปลี่ยนความเห็นกันในวันนี้

คุณอ้อย ปิยนันท์ สำนักข่าวไทยรัฐ- เป็นนักข่าวประจำพื้นที่หนึ่งในเชียงราย ทำในส่วนของพื้นที่อำเภอเมืองเมื่อก่อนเคยทำอยู่เชียงของก็จะคุ้นเคยกับทางฝ่ายสิ่งแวดล้อม ฝ่ายอนุรักษ์ ในส่วนของเรื่องสวนกล้วย เตี่ยขออนุญาตวันนี้ต้องขอบคุณมากที่ได้รับเชิญมาเพราะว่ามาอยู่ตรงนี้ได้ข้อมูลรอบด้านเลย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสวนกล้วย แต่ว่าเสียต๋ายที่สวนกล้วยพญาเม็งรายไม่มา แต่ว่าวันนี้รู้สึกดีค่ะว่าเราจะได้ข้อมูลค่อนข้างเกือบจะครบ เพราะฉะนั้นตอนนั้นกำลังอัปเดตข้อมูลให้ตัวเองแต่ว่า คือไม่แน่ใจว่าจะสื่อได้ตรง ได้ครบหรือเปล่า แต่ว่าขออนุญาตเริ่มจาก คือว่าได้ยินเรื่องนี้ตั้งแต่เริ่มการเตรียมพื้นที่ดินแล้ว รู้สึกว่าจะใช้เวลาหลายเดือนเหมือนกันกว่าที่จะมีขึ้นมา จริงๆ เราติดตามอยู่ว่าทุนจีนเริ่มรุกเข้ามา ตอนแรกเราได้ยินว่าจะมีคนจีนที่มาจ้างในการปรับพื้นที่ ในปริมาณเท่านี้ ในความเป็นนักข่าวก็รู้สึกจะใช้พื้นที่ขนาดนี้แล้วมันจะเป็นยังไง จะส่งผลยังไง แต่ว่าตอนนั้นจริงๆ แล้วก็ยังไม่ได้แตะมาก แต่ก็บอกลือ บางทีมันมีสื่อคือสื่อจากส่วนกลางเข้ามาแล้วเล่าให้ฟัง ปรากฏว่าทางไทยพีเอสเข้าไปในพื้นที่ก่อน แต่ว่าหลังจากนั้นที่มาจับถวญเพราะว่าตอนนั้นมีการร้องเรียนในพื้นที่แล้ว ร้องเรียนไปที่จังหวัดเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้น ตรงนี้เราก็เลยเริ่มเข้าไปแตะแต่ว่าวันนี้ได้ข้อมูลใหม่ว่าตกลงที่ถอนออกไปเพราะไฟฟ้าใช้ไหม

ขออนุญาตชี้แจงเพราะว่าตอนที่นำเสนอข่าวของที่พญาเม็งราย สวนกล้วยที่ขุนตาลเราก็เช็คค่ะ แต่ว่าบังเอิญท่านออกไปก่อนเลยยังไม่ได้เข้าไปในพื้นที่ แต่ว่าตอนนั้นก็นำเสนอในแง่บอกว่าได้ไปใช้พื้นที่แหล่งน้ำ แต่เราไม่ได้นำเสนอว่าจากการ... (ฟังไม่ชัด) นะคะ แต่ความกังวลของชาวบ้านก็คือว่าน้ำใต้ดินหลัก คือสมมติว่ามีการเดินไฟแล้วก็รู้สึกว่าขอตกลงระหว่างผู้ลงทุนกับกลุ่มที่เข้ามา หมายถึงว่าตกลงที่จะให้ใช้แหล่งน้ำในชุมชน คือเหมือนว่าไม่ลงรอยกันเท่าที่ทราบนะคะ แต่ว่าความเสี่ยงจริงๆ เราก็มองหลายมุมด้วย บางทีเราก็ไปยืนอยู่ในมุมในแง่ของนักลงทุนด้วยว่าถ้าเกิดเขาจะมาลงทุนแล้วมันสร้างเศรษฐกิจ ความเสี่ยงที่เขาจะเจอ ความเป็นสิ่งแวดล้อม หรือความเป็นชุมชนนี้เป็นความเสี่ยงที่เขาจะต้องประเมิน เพราะฉะนั้นการนำเสนอข่าวตรงนี้ เรากระตุ้น จริงๆ ไม่ว่าเรื่องสารเคมี เรื่องการแย่งชิงทรัพยากร มันเกิดขึ้นจากหลายๆ กรณี ไม่ว่าพืชเชิงเดี่ยวมันก็ล่องไปอยู่แล้ว เคมีใช้ในทุกที่อยู่แล้ว แม้กระทั่งสวนของชาวบ้านหรือว่าข้าวโพด แต่ว่ากรณีของสวนกล้วยเพราะว่าความชัดเจนและความกังวลที่มีคนคาดหวังมาด้วย มันติดมาด้วย เราต้องเข้าใจว่าแปลงในลาวบางแปลงมันแยจริงๆ อาจจะมีแปลงดีแต่เราไม่สามารถเข้าไปดูทั้งหมดได้ เพราะฉะนั้นเราก็บอกว่า บางครั้งชาวนาจำเป็นต้องเล่นแรงเพื่อกระตุ้น เพราะว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะเข้ามาดูแลเราตั้งคำถามวันนี้ รู้สึกว่าทางชลประทานไม่มา คือถ้าสมมติว่าพูดเรื่องน้ำ ต้องมีหน่วยงานที่ดูแลเรื่องน้ำมาคำนวณให้ทั้งหมด สมมติว่าคำนวณประชากรเท่านี้ ชาวบ้านอาศัยปริมาณเท่าไร แล้วคำนวณน้ำใต้ดินยังไง อันนี้นักข่าวก็ถามนะคะ นักข่าวก็พยายามถามว่าแล้วภาคชลประทานทำยังไง ก็รู้สึกว่าจะมีการทำเป็นที่กั้นน้ำ ไม่รู้ว่าจะทำออกมาในรูปแบบไหน แล้วที่นี้มันจะมีปัญหาอยู่ป็นหนึ่งหลังจากนั้น รู้สึกว่าปัญหามันจะไม่มี น้ำมันจะเยอะ เพราะฉะนั้น แต่ว่า

ปัญหาในระยะยาวมันไม่มีใครพูดถึง อย่างที่ทางสาธารณสุข เอ่อ ทางสมัชชาพูด ก็คือจริงๆ แล้ว เราเข้าใจทุกอย่างแล้ว แต่ในมุมมองของนักข่าวก็คือว่า เราเป็นฝ่ายตั้งคำถาม แล้วเราก็เอาความกังวลของชาวบ้านเข้ามาพูด แล้วเรื่องสารเคมีเราต้องยอมรับว่ามันมีจริง ๆ ถ้าเกิดเรายังไม่มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการ พอเราเข้าไปก็เห็นว่ากระบวนการมันเริ่มปรับเปลี่ยน ก็คือเริ่มจะเป็นเสียงสะท้อนไปว่า ในเรื่องของ อย่างเช่น บ้านข้างเขาก็เริ่มปรับตัวว่าจะนำไปสู่เกษตรกรรายย่อย ฉะนั้นอันนี้ก็คือวิธีการนำเสนอสื่อ บางครั้ง บางข้อมูลมันอาจจะมาตรงจริง บางทีมันอาจจะมียอกมาบ้าง แต่ว่าอันนี้คือเป้าหมาย เราอยากให้ ตอนนี้จะแสดงให้เห็นว่าเกิดก็คือเกษตรปลอดภัย ก็คือว่าลดการใช้สารเคมี ตรงนี้คือเป้าหมาย ถ้าเราเหมือนกับการลงสนามฟุตบอล คนที่จะช่วยได้ก็น่าจะเป็นกติกากองหน่วยงานรัฐ เรามีความรู้สึกว่าหน่วยงานรัฐคือการทำข่าวที่เจอทุกฝ่าย คือตอนนั้นชุมชนเข้มแข็ง ฝ่ายสิ่งแวดล้อมเข้มแข็ง สมัชชาชัดเจน นักลงทุนก็เริ่มปรับตัวให้แบบ คุณต้องทำยังไงก็ได้ให้อยู่ในชุมชน แล้วก็ภาพใหญ่ทางหอการค้าที่ออกมาทำให้เราเห็นชัดเลยว่าปัญหาใหญ่ในเชิงนโยบายเราไม่ได้มาจัดการเลย อันนี้สื่ออยากเสนอความคิดนี้แต่ไม่ถึงแน่ เพราะฉะนั้นน่าจะเป็นสิ่งที่น่าจะเป็นฝ่ายทางแม่ฟ้าหลวง หรือฝ่ายนักวิชาการ น่าจะมีการรวบรวมข้อมูลที่แบบไปสู่เชิงนโยบายให้ได้ ตรงนี้น่าจะเป็นเรื่องที่จะเป็นทางออก

คุณหญิง ห้วยเกียง- ขออนุญาตเสริม กรณีใช้น้ำ ผมอาจจะโดนสื่ออื่นพาดพิงมาว่าผมได้ใช้น้ำร่วมกับน้ำอิงจริงๆ จุดที่ผมอยู่กับจุดน้ำอิงมันค่อนข้างห่างไกล และชาวบ้านประจักษ์ 12 น่าจะเข้าใจเราดี ว่าเรามีข้อตกลงที่ดีต่อกันแล้วก็ประจักษ์ 12 เขาก็ใช้แรงงานหารายได้กับเรา แต่ปัญหามันอยู่ตรงนี้ ถ้าท่านจะเจาะลึก สิ่งที่ผมเข้าไปเช่าในพื้นที่ตรงนั้นมันเป็นพื้นที่ของกลุ่มนายทุนแล้วผมไปเซ็นสัญญาเช่ากับนายทุน แต่มีเกษตรกร คนในพื้นที่ที่เขาครอบครองอยู่แล้วใช้ผลประโยชน์โดยไม่จ่ายค่าเช่า พอผมเข้าไปใช้พื้นที่ที่มีปฏิกิริยาตอบโต้ให้ข่าวในทางที่ผิด สอง คนกลุ่มนี้ไปเช็คดูดีๆ นะครับ นามสกุลจะซ้ำๆ แล้วก็ซ้ำๆ เบิกเงินภัยแล้งและน้ำท่วม เพราะตรงนี้ พื้นดินแปลงนี้เขาไม่ได้จ่ายค่าเช่า แล้วใช้สิทธิการเบิกเงินภัยแล้งและน้ำท่วม พอผมเข้าไป ผมไม่รู้ปัญหา ผมก็มีหน้าที่เช่า จ่ายเงิน แล้วผมต้องมายืนตรงนั้น มาทำประโยชน์แต่มันไปค้ำกับคนที่เขาอยู่เดิม อันนี้แหละครับอีกปัญหาหนึ่งที่ผมอยู่ตรงนั้นไม่ได้ แล้วก็เรื่องไฟฟ้าซึ่งด้านล่างเสียสองล้านแปดก็เลยอยู่ไม่ได้ก็เลยถอยออกมา ก็เสียเงินตรงนั้นค่อนข้างเยอะ ท่านอาจจะไปเห็นบางภาพของเราโดนถ่ายแล้วก็เอาไปสมทบกับพญาเม็งราย ซึ่งบางครั้งเราก็ไม่รู้จะไปร้องใครต่อใครปล่อยให้แล้วก็แล้วไป บางภาพในสวนเราก็หลุดไปของพญาเม็งราย ซึ่งพญาเม็งรายกับผมไม่เกี่ยวกับจริงๆ เราก็จะไปเช่าพญาเม็งรายเหมือนกันแต่โดนกำหนดคนหนึ่งเขาไปเอาเงินมาเสีย ผมก็เลยย้ายไปทางโน้น

อ.พฤษ- ก่อนอื่นต้องขอบคุณอาจารย์ที่ได้นำเสนอการศึกษาเรื่องกล้วยทั้งที่เชียงรายและพะเยาอย่างละเอียดทุกมุมมอง ถ้าสมมติว่าเราสามารถเอาร่างข้อเสนออันนี้จากเรื่องราวที่เล่ามา เอาข้อเสนออันนี้และจากประสบการณ์ของท่านใส่เข้าไป มันก็จะทำให้ภาพที่อาจารย์ได้นำเสนอนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น แล้วก็นำไปสู่ซึ่งนโยบายสาธารณะที่ระดับต่างๆ ที่ระดับตำบล ที่ระดับอำเภอ หรือที่ระดับจังหวัด หรือที่ระดับประเทศก็ได้ ก่อนอื่นผมมองอย่างนี้ อย่างที่ท่านประธานหอการค้าว่าเราคงมองข้ามทุนใหญ่ไม่ได้แล้ว ทุนใหญ่ไม่ว่าวันนี้เรามาทุนใหญ่ข้ามชาติจากจีนหรือทุนใหญ่ข้ามชาติที่ร่วมระหว่างจีนกับไทยที่เข้ามาใช้พื้นที่ของเชียงรายและพะเยา เพราะว่าโครงสร้างพื้นฐานมันเอื้อต่อการลงทุนแม้แต่ทางเกษตร ถือว่าทั้งเชียงรายและพะเยาเรียกว่าเป็นเขตผลิตอาหารที่สำคัญของภาคเหนือ

ในกรณีของสวนกล้วย เราได้เห็นตัวอย่าง 3 ประเภทวันนี้ที่ชัดเจนมาก และผมคิดว่าถ้าฝ่ายพญาเม็งรายวันนี้ ถ้าได้มาก็จะได้คำตอบเลยว่าจะทำให้การทำสวนกล้วยแบบยั่งยืนนี้จะทำยังไงจากคำตอบอันนี้จริงๆ จาก 3 ระบบที่เห็นวันนี้ ของห้วยเกียงนี้ชัดเจน เป็นการผลิตเพื่อการส่งออก เพราะฉะนั้นนี่เป็นการใช้เทคโนโลยี การใช้ปัจจัยการผลิต แต่ถ้าผมฟังไม่ผิดเป็นการผลิตแบบปลอดภัยและอย่างระมัดระวังพร้อมกับมีข้อเสนอแนะว่าจะทำสวนกล้วยนี้จะต้องคำนึงถึง 5 ปัจจัยพร้อมกันดังที่ท่านได้อธิบายไปชัดเจนแล้ว สิ่งที่ท้าทายก็คือว่าในบางพื้นที่ที่ขยายอาจจะมีความขัดแย้งไม่ใช่ว่า ขัดแย้งกับชุมชนในเรื่องของการใช้น้ำ ในเรื่องของสุขภาพ ในเรื่องของผลกระทบต่อการจัดการถ้าเป็นแปลงใหญ่ เพราะฉะนั้นระบบของห้วยเกียง ถ้าท่านขยายไปอาจจะต้องดูขนาดของแปลงที่จะดำเนินการ แล้วก็สวนรอบด้าน

แปลงรอบด้านท่านเป็นยังงี้ สภาพแวดล้อมที่ท่านบอกว่านอกจาก 5 พื้นที่ดินแล้ว จะห่างไกลจากชุมชนหรือห่างไกลจากแหล่งน้ำธรรมชาติที่ชาวบ้านร่วมใช้มันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะลดความขัดแย้งได้ เพราะฉะนั้นประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและการใช้น้ำนี้สำคัญที่จะทำให้สวนกล้วยที่ส่งออกมีความยั่งยืนได้ เพราะตลาดชัดเจนมาก

อันที่สองของปาดังริมกก ชัดเจนว่าเป็นการผลิตเพื่อตลาดภายใน และเป็นการผลิตระดับครัวเรือน ฉะนั้นที่ท่านบอกว่า 80% เป็นอินทรีย์ และอีก 20% เข้าใจว่าควรมีการควบคุมกัน เป็นตัวอย่างให้เห็นว่าถ้ามีการผลิตแบบครัวเรือนและทำอินทรีย์ในขนาดเล็ก 0-10 ไร่ สามารถทำได้โดยแรงงานครัวเรือน แล้วก็มีจุดแข็งจุดอ่อนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่ทำหายก็คือว่า ปัจจุบันในปาดังริมกกที่ดินก็เปลี่ยนมือ อันนี้อาจจะลดน้อยไป ลดหายไป แต่สิ่งที่จะเกิดขึ้นก็คือว่า รูปแบบการผลิตแบบนี้ ถ้าที่อื่นจะเข้าไปศึกษาดูสามารถขยายได้ เพราะตลาดภายในมีความต้องการกล้วยหอมที่คนไทยหรือว่าคนพื้นเมืองคุ้นเคยกับรสชาติ ความหอมอะไรต่างๆ เพราะฉะนั้นความยั่งยืนของกล้วยหอมไทยยังมีอยู่ แล้วก็ตัวอย่างของปาดังริมกกก็มีระบบให้เห็นชัดเจน การจัดหรือการทำความรู้ในชุดนี้สำคัญ เราสามารถทำความเข้าใจเรื่องของการปลูกกล้วยหอมไทย ที่ใช้แรงงานครัวเรือน เรียกว่า ตลาดภายใน แล้วเขาจัดการกันอย่างไร สามารถเขียนออกมาได้อันหนึ่ง

ระบบที่สามที่ขยับขึ้นมาของบ้านช้าง เป็นระบบวิสาหกิจชุมชน อันนี้ส่งออก เป็นระบบแบบคาเวนดิช เป็นกล้วยส่งออก และเป็นพันธสัญญา เป็นเกษตรกรรายย่อย ไม่ได้เป็นแปลงใหญ่ ไม่ได้รวมถึงแปลงใหญ่ แต่เป็นอิสระรวมกลุ่มกัน แต่ที่สำคัญก็คือเขามีสระในป่า เพราะฉะนั้นเขาเน้นในเรื่องของเกษตรผสมผสาน ที่ทำหายก็คือว่าการเกษตรผสมผสานที่มีกล้วยส่งออกเป็นฐานจะยั่งยืนได้หรือไม่ เขาพิสูจน์ว่าเขาทำได้ แล้วก็เป็นคนหนุ่มสาว คนหนุ่มๆ ที่เข้าไปทำ เป็นคนที่มีความรู้

เพราะฉะนั้นในเชียงรายและพะเยามี 3 รูปแบบให้เห็น ไม่รวมถึงพญาเม็งราย ที่ให้เห็นถึงพัฒนาการของการผลิตกล้วยที่ให้เห็นมีทั้งที่ส่งออกขนาดใหญ่ เกษตรกรที่มีผู้ประกอบการ และมีกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรพันธสัญญา แล้วก็กล้วยหอมไทย อันนี้เป็นภาพที่เกษตรทางเลือกอันหนึ่งที่ทำหายของเชียงราย ของท่านเกษตรอำเภอพญาเม็งรายด้วย

ทีนี้สิ่งที่เราเห็นวันนี้ ถ้าผมเป็นอบต.ท้องถิ่น ข้อเสนอของสมัชชาสุขภาพเชียงรายนี้เป็นประโยชน์มากกว่าเรามีท้องที่ท้องถิ่น เรามีฝ่ายวิชาการไม่ว่าจากเชียงใหม่หรือจากพะเยา จากพญาเม็งราย เป็น 3 หัวด้วยกัน หนึ่ง-เราจะทำธรรมนูญสุขภาพของระดับท้องถิ่นได้อย่างไร ของตำบล อันนี้ก็จะแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพที่เกิดขึ้นจากสวนกล้วย อันที่สอง- เราจะทำธรรมนูญสิ่งแวดล้อมได้ไหม อันนี้จะเรื่องของการปนเปื้อนของสารพิษ มันต้องมี สารเคมีนี้มันต้องเป็นพิษ ไม่มีสารเคมีที่ไม่เป็นพิษที่ใช้ในเกษตร ไม่งั้นเขาไม่ห้ามกัน แล้วเรารู้ว่าสารเคมีนี้เป็นทุนใหญ่มากๆ เป็นทุนข้ามชาติ อันนี้เขาสู้กันเยอะเหลือเกิน ตอนนี้ในกระทรวงก็ยังไม่ยอมให้ขึ้นทะเบียนอะไรต่างๆ เหล่านี้ อันที่สาม- เรื่องของเฉพาะในพื้นที่เชียงราย-พะเยา บริบทของกลุ่มน้ำอิงนี้สำคัญมาก เรามีประชาคมที่เข้มแข็งที่ทำกลุ่มน้ำอิงมาเป็นยี่สิบกว่าปี ทำไมเขาถึงไม่ใช้ประโยชน์จากกลุ่มนี้ ความรู้จากกลุ่มนี้ทำเรื่องธรรมนูญการจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม แล้วก็ปกป้องกลุ่มน้ำอิง เพราะไม่ใช่แค่เรื่องของปริมาณน้ำ แต่เรื่องของคุณภาพน้ำแล้วก็สัตว์น้ำที่อยู่อาศัย ที่ชุมชนเขาอาศัยเป็นความมั่นคงทางอาหาร แล้วก็มีความมั่นคงของพะเยาและเชียงรายด้วย

เพราะฉะนั้น 3 ส่วนนี้คือออกมาเป็นเรื่อง ธรรมนูญสุขภาพ ธรรมนูญเรื่องสิ่งแวดล้อม แล้วก็เฉพาะเจาะจงเรื่องของธรรมนูญกลุ่มน้ำอิง คิดว่าอยู่ในวิสัย อยู่ในธรรมนูญของท้องถิ่นทำได้ อันนี้อยู่ในวิสัยที่ทำได้ เพราะท้องถิ่นสามารถออกเป็นเทศบัญญัติได้ (เสียงแทรก- เป็นข้อตกลงระหว่างคนในชุมชนเอง) อันนี้สามารถทำได้

ทีนี้อันสุดท้ายที่คิดว่าในสวนกล้วยนี้ เนื่องจากเป็นพืชใหม่จากเกษตรกรที่เปลี่ยนจากข้าวมาเป็นสวนกล้วย เพราะฉะนั้นความแม่นยำในเรื่องของการจัดการจำเป็นต้องมี ข้อมูลที่จากห้วยเกียง บ้านช้าง และปาดังริมกกเหล่านี้

จะต้องประมวลออกมาแล้วก็ทำเป็นเรื่องราวให้ชัดเจนว่าการจะทำสวนกล้วยนั้น ข้อมูลความรู้เรื่องพื้นฐานของกล้วยเป็นยังไงจะต้องรู้ เราจะต้องทำเป็นคล้ายกับเกษตรแม่นยำ เพราะว่ามันทำเป็นเชิงธุรกิจแล้วตอนนี้ ฉะนั้นถ้าทำเป็นแบบเชิงธุรกิจแล้ว หรือว่าจะเป็นผสมผสานก็แล้วแต่ แต่กล้วยมันกินไม่หมด มันต้องขาย เรื่องของการใช้ปัจจัยการผลิตแล้วก็โดยเฉพาะผลกระทบ ไม่ใช่แค่คนรอบด้าน สิ่งแวดล้อม แต่กับตัวเองซึ่งท่านนายแพทย์สมหมายได้ชี้แจงไว้ชัดเจนแล้วว่ามันเกิดขึ้นจริง ๆ สารเคมีที่มันต้องเกิดขึ้นกับการตรวจสอบสุขภาพจริง ๆ อันนี้จะต้องมี เพราะฉะนั้นวันนี้ที่ผมได้รับความรู้ก็คือจะต้องพัฒนาในเรื่องของความรู้หรือนำไปสู่เกษตรแม่นยำในเรื่องสวนกล้วยต้องให้ชัดโดยดึงเอาประสบการณ์ของ 3 ระบบนี้ออกมา อันที่สองในเรื่องของการปกป้องรักษาเรื่องสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพของคน สุขภาวะของคน อย่างน้อย 3 ธรรมนูญของชุมชนที่เกิดขึ้นในพื้นที่บริบทของพะเยาและเชียงรายชัดเจน ธรรมนูญสุขภาพธรรมนูญสิ่งแวดล้อม และการจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม

แล้วก็ผมคิดว่ารูปแบบ ถ้าจะต้องขยายสวนกล้วยหอมทอง หอมเขียวที่ต้องส่งออก ประเด็นอันนี้ต้องมี เรื่องของสวัสดิการด้านแรงงาน วันนี้เรายังไม่ได้มีการแตะมาก แต่อันนี้ก็คิดว่าถ้าเราแตะต้องเรื่องนี้ครบถ้วน เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องสุขภาพ เรื่องแรงงาน เรื่องความมั่นคงต่าง ๆ เหล่านี้ เราก็สามารถไปชี้แจงได้ว่าเราทำสวนกล้วยตรงกันกับเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เหมาะสมสำหรับเชียงรายและพะเยาได้ อันนี้เป็นสิ่งที่ท้าทาย แล้วก็โดยเฉพาะท่านที่ทำสวนใหญ่ที่ส่งออก ถ้าดึงข้อมูลจากพื้นที่วันนี้ ความรู้วันนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับท่านโดยตรง ที่ผมมองถ้าผมเป็นฝ่ายลงทุน ผมก็จะเอาประสบการณ์อาจารย์ทั้งหลายวันนี้ไปออกแบบการขยายส่วนลูกข่ายของผมเครือข่ายของผมได้

คุณวีระ ป่าติงริมกก- ขอเสริมจากที่ทางวิชาการได้พูดไป ก็คือทางป่าติงริมกก พอช่วงระยะเวลาประมาณเดือนพ.ย. เราจะมีการจัดงานวันกล้วยหอมของชุมชน แต่ตอนนี้ทางนายกเทศมนตรีนครเชียงรายได้เข้ามาสนับสนุนให้เป็นสินค้างานวันกล้วยหอมของเชียงราย ผมจะจัดประมาณวันที่ 9-10 พ.ย. ผมได้เริ่มมา 2 ปี ผมจัดงานวันกล้วยหอมของเชียงรายขึ้นมาโดยการสนับสนุนจากเทศบาลนครเชียงรายของท่านวันชัย จงสุทธานนีย์ นายกเทศมนตรีนครเชียงราย แล้วผมจะขอเสริมจากที่ท่านวิชาการได้พูดไปเมื่อสักครู่คือ การที่จะปลูกกล้วยหอม พื้นที่ในตำบลป่าติงริมกกมันจะลดน้อยลงไป แต่ท่านใด ฝากเกษตรอำเภอพญาเม็งรายด้วยว่าถ้าจะขยายพื้นที่ออกไป ผมยินดีจะให้ตามที่ประสบการณ์ผมได้ปลูกกล้วยหอมมาเกือบ 40 ปี สามารถที่จะให้ความรู้ได้ แม้กระทั่งตั้งแต่เริ่มแรก ตั้งแต่เตรียมดินตั้งแต่แรก ผมสามารถที่จะไปให้คำแนะนำและให้ความรู้ได้

อ.ปฐมพงษ์- ขอบคุณาจารย์พฤษ์ที่สรุปให้เบ็ดเสร็จ มีการรวบรวมพื้นที่รวมถึงประเด็นต่าง ๆ เข้ามาในข้อสรุปได้อย่างดีมาก ตอนนี้คือ มีท่านไหนอยากเสริมประเด็นอะไรไหม?

ท่านพรเทพ- จริง ๆ เราขาดไปนิดเดียว ตรงธรรมนูญต่าง ๆ ไม่ต้องเยอะ เพราะว่ามันมีกฎหมายสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม เพียงแต่เราไม่ได้เอามาตีแผ่ว่าจริง ๆ แล้ว การจะทำไร่ทั้งหลายแหล่ ทั้งเรื่องสิทธิต่าง ๆ มันจะต้องเอาให้ทุกคนเข้าใจก่อน สิทธิในการรับสื่ออะไรเหล่านี้ ตรงนี้มีอาจารย์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงอยู่ท่านหนึ่งรู้เรื่องนี้ ของสำนักกฎหมาย ยังไงก็ลองไปเชื่อมโยงกันดู วันนั้นผมมาคุยเรื่องกฎหมายและเชิงเปรียบเทียบ เขาชี้ข้อนี้มาก่อนเลยว่า สิทธิของความเป็นคน การใช้ทรัพยากร การอยู่ การรับสื่อทุกสิ่งทุกอย่าง สิทธินี้คุ้มหมดแล้ว เพียงแต่เราไม่รู้เรื่องว่ามันมีตัวนี้อยู่ ก็เสริมให้ครับ

คุณอ้อย นักข่าวไทยรัฐ- ในเรื่องของพาณิชย์จังหวัด หรือว่าการดิ้นในเรื่องของการถือหุ้น หรือว่าการเข้ามาครอบครองพื้นที่เกษตร เคยรับฟังจากที่กสม.เชิญหน่วยงานเข้ามาชี้แจงยังรู้สึกว่ามันยังมีข้อโหว่ หรือว่าเรามีกฎหมายแล้วเราไม่ดำเนินการก็ไม่รู้แน่ แล้วก็เป็นเรื่องของการที่จะมีคนมา...แทน บางครั้งมันเป็นเรื่องของคนที่พิสูจน์ยาก แต่คิดว่าเป็นสิ่งที่หน่วยงานรัฐควรจะทำ แล้วก็ตอนนี้คืออยากให้เห็น ไม่ว่าจะเป็นปลูกกล้วยหรือปลูกอะไรในการลงทุน อยากให้

คล้ายๆ กับว่าให้เป็นเกษตรกรไทย ถึงจะเป็นเจเนอเรชั่นที่เท่าไรก็ตามแต่ว่าเรามองภาพรวมว่าเรื่องความรู้หรืออำนาจการต่อรองซึ่งเราคงจะต้องคงไว้ คือตรงนี้เราไม่รู้ว่าจะนโยบายมันจะทำได้ยังไง แต่ว่าตรงนี้สำหรับมุมมองจากสื่อแล้ว เราคิดว่าตรงนี้เป็นจุดอ่อนแน่นอน เราก็เห็นว่าเงินเข้ามาที่เขาไม่ได้มาแค่กล้วย คือเขามาหลายๆ อย่างเลยตอนนี้ รวมถึงเมื่อวันก่อนเพิ่งไปร่วมคุยวงในเรื่องกาแฟ มันก็ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกเยอะ เพราะฉะนั้นการปกป้องตัวเองตรงนี้โดยเฉพาะเกษตรกรภาคเหนือ หรือว่าที่เราอยู่แถบลุ่มน้ำโขง เราต้องเตรียมพร้อมมากๆ ในส่วนนี้ แล้วก็มีความรู้สึกไว้ในเรื่องนี้ว่ามันเป็นเรื่องใหญ่มาก แล้วเวลาเราจะขอข้อมูลหรือว่าเข้าไปเจาะในเรื่องของปริมาณน้ำเรื่องของชลประทาน มันยังรู้สึกว่ามันยาก เพราะฉะนั้นการทำงานร่วมกับคือว่า หน่วยงานจะต้องเกี่ยวกับชลประทานมาให้ข้อมูลเพิ่มเติม สื่อเองก็อยากเห็นภาพนี้อย่างชัดๆ ตรงนี้เสียด้วยที่เขาไม่มา

อ.พฤษภ- ในเวทีวันนี้เรามีครบองค์ประกอบทั้งฝ่ายเทคนิค ฝ่ายต่างๆ แล้วก็ฝ่ายสื่อ ช่วยในเรื่องของการทำความเข้าใจในเรื่องของประชาคม ที่อันหนึ่งที่ในนี้ไม่ได้พูดถึงก็คือความเสี่ยงอันเกิดจากภัยพิบัติโดยเฉพาะโรคต่างๆ เมื่อเขาได้คุยกับอ.ยศ ในเรื่องของโรคกล้วย ของจีนที่อพยพ ที่เคลื่อนย้ายกล้วยมาทางลาวส่วนหนึ่ง เนื่องจากการเกิดโรคกล้วยที่มณฑลกว่างตุง อันนี้เสียหายมากนะครับ ของเราเพิ่งเริ่มกันได้ไม่กี่ปี ตอนแรกก็อาจจะไม่มีนะครับ อันนี้เพราะฉะนั้นอย่างเช่นที่กล้วยหอมทองไทยที่อยู่ได้ 40 ปีนี้ น่าสนใจนะ อันนี้ทางคาเวนดิชนี่ของจีนก็ปลูกพันธุ์นี้เหมือนกันต้องดูว่าถ้าเกิดมันเกิดระบาดขึ้นมาแล้วจะมีอะไรเกิดขึ้น แต่ที่ผสมผสานกันอันนั้น ผมเคยเห็นสวนกล้วยที่ผสมผสานยังไม่นาน แล้วก็จังหวัดน่านเองมีเกษตรกรที่ทำสวนกล้วยแบบเขาใช้ความหลากหลายชีวภาพที่อาจารย์ยศเคยศึกษาความหลากหลายชีวภาพ เขามีกล้วยหลายชนิด เพราะฉะนั้นเขาดูแลกล้วยกับตลาดที่แตกต่างกัน เขาไม่ได้ผูกตลาด อันนี้สำหรับเกษตรกรรายย่อยก็เหมาะ แต่สำหรับท่านที่ส่งออกก็อีกเรื่องหนึ่ง

อ.นริศรา- จากที่ฟังมีข้อสงสัยก็คือถ้ากล้วยหอมทองที่เราจะส่งออกเป็นกล้วยที่ต้องเป็นการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ อยากถามว่าตลาดของการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อที่เราต้องซื้อกล้วยพันธุ์ ใครเป็นผู้ผลิต คือของไทยหรือว่าต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ถ้าเกิดต้องไปนำเข้าจากต่างประเทศมันก็ต้องเป็นเรื่องที่ต้องไปเพิ่มมูลค่าและจริงๆ แล้วมองว่าอาจจะจะเป็นคล้ายๆ ระบบเหมือนปลูกข้าวโพด ชื่อเมล็ดพันธุ์ ชื่อปุ๋ย ชื่อ...แล้วเราก็เป็นเหมือนกับผู้ส่งออก ตอนนี่คือกำลังสงสัยในช่องทางนั้น แล้วก็เมื่อได้เห็นท่านอาจารย์ได้พูดไว้ ก็มองเห็นเหมือนกันว่า ณ ตอนนี่เรารู้สึกว่าในท้องนี้เกษตรกรรายย่อยที่มีการปลูกกล้วยน่าจะได้รับการส่งเสริมมากกว่าทุนขนาดใหญ่ แต่อยากให้ลองศึกษาเพิ่มเติมว่าปริมาณความต้องการกล้วยจริงๆ ในตลาดที่จะส่งออกไปที่จีน ถ้าเกิดเป็นกรณีที่เราอยากผลิตเพื่อส่งออก เขารอรับแค่ไหน มันจะไปคล้ายๆ เหมือนนวนลูบเหมือนยางพารา ตลาดสับปะรด ที่มันไม่ใช่แค่ไทยแลนด์แล้ว มันมีที่อื่นอีกแล้วมันจะไปทางไหน ถ้าเราส่งเสริมปลูกเป็นหลักมันอาจจะผลกระทบต่อในด้านราคาในอนาคตได้

คุณหยง ห้วยเกียง- ประเด็นมี 2 หลัก คือเรื่องกล้วยพันธุ์ แล้วก็ราคา เรื่องกล้วยพันธุ์ เริ่มแรกที่เราเอาเข้ามาคือเรานำเข้าพันธุ์เข้ามาแล้วเรามาเพาะก่อน 5 ต้นว่ามันได้ผลผลิตดีไหม แต่หลังจากปลูกไปแล้ว ผลผลิตมันใกล้เคียงกับฝั่งลาว ฉะนั้นเราก็นำเข้ามาอีกจำนวนหนึ่งก็ขยายพื้นที่ตรงนั้น ที่ปลูกเป็นแปลงทดลองของผู้ใหญ่ แล้วก็เราก็ใช้ประมาณ 60 ไร่ เราก็ปลูกตรงนั้นเพื่อเอาหน่อพันธุ์ไปปั่นเนื้อเยื่อ เราก็ใช้บริการของดอยตุงแล้วก็อีกหลายๆ จุด ผมก็เป็นหนึ่งในที่เข้าการอบรมของมหาลัยกำแพงแสน แล้วตอนนี้เราก็ทำโรงเพาะเนื้อเยื่อ คิดว่าถ้าสำเร็จน่าจะเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ ตอนนี่ผมทำอาคารก็เสร็จเรียบร้อยแล้ว ติดแอร์บางส่วน แล้วก็ตอนนี้เหลือทุนอีกนิดหนึ่งที่จะ ถ้าหน่วยงานรัฐสนับสนุนเรื่องนี้นะ เป็นที่เพาะเนื้อเยื่อ ตอนนี่เรามีแลป เราคาดการณ์ว่าจะเพาะให้ได้เดือนละประมาณ 2-3 แสนต้น ตอนนี่เราก็มอเตอร์เข้ามาค่อนข้างเยอะ ถ้าท่านใดสนใจประมาณต้นมีนา เราคิดว่าน่าจะเปิดสอน แต่ผมเห็นเอกชนเปิดสอนเขาเก็บอยู่ประมาณ 3-4 หมื่น แต่ของเราก็คิดตามความเป็นจริงคือ ก็น่าจะประมาณพันสองพัน เพราะต้องใช้สารของเรา ใส่ปุ๋ยยาให้พอดี และใช้ฟิลเตอร์ แต่เราก็จะประยุกต์ใช้เขาก็น่าจะทำได้

กล้วยพันธุ์กับเนื้อเยื่อนี้เป็นกล้วยพันธุ์ที่แข็งแรง ของเราโคลนนิ่งจากต้นแม่มา ฉะนั้นเรื่องโรคแทบจะไม่มี ฉะนั้นต้องถามกลับไปถึงชุมชนป่าดง คือมันจะไม่เหมือนกล้วยน้ำว่า คือมันมีสารตัวหนึ่ง อันนี้ผมไม่ใช่วิชาการเกษตร ผมเปรียบเทียบเป็นไม้สักแล้วกัน เคยเห็นปลวกกินไม้สักไหม ปลวกเขาจะไม่กินไม้สัก หนอนเขาจะงอกก็เหมือนกัน เคยเห็นไหมหนอนเขาจะงอกกล้วยหอม ก็แทบจะไม่มี ก็จะมีอยู่เหมือนกันแต่เห็นไม่บ่อย อันนี้ก็คือเปรียบเทียบความแข็งแรง โรคที่เห็นๆ ก็คือ เชื้อราทางใบ ราน้ำค้างและราสนิม แล้วก็ป็นหนอนขนใบ หนอนผีเสื้อกลางคืน แล้วก็หนอนม้วนใบเท่าที่เห็นก็คือจะมีประมาณนั้น นอกนั้นก็ไม่ใช่ให้ น้ำ ไม่ให้ปุ๋ย แคร่เกร็นไปตามสภาพแวดล้อม อันนี้คือเรื่องของกล้วยกล้วยหนึ่งผมขาย 35 บาท ดูเหมือนจะแพง แต่ถ้าเราทำเชิงธุรกิจท่านลองคิด หนึ่ง-ใครจะไปซื้หน่อเป็นหมื่นเป็นแสนต้น สอง-หน่อมีหน่อเล็ก หน่อกลาง หน่อใหญ่ หน่อสูง หน่ออ้วน หน่อผอม เวลาผลผลิตออกมา ถ้าอย่างชุมชนป่าดงตัดทุกวันก็คือขาย ก็เหมือนวันนี้มี 5 เครือก็ขายไป ก็เหมือนค่อยๆ ไปในตัวไป แต่ถ้าทำเชิงธุรกิจ วันนี้ตัดร้อยเครือ สองร้อยเครือ ตัดคุ่มค่าไหม มันไม่คุ่มค่า ฉะนั้นการเพาะเนื้อเยื่อนี้ผลผลิตมันจะตัน ฉะนั้นถ้าทำเชิงธุรกิจแนะนำเป็นเนื้อเยื่อดีกว่า ฉะนั้นผลผลิตจะเก็บได้ใกล้เคียงกับพ่อค้าที่จะเข้ามารับซื้อเขาจะไม่ลำบากใจ เพราะบางครั้งมันพื้นที่ไกล ไปเอา 5 เครือ 10 เครือ มันไม่คุ่มค่า ฉะนั้นต้องไปเอาที่ละตู้คอนเทนเนอร์ สองคอนเทนเนอร์ หรือว่ารวบรวมกันมาอย่างนี้

อีกประเด็นเรื่องของตลาด ตอนนี้เราทำ MOU กับเวียดนามมา 1 ฉบับ ก็คือ เขาสามารถรับซื้อเราได้ทุกวัน ทุกเดือน ทุกปี แต่ต้องผลผลิตอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานก็คือ กล้วยมันจะมีมูมโคงๆ วัดสันนอก เราต้องการ 20 เซนต์ เส้นผ่านศูนย์กลางเราต้องการ 3.7-4.3 ไซเบอร์เนี่ยวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง เราต้องการความแก่ 70-75 % แต่ถ้าไม่ทัน 65 เราซื้อ เราต้องการกล้วยที่มีผลเหลี่ยมเพราะว่าการขนย้ายค่อนข้างไปไกลประมาณ 2-3 อาทิตย์กว่าจะถึงปลายทาง แล้วเวลาเราขนย้ายเราใช้การดูดสุญญากาศ เราไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัย เราก็ใช้เครื่องดูดฝุ่นดูดออกมาเป็นสุญญากาศแล้วก็พันๆ ใช้หนังยางมัดเพื่อป้องกันเชื้อโรคที่จะเกิดขึ้น แล้วก็การเคลื่อนย้ายมันจะปลอดภัย มันจะไม่เสียดสีกันเวลาเดินทางไกล พอไปถึงปลายทางก็จะสวยงาม เรื่องน้ำยาที่เขาซุ้จะเป็นน้ำยาแว็กซ์แล้วก็ป็นน้ำยากันเชื้อรา สองตัวเพราะว่ากล้วยที่เราตัดเนาะมันมีบาดแผล มันจะมีเชื้อราเนาะหนอนถ้าเราไม่ใส่มีปัญหา ถ้าถามว่ารุนแรงไหม ถ้าท่านคิดว่ารุนแรง ท่านก็ลองคิดผ่านส่งออกต่างประเทศ ผมก็ยังไม่ผ่าน เราก็เป็นนายารธรรมดาที่ทั่วไปใช้ ก็สามารถใช้งานใช้อะไร พนักงานก็ใช้ได้ก็มีขายตามท้องตลาด แต่เราก็จะพยายามให้มันเงาจางลง ถ้าไปพื้นที่ไกล โซเบรีย หรือฮาร์บินอย่างนี้มันค่อนข้างไกลก็ต้องเข้มข้นนิดนึงแต่เราก็ต้องดูปริมาณการควบคุมการใช้สารเคมีด้วยว่า เขาควบคุมเท่าไร เราจะไม่ปริมาณเท่าไร

การตลาดก็ ผมเทียบอย่างนี้ให้ฟัง คนประชากรจีนหนึ่งพันสี่ร้อยล้านคน ผมเปรียบเทียบว่าครึ่งหนึ่งทานกล้วย อีกครึ่งหนึ่งไม่ทานกล้วย ท่านไม่สงสัยหรือว่าทำไมเขาทานกล้วยเยอะแยะขนาดนั้น เอาคนไทยหน้าร้อน ผมเชื่อ 60-70% เข้ามาต้องซั้บถ่าย คนที่ไม่ซั้บถ่ายส่วนมากเป็นผู้หญิง อันนี้เป็นส่วนน้อย ส่วนมากก็จะซั้บถ่าย พอได้กลิ่นหนาวสาปหนาวสำหรับคนไทย สองวันสามวันถ่ายก็ใช้ใหม่ แต่ถ้าเราไปเทียบประเทศจีน ยุโรป หรือประเทศที่หนาวๆ ถ้าใส่เขามีปัญหา เขาจะหัดตัวลง การซั้บถ่ายเขามีปัญหา นี่คือสาเหตุที่ทำให้เขาต้องทานกล้วย ครึ่งหนึ่งทานกล้วย อีกครึ่งหนึ่งไม่ทานกล้วย ครึ่งหนึ่งก็คือ 700 ล้านคนทานกล้วย อีก 700 ล้านคนไม่ทาน เขาต้องทานกล้วยวันละ 1 ผล พอเนาะ บางคนสองสามผลซั้บเขา เอา 1 ผลพอ 1 ผลกล้วยหอมคาเวนิชสำหรับสวนเรา มันจะอยู่ประมาณ เอาน้ำหนักเบาๆ ถ้าได้มาตรฐานก็ประมาณ 1 ชื้ด เอา 1 ชื้ดก็คือจุดหนึ่งคูณกับเจ็ดร้อยล้านก็เท่ากับลบศูนย์ไปตัวหนึ่งก็เหลือแค่ 70 ล้านกิโลต่อวัน รถตู้คอนเทนเนอร์บรรทุกได้ 30 ตัน แต่ด้วยสภาพกล่อง การบรรจุ มันสามารถบรรทุกได้แค่ครั้งละ 22 ตัน เราลองเอา 22 ตันไปหาร 70 ล้าน เพราะฉะนั้น 1 วัน จีนต้องการทานกล้วยครึ่งหนึ่งของประเทศเท่ากับ 2,100 ตู้คอนเทนเนอร์ แล้วเราได้รับออร์เดอร์มาเดือนละ 200 ตู้คอนเทนเนอร์ เราทำไม่ได้ เราต้องไปขอ จริงๆ มันต้องขอเพิ่ม เราต้องไปขอลดลง เขาบอก 100 ได้ไหม ผมบอกไม่ได้ จนในที่สุดเขาให้อาติคย์ละ 5 ตู้คอนเทนเนอร์ เป็นเรื่องที่น่าอับอาย ไปเอากาญจนบุรีครั้งนึง ไปเอาโคราชครั้งนึงรวมได้ตู้ ไปเอาพระทองคำ? (ฟังไม่ชัด) ครั้งนึง เอาพิจิตรครั้งนึงถึงส่งออก คือมันยังไม่พอ ผมถึงย้าไปว่าใครมีความสามารถเอามาให้ผมวันละ 4-5 ตู้คอนเทนเนอร์ ผมยินดีที่จะซื้อ

ผมยินดีที่จะวางเงินก่อน อันนี้ก็ฝากไว้ เมื่อคืนก็ดีใจ ทางทูตอินเดียก็ให้สัญญาที่ดีกับเรา แล้วตอนนี้แปลงใหญ่เราก็ คงจะไม่ยื้อในประเทศไทย ตอนนี้เราออกไปที่กัมพูชา เวียดนาม คงไม่นานก็น่าจะได้พันธสัญญาที่ดี อเจนต้าที่จะเข้ามา

ปิดประชุม

รานี อุปรา

(ผู้จัดบันทึกการประชุม)

บทความสำหรับการเผยแพร่

งานวิจัยเรื่อง สวนเกษตรย้ายที่ อิทธิพลจีน กับผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเกษตรในภาคเหนือของไทย มีคำถามวิจัยสำคัญคือ 1) การเข้ามาทำธุรกิจของนักลงทุนการเกษตรชาวจีนในภาคเศรษฐกิจการเกษตร ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการผลิตการเกษตร ผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มเกษตรกรไทย แรงงานเกษตรไทยอย่างไร และ 2) ทิศทางเชิงนโยบายหรือแนวทางการเกษตรที่เป็นธรรมต่อทุกฝ่าย และสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยรวมควรเป็นอย่างไร กลุ่มเกษตรกรไทย แรงงานเกษตรไทยและกลุ่มที่ได้รับผลกระทบควรได้รับการช่วยเหลือและปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ๆ นี้ อย่างไร

ขอบเขตพื้นที่ศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้คือพื้นที่การเกษตรลุ่มน้ำอิงในภาคเหนือ โดยได้เก็บข้อมูลกรณีศึกษาเชิงลึกการลงทุนสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชขนาดใหญ่ของนักลงทุนชาวจีนในพื้นที่ อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย นอกจากนี้ งานวิจัยชิ้นนี้ได้เก็บข้อมูลการปรับตัวของเกษตรกรไทยที่มีต่อการเข้ามาลงทุนของชาวจีน และการทำสวนกล้วยหอมเขียวคาเวนดิชของเกษตรกรไทยเพื่อการส่งออกในเขตพื้นที่ อ.จุน และ อ.เชียงคำ จ.พะเยา และ อ.เมือง จ.เชียงราย ดำเนินโครงการตั้งแต่วันที่ 24 มี.ค. 2560 – 24 มี.ค. 2562 รวมระยะเวลาดำเนินโครงการ 2 ปี

การก้าวออกมาลงทุนภาคการเกษตรในต่างประเทศของจีนผ่านโครงการพัฒนาความร่วมมือต่างๆ สะท้อนให้เห็นความพยายามในสร้างและรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศจีนกับกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือด้านเกษตรกรรมแก่หลายประเทศอาจช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่ประเทศจีนในสายตาประชาคมโลก และยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแผ่อิทธิพล กระจายทุนให้รัฐบาลจีนก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญบนเวทีนานาชาติ แรงผลักดันทางการทูตและความร่วมมือระหว่างประเทศคือจักรกลใหญ่สำคัญ ทำหน้าที่ผลิตความร่วมมือที่เป็นนามธรรมทางนโยบาย บุกเบิกทางให้ภาคเอกชนน้อยใหญ่ก้าวออกมาลงทุนภายนอกประเทศ ส่วนโครงการความช่วยเหลือและการเติบโตของบริษัทการเกษตรภาคเอกชนจีนทั่วโลกนั้น คือผลลัพธ์รูปธรรมที่ชัดเจนภายใต้การแผ่อิทธิพลนี้

น่าสังเกตว่า ประเทศปลายทางที่นักลงทุนจีนเข้าไปลงทุนหลายประเทศ ยังคงมีพื้นที่เพาะปลูกกว้างขวาง ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ แต่ผลิตภาพทางการเกษตรต่ำ เมื่อการลงทุนภายในประเทศมีศักยภาพไม่เพียงพอ รัฐบาลของประเทศเหล่านั้นย่อมต้องการดึงดูดทุนจากต่างชาติ มุมมองของรัฐบาลจีนและนักลงทุนจีน เห็นว่าการเข้ามาลงทุนคือการช่วยสนับสนุนเทคโนโลยีและองค์ความรู้ อันจะส่งผลดี

ต่อประเทศปลายทาง ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ ยกระดับคุณภาพชีวิตผู้คน ดังนั้น ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทยจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการลงทุนด้านการเกษตรจากทั้งรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น และนักลงทุนเอกชนชาวจีน

รายงานวิจัยฉบับนี้ อธิบายผลกระทบสำคัญจากการลงทุนสวนเกษตรย้ายที่ของทุนจีน ในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยย่ำว่ารัฐบาลท้องถิ่นในประเทศปลายทางจะต้องเข้ามาพัวพันกับปัญหาหลายด้าน และหน่วยงานเหล่านี้กำลังเผชิญหน้ากับนักลงทุนข้ามชาติอย่างไร้ทิศทาง อาทิ ปัญหาความเป็นอยู่ของเกษตรกรท้องถิ่น ความมั่นคงทางอาหาร อันตรายของสุขภาพแรงงานจากการใช้สารเคมีเข้มข้น ความเสี่ยงของแรงงานชาติพันธุ์ท้องถิ่นและแรงงานข้ามชาติต่อการถูกขูดรีดแรงงาน ความกังวลด้านสารเคมีตกค้างของชุมชน และความเสี่ยงของชุมชนท้องถิ่นที่ต้องแบกรับภาระปัญหาสิ่งแวดล้อมหลังการทำกิจการสวนเกษตร อำนาจการตัดสินใจที่ไม่เพียงพอ องค์ความรู้ที่จำกัด เครื่องมือที่ไม่พร้อม และการขาดประสบการณ์เมื่อต้องรับมือกับนักลงทุนข้ามชาติ ปัญหาใหม่เหล่านี้กำลังซ้ำเติมปัญหาความมั่นคงด้านการเกษตรในพื้นที่อันมีอยู่เดิม ทำให้สถานการณ์ปัญหาปัจจุบัน มีความซับซ้อนและยากเกินจะแก้ด้วยนโยบายหรือมาตรการใดมาตรการเดียว

ประเด็นสำคัญอีกด้านคือ ทุนจีนด้านเกษตรเหล่านี้มียุทธวิธีที่หลากหลายในการทำธุรกิจ อาศัยความคล่องตัวของบริษัทเอกชนขนาดกลาง-ขนาดเล็ก นักลงทุนจึงสามารถปรับตัวได้รวดเร็วทันต่อบริบทของประเทศปลายทาง การสร้างความน่าเชื่อถือผ่านหน่วยงานภาครัฐ บริษัทเอกชนขนาดใหญ่ กลุ่มนักธุรกิจและนักการเมืองท้องถิ่น อีกทั้งการรุกเข้ามาศึกษา ทำความเข้าใจระบบการผลิตทั้งห่วงโซ่พร้อมกับการปรับรูปแบบการลงทุนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของประเทศปลายทางอย่างฉับไว จนสามารถดำเนินธุรกิจการเกษตรได้ครบวงจร สิ่งเหล่านี้คือลักษณะสำคัญที่ช่วยให้ทุนจีนในธุรกิจสวนเกษตรขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ดี หลายข้อค้นพบในงานวิจัยระดับพื้นที่นี้สอดคล้องกับคำวิพากษ์วิจารณ์ของนักวิชาการและงานวิจัยหลายชิ้นที่มองว่าการลงทุนของจีนคือการเข้ามาตักตวงผลประโยชน์ทางทรัพยากร โดยเฉพาะการลงทุนในพื้นที่ขนาดใหญ่ มักจะกระทบต่อเกษตรกรรายย่อย และสร้างความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารของท้องถิ่น การเข้ามาทำสวนเกษตรอย่างเข้มข้นกระทบต่อด้านสิทธิมนุษยชนในหลายพื้นที่ดังเช่นตัวอย่างสวนกล้วยในประเทศลาว ก็ได้สร้างความวิตกกังวลข้ามฝั่งมายังไทย จนเกิดความตื่นตัวทั้งในด้านสื่อสารมวลชน องค์กรภาคประชาชนและนักวิชาการ แม้ว่าสถานการณ์การขยายตัวของสวนเกษตรในภาคเหนือของประเทศไทย จะไม่ใช่ลักษณะของการได้พื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อทำสวนเกษตร แต่การเพิ่มขึ้นของสวนเกษตรรายย่อยที่กำลังกระจุกกระจายในวงกว้าง ถือเป็นความเสี่ยงอีกรูปแบบหนึ่งที่ต้องเฝ้าระวังเช่นกัน

ท่ามกลางกระแสการไหลบ่าของทุนจีนเหล่านี้ จำเป็นต้องยอมรับว่าการเข้ามาลงทุนจากจีนได้นำเอาเทคโนโลยี การจัดการเกษตรสมัยใหม่เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยเช่นกัน ซึ่งถือเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์การพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีการเกษตรจากประเทศกำลังพัฒนาที่ใกล้เคียงกับบริบทของประเทศไทย เกิดการสร้างงานให้แก่ท้องถิ่น และหากมีการรับมืออย่างเท่าทันย่อมสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดการเกษตรของประเทศปลายทางได้

การเข้ามาลงทุนของจีนจึงถือเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายแก่ประเทศไทย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องเร่งปรับตัวรับมือกับทุนจีนบางส่วนที่ไร้ความรับผิดชอบ มุ่งเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ แรงงานราคาถูก และอาศัยระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อลดต้นทุนการผลิต ระบบราชการและระบบบริหารจัดการภาครัฐที่อ่อนแอของประเทศไทย จะทำให้บริษัทเหล่านั้นสามารถหาอะไรได้จากการหลบเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือหลีกเลี่ยงกฎหมาย ละเลยต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมและสร้างผลกระทบเชิงลบต่อสังคมท้องถิ่น อันเป็นลักษณะการลงทุนที่ไม่แบ่งปันและไม่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น การผสมผสานกำลังจากหลายภาคส่วน รัฐ เอกชน ประชาชน ทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่น เรียนรู้สถานการณ์ เพิ่มกลไกและแนวทางรับมือที่หลากหลาย ยืดหยุ่น และปรับตัวอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นทิศทางสำคัญเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ภาคการเกษตรของไทย และป้องกันการลงทุนแบบสวนเกษตรย้ายที่ซึ่งอาจจะละทิ้งปัญหาไว้ให้กับชุมชนท้องถิ่นในอนาคต

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

ตารางแผนงาน เปรียบเทียบ วัตถุประสงค์ กิจกรรมข้อเสนอโครงการ และกิจกรรมที่ทำจริง

X หมายถึง แผนกิจกรรมข้อเสนอ ✓ หมายถึง กิจกรรมที่ทำจริง

ปีที่	กิจกรรม	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12
ปีที่ 1	ประชุมโครงการกับชุดแผนวิจัยใหญ่ที่ปรึกษา	x											
	กำหนดกรอบประเด็น - วางแผนกรอบประเด็นการศึกษาในพื้นที่ แนวทางการเก็บข้อมูล - รีวิบทฤษฎีและเอกสารทางวิชาการ	✓											
ปีที่ 1	หาผู้ช่วยนักวิจัย/ข้อมูลเอกสารเบื้องต้น/จำแนกกลุ่มเบื้องต้น		x	x	x	x							
	- ประชุมกำหนดกรอบภาระและวางแผนปฏิทินการทำงานร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัย - ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับพื้นที่เบื้องต้น สำนวจสถานการณ์ และค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ - วางแผนประเด็นการเก็บข้อมูล กลุ่มเป้าหมาย กระบวนการสัมภาษณ์ และกำหนดปฏิทินการลงพื้นที่		✓	✓	✓	✓							
ปีที่ 1	สัมภาษณ์เก็บข้อมูลภาคสนาม เขียนรายงานข้อมูล			x	x	x	x	x	x	x	x	x	
	- ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามกรอบประเด็น เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การปรับตัวของเกษตรกร - จัดระบบและเรียบเรียงข้อมูล		✓		✓				✓	✓	✓		
ปีที่ 1	ประชุมติดตาม/นำเสนอความก้าวหน้ากับชุดประสาน			x			x			x			x
	ประชุมนำเสนองาน ผู้ทรงคุณวุฒิชี้แนะให้ความเห็น			✓			✓			✓			✓
ปีที่ 2	ติดตาม/เสนอความก้าวหน้าโครงการ			x			x			x			x

ปีที่	กิจกรรม	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12
	กับชุดประสานโครงการ			√			√			√			√
ปีที่ 2	เก็บข้อมูลสนาม/เอกสารเพิ่ม คำชี้แนะผู้ทรงฯ/ที่ปรึกษา	X	x	X	x	X	X						
	ร่างโครงร่างรายงานเขียนรายงาน			x	x	x							
		√	√	√	√	√	√						
ปีที่ 2	สรุปข้อค้นพบชุดคก./คก.ย่อย/นำเสนอเชิงนโยบาย							X	X				x
	ปรับรายงาน / รายงานฉบับสมบูรณ์							x	x				x
								√	√			√	√
ปีที่ 2	ร่างบท ความวิชาการเตรียมตีพิมพ์วารสารวิชาการ									X	x	x	x
	จัดเวทีสาธารณะกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เวทีรับฟังความเห็น เมื่อวันที่ 3 ก.พ. 2561 ณ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง						√			√	√	√	√
		√											√
ปีที่ 2	คืนข้อมูลวิเคราะห์ให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูล												X
	ขอเขียนตีพิมพ์ในสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์												X
		√					√						√

รายละเอียดผลดำเนินการได้จริง

ผลผลิตในข้อเสนอโครงการ	รายละเอียดผลผลิตที่ได้จริง
- ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบในพื้นที่ในประเด็นสำคัญผ่านบันทึกข้อมูลสนามและสรุปผลข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง	ได้ผลผลิตครบตามที่เสนอ คือ มีการบันทึกข้อมูลสนามที่ได้จากการลงพื้นที่ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงลึกอันช่วยให้เข้าใจผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น
การเผยแพร่ข้อค้นพบ ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์และทิศทางข้อเสนอแนะนโยบายผ่านเล่มรายงานและแพลตฟอร์มออนไลน์	- มีการนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบเบื้องต้นต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และข้อมูลผ่านเพจเฟซบุ๊กเพื่อเผยแพร่ข้อมูล ชื่อ Chinese influence in South East Asia เข้าถึงได้จาก https://www.facebook.com/chineseinfluenceinSEA/ - มีการนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบเบื้องต้นผ่านสื่อสารมวลชน อาทิ สกู๊ปข่าวช่อง 3 หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ เนชั่น - เล่มรายงานฉบับสมบูรณ์

ประวัตินักวิจัย

นางสาวผานิตดา ไสยรส

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปริญญาตรี สาขาสังคมวิทยา (Sociology) Fudan University 2010

ปริญญาโท สาขามานุษยวิทยา ด้านการพัฒนา (Development Anthropology) Durham University 2011